

టపా

శ్రీమద్దత్తాత్రేయారాజ గౌరవరమేశ్వర వైదికమాన్ద్యప్రసాదా

శ్రీమాధవాచార్యవరభూర్వాశ్రమశాసనభ్యం

శ్రీనివాసకృష్ణాయనమః

297 జీ వ.న్తు క్రి ప్ర కా శి క

అ ఙ్గ శ్రీ.

అన్నవరపు వేంకటరాఘవశాస్త్రి గారిసహాయమున

శ్రీమేకల పార్థసారథినాయుడుగారిచే

పరిపత్రితము.

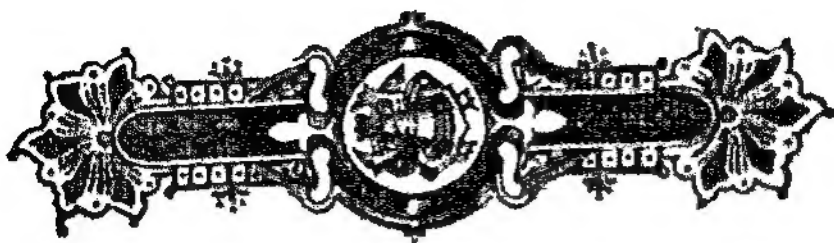
For REFERENCE ONLY

తెన్నవారి :

శ్రీ 'రామ' ప్రెస్సున ముద్రితము.

1980.

All Rights Reserved.

జీవన్ముక్తి ప్రకాశికా పత్రిక.

247

ఈ పంపాఠమునందు ముప్పులు, మునుముపులు, విషములు, హామసులు నని నలుఁదెగలగు మానవులుండదు. ముప్పులు సర్వస్థితిలనా గనుటచే వారికి వలసినది యుడిచి లేదు. అందులకై ప్రయత్నమును లేదు. విషయపక్షినిను, హామసులును జ్ఞానహీనులు గనుక, వా రిహ్యమున కవిధికా సలు. ఇంక మిగిలిన మునుముపులు లే యీ సదాంతశాస్త్రము భ్యసిం నట్టిలు. మునుముపునకు జ్ఞానము లేగలిగినవిద్యుత్ శాస్త్ర విచారము చేత, సంచభూతాత్మకమైన శరీరహానిమునకుఁ దదన ముక్తి గలుగజే కలుగును. అయినను, స్వయమియిన మాత్రయొక్క స్వరూపజ్ఞానము గలిగినయనంతరమే, ప్రతిబంధకమగు నజ్ఞానము నశించుటచేత ముక్తిసుఖము గలుగుఁగాక మని భరమ దయోభువు లగు పూర్వమవార్దులచే శరీరాపాధి మున్నను, తత్వజ్ఞానము గలిగినవిద్యుత్ "తత్వజ్ఞానాచేవైవ బల్యమ్" అన్నట్లు జ్ఞానస్రావ్తికి వెంటచే ముక్తి యని చెప్పబడి యిది. దానికే జీవన్ముక్తియని పేరు. ఆ జీవన్ముక్తి తెచ్చే యునిష క్తులందును, గీతలందును సంక్షేపముగను, విస్తారముగను

జెప్పబడియున్నది. దాని ననుసరించియే సన్యాసాశ్రమము శ్రేయ మని పరాశరమాధవీయ్యుని స్మృతులందును వేర్కొనబడినది.

అయినను, ఆ గ్రంథములు పెక్కులై, దురవగాహములై యుండుటంజేసి, సునాయాసముగా ముముక్షువులకు జీవన్ముక్తి జ్ఞానము కలుగునుగాక యని పరమకృపాభుడును, వీరబుక్కుణమహీపాలుని సామ్రాజ్యధురంధరుడునైన శ్రీనాయణ మాధవాచార్యులవారు తాను సన్యాసాశ్రమము స్వీకరించిన పిదప, తాను పూర్వాశ్రమమున రచియించిన బోధితైవిద్య ధర్మశాస్త్రవ్యాకరణ మీమాంసాగ్రంథములచేదని వినొందక, మోక్షపేక్షగలవారు మోక్షసాధనమైన తత్త్వజ్ఞానమును పొంది కృతార్థతను చెందుటకుగాను వివరణోపన్యాసాదిగ్రంథములను, చిత్రదీప తృప్తిదీపాదిగ్రంథములను రచియించిరి. ఆమీద తత్త్వజ్ఞానసంపత్తిగలిగి దేహాంతమందు విదేహకైవల్యము నొందుటకు తగిన మహానుభావులు జీవితమునందే మోక్షసుఖ మనుభవించుటకు తగినసాధనముల విశదముగా ప్రతిపాదించిన వాసిష్ఠరామాయణమును పర్వాలోచనచేసి యిది గొప్పదైనందున బుద్ధిమంతులు చాలకాలము అభ్యసించినఁ గాని విషయము బోధకాదని ఆలోచించిరి. ఇందుచే వీరు తా రచియించిన యాయాగ్రంథమునుండి సారమును గ్రహించి, వేదాంతసారమగు భగవద్గీతనుండియు,

వేదాంతసాగరభూతమై శ్రీ శుకమునీంద్రుని మోమునుండి వెలువడిన శ్రీ భాగవతమునుండియు, అట్టి గుణగణవిశిష్టమై, శ్రీరామునకు వసిష్ఠునిచే నుపదేశమైన బానిషమసారము యణయునుండియు, తన గ్రంథమునకు వలసిన ప్రమాణములగు విషయములను గైకొని, యవ్యర్థనామకము, సన్యాసవిషయభాగముతోఁ గూడినదై, జీవన్ముక్తికి విలక్షణమైన భావములను బోధించునట్లై, మోక్షమార్గవలసిన నిచ్చినయో యవం దగిల యీ జీవన్ముక్తినినే మనుగ్రంథమును రచించెడి.

ఈ గ్రంథము మొదటి ప్రకరణమున జీవన్ముక్తివ్యాకృతము, తత్త్వమూలమును, రెండవ ప్రకరణమున జీవన్ముక్తి సాధనములగు తత్త్వజ్ఞానవాసనాక్షయమును, మూడవ ప్రకరణమున తత్త్వజ్ఞానసహితమైన మనోనాశమును, నాల్గవ ప్రకరణమున జీవన్ముక్తివలని ప్రయోజనములును, అయినవ ప్రకరణమున వాసనాక్షయమనోనాశముల నభ్యసించుటకు ముఖ్యమైనవిధ్యత్సన్యాసమును ఈ అంశములన్నియు ప్రతిపాదించి బడినవి. శ్రీ విద్యారణ్యులవారి గ్రంథముల నన్నిటికి నీగ్రంథమే శిరోధూషణమై యలంకరించుచున్నది. ఇందు ప్రతిపాదించబడ్డ వాసనాక్షయమనోనాశముల నభ్యసించగోచింపవలయునను, దీనిఁ జదివినంతమాత్రమున జీవన్ముక్తిసుఖము కొంత అనుభవమగుట నిశ్చయము. ఇట్టి గొప్పగ్రంథము సంస్కృతభాషాపరిచయము లేనివారి కుపకరింపక పోవులోపముఁ దీర్చ

నాలోచించి నెల్లూరుజిల్లా, కావలితాలూకా తహసీల్దారు
 శ్రీయుత మేకల పార్థసారథినాయుడుగారు, బ్రహ్మశ్రీ అచ్చ
 వరపు వెంకటరాఘవశాస్త్రిగారిసహాయమున ఆంధ్రీకరించిరి.
 అచ్చటచ్చట నుపయుక్తములగు విశేషాంశములఁ జేర్చి జేస
 న్తుక్తిప్రకాశిక యను పేరుతో దీనిఁ బ్రచురించిరి.

శ్రీ రస్తు.

శ్రీ విద్యానందాచార్య స్వామిజీవితము.

ఈ మహానుభావునకు పూర్వజన్మమున మాధవా
చార్యుడని పేరు. ఈ మహానుభావుడు పుంగవద్రాసతీతీర్థ
మున గిరిం సంవత్సరములకు ముందు విద్యానగరము నేలు
చుండిన హరిహరబుక్కయలకు మంత్రియై యుండెను.
తండ్రి మాయనుడు, తల్లి సుల్లి. ఇదినికి సాయణభోగనాథు
లనెడి యిరువురు తోలుబొమ్మవ్రులు గలరు. ఇతడు పోధాయన
సూత్రుడు; యజ్ఞాభిధాన్యము; భారద్వాజకోశ్యుడు; శ్లోక
నిః గురువు భారతీతీర్థుడు. ఈ మహానుభావుడు గణప
శకాబ్దమున నున్న వాడని తెలియుచున్నది. ఈతడు వాలుగు
వేదములందును, పట్టాభ్యుత్తములందును, ధర్మశాస్త్రములందేరి
హాసములందును బారంగములగుటచేత నితడు పర్వజ్ఞు
డను పురుషనామము వహించెను. ఈ మాధవాచార్యుడు
ధర్మశాస్త్రమునఁ బరాశరమాధవీయమును, త్వరితమున
కాలనిర్ణయమును, పూర్వమీమాంసాశాస్త్రమున మిమీ
యన్యామీమాంసావిభిరమును, బ్యాకరణమున మాధవీయ
భాతువృత్తిని, యజుర్వేదభాష్యమును, సాగ్వేదభాష్యమును,

సామసంహితాభాష్యమును, పంచవింశబ్రాహ్మణభాష్యమును
షడ్వింశబ్రాహ్మణభాష్యమును రచించెను.

ఈ సర్వజ్ఞుఁ డిన్ని గ్రంథములను రచించి, చివర జను
లకు జ్ఞానప్రవాహమును బ్రవహింపజేయుట కాక, సన్న్యసిం
చినపిమ్మట విద్యారణ్యయతీంద్రు లనఁబరగి సుమా త్రదేండ్లు
కోంకణదేశమునఁ గొంతభూమండలము నేలినట్లును, పోర్చు
గీసువా రిండియాదేశపు పశ్చిమతీరమున దిగిన్వహింప, గోవా
పట్టణము ఈ విద్యారణ్యస్వామిపాలనముక్రింద నున్నట్లును,
వీరి పరిపాలన స్మరణమునకై, యా త్రదేశమున మాధవపుర
మను పేర నొక్కనగర ముండినట్లును తెలియుచున్నది. వీరిచే
రచితములయిన గ్రంథము లెల్లను వీరికిఁ గల సర్వతోముఖ
సాండిత్యమును వెలిపుచ్చుచున్నవి. ఈ మహాత్మునకుఁ గల
వేదాంతశాస్త్రపరిజ్ఞాన మీడివస్తుక్తివివేకము మున్నగు వే
దాంతగ్రంథములు తెలుపుచున్నవి. వీనినెల్ల నొక్కమాటు
పారాయణము చేయుటకైనను నల్పాయుష్కులము, నల్ప
మేధసులము నైన యస్తాదృశులకు వీలు కావనుట యతి
శయోక్తి కాదని తోచెడిది. అస్తాదృశులు వారికృతుల ననవ
రతము పఠించుటయే వారియెడఁ జూపవలసిన కృతజ్ఞత.

21001

1911

ప్రతి

ప్రతి పాఠశాలకు

జీవన్ముక్తిప్రకాశిక.

— పాఠశాలకు —

జ్ఞోతామయి నిర్విదావంగం జగదీశ్వరణ మివ్వెరవ,
కరోమి స్వయంభూతాయ జన్ముక్తిప్రకాశికామ్.

ఈ ప్రపంచమునందు మనుషులు బుధులు, ముఖులు
అని రెండు విధములు. బుధులు అనగా నీలో కనుపందగును
ప్రకృతవనితాత్మకము. స్వేచ్ఛా ద్వారా పితృ దేవతా ముఖులేషులు
అను, కలులో కనుపందగును పృథ్వీ, నీల, అగ్ని, వాయు
ప్రాప్తిచే నగు ముఖులేషములను వసుధ వింశ నిచ్చ గలదు. ఈ
ముముక్షు అనగా నివిద్యా కావ్యకర్త నానలయొక్క నిశ్చే
షవినాశే పూర్వకముగా వరహానంద స్వరూపిని పొందె
ప్రాప్తిని కోరువాడు. ఇహలోకములను కృషిపాతకాన్త
దులు, అరలోకములను అంగదానాథులు, అవిద్యాని
నిశ్చేషవినాశే పూర్వక వరహానందరూప స్వరూపిని పొందు
మోక్షమునకు తత్త్వజ్ఞానము సాధనములు. తత్త్వజ్ఞానము
యొక్క స్వరూపసాధనము బుద్ధిగ్రంథమందు వివరింప
బడును. ఇట్లు తత్త్వజ్ఞానసాధ్యమైన మోక్షము విదేహమునై
యని, జీవన్ముక్తి యని రెండు విధములు. విదేహమునై ప్రథమ

సాధనము వివిదిపాసన్యాసము. జీవన్ముక్తికి ప్రథమసాధనము విద్యత్సన్యాసము. సన్యాసమనగా సర్వకర్తృత్వలపరిత్యాగము. వివిదిపాసన్యాసమనగా తత్వజ్ఞానమును సంపాదించి నిచ్చచేతఁ జేయఁబడు సన్యాసము. విద్యత్సన్యాసమనగా తత్వజ్ఞానము గలిగినతరువాతఁ జేయఁబడుసన్యాసము. ఇట్టి సన్యాసమునకు ముఖ్యకారణము వైరాగ్యము. వైరాగ్యమనగా నితరవస్తువులయందు నిస్సృహ. (ఆశలేకుంట.) ఈవైరాగ్యము మందవైరాగ్యము, తీవ్రవైరాగ్యము, అతితీవ్రవైరాగ్యము అని మూఁడువిధములు. పుత్రభార్యాదుల కాఘదగలిగినకాలమందు దుఃఖాతిశయము చెంది గృహక్షేత్రాదులయందుఁ గలిగెడునిఃస్సృహబుద్ధి మందవైరాగ్యమనఁబడును. ఇట్టి వైరాగ్యముగలిగినకాలమందు ఏసన్యాసమును జేయఁగూడదు. చేసెనా, భ్రష్టుఁడగును. ఈజన్మమందే భార్యాపుత్రిగృహక్షేత్రాది విషయములతో నాకు ప్రయోజనము లేదను స్థిరమైనబుద్ధి తీవ్రవైరాగ్యమనఁబడును. పునరావృత్తిగల బ్రహ్మలోకాదిపుణ్యలోకములతో నాకు ప్రయోజనము లేదనుస్థిరబుద్ధి అతితీవ్రవైరాగ్యమనఁబడును. వైరాగ్యము సన్యాసమునకు కారణమని చెప్పుటలో

శ్రుతి “యదహరేవ విరజేత్తదహరేవ ప్రవజేత్” ఇతి.

అను బాబాలశ్రుతి ప్రమాణము

తాత్పర్యము—ఏదినమందు వైరాగ్యము గలుగునో, ఆదినమందే సన్యాసమును గ్రహింపవలయునని యర్థము.

వాక్యము— వైవాగ్యముచేతఁ బొందఁదగిన సన్న్యాసము కుటీచక, బహుచక, సాంస, కరమహాంస అని నాలుగువిధములు. ప్రహాచ్ఛరణమును చేసి (సంస్కృతం మయో) అను మంత్రము (ప్రశ) త్రిదండకాషాయములను ధరించి శిఖాయజ్ఞోఃవీతముల నుంచుకొని పుష్కలబంధగృహముల యందు భిక్షును స్వీకరించువానిసన్న్యాసము కుటీచక మనఁబడును. ప్రహాచ్ఛరణమును చేసి త్రిదండకాషాయగ్రహణము నాచరించి శీర్ణయాత్రాః కుండ తిరుగువానిసన్న్యాసము బహుచక మనఁబడును. ప్రహాచ్ఛరణమునుచేసి, ఏకదండకాషాయములను గ్రహించి, శిఖను త్యజించి, యజ్ఞోఃవీతము మాత్రము నుంచుకొని గృహానికి రాత్రముగా పంచరించుచు కృచ్ఛ్రచాంద్రాయణాంతమున నాచరించువానిసన్న్యాసము హంససన్న్యాస మనఁబడును. ప్రహాచ్ఛరణాంధకాషాయగ్రహణమును చేసి శిఖాయజ్ఞోఃవీతములను త్యజించి అతః జానకరుఁడగువానిసన్న్యాసము కరమహాంససన్న్యాస మనఁబడును. ఇందులో తీవ్రవైవాగ్యముగల పురుషుఁడు శీర్ణయాత్రలను జేయుటకు దేహశాటవము లేనివాఁడుగానుండెనా! కుటీచకసన్న్యాసమును, దేహశాటవముగలవాఁడుగా నుండెనా! బహుచకసన్న్యాసమును గ్రహించవలయును. అతః తీవ్రవైవాగ్యముగలపురుషుఁడు బ్రహ్మలోకాభిలాషగలవాఁడుగానుండెనా! హంససన్న్యాసమును, మోక్షాభిలాషగలవాఁడుగా నుండెనా! కరమహాంససన్న్యాసమును గ్రహించవలయును. హంససన్న్యాసమును గ్రహించిన పురుషుఁ డీలోకమునందు సగుణబ్రహ్మహంసమును జేసి యర్చి కావ్యముచేత

బ్రహ్మలోకమును బొంది, యాలోకమునందు తత్త్వజ్ఞానము నొంది మోక్షమును బొందును. పరమహంససన్న్యాసమును బొందిన పురుషుఁ డీలోకమునందే తత్త్వజ్ఞానముచేత మోక్షము నొందును.

ఇక పరమహంసను గూర్చి వివరించెదము. విదిషాసన్న్యాసి విద్యత్సన్న్యాసి యనువీరిద్దఱు పరమహంసలని చెప్పబడుదురు. వివిదిషాసన్న్యాసి జిజ్ఞాసు వని విద్యత్సన్న్యాసి జ్ఞాని యని వ్యవహరింపబడును. జిజ్ఞాసువనఁగా తత్త్వజ్ఞానమును సంపాదించు నిచ్చగలవాఁడు. జ్ఞాని యనఁగా సంపాదించు బడిన తత్త్వజ్ఞానము గలవాఁడు. తత్త్వజ్ఞానసంపాదనేచ్చగలవానికి సన్న్యాస మావశ్యక మని

శ్రు. ఏకమేవ లోకమిచ్ఛంతః ప్రవ్రాజినః పవణంబి.

అను బృహదారణ్యశ్రుతి చెప్పుచున్నది. ఈశ్రుతియొక్క తాత్పర్యము వివరించెదను.

తా. ఆత్మలోకమని అనాత్మలోకమని లోకములు రెండు విధములు. ఇందులో అనాత్మలోకము మూఁడువిధములు.

శ్రుతి. అథ త్రయో వాచ లోకాః మనుష్యలోకః పితృలోకః దేవలోక ఇతి. సోఽయం మనుష్యలోకః పుత్రేణైవ బయ్యో బాన్దేన, కర్తనా పితృలోకః, విద్యయా దేవలోకః.

అని బృహదారణ్యశ్రుతి చెప్పుచున్నది. మనుష్యలోకము, పితృలోకము, దేవలోకము అని మూఁడులోకములు. ఇందు లో మనుష్యలోకము గృహక్షేత్రాదులు. ఇది పుత్రుని

చేతనే జయించగినది. మరియుకనాధనముచేత జయించినది. అగ్ని మృత్యానివృత్తిచేత బుండులోకము ఎత్తులోకము. ఇది ప్రాధానికర్తలచేత జయించగినది. బ్రహ్మలోకము. దేవలోకము. ఇది ఉపాధరచేత జయించగినది. అని ఉదాహరణ బడిన శ్రుతియొక్క అర్థము.

శ్రుతి. అనువాకా అస్తాల్లొకాం సర్వం లోకమ్ పుష్టి స్థితీ సవిరణంతితో న భిరత్తి ఆత్మానమపి లోకముపానాం పుష్టి ఆత్మనమే లోకముపాస్తే న సస్య కర్త యనీ.

అను శ్రుతి ఆత్మలోకమును జ్ఞేయమును. ఏపురుషుడు రక్షమాంసాదివికారమగు సేదేహమునందండి. సరమాత్మస్వరూపమునులోకమును నేనే బ్రహ్మనని యెఱుంగకయే మరణము నొందునో, అజ్ఞానముచేత నంతర్లిప్తస్థానమున్న సరమాత్మస్వరూపమును మృతినొం. నపురుషుని సరమాత్మస్వరూపములను నివారించి రక్షించుడు గనుక సరమాత్మస్వరూపమును నేనే బ్రహ్మనని చింతించవలయును. ఏపురుషుడు సరమాత్మస్వరూపమును వెనుకజెప్పిన కారము చింతించునో అపురుషునియొక్క పుణ్యకర్త ఒక ఫలమును మాత్రము ఇచ్చి నశింపజేసి. కోరిన సర్వఫలముల నిచ్చి మోక్షమును గూడ గలుగజేయునని శ్రుతియొక్క తాత్పర్యము. బ్రహ్మదారణ్యవష్టాధ్యాయమందును

శ్రుతి. మర్థం వయశః క్షేమామహే? క్షాంతం యుష్మిహి. హే? కిం ప్రజయా కరిష్యామే? మహిం నోఽయమాత్మ అయం లోకః. అనువాక్యమును ఆత్మలోకమును ప్రతిబోధింపుచున్నది. ఏమన

కీయాత్మస్వరూపమే ప్రాప్యముగా నున్నదో, ఆమనము వేదాధ్యయనము, యాగము, పుత్రోత్పాదనము మొదలగు పుణ్యకర్మల నెందుకు జేయవలయును? నిత్యసిద్ధమైన ఆత్మస్వరూపమును కోరువారికి కేవలజ్ఞానముచేతనే ఆత్మస్వరూప్రాప్తిగలుగుచున్నది. కనుక ఆత్మస్వరూపప్రాప్తినిగూర్చి యాగిస్త్యాభ్యాయాదిపుణ్యకర్మలను జేయ నక్కఱ లేదని తాత్పర్యము.

కనుక ప్రకృతశ్రుతియందు లోకశబ్దముచేత నాత్మస్వరూపమే చెప్పబడినదని నిశ్చయింపఁదగియున్నది. ఇది గాక

శ్రు. స వా ఏష మహానజ ఆత్మా.

ఈ ఆత్మ అనఁగా జీవాత్మ వ్యాపకమై జన్మమూల్యమైన పరబ్రహ్మమే యని ముందుగా నుపక్రమించిన ఆత్మస్వరూపమును, 'ఏతం' అనుశబ్దముచేత గ్రహించినందున నిచ్చటిలోకశబ్దము పరమాత్మపరమే యని నిశ్చయము. 'లోక్యత ఇతి లోకః' అనుభవింపబడునది గనుక లోకమని చెప్పబడును. అట్లానుభవమును కోరువారు సన్న్యసించవలయునని శ్రుతియొక్క తాత్పర్యము.

శ్లో. బ్రహ్మవిజ్ఞానలాభాయ పరమాంససమాహ్వయః,

శాంతిదాంత్యాదిభిః సర్వైస్సాధనైః సహితో భవేత్.

అనుష్ఠితివాక్యమును తత్వజ్ఞానేచ్ఛగల పురుషునకు సన్న్యాసమావశ్యకమని చెప్పుచున్నది.

బ్రహ్మజ్ఞానమును గోరినపురుషుఁడు పరమహంస సన్న్యాసమును గ్రహించి శాంతి దాంతి మొదలగు సద్గుణ

ములుగలవాడై చుండునలయు నని యుత్పత్తిగచరిముముక్క
అర్థము.

• ఈజన్మచుందుఁగాని పూర్వజన్మలయందుఁగాని ధనాపే
క్షలేకయే అనుష్ఠించిడిన వేదాధ్యయనయాగదానాఽప్రణ్య
కర్తలచేత చుచస్సునంచుఁబుట్టిన జ్ఞానేచ్ఛచేశఁజేయఁబడినఁ న
నీసన్యాసము వివిధసామన్యాసమని చెప్పఁబడినది. జ్ఞానసాధన
మైన సూరివివిధసామన్యాస ము త్తిరజన్మ హేతులగు
కామ్యకర్తలను నిరీకృతంచుట మాత్రము గాను, ప్రేమ
చార్పరణపూర్వకముగా నంపకాపాద్యఁ గ్రహణవివిధ
యాశ్రమముగాను రెండువిధములుగా నున్నది.

ప్రే. పుంజన్మ లభించునాఁడో పరీక్షింపఁ ప్రేమచూర్తఁ,
ప్రజ్ఞాశక్తి మిగిలెన్ జ్ఞానంబు ప్రభావంబు.

సా. ప్రేమచార్పరణపూర్వకముగా స్వీకరింపఁబడిన
సన్యాసాశ్రమముయొక్క ప్రభావముచేత సన్యాసియొక్క
తల్లియు, భార్యయు పురుషజన్మ నొందెను. నశించిపోయిన
వేదము తిరిగి ప్రాప్తించును. అనఁగా వేదమును చూడఁగాని
మరచిపోయినచో మహాపాపముని చెప్పయున్నందున నీ సన్యా
సాశ్రమప్రభావముచేత మహాపాపము లొకపోవడమే కాక
నిత్యవేదపారాయణముచేత కలుగు ప్రణ్యముకూడఁ గలుగు
నని శాస్త్రర్యము. సదాచారసంపత్తియును తత్త్వజ్ఞానము
కూడఁ గలుగునని ఆశ్రమరూపసన్యాసముయొక్క ఫలములు
చెప్పఁబడియున్నవి.

శ్రుతి. న కర్తృణా న ప్రజయా ధనేన త్యాగేనైకే అమృతత్వమానకుః.
అను శ్రుతి కామ్యకర్తృపరిత్యాగము సన్యాసమే యని చెప్పు
చున్నది. యాగాదికర్తృలచేతఁగొని, పుత్రసంతానముచేతఁ
గాని, ధనముచేతఁగాని, దానముచేతఁగాని యెవరు మోక్ష
ము నొందలేదు. కొందఱు పుణ్యపురుషులు కర్తృత్యాగముచే
తనే మోక్షమును బొందిరి యని శ్రుత్యర్థము. ఈరెండువిధ
ములైన సన్యాసమునందు స్త్రీలకును అధికారము గలదు.
వినాహమునకు పూర్వమందుఁగాని, భర్తచనిపోయిన తరువా
తఁగాని స్త్రీలు సన్యాసమును గ్రహించవచ్చునని కొన్ని
శాస్త్రములు చెప్పియున్నవి. భిక్షాచరణము, మోక్షశాస్త్ర
శ్రవణము, బ్రహ్మస్వరూపధ్యానము, త్రిదండకాషాయధార
ణము మొదలగు యతిధర్మములను స్త్రీలు కూడ నాచరించ
వలయును. ఈయర్థము శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మముల
యందు సులభాజనకసంవాదగ్రంథముయొక్క చతుర్థరీటిక
యనునాఖ్యానమునందు విస్పష్టముగా వ్రాయఁబడియున్నది.

బృహదారణ్యము మొదలగు వేదాంతములయందును,
గార్హి మొదలగు స్త్రీలు సన్న్యాసినులనియు, బ్రహ్మనిష్ఠులనియు
చెప్పియున్నది. కనుకనే యాజ్ఞవల్క్యమహాముని తనభార్య
యగు మైత్రేయీ దేవికి బ్రహ్మవిద్యనుపదేశించెను. బ్రహ్మచారి, గృ
హస్థ, వానప్రస్థాశ్రమములయందుండుపురుషులకు ఆశ్రమరూప
సన్యాసమును స్వీకరించుటకు కొన్ని కారణములవలన అనుకూ
ల్యము లేనియెడల తమతమయాశ్రమధర్మముల నాచరించుచు
కామ్యకర్తృత్వపరిత్యాగ మనుమానససన్యాసమును చేయు

టయం దేమీ విరోధము లేదు. ఇటువంటి మానససన్న్యాసము చేతనే వేదాంతశ్రవణమును కలుగజేయును. శ్రుతిశ్రుతిహాసపుష్కలములయందు లోకమునందును మానససన్న్యాసపుష్కలముగా వేదాంతశ్రవణమును జేసినమహానుభావులనేకులు గనుపడుచున్నారు గనుక దండుకాషాయాదిగ్రహణరూపా శ్రమసన్న్యాసము లేనివారికి వేదాంతశ్రవణము చేయనధికారము లేదను కొందఱు సన్న్యాసులయొక్కవాదము నిర్మూలము. ఇది వివిధిమానసన్న్యాసము.

ఇకను విద్యత్సన్న్యాసమును గూర్చి వివరింపుచున్నాను. సదాచార్యసన్నిధియందు శ్రద్ధాభక్తులతో తత్త్వమన్యాస వేదాంతమహావాక్యములయొక్క శ్రవణమనననిరీధ్యాసములను చేసి కరమతత్త్వమైన చరబ్రహ్మను చక్కగా తెలిసికొన్న తరువాత చేయబడుసన్న్యాసము విద్యత్సన్న్యాసమని యాచరించును. ఈసన్న్యాసమును యాజ్ఞానలక్ష్మ్యమహాముని యాచరించినారు.

అది యెటువలె నంట, ఏదేహదేశాధిః తయగు జనకమహారాజు తత్త్వజ్ఞానసంపాదనేచ్ఛచేత బ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానముగల మహానుభావుల ననేకుల నొకటః జేర్చివారిలో సుత్రమోక్షముఁదైనవానివలన బ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానము నుఁ దేశముకాగోరి బహుదక్షిణల నిఘ్నయ్యవగిన యొకయాగమును నేయ నుక్తమింపఁగా తుదుసాంచాలా దేశములయం దుండు బ్రహ్మవేత్తలచ్యుత కనేకులు చేరిరి. అప్పుడు యావేలపాడిమొదవులను సువర్ణరజతాభరణములతో నలంకరించి యాబ్రహ్మవేత్తలయొక్క సభయెదుట నిలిపి జనకమహారాజు. మీలో నెవను బ్ర

హృజ్జానసంపత్తియందు తత్తములో వారి కీమొదవులు వక్షిణగా సమర్పించబడిన వని విన్నవింపగా, అచ్చటిబ్రాహ్మణు లందఱు తనకంటె నెక్కువవా రుందు రేమో యని సంశయించుచుండిరి. ఆసభామధ్యమందున్న యాజ్ఞవల్క్యమహాముని తనశిష్యులనుజూచి, యీ ధేనువులను మనయాశ్రమమునకుఁగొని పొందని యాజ్ఞపింపఁగా నచ్చటిబ్రాహ్మణు లందఱు తాగ్రహించి యాజ్ఞవల్క్యమహామునిని జయింపఁగోరి కర్తవ్యచారములయందు వాదింప నారంభించిరి. అప్పుడు యాజ్ఞవల్క్యమహాముని ఆశ్వల, ఉషస్తి, కహ్లోళ, శాకల్య, గార్గి మొదలగు బ్రహ్మవేత్తల ననేకుల నిర్జించి కీర్తిధనములనొంది జనకమహావేదాచార్యులగురువుగా వరింపఁబడి ఆయనకు బ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానము నుపదేశించి కృతార్థునిగా నొనరించి తన యాశ్రమమును ప్రవేశించి తనభార్యయగు మైత్రేయీదేవికి సాత్తతత్త్వము నుపదేశింపఁగోరి యామెకు త్వరగా బ్రహ్మమునం దాభిముఖ్యము గలుగఁజేయుకొరకు తాము సన్న్యాసాశ్రమమును స్వీకరింపఁ బోవుచున్నామని వక్కాణించి, ఆమైత్రేయీదేవికి బ్రహ్మతత్త్వము నుపదేశించి పరమహంససన్న్యాసాశ్రమము నంగీకరించిరి. ఈయర్థము బృహదారణ్యోపనిషత్తుయొక్క మైత్రేయీబ్రాహ్మణమనుభాగములోని యాద్యంతపాక్యములయందు విస్పష్టముగాఁ జెప్పబడియున్నది.

మృతి. అశహ యాజ్ఞవల్క్యశిష్యుడౌత్తముపాకరిష్టమైత్రేయీరహావాచ, యాజ్ఞవల్క్యో ప్రవచిష్యన్వా అరేహమస్తాత్థానా వశ్చివితావదరే ఖల్వమృతత్వమిత్యుక్త్వా యాజ్ఞవల్క్యో ప్రవ్రాజ ఇతి.

శా. జరకమహానాజానప బ్రహ్మతత్త్విజ్ఞానము నుండే శించి స్వాక్రమమునను బ్రవేశించినతరువాత యోజ్ఞవల్క్య మహాముని గురియొక కావ్యమును చేయవలచి శతభావ్యను ఓమైత్రేయ! యని పిలిచి నేను శతభావ్యస్తోత్రమును విడిచి సన్నాస్వాస్త్రమును గ్రహించవలచి యున్నానని చెప్ప ననియు, ఓమైత్రేయ! యింతవరకు నీకు నేను దేశించినదే మోక్షమనియు చెప్పి యోజ్ఞవల్క్యమహాముని ఉచ్యసించు నని శ్రుతివాక్యముల కర్థము.

బృహదారణ్యకంచరణ్యయమునందు దుండు కహో శబ్రాహ్మణ మనుభాగమునందును విద్యత్సన్న్యాసము శ్రుతి పాదింబడియున్నది.

శ్రు. విదేవీ ప్రాంతానాం కర్మకాండోఽష్టాదశోఽధ్యాయః | యోగోఽస్మిన్ విద్యత్సన్న్యాసః |

శా. ఈశ్వర మూలమాన్వేష్యమామును వేలుసు కొని బ్రహ్మానవిష్టులగు పురుషులు పుత్రులయందు, సన్న్యాసు నందు, స్వర్గవిప్రుణ్యలోకములయందు దుండు కోరికను ఉపాస నముగా విడిచిపెట్టి శరమహంసరిప్రాణకాశ్రమము నొనరి దేహభారణముకొరకు భిక్షాచరణమును యాశ్రమ నాచ రింపుచుండు రని శ్రుత్యర్థము.

బ్రహ్మస్వరూపమును తెలుసుకొని సన్న్యాసించుచు రని చెప్పి యున్నందున నీశ్రుతి విద్యత్సన్న్యాసమునే తెలియజేయు చున్నది. కనుక నీవాక్యము విచికిషానన్న్యాసమునే బోధించు చున్నదని చెప్పవలెను. ఈశ్వరము చెప్పించునట్ల బ్రహ్మ

నిష్ఠ పురుషవాచకమగు బ్రాహ్మణశబ్దము ఆత్మానం విదిత్వా
యని ఆత్మజ్ఞానమునకు సన్న్యాసముకంటె పూర్వకాలస్థితిని
దెలియజేయు క్వాప్రత్యయమున సారస్యము నొందును.
ఉత్తరవాక్యమునందు పాండిత్య బాల్య మౌనశబ్దములచేత
చెప్పబడిన శ్రవణమనననిదిధ్యాసములచేత సాధించబడిన
బ్రహ్మసాక్షాత్కారముగలవాడు బ్రాహ్మణుడని చెప్పియున్నం
దను ఈశ్రుతియందుండు బ్రాహ్మణశబ్దము బ్రాహ్మణజాతిని జెప్పు
నది కాదు. కొందఱు వివిదిషాసన్న్యాసముయొక్క పరిపాకమే
విద్యత్సన్న్యాసముగాని విద్యత్సన్న్యాసమనునది వివిదిషాస
న్యాసముకంటె భిన్నమైనది కాదని చెప్పుదురు. వివిదిషాసన్న్యా
స విద్యత్సన్న్యాసములకు ఫలానుష్ఠేయములు భిన్నములుగా
నున్నందున అది యుక్తము గాదు. అది గొట్టువలెనంటే వివ
రించెదను. వివిదిషాసన్న్యాసమునం దనుష్ఠింప వలయువిషయ
ములు శ్రవణమనననిదిధ్యాసములు. ఫలము బ్రహ్మతత్త్వసా
క్షాత్కారము. విద్యత్సన్న్యాసమునం దనుష్ఠేయములు వాస
నాక్షయమనోనాశములు. ఫలము జీవన్ముక్తి. కనుక విద్యత్స
న్న్యాసవివిదిషాసన్న్యాసము లొకటి యని చెప్పట యుక్తము
గాదు. ఇదిగాక వివిదిషాసన్న్యాస విద్యత్సన్న్యాసము లత్యంత
భిన్నములుగా శారీరబ్రాహ్మణమందుఁ జెప్పియున్నవి.

శ్రు. ఏకమేవ విదిత్వా మునిర్భవతి, ఏకమేవ ప్రప్రాచిసో లోక మి
చ్ఛంతః ప్రవృత్తంతి.

ఈ ఆత్మస్వరూపమును దెలుసుకొని పురుషుడు సన్న్యా
సియగును. ఈ ఆత్మస్వరూపమును దెలియ నిచ్చగల పురుషుడు
ను సన్న్యాసి యగునని యర్థము.

వివిధసాసన్యాయ విద్యత్సన్యాసముల కిటువంటిభేదము గలిగియున్నట్టిదిని పరమహంసాశ్రమములో మునంతర్భూతములుగనుక సన్యాసాశ్రమమునాలుగు కారములుగా నేర్పి తులయందు నిరూపించబడినది. వివిధసాసన్యాస విద్యత్సన్యాసములు కేందు పరమహంసాశ్రమాంతర్భూతము లని జాబాలో నిష్కర్తుచుండు జెప్పబడినది. ఆయుః నిష్కర్తునందు సన్యాస మిటువంటి దని జనకమహాంజా శ్రీశ్రీ చేయఁగా యూర్ధ్వ లక్ష్మమహాముని అధికారిని విధించి, సన్యాసగ్రహణానంతర మనుష్టిం వలసిన ధర్మములతోగూడ వివిధసాసన్యాసమును ప్రతిపాదించి అనంతరమందు యజ్ఞోపవీతము లేనివాఁడే కారము బ్రాహ్మణుఁ డగునని అత్రిమహామునిచేత నాగ్నేయంబడి అశ్రావణమే యితనికి యజ్ఞోపవీత మని సమాధానమును చెప్పిరి. కనుక వివిధసాసన్యాసి బాహ్యయజ్ఞోపవీతము లేనివాఁడై నందున పరమహంస యని నిశ్చయింబడి ను. ఆయుః నిష్కర్తునందే మరి యుక్తదేశమునందు బ్రాహ్మణులు ఉవస్తువులు నగు సంవర్తుఁడు మొరలగుననేనుల సుదావారిం చిరి.

శ్రు. అప్యక్తనింగా అప్యక్తాచారా కుష్టత్వా ఉన్మక్తనిగారణం
| అని విద్యత్సన్యాసములను నిరూపించిరి.

కా. బాహ్యమునకు కనుకడని యజ్ఞోపవీతాదిచిహ్నములు గలవారును, బాహ్యమునకు కనుకడని అర్హధ్యానాద్యాచారములు గలవారును, ఉన్మత్తులు (పిచ్చివారు) కాక పోయినను, పిచ్చివారివలె సంచరించువారును పరమహంసలని శ్రుత్యర్థము. అప్రకారమే మరియొకశ్రుతియందు,

✓

శ్రు. త్రిదండం కమండలుం శిఖ్యం పాత్రం బలపాత్రం యజ్ఞోపవీతం చేత్యేతత్సర్వం భూస్వామీశ్వరస్య పరిత్యజ్యైతాః మన్విశ్చేత్.

తా. త్రిదండమును, కమండలువును, భిక్షాన్నమును నుంచుకొనెడియుట్టిని, భోజనపాత్రమును, త్రిదండమునకు కట్టిన జలపాత్రమును, శిఖను, యజ్ఞోపవీతమును వీటి నన్నిటిని భూస్వామీ యనుమంత్రమును జెప్పి యుదకమునందు విడిచిపెట్టి ఆత్మస్వరూపమును దెలుసుకొన వలయునని త్రిదండసన్న్యాసియగు పురుషునకు ఏకదండధారణము గల వివిదిషాసన్న్యాసమును విధించి తరువాత వివిదిషాసన్న్యాసమునకు ఫలభూతమగు విద్యత్సన్న్యాసమును,

శ్రు. యథా వాతరూపధరో నిర్ద్యుండో నిష్పరిగ్రహస్తస్య బ్రహ్మమాగ్రే సమ్యక్సంపన్నశ్శుద్ధమానసః ప్రాణసంధారణార్థం యథోక్తకాలేనైవ మాచరన్నదరపాత్రేణ లాభాలాభౌ సమా శృత్వా శూన్యాచరదేవగృహతృణమాటవల్లికకుశాలకాలాగ్నిహోత్రసక్షిపులిసగిరికంబరకుహాచారాని నిర్ధరస్థండిలేష్వనికేతవాస్యప్రయతోన్ నిర్దమశ్శుక్లధృవపరాయణోస పుణ్యాననిష్ఠః శుభాశుభకర్త నిర్మూలనపరః సన్యాసేన దేహత్కాగ్నిం కరోతి మహంసో నామ.

అను శ్రుతిచేత నిరూపించిరి.

తా. పుట్టిననాటిరూపమును ధరించినవాడును అచరగాదిగంబరుడని యర్థము. శీతోష్ణసుఖదుఃఖాదిద్వంద్వములను సహించువాడును, గృహక్షేత్రాదులను దండకమండలవాదులను విడిచినవాడును, వేదాంతవేద్యమైన బ్రహ్మమార్గము

నందు చలిం నిచి త్తము గలవాడును, గడ్డివేయి నూర్చు
మైన మున్నగులవాడును, దేహధారణసూత్రముకొరకు
టిలో నిరుపదియారవగడియ కొలదిలో గ్రామములలోని
భిక్షకులతోయి కడుపునకు వలసినంత భిక్షొన్నమును పుచ్చుకొ
ని భిక్షొన్నముయొక్క లాభాలభములను పనులుగా నల
చి జనులు కొప్పురములేనియింటయందుఁ గొని, దేవాలయము,
గడ్డివాములపీట, పుట్టలుండుపీట, పుష్పకవాంఛని, కొ
కుండులు చేసి పట్టుకొనిడియిల్లు, అన్నిహస్తగ్రహము, వీ
యిసుకపిన్న, పర్వతగువా, కొండచరియ, పద్మవృక్షముల
యొక్కతొట్ట, సలయేకయొక్క దరి, పుష్పకే ఈ ప్రదేశ
ములలో నక్కఱినో యొక్కలమందు నియతి లేక నివసించు
వాడును, పర్వవిషయములయందు ప్రయత్నము లేనివా
డును, పుష్పవాంఛనును ముగ్ధకాంక్షలు లేనివాడును, పుష్ప
స్వరూపమును ధ్యానము చేయువాడును, పరమాత్మయం
దనన్యవ్యాపారణియొక నిష్కలవాడును పుష్పపాకకర్తల
నన్నియని నశించజేయుటయం దాసక్తిగలవాడునుగా సన్న్యాసి
సముచేతనే దేహత్యాగమును చేయు మహాపురుషుడు పర
మహంబయిని చప్పబడు నని శ్రుత్యస్థము. పనుక పనుక
సన్న్యాసివిద్యత్సన్న్యాసు లిద్దరు : పనుహంబులని సిద్ధము. వీరి
ద్దరకు : పమహంబత్వము సమానమైనను, వీరిచేత ననుష్ఠిం
బడు ధర్మములు : పప్పునదిద్దములుగా నున్నందున వివిధమే
సన్న్యాసి విద్యత్సన్న్యాసుల కవాంతరభేదము గలదు. అది
యెటువలనం దీ కరుణ్యోనిషత్తులో నాపటి యనుశిష్యుడు
'ఓస్వామీ ! శిష్యాత్వోపదేశస్వాధ్యాయ గాయత్రీమంత్ర

జపాదిసకలకర్తలను ఏవిధానముచేత త్యజింప నగు నని వివిది
షాసన్యాసమునుగూర్చి యడుగ్గఁగా గురువగు ప్రజాపతి
శిఖాయజ్ఞోపవీతాదులయొక్క త్యాగమును చెప్పి, దండ
మును, శౌచమును, వైవస్వతమును (కాషాయమును) మా
త్రము పరిగ్రహించవలయునని విధించి త్రికాలస్నానము,
బ్రహ్మధ్యానము, ఉపనిషత్పారాయణము మొదలగు జ్ఞానసా
ధనధర్మముల ననుష్ఠింపవలయు నని విధించిరి. పరమహంసోప
నిషత్తులో పరమహంసలగు యోగులయొక్క మార్గము
(అనుష్ఠానము) ఎటువంటిదని నారదమహాముని విద్యత్సన్యా
సమునుగూర్చి ప్రశ్న చేయఁగా గురువగు ప్రజాపతి వివిదిషా
సన్యాసికివలె సర్వత్యాగము నుపదేశించి శౌచీనదండకాషా
యములను లోకోపకారముకొరకును, స్వశరీరోపకారము
కొరకును ధరింపవలయు నని చెప్పి, యిది ముఖ్యసన్యాసము
గాదని దండకాషాయశౌచీనాదుల నన్నిటిని ద్యజించి దిగంబ
రుండై స్తుతినమస్కారాదులయం దపేక్షలేక పూర్ణానంద
స్వభావపరబ్రహ్మను నేనని తలఁచి కృతార్థుడగు పురుషశ్రేష్ఠు
నియొక్క సన్యాసము ముఖ్యసన్యాసమని యుపదేశించిరి.
కనుక వివిదిషాసన్యాసివిద్యత్సన్యాసుల కనుష్ఠేయధర్మములు
విలక్షణములై యున్నందున, నుభయసన్యాసుల కవాంతర
భేదము నిశ్చయముగా నున్న దని సిద్ధము. స్మృతులయందాను
వివిదిషాసన్యాసవిద్యత్సన్యాసములయొక్క భేదము స్పష్ట
ముగాఁ జెప్పఁబడినది. అది యెటువలెనంటే,

స్మృతి. సంసారమేవ నిస్సారం దృష్ట్వా సారదిదృశ్యయా,
ప్రపంచత్యక్తితో వ్యాహతి పరం వైరాగ్యమాత్రితాః.

తా. సంసారమును నిస్సంగముగాఁ జూచి సారమును బ్రహ్మస్వరూపమును తెలియ నిచ్చగలవారై నివాహమును జేసుకొనకయే సరమవై సాగ్యము వాక్త్రముంచి తొందర పడకు నుభావులు సన్యసించుదురు.

స్తో. త్రైవిదియై యి-గో భావం నవ్యాసలయోః,
విస్తానో భావం పునఃపునః సన్యసేషం బద్ధిమాకాః.

తా. కర్తయోగము ప్రవృత్తిమార్గ మని జ్ఞానయోగ ము నివృత్తిమార్గ మని చోబడదును గనుక జ్ఞానము పరిపూర్ణం ప నిచ్చగలిగి బుద్ధిమంతులగు పురుషుఁడు సన్యసించవలయును. ఈవాక్యములచేత వివిధపాసన్యాసము చోబడినది.

స్తో. మదా తు విధిం బ్రహ్మం మదా బ్రహ్మ సమాశ్రితం,
తద్దా విధం సమ్యక్సా సోపానం శిఖాం త్యజీతి.

తా. ఏమిడు అనాదిస్థితి కరమార్గపత్యమో సర బ్రహ్మము తెలియబడెనో, అప్పుడు ఏకదండసన్యాసమును బరిగ్రహించి శిఖాయజ్ఞోపవీతములను విడువవలయును.

స్తో. జ్ఞాత్వా సమ్యక్పరం బ్రహ్మ కర్మం శ్యత్త్వా పరిశ్రేతో.

తా. సరమాత్మస్వరూపమును చక్కఁగా తెలుసు కొని, గృహక్షేత్రాదివిరిగ్రహముల నన్నిటని విడిచి సన్యసిం చవలయును. ఈవాక్యములు విద్యత్సన్యాసమును జెప్పు చున్నవి.

అక్షేపము. — ట యా! వివిధపాసన్యాసమునకు వివి డిషవేదనమందు (తెలిసికొనుటయందు) తోరిక కారణము. విద్యత్సన్యాసమునకు విద్యత్త (బ్రహ్మజ్ఞానేము) కారణ మని

చెప్పుట యుక్తము గాదు. చిత్రరచనాని లౌకిక విద్యల నభ్యసంప నిచ్చ గలిగినటుల, వేదాంతవిద్య నభ్యసించు సామాన్యేచ్ఛగలవారు కొందఱు గలరు. కొందఱు స్వల్ప జ్ఞానము గలిగి పండితుల మను అభిమానముతో బ్రహ్మజ్ఞానముగలవారుగా వ్యవహరించుచున్నారు. వీ రుభయులు సన్యాసమును గ్రహించినట్లు గానము. కనుక, ఎటువంటి వివిదిపాపవిద్వత్తులు సన్యాసహేతువు లని చెప్పబడినవి?

పరిహారము— లోకమునం దొకపురుషునికి తీవ్రమైన బుభుక్ష (ఆకలి) కలిగినప్పుడు ఏకకారము భోజనముకింటి నితరమైనవి యిష్టము కాదో, భోజనమందు నాలస్యము సహించబడదో, ఆకారము ఏజ్ఞానేచ్ఛ గలిగినప్పుడు జన్మ సంపాదకములగు కామ్యకర్తలయం దరుచి (అయిష్టము), బ్రహ్మజ్ఞానసాధనములగు శ్రవణాదులయం దుత్కటమగు త్వరయును గలుగునో ఆజ్ఞానేచ్ఛ వివిదిష. అటువంటివివిదిషయే సన్యాసకారణము గాని సామాన్యేచ్ఛ కారణముగాదు. విద్వత్తయొక్క అవధి (పరాకాష్ఠ) ఉపదేశసహస్రియను గ్రంథమునందు శ్రీశంకరభగవత్పాదాచార్యులవారిచే జెప్పబడినది.

శ్లో. దేహత్యజ్ఞానవత్ జ్ఞానం దేహత్యజ్ఞానబాధకమ్,
ఆత్మస్వేన భవేద్యస్య స నేచ్ఛన్నసి ముచ్యతే.

తా. పరమాత్మవిషయమైన యేజ్ఞానము (అహం బ్రహ్మస్మియనుజ్ఞానము) పాపమరజనులకు దేహమే నే ననుజ్ఞానమువలె

వృధముగా నుండునో ఆజ్ఞానము దేహమే నే ననుమిథ్యా జ్ఞానమును బాధించును. ఇట్లువం ప్రకృష్టమైన మోక్షేచ్ఛ లేనివారిదైనను ముక్తినిొంగి వనియ్యవలెను.

ప్ర. భిక్షుతే హ్యః సుగ్రంః స్వేదో నానాభావః
క్షీయంతి రాస్య కర్మాన్ ద్విక్ పిప్ర కరాః కి.

ఈశ్రుతియును విద్యల్లేయుక్క అవధిని జెప్పచున్నది

తా. ఎంతటిగంభీరదేవతలకింద ను త్తముడుగున
మాత్త మనోవృత్తిచేత ప్రత్యక్షముగాఁ జూడఁబడినప్పుడు
అంతఃకరణచిదాత్మలకజ్ఞానముచేతఁ గలిగిన యేకావ్యభిమాన
మనుష్యాదయగ్రంథ నశించును అంతఃకరణముకంటఁ బెరిక్షణ
మైనచిదాత్మ పరబ్రహ్మమవునా? కొదా! రబ్రహ్మాహివా!
అంతఃకరణముచేత త్రలియ కక్యమునా? కొదా! కక్యమునప్ప
టికి నిటవంబు బ్రహ్మజ్ఞానముచేత ముగలదా! లేదా! ఇను
సందేహములు దెగిపోవును. ఏ మోనదేహమును గలుగ
జేసి కీనియందు సుఖదుఃఖాభిభోగములను గలుగఁజేయునొ
రబ్ధిక్తయనుభవముచేతనే నశించఁదగిన గనుక ప్రబ్రహ్మము
కంటఁ నితరములైనసంచితాగామికర్మలు ఇచ్చట కర్కలనిచేప
బడినవి. బ్రహ్మజ్ఞానముగలుగుటను పూర్వము ఈజ్ఞానమునం
దను పూర్వజన్మమునందును సగవారిఁబడి, యుత్తరజన్మ
కారణములైనప్రణ్యాపకములు పంచితములనలఁబడును. బ్రహ్మ
జ్ఞానము గలిగినతరువాత పంచితప్రణ్యాపకములొగాము
లనలఁబడును. ఈకర్కలన్నియు క్షయము నొంది వని యర్థము.
ఈయర్థమును

! స్తు. యస్య నాహంకృతో భావో బుద్ధిర్మయస్య న రిష్యతే,
హత్వాపి న ఇమాం లోకాన్మహంతి న నిబన్ధ్యతే.

యను భవద్గీతావచనమును ప్రతిపాదింపుచున్నది.

తా. ఏపురుషునియొక్క సత్త్వామాత్రమైన యాత్మస్వ రూపము అహంకారముతో (అంతరికరణతో) అభేదప్రతి పత్తిలేనిదై ప్రకాశించుచుండునో యేపురుషునియొక్క బుద్ధి సంశయము లేనిదై యుండునో ఆపురుషుడు ఈలోకముల నన్నిటినిజంపినా? పాతకముచేత సంధింపబడెడని యర్థము. ఇటువంటి విద్యత్సన్యాసమునకు కారణము గాని పండితాభి మానులయొక్క అభాసవిద్యత్త కారణము గాదు.

ఆక్షేపము—ఓయీ! ఈలాగైతే వివిదిషాసన్యాససాధ్యమైన తత్వజ్ఞానముచేత నాగామిజన్మలు (రాజోవుజన్మలు) నివారింపబడును. వర్తమానజన్మశేషము అనుభవముచేత నశించును గాని మరియొకదానిచే నశింపజేయుటకు శక్యమైనది కాదు గదా. కనుక నీవిద్యత్సన్యాసముతో బ్రయోజన మేమి?

సమాధానము—ఈవిద్యత్సన్యాసము జీవన్ముక్తికారణమని పూర్వము చెప్పియున్నాము గనుక విద్యత్సన్యాసమునకు బ్రయోజనము జీవన్ముక్తియని తెలియవలయును. కనుక ఏప్రకారముతత్వజ్ఞానముకొరకు వివిదిషాసన్యాస మనుష్ఠింపబడునో, ఆప్రకారము జీవన్ముక్తికొరకు విద్యత్సన్యాస మనుష్ఠింపబడవలయునని సిద్ధము. ఇది విద్యత్సన్యాసము.

ప్రశ్న—జీవసు కియినగా నేమి! వచ్చు క్షణం ననిచి
స్పృటకు ప్రమాణ మేమి! అని యేలాగున సిద్ధించును? సిద్ధి
చేనా, బానివలన బ్రయోజన మేమి!

ప్రతివచనము— శరీరముతోఁ గూడి విచియున్న
పురుషునకు చిత్తత్వభోక్తృత్వసుఖదుఃఖాదిమనోవికారములు
ఆయాసస్వరూపము లగుటచే బంధము. ఇటువంటిబంధము
నివారించబడడమే జీవసు కి యనబడును.

ఆక్షేపము— ఈ సుఖదుఃఖాదిమనోవికారరూపముగు
బంధము ఆత్మ స్వరూపములోనుండి నివారించబడునా? లేక చి
త్తములోనుండి నివారించబడునా? ఆత్మ స్వరూపములోనుండి
బంధము తత్వజ్ఞానముచేతనే నివారించబడినందున విద్యత్స
న్యాసము నిష్ప్రయోజనముగనుక ప్రథమః క్షము యుక్తియు
గాదు. సుఖదుఃఖాదులు చిత్తభర్తృము లగుటవలన చిత్తస్వభా
వములే కనుక చిత్తములోనుండి నివారించుట జలములో
నుండి శైత్యమును అగ్నిలోనుండి ఏడిమిని నివారించుటను
శక్యముగానట్లు శక్యమైనది గాదు. నిఁబట్టి రెండవః క్ష
మును ఆయుక్తము.

సమాధానము — ఆత్మ స్వరూపములోనుండి నివారిం
పబడడము గాదు, చిత్తములోనుండి నివారించబడడమే.
అయితే చిత్తములోనుండి బంధమునకు ఆత్మ్యంతికనివారణము
(నిశ్చేషముగా సర్వదా నివారణము) సంభవింపక పోయినా
కొంతమట్టుకు కొంతకాలమువరకు నివారణమేకదా. జలముం
దుండు ద్రవత్వము మట్టియుక్కమేళనముచేత కొంతభాగము

ఏలాగున నివారించబడునో అగ్నిలోనుండి వేడిమి మణిమం
త్రములచేత కొంతకాల మేలాగున నివారించబడునో అలా
గున యోగాభ్యాసముచేత శక్యముగానే యున్నది.

ఆక్షేపము—ఓయీ, సకలమైన అవిద్యను తత్కార్య
ములగు దేహేంద్రియగులనునిశ్శేషముగానశింపఁ జేయుటకు
ప్రవర్తించినతత్వజ్ఞానమును ప్రారబ్ధకర్మ ప్రతిబంధించి (అడ్డగించి)
తనయొక్క ఫలమగు సుఖదుఃఖాదిభోగముల నిచ్చుటకు శరీ
రేంద్రియాదులను నిలిపినది. సుఖదుఃఖాదిభోగములు చిత్తవృ
త్తులను (చిత్తవికారములను) వినాగా సంపాదించుటకు శక్య
ములుగావు. అట్టి ప్రారబ్ధకర్మచేత నావశ్యకముగా ప్రవ
ర్తించఁజేయఁబడు చిత్తవృత్తులకు యోగాభ్యాసముచేత
నివారణము ఏలాగున సంభవించును ?

సమాధానము—చిత్తవృత్తులయొక్క నివారణముచేత
నగుజీవన్ముక్తియును సుఖవిశేషాంతర్భూతమైనందున ప్రారబ్ధ
కర్మ కొన్ని సుఖముల ననుభవించఁ జేయుటకై చిత్తవృత్తులను
ప్రవర్తించఁ జేయునటుల జీవన్ముక్తిసుఖము ననుభవించఁ జేయు
టకై చిత్తవృత్తుల నివారించును.

ఆక్షేపము—అయితే ప్రారబ్ధకర్మచేతనే జీవన్ముక్తిగలు
గుచుండఁగా విద్యత్సన్యాసయోగాభ్యాసాదిపురుషప్రయత్న
ముతో ప్రయోజనము లేదు గదా.

సమాధానము—ఈలాగున జెప్పితే ప్రారబ్ధముచేతనే
ధనపుత్రాదిలాభము గలుగుచుండఁగా కృషివాణిజ్యపుత్ర కా

మేష్ట్యానిపురుషప్రయత్నముతో ప్రయోజనము లేకపోవును గనుక ప్రారబ్ధము భవానిఫలముల నిచ్చేడిసమయములో పృషి వాణిశ్యానిపురుషప్రయత్నమును ద్వారముగా నుగముకొని యిచ్చినట్లుగా వత్తుక్రీసుఖమును ఇచ్చేడిసమయములోను వివత్సన్యాసయోగాభ్యాసము లను పురుషప్రయత్నము లను పురస్కరించుకొని యుచ్చుచున్న ప్రారబ్ధములకు సుఖము ప్రారబ్ధకర్త ఫలమని చెప్పినను, యోగాభ్యాసానిపురుష ప్రయత్నము వ్యర్థము కాదు. వాస్తవమునకు నేవచ్చు కేంద్రర బ్ధకర్త ఫలమే కాదు. వివత్సన్యాసయోగాభ్యాసములయొక్క ఫలము. తత్వజ్ఞానముకంటె ప్రారబ్ధకర్త యే ప్రకారము ప్రబలమో చక్రకారము ప్రారబ్ధకర్తకంటె యోగాభ్యాసము చేత చిత్తవికారములు నిరోధించబడును. కనుకనే యోగాభ్యాస కరులగు వీరహివ్యాద్దాలకాదీచుహిన్నులు స్వచ్ఛచేత తేహి శ్యాగమును జేసినట్లు, ఇతిహాసములయందుఁ జ్ఞానబడియున్న ఆల్పాయుష్యముగల మనవంశవారికి అటువంటి మహాయోగము సంభవించకపోయినను కానుక్రోధాదిచిత్తవృత్తులను మాత్రము నిరోధించుయోగము సులభముగానే సంభవించును. శాస్త్రమందుఁ జెప్పియున్న పురుషప్రయత్నముగను ప్రారబ్ధముకంటె ప్రాబల్యము నంగీకరించునయెడల వైకృత శాస్త్రముమొదలు వేదాంతశాస్త్రమువరకు అన్ని శాస్త్రములు నిష్ప్రయోజనములని చెప్పవలయును. ఈ శాస్త్రములన్నియుఁ బ్రారబ్ధకర్త ఫలములగు రోగాదులకు నివర్తకములైన బేషధ నేవాదిపురుషప్రయత్నమునకు కొన్ని బేషకాలములయందు ప్రయోజనము కనుపడక పోయినమార్గాన అన్ని పురుషప్ర

యత్నములకు సర్వదా ప్రయోజనము లేదని చెప్పడగదు. ఒకానొక రాజుయొక్క సైన్యము యుద్ధమందే పరాజయము నొందెనని సకలరాజులు సైన్యమును సంగ్రహించుటయందనాదరులై యుండరు గదా. ఒకవైద్యుఁ డొకరోగికి రోగమును నివారణచేయలేదని తక్కినవారు వానిని పిలువకుండురా? కనుకనే ఆనందబోధాచార్యులవారు—

“నన్యజీర్ణ భయాదాహరపరిత్యాగః. భిక్షుకభయాద్వాస్థాల్యాఽనభి శ్రీయణం, యూకాభయాద్వా పావరణపరిత్యాగః.”

తా. ఒకప్పుడు భోజనముచేయఁగా నజీర్ణముచేసెనని యెప్పటికి భోజనమును చేయక మానుట లేదు. ఒకప్పుడు భిక్షుకులు (మధూకరపువాండ్లు) ఎక్కువగా వచ్చినారనుభయముచేత నెప్పటికి నన్నమునువండుటకు పాత్రను పొయి మీద పెట్టుటమానుట లేదు. ఒకప్పుడు చీరపేలు పడిన వనుభయముచేత నెప్పటికి వైను త్తరీయమును ధరించుట మానుటయు లేదని యర్థము గనుక పురుషప్రయత్నమగు యోగాభ్యాసముచేత చిత్తవృత్తినిరోధపూర్వకముగా జీవన్ముక్తి సంభవించునని సిద్ధము. శాస్త్రోక్తమగు పురుషప్రయత్నము ప్రారబ్ధకర్తకంటె ప్రబలమని వాసిష్ఠరామాయణమునందు వసిష్ఠరామసంవాదవాక్యములవలన విస్పష్టముగా చెప్పఁబడినది. అది యెటువలెనంటే—

శ్లో. సర్వమే వేహ హి సతా సంసారే రఘునందన,

సమ్యక్ప్రియత్నాత్పశ్యేణ పారుషాత్సమవాప్యతే.

తా. ఓరామా! సంసారమునందు పుత్రులు, ధనము, స్వర్గలోకము, బ్రహ్మలోకము మొదలగుసకలమైన ఫలము

పురుషునిచేతఁ జేయఁబడుపుత్రకామేష్టి కృషివాణిజ్యములు,
జ్యోతిష్టోమాదియాగములు బ్రహ్మచారిపాసనము మొదలగు
దృఢమైన ప్రయత్నముచేత నిశ్చయముగా లభించును.

శ్లో. ఉచ్యతే శాస్త్రీణాం పురుషం ద్వివిధం స్తుతమ్,

తత్రోచ్యతే మనశ్శాయ పరమాశ్శాయ శాస్త్రీశమ్.

తా. పురుషప్రయత్నము శాస్త్రీయమని అశాస్త్రీయ
మని రెండువిధములు. పరద్రవ్యాః పారః శాస్త్రీగమనసుంపా
నాదులు అశాస్త్రీయపురుషప్రయత్నము. నిత్యనైమిత్తిక
కర్తానుష్ఠానగంగాస్నానసాలగ్రామతీర్థస్రాశనాదులు శాస్త్రీయ
పురుషప్రయత్నము. ఇందులో నశాస్త్రీయపురుషప్రయత్నము
అనర్థమగునరకమునకు కారణము. శాస్త్రీయపురుషప్రయ
త్నము స్వర్గాదిపురుషార్థములకంటె నుత్తమమగు మోక్షము
నకు కారణము.

శ్లో. అబోల్యచలసభ్యస్తే శాస్త్రనశ్చంగమాదిభిః,

గుణైః పురుషయత్నేన సోఽర్థః సంపద్యతే హియః.

తా. చిన్నతనము మొదలు సంపూర్ణముగా నభ్యసించఁ
బడిన సచ్చాస్త్రాభ్యాససత్పురుషసహవాసములు మొదలగు
గుణములతోఁ గూడినపురుషప్రయత్నముచేత ఆరమపురు
షార్థమగు మోక్షము సాధింపఁబడును అని వసిష్ఠమహాముని
చెప్పఁగా శ్రీరాములు అడుగుచున్నారు.

శ్లో. ప్రాశ్నం వాసవాజాలం నియోజయసి మాం యథా,

మన్యే తక్షణ తస్మిన్ కృపణః సి కరోమ్యహమ్.

తా. పూర్వజన్మలయం దనుష్ఠించఁబడిన ధర్మాధర్మముల
(పుణ్యపాపముల) యొక్క సంస్కారము నెనెడివాసనలు నా

యంతఃకరణములందుండి నన్నే ప్రకారముగాఁ జేరణ చేయుచున్నవో, అప్రకారము నేను పోగలవాడనేకాని, అస్వతంత్రుడనైన నేను ఏమి చేయగలను? ఇందుకు చస్తిష్టమహాముని ఉత్తరమును చెప్పుచున్నారు.

శ్లో. అత ఏవ హి హే రామ శ్రేయః ప్రాప్నోషి శాశ్వతమ్.
స్వప్రయత్నోపసీతేన పాదుషేణైవ నాన్యథా.

తా. ఓరామా! యెందువలన నీవు వాసనలకు పారతంత్రుడవైయుంటివో, అందువలననే కరణత్రయముచేత నుత్సాహముతోఁ జేయుప్రయత్నమువలన పారతంత్ర్యమును తప్పించుకొని శాశ్వతమైనమోక్షమును పొందగలవు. మఱి యొక మార్గముచేత మోక్షమును పొందలేవు.

శ్లో. ద్వివిధో వాసనాపూహః శుభస్తైష్ఠవాశుభశ్చ తే,
ప్రాక్తనో విద్యతే రామ ద్వయోరేకతతోఽగ్రవా.

తా. ఓరామా! పూర్వజన్మసిద్ధములైన వాసనలు పుణ్యవాసన లని పాపవాసన లని రెండు నీకుఁ గలవు. అందులో రెండువాసనలునిన్నుఁజేరణచేయుచున్నవా? లేక ఒక విధమైనవాసనలు మాత్రమే ప్రేరణచేయున్నవా? ఒకవిధమైన వాసనలు మాత్రమే ప్రేరణచేయుచున్నవక్షమందు పుణ్యవాసనలా? లేక పాపవాసనలా? నిన్నుఁజేరణచేయుచున్నవి.

శ్లో. వాసనౌఘేన శుద్ధేన తత్ర చేదపసీయసే,
తత్క్రమేణాశు తేనైవ పదం ప్రాప్యసి శాశ్వతమ్.

తా. ఈపక్షములు మూటిలో పుణ్యవాసనలు నిన్నుఁజేరణచేయు చున్నవక్షమందు అపుణ్యవాసననీచేత చేయింపఁ

బదు అనుష్ఠానము చేతనే యన్నాంతరము లేకయే భావ్యత
మైన కదము (మోక్షమును) పొందగలవు.

3. పాపములను భావించి యోగము నందితే,
ప్రభువును సేవించుటకు వచ్చి వానితో నున్నాము.

శా. లేక పాపవాసనలు నిన్నుఁజేరణ గురుచున్న పక్ష
మందు ఆపూర్వజన్మ సిద్ధములైన పాపవాసనలను భాస్వరమందు
చెప్పిన సత్కర్మములను మొదలగు యత్నములచేత నివృ
తతింపఁజేయుము.

శ్లో. కుభాకుభాభ్యాం మార్దాభ్యాం చహంఠీ వాచవానిఠీ,
పౌరుషేణ ప్రయత్నేన సాగతీయా కుభే చౌ.

ఇది పుణ్యవాసవాల వాసవల రెండు నిన్నుఁ ద్వీరణ చేయు
చున్న పక్షమందు పుణ్యవాసవల నాప్రకారమే నిలిపి పుణ్యవా
సవలను పూర్తి క్షయమునకుఁ జేయునట్లును పుణ్యవాసవలను
క్షయముచేత నశించి పుణ్యవాసవలనే వృద్ధిఁబఱువలయును.

శ్రీ. అనుగ్రహ సమాపత్తి ను గోప్యజావతారును, పద్మనాభ ప్రసాదేశ్వర బలిస బసవం వర.

తా. మనస్సు చరస్త్రిచరద్రవ్యాభిలాష మొనరింపజేసిన
ములయందు చేరియుండెనా, సచ్చాత్మక వణదేవతాధ్యానాని
పుణ్యములయందు బ్రయత్నము చేత చేర్పవలయును.

జ్ఞా. చతుర్థాచ్ఛాసనం గూఢాని శుభం కన్యావనశం,
 బంధోత్కృష్టం ను శిశువ కన్యాశవాసమధ్యహాన్.

డా. లోకమూలో నొకబాలుడు మృతిని తినుచుండగా పండుతివడిమును నేర్పి మృత్యుక్షణమునుంచి ఆబాలకుని ఏ ప్ర

కారము నివారించవచ్చునో, అప్రకారము చిత్తము పాపకృత్య మగు దుష్టసహవాసము మొదలగువాని నివారించుచుండగా సత్సహవాస సచ్చాస్త్రశ్రవణాది పుణ్యకృత్యముల నేర్పి పాప కృత్యములనుండి మనస్సును మరలింపవచ్చును గనుక పురుష ప్రయత్నమువలన చిత్తమును బలాత్కారముగా అకార్యములలోనుండి మరలింపవలయును. ✓

శ్లో. సమతా సాంత్యనేనాశు న ద్రాగి శిశైశ్శనైః,

శూరుషేణ ప్రయత్నేన కాలయే చ్చిత్తబాలకమ్.

తా. చపలమగు పశువును కట్టుమట్టుకుఁ జేర్చుటను రెండుసాయములు గలవు. ఒకటి మంచిపచ్చిగడ్డిని జూపుట. రెండవది కట్టయైత్తి బెడరించుట. ఇందులో మొదటి యుపాయము చేత శీఘ్రముగా కట్టుమట్టుకుపశువు చేర్చబడును. రెండవయుపాయముచేతనో అటూఇటూ పరువులిడి నెవ్వుదిగాఁజేర్చబడును. ఈప్రకారమే చిత్తమును శాంతి నొందించుటకును రెండుసాయములు. ఒకటి శత్రుమిత్రాదులయందు సమబుద్ధిని బోధించుట. రెండవది ప్రాణాయామప్రత్యాహారాదిహాతయోగము. ఇందులో మొదటియుపాయముచేత చిత్తమును శీఘ్రముగా శాంతి నొందింపవలయును గాని రెండవది యగుహాతయోగముచేత శీఘ్రముగా చిత్తము శాంతి నొందింపఁ దగదన. నెవ్వుదిగా కొంతకాలమునకు శాంతి నొందించవలయును.

శ్లో. ద్రాగభ్యాసవశాద్భాతి యదా తే వాసనోదయః,

తదాభ్యాసస్య సాఫల్యం విధి త్వమగమర్దన.

తా. మృదువగునుపాయముచేత శత్రుమిత్రాదులయందు

సమబుద్ధిని గఱపుట చేత శ్రీశ్రుముగానే చిత్తమునం దు పుణ్యవా
సనలు పుట్టినేని, తాను వేసిన స్త్రయత్నము సఫలమైన దని
తలచువలయును. స్వల్పకాలమునకే యిటువంటి పుణ్యవాసనలు
పుట్టునా యని సంశయింపఁ దగదు.

శ్లో. సంవిధాయానుసి శృశం శుభామీవ సమాహతి,

శుభాయాం నాననాపృచ్ఛ తాత దోషో న విశ్వస.

తా. అభ్యసించుటకు పుణ్యవాసనలు సంపూర్ణముగాఁబు
ట్టినా లేదా యను సంశయము కలిగినప్పుడు తిరిగి పుణ్యవాస
నలకు సాధకములగు నుపాయములను విడువక యభ్యసించు
వలయును. పుణ్యవాసనలకు వృద్ధి గలుగఁజేసినవక్షమందు హాని
లేదు. లోకములో సహస్రగాయత్రీమంత్రజపమును జేయసంక
ల్పించినపుడు మనకు పదియవశతమందు పదియవశతమును జపిం
చినానా లేదా యను సంశయము కలిగి తిరిగి పదియవశతమును
జపించి తేజము పూర్ణము గాకయుండెనా పూర్ణమగును. అయి
యుండెనా అధికమగును. అధికమైనందున సహస్రగాయత్రీ
జపమునకు హాని లేదు గదా.

శ్లో. అత్యుపేక్షమనా యావత్పూజనానాశ్చర్యం,

గురుశాస్త్రప్రమాణైస్తు నిర్ణీతం తావదాచర.

తా. నీవు చరమాత్మ స్వరూపమును ఎఱుంగనందున నాచర
మాత్మ స్వరూపమందుఁ జేరని చిత్తవృత్తి కలవాడవై యెంతవర
కునుందువో, యంతవఱకు సద్గురూ దేశము చేత సచ్చాస్త్రపరిశీ
లనము చేతను చరమాత్మ తత్త్వమును విచారించుచుండుము.

శ్లో. తరణి దక్ష్వకషాయితా మనం విజ్ఞాతవస్తునా,

శుభోఽన్యసా త్వయా త్యాజ్యోఽననాశూ నిరోధనా.

తా. చిత్తమునందుండు మాలిన్యము లన్నియు నశించి, యాపరమాత్మస్వరూపము బాగుగా తెలియఁబడినతరువాత పరమాత్మస్వరూపము దేకాగ్రనిష్ఠ గల చిత్తవృత్తిచేత పూర్వ మభ్యసింపఁబడిన పుణ్యవాసనల నన్నిటిని విడువవలయును. అనఁగా పరమాత్మయందు చిత్తమును చేర్చి యితరముల నన్నిటిని మఱవవలయునని భావము.

శ్లో. యదతిసుభగమార్యనేపితం త

చ్ఛుభమనుసృత్య మనోల్ల భావముద్భావః,

అధిగమయ పదం యదద్వితీయం

తదను తవప్రవముచ్య సాధు శిష్యః.

తా. ఏ పుణ్య కార్యము సర్వజనమనోరంజకమును, సత్పురుషులచేత నాచరించఁబడునట్టిదియుగా నుండునో, అటువంటి పుణ్యకార్యమును నిష్కలపటమగు బుద్ధిచేత నాచరించి, అందుచేత నద్వితీయమును సచ్చిదానందస్వరూపము నగు పరమాత్మను తెలుసుకొని అనంతరము ఆ పుణ్యవాసనలను కూడ విడిచి కేవలపరమాత్మస్వరూపానుసంధానమొనఁగడనై యుండుము.

వ. అని యీ ప్రకారము వసిష్ఠమహాముని శ్రీరాముల వారికుపదేశించిరి గనుక యోగభ్యాసాదిపురుషప్రయత్నము చేత ప్రారబ్ధకర్మసంపాదితము లగు కామక్రోధాదిచిత్తవృత్తుల వభిభవించి జీవన్ముక్తిసుఖము నొందవచ్చు ననుటకు సంశయము లేదు. ఇది జీవన్ముక్తియొక్క స్వరూపము. ఇతను జీవన్ముక్తికల దనుటకు ప్రమాణ మేమి యనురెండవ ప్రశ్నకు సమాధానము చెప్పఁబడును. జీవన్ముక్తి కల దనుటయందు శ్రుతిస్మృతివాక్య

ములు ప్రమాణములు. ఈవాక్యములు కతివల్ల మొదలగు నుపనిషత్తులలో నిర్దిష్టబడియున్నవి. అది యెటువలెనని తే-

ప్ర. 'ముక్త్యు విముక్త్యతే.' యని కతిపల్లివాక్యము.

తా. దృష్టబంధనని యదృష్టబంధమని బంధము నందు విధములు. అందులో దృష్టబంధమనగా కామక్రోధలోభాది చిత్తవృత్తులు. అదృష్టబంధమనగా ముని. రాజోపురదేహము. తత్త్వజ్ఞాని జీవితకాలమందే యోగాభ్యాసముచేత కామక్రోధాదిదృష్టబంధములవల్ల విశేషముగా విడువబడి దేహాపాదానంతరమందు (మరణానంతరము) అదృష్టబంధ మగు నుత్తరదేహసంబంధమువల్లను విశేషముగా విడువబడునని శ్రుత్యర్థము. జ్ఞానోత్పత్తికి పూర్వమునందును జ్ఞానోత్పత్తికొరకు శిమదమాసాధనముల సంపాదించుకొలమునందును కామక్రోధాదివృత్తులవలన విడువబడినవాడైనప్పుడు, ఉత్పన్నములగు వృత్తులను ప్రయత్నముచేత నివారించి యుండును గనుక కామక్రోధాదివృత్తులవలన విడువబడినవాడని మాత్రము చెప్పబడును. నన్ను క్రిందియందు బంధములగు కామక్రోధాదివృత్తులు పుట్టినే పుట్టివు గనుక కామక్రోధాదివృత్తులవలన విశేషముగా విడువబడునని చెప్పినది. ఆప్రకారమే మహాప్రళయమునందు దేహము నశించినతరువాత చాలకొలమువరకు నుత్తరదేహసంబంధ మను నదృష్టబంధము నందు గనుక మహాప్రళయమునందు నశించినదేహము గల పునరుద్భుదాదుత్తరదేహసంబంధమువలన విడువబడినవాడని మాత్రము చెప్పబడును. తత్త్వజ్ఞానముగలిగి దేహాపాదమునొందిన పురుషుడైతే యొక్కటి ఉత్తరదేహసంబంధ

మును పొందు నదిలేదు గనుక నుత్తరదేహసంబంధమువలన విశేషముగా విడువబడునని శ్రుతిచెప్పినది.

శ్రు. యదా సర్వే ప్రముచ్యంతే కామా యఽస్య హృది శ్రితాః,
అథ మర్త్యోఽమృతో భవత్యేత బ్రహ్మ సమశ్నుతే.

అని బ్రహ్మచారణ్యశ్రుతివాక్యము.

తా. తత్త్వజ్ఞునియొక్క హృదయమునం దావిర్భవించు కామక్రోధాదివృత్తులు యోగాభ్యాసాతిశయముచేత నెప్పుడుతిరిగి పుట్టుకుండ నశించునో అప్పుడు ఆతత్త్వజ్ఞుని ముక్తుఁడవును. ఈదేహమునందుండియు అవిచ్ఛిన్నపరమానంద బ్రహ్మస్వరూపము నొందును.

శ్రు. సచక్షురచక్షుశివ సకర్ణోఽకర్ణ ఇవ సమనా ఆమనా ఇవ.

అని మఱియొకశ్రుతివాక్యము.

తా. దృఢమైన బ్రహ్మతత్త్వపాతాత్కారము గల పురుషుఁడు నేత్రములు కలవాఁడైనప్పటికి నితరవస్తువులను చూచుటయు, కర్ణములు కలవాఁడైనప్పటికి నితరశబ్దములను వినుటయు, మనస్సుకలవాఁడైనప్పటికి నితరవిషయముల నాలోచించుటయును లేనివాఁడే యని అర్థము. అనఁగా బ్రహ్మజ్ఞుని బ్రతికియుండినకాలమందు దేహేంద్రియాదీసంబంధము కలవాఁడుగా నున్నప్పటికిని కేవలబ్రహ్మస్వరూపానుసంధానపరుఁడగుటవలన దేహేంద్రియాదివ్యాపారములు లేనివాఁడై యుండు నని భావము.

వ. ఇటువంటి శ్రుతు లనేకములు కలవు. స్మృతులయందును జీవన్ముక్తి, స్థితప్రజ్ఞ, భగవద్భక్తి, గుణావీత, బ్రాహ్మ

ణ, అతివశాశ్రమి యనునామములచేత జీవన్ముక్తుఁ డగుచును
షుఁడు వ్యవహారింఁబడుచున్నాఁడు. అది యెటువలె నంటే,
వాసిష్ఠీరామాయణమునందు—

శ్లో. నృణాం జ్ఞానైః సిద్ధిమానా మాత్రజ్ఞానైః చాగ్రహే,
సా జీవన్ముక్తాః శీలి వదేహాత్మకతా మథా.

అని వసిష్ఠవచనము.

తా. అత్యంత జ్యోత్సానము కలిగి బ్రాహ్మణ్యైకపర్యవర్తకర్తవీరి
త్యాగము చేసి కరమహంసాశ్రమము సంగీకరించిన మహా
పురుషులగు విదేహము క్షివలె జీవన్ముక్తియు నాపిర్భవించును.
జీవన్ముక్తివిదేహము క్షులయం దాత్మీనుభవము శుల్యము.
వైవ్రత ప్రసంగముయొక్క అదర్శనమును శుల్యము. లోక
మునం దుండుపురుషులయొక్క నృప్తిచేత తత్తత్త్యజ్ఞానికి దేహ
మున్నట్లు కనుపడినప్పుడు జీవన్ముక్తియని దేహములేనట్లు కను
పడినప్పుడు విదేహము క్తియని వ్యవహారింఁబడును అని వసి
ష్ఠమహాముని చెప్పగా శ్రీరాములు—

శ్లో. బ్రహ్మ సిద్ధిదేహము వ్యవ జీవన్ముక్త్యు లక్షణమ్,
మౌనో యన తత్తవచనం యతే శాస్త్రగతా మృతా.

తా. ఓస్వామీ! విదేహముక్తునియొక్కయు జీవన్ముక్తుని
యొక్కయు లక్షణములను నాను చెప్పవలయును. ఆలక్షణ
ములను విని నేను శాస్త్రోక్తమార్గముచేత జీవన్ముక్తిదశ నొం
దుటను యత్నించెదను అని యదుర్గుణ వసిష్ఠమహాముని
చెప్పుచున్నాఁడు.

శ్లో. యథాస్థిత మిదం యస్య వ్యవహారవతోఽస్మి చ,
అస్తం గతం స్థితం వోయమ స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే.

తా. ఈకనుపడు గిరినదీసముద్రాదిప్రపంచమంతయు ఆయాపురుషులయొక్క దేహేంద్రియాదివ్యవహారములతో (నేను మనుష్యుడను, నేను చూచుచున్నా నను వ్యవహారములతో) కూడ మహాప్రళయమందు పరమేశ్వరుని త సంహరింపబడి స్వరూపశూన్యముగా నశించును. జీవన్ముక్తిదశయందాలాగుననశింపదు. తత్వజ్ఞానియొక్క దేహేంద్రియాదివ్యవహారము అన్యపురుషనిష్ఠములై యుండును. అనగా తత్వజ్ఞాని బ్రహ్మైకనిష్ఠకల వాడగుటచే నతనిదేహేంద్రియాదివ్యాపారము అతనికి స్ఫురించకపోయినా అన్యపురుషులకు స్ఫురించుచుండు నని భావము. గిరినదీసముద్రాదిప్రపంచమును అప్పుడు పరమేశ్వరునిచేత సంహరింపబడనందున తత్వజ్ఞానికంటె నితరులగు పురుషులకందటికి స్ఫురించుచుండును. తత్వజ్ఞాన కిత్తరప్రపంచమును తెలియజేయువృత్తి లేనందున సుషుప్తికాలమందువలె సకలప్రపంచమునశించును. స్వప్రకాశమైన పరమాత్మస్వరూపము మాత్రము స్ఫురించుచుండును.

ఇతఁడే జీవన్ముక్తుడనబడును. ఇదియే జీవన్ముక్తునియొక్క లక్షణము. అయితే తత్వజ్ఞానములేని పురుషుడు సుషుప్తికాలములో జీవన్ముక్తునితో సమానుడగు నని శంకింపరాదు. తత్వజ్ఞానము లేనిపురుషునకు ఉత్తరకాలమందుఁ బుట్టు స్థూలవృత్తులు లేకపోయినా ఉత్తరకాలమందుఁబుట్టు స్థూలవృత్తులకు కారణములగు వాసనలున్నందున జీవన్ముక్తునితో సామ్యములేదు.

జీవన్ముక్తునకు సమాధిదశలో వృక్షులే లేవు వృక్షానందశలో కనుక వృక్షులు చమురులేని పీచుమువలె నాటిపోవు స్థితిలో నున్నందున వృక్షైర్జితరకములను పుట్టించు సామర్థ్యము గలవిగావు.

శ్లో. సోదే. నాస్తమాయా సుఖముత్తమప్రథా,
యథావృష్టి స్థితిర్వృక్ష స తపస్సుః ఉత్తమే.

గా. స్రష్టిందనాదులవలన నితరులు స్తుతించునాకారావీర్యజలను చేయడమువలనను, సుఖముప్రతిభించినాసంతోషమునొందనివాడును, భవనానితరస్కారముమొదలగుపాపల్లదుర్గముప్రతిభించినాదేవ్యమును బొందనివాడును, వ్యయత్నము లేక ప్రారబ్ధకర్మచేత ప్రాపించినభిక్షోన్నమాప్రభుచేత దేహాధారణమును చేయువాడును సపస్సు యజనబడును, బహుతత్వజ్ఞానికి సమాధిదశ యని వృక్షానందశ యని గ్రంథదశలు గలవు. సమాధిదశయనగా బ్రహ్మర్షియొక్క మంత్రచిత్రవృత్తితీర్థవైచుండుకాలము. వృక్షానందశయనగా బహుర్విషయములయందు చిత్తము ప్రవర్తించుకాలము. ఇందులో సమాధిదశయందు స్రక్పందనసత్కారాదులు ప్రకాశించుటయే లేదు. వృక్షానందశలయందు కొంచము ప్రకాశించినా బ్రహ్మతరములగు విషయము లన్నియు మిథ్యయనుజ్ఞానము వృధముగానున్నందున జీవన్ముక్తునకు స్రక్పందనధికారా ప్రాప్తయందు హర్షవిషాదములు పుట్టును.

శ్లో. యో జాగ్రత్ సుఖప్రసాదో యస్య జాగ్రత్తే విష్ణోః,
యస్య నిర్వాణసో బోధా స తపస్సుః ఉత్తమే.

తా. ఏపురుషుండు సుషుప్తిదశలోనుండియు జాగ్రత్తగ
లవాడై యుండునో, యెవనికి జాగ్రద్దవస్థయు లేదో యెవని
యొక్కజ్ఞానము వాసనాశూన్యమైయుండునో, అతడడు జీవన్ముక్తుడనబడును. అనగా చక్షురాదీంద్రియములు తమతమగో
ళములయందుండి విషయములను గ్రహించుకాలము జాగ్ర
ద్దశ యనిమనస్సు ఇంద్రియములయందుఁ జేరక విలీనమైయుం
డుదశ సుషుప్తిదశ యని చెప్పబడును. జీవన్ముక్తుడు మనస్సు
పరమాత్మయందు లీనమైయున్నందున సుషుప్తిదశలోనున్న
వాడని చక్షురాదీంద్రియములు గోళములలోనున్నందున
జాగ్రద్దశలోనున్న వాడని చక్షురాదీంద్రియములు గోళము
లలోనుండియు విషయములను గ్రహించక పోవుట త జాగ్ర
ద్దశ లేనివాడని చెప్పవచ్చును. జీవన్ముక్తునియొక్క జ్ఞానము
నందు పరమాత్మ స్వరూపము తప్ప తక్కినవిషయము లేవియు
స్ఫురింపనందున, అతనియొక్కజ్ఞానము వాసనాశూన్యమై
యుండు నని భావము.

శ్లో. రాగ ద్వేషభయాదీనా మనురూపం చరన్మసి,

యోఽంతర్వ్యోమవదత్యచ్ఛకి న జీవన్ముక్త ఉచ్యతే.

తా. పురుషుండు రాగమున కనురూపమగు భోజనాది
వ్యాపారమును వేషమున కనురూపమగు చార్వాకకాపా
లాదిశాస్త్రములయందు వైముఖ్యమును, భయమున కనురూ
పమగు సర్పవ్యాఘ్రాదులనుజూచి తొలఁగిపోవుటయును మా
త్సర్యమున కనురూపమగు నితరయోగులకంటె తా నెక్కువ
గాసమాధి ననుష్ఠించుటయునువ్యుత్థానదశయందుపూర్వాభ్యా
సముచేతఁ జేయుచున్నవాడైనను మనస్సునందు కాలుష్యము

లేనివాఁడౌటచేత ఆకాశమువలె సతిస్వచ్ఛస్వభావము కల
వాఁడై యుండునో అతఁడు భవస్తున్న దనబడును.

శ్లో. యస్య సాహంక్యతో భావో వద్ధిస్వస్య న తిష్ఠతే,
కుర్వతోఽనుర్వతోఽని న జీవన్ముక్త ఇష్టతే.

తా. లోకమునం దజ్ఞాని యగు పురుషుఁడు శాస్త్రోక్తి
ములగు సంధ్యావందనాదికార్యములను జేయునప్పుడు నేను
జేయుచున్నా ననియాత్మ యం దహంకారమును జేర్చును. ఈ
త్కర్తచేత స్వర్గమునుబొందగల నని సంతోషముచేత బుద్ధి
లిప్తమగును. శాస్త్రోక్తి కర్మలను చేయనికాలమందు నేను విడిచి
నానని చిదాత్మయం దహంకారమును జేర్చును. స్వర్గము లా
భించదను విషాదముచేత బుద్ధి లిప్తమగును. ఈ ప్రకారమే
రాక్షకకార్య కార్యములయొక్క అనుష్ఠానాననుష్ఠానములయం
దహంకారబుద్ధిలేనములు కలుగును. ఏతత్త్వజ్ఞానికి శాస్త్రీయ
రాక్షకకార్య కార్యములయొక్క అనుష్ఠానాననుష్ఠానములయం
దుఅహంకారము హర్షవిషాదములచేత బుద్ధిలోపమను కలుగ
దో ఆతత్త్వజ్ఞుఁడు భవస్తున్నుని చెప్పబడును.

శ్లో. యస్తాన్మోక్షిజితే లోకో లోకాన్మోక్షిజితే చ యః,
హర్షామగ్ధ భయోన్ముక్త స్ఫుటవత్తుక్త ఇష్టతే.

తా. తిరస్కారము, తిట్టుట, కొట్టుట మొదలగునుష్ఠా
ర్యములయందలై బ్రవర్తించనలసిన, ఏతత్త్వజ్ఞానివలన లోకులు
భయమును బొందరొ యిటువంటి మహానుభావునివిషయము
లోకులుతిరస్కారకొననాదివ్యాపారముల నాచరించరు. ఏవఁ
డైనా ఒకానొకదుర్మగ్గుఁడు చేసినా ఏతత్త్వజ్ఞానియొక్క చిత్త

మునందు క్రోధాదివికారములు పుట్టవో యేమహానుభావుడు
హర్షక్రోధభయాదివికారములు లేక సర్వదా పరమానందభరి
తుడై యుండునో అతడు జీవన్ముక్తుడని చెప్పబడును.

శ్లో. శాంతసుసారకలనః కలావానపి నిష్కళః,
యః సచిత్తోఽపి నిశ్చిత్తః స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే.

తా. శత్రుమిత్రమానావమానాదులయందు సమబుద్ధిక
లవాడును, సమస్తమైనచతుష్పత్తివిద్యలు బాగుగా తెలిసియు
న్నప్పటికి, అవిద్యలయందభిమానముగాని వాటిని లోకులయం
దు బ్రకాశింపజేయడము గాని లేనివాడును స్వరూపతః మన
స్సుకలిగియున్నప్పటికి వృత్తిశూన్యముగానున్నందున మనస్సు
లేనివానివలె నుండువాడును జీవన్ముక్తుడని చెప్పబడును.

శ్లో. యస్యమస్తార్థకాతేషు వ్యవహార్యుః శతలః,
పరాథేష్యివ పూర్ణాత్తా స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే.

తా. పరగృహములయందగు వివాహాదికార్యములకుఁ
బోయివారియొక్కసంతోషముకొఱకు తాంబూలప్రదానాది
కార్యములయందు బ్రవర్తించుచున్నప్పటికి నాకు నింతపెత్త
నమును ఇచ్చిరను హర్షమునుగాని యీనిచేయవలసివచ్చినే
యనివిషాదమునుగానియేతత్వజ్ఞుడు బొందఁడో ఆప్రకారమే
స్వకార్యములయందుఁ బ్రవర్తించునప్పుడును హర్షవిషాదము
లనొందఁడో, పరిపూర్ణాత్త స్వరూపానుసంధానపరుడగు నాను
హపురుషుడు జీవన్ముక్తుడని చెప్పబడును. ఇది జీవన్ముక్తుని
యొక్క లక్షణము ఇతను విదేహముక్తునియొక్క లక్షణము
చెప్పబడును.

శ్లో. జీవన్ముక్తవశం కృత్వా శరీరే కాలసాత్కృతే,
నిశత్య దేహము క్తత్వం శవనోఽప్పురతామిహ.

• తా. వాయు వ్యాధును చలించుస్వభావము కలదై
నప్పటికీ, ఒకానొకసమయమునందు చలనమును విడిచి నిశ్చ
లమైయుండునటుల, ఈచిదాత్మ అవిద్యచేత తనయందు కల్పి
నబడిన శరీరేంద్రియాదుల సవిద్యతోఁగూడ విడిచి కేవల
స్వరూపముతోనుండును. అదియే విదేహమోక్ష మని చెప్ప
బడును.

శ్లో. విదేహముక్తి నోదేని నాస్తమని నామ్యసి,
న నన్నానన్నదూఁస్థో న హాం న చ పతరా.

• తా. విదేహముక్తి నొందినపుడును లింగదేహమి
చ్చటనే నశించినందున హర్షవిషాదములను బొందుట గాని
వాటని విడుచుట గాని లేదు. అనఁగా హర్షవిషాదముల
యొక్కస్రాప్తిత్యాగములు లింగదేహభర్తములే కనుక లింగ
దేహము నశించినప్పుడు హర్షవిషాదములయొక్క స్త్రోమి
త్యాగము లసంభావితములని తత్పర్యము. మాయాసాధి
నుండై జగత్కారణమగుచున్న మేల్వారుఁ డని కాని సృభవ్యావి
భూతము లని నీని దేవమనుష్యాదశరీరము లని నీని
మాయాతీతమగు శుద్ధచిన్మాత్రమని కాని అవిద్యోపాధిను
డగు న్యష్టితపుడని నీని వ్యవహరించుటకు శక్యమైన
వాడు నీడుఁ అనఁగా సర్వవికారసూన్యుడై యవాజ్ఞాన
సగమునఁ దై యుండును.

వ. ఇటువంటి విదేహముక్తితో జీవన్ముక్తి సామ్యమును
చెప్పటచేతదవన్న క్రియందునిర్వికల్పసమాధియెంత అధిక్యము

నొందునో, అంత ఉత్కర్ష జీవన్ముక్తికి కలుగును. కనుకనే జీవన్ముక్తి మూడుభూమికలు కలదిగా నున్నది. ఈమూడు భూమికలయొక్క స్వరూపలక్షణములు త్తరగ్రంథమునందు వివరింపబడును.

భగవద్గీతలయొక్క రెండవయథాయమునందు స్థిత ప్రజ్ఞశబ్దముచేత జీవన్ముక్తుడు వ్యవహరింపబడుచున్నాడని అదియెటువలెనంటే? అర్జునుడు భగవంతుడగు కృష్ణుని నడుగుచున్నాడు.

శ్లో. స్థితప్రజ్ఞస్య కా బాహు సమాధిస్థస్యచేకవ,
స్థితధీః కిం ప్రభాషేత కిమాసీత వ్రజేత కిమ్.

తా. తత్త్వజ్ఞానము ప్రజ్ఞయనఁ దగును. అది స్థితమని యస్థితమని రెండువిధములు. బాహునియం దనురాగముగల స్థితయొక్క బుద్ధి సమస్తకార్యముల యందు బాగునే ధ్యానముచేయుచు అభ్యాసముచే చేయఁబడు గృహకృత్యముల నప్పుడేమరచిపోవునటుల పరమవైరాగ్యముఁ గూడి యోగా భ్యాసాతిశయముచేత మిక్కిలి స్వాధీనపడినచిత్తముగల పురుషునియొక్కబుద్ధిశ్రవణమననాదులచేత పరమాత్మస్వరూపజ్ఞానము కలుగఁగానే ఆపరమాత్మస్వరూపమును నిరంతరముగా ధ్యానించుచు అభ్యాసముచేతచేయఁబడు లోకకవైదికకర్మల నప్పుడే మరచి పోవును. ఆజ్ఞానమే స్థితప్రజ్ఞయని చెప్పఁబడును. పరమవైరాగ్యాదిగుణములు లేనివానికి ప్రాచీన పుణ్యముచేత నొకానొకప్పుడు తత్త్వజ్ఞానము కలిగినా, అప్పుడే మరచిపోవును. ఇదియే యస్థితప్రజ్ఞయని చెప్పఁబడును. ఈయర్థము వసిష్ఠమహామునిచేత

శ్లో. పరవ్యసవిసి వాగ్ వ్యగ్రాఽసి గృహకర్తృణి,
 న కేవాస్వాదయశ్యంతకి పరస్యంగరసాయనమి,
 విమి కత్త్యే పరే శుద్ధే ధీరో ఽశ్రాంతిమాగతః,
 న కేవాస్వాదయశ్యోర్భూషా వ్యవహరన్నసి.

అనుశ్లోకములచే చెప్పబడినది.

తా. జారునియం దాసక్తి గలస్త్రీ గృహకృత్యముల నాచరించుచున్నప్పటికిని, చిత్తమునం దాజారపురుషసంభోగ సుఖమునే యే ప్రకార మనుభవించుచుండునో, ఆ ప్రకారము పరమాత్మస్వరూపసాక్షాత్కారము గల పురుషుడు తాపామ్యమునందు నాకికవైదికకార్యముల నాచరించుచున్నప్పటికిని మనస్సునం దాజరమాత్మస్వరూపమునే నిడువక ధ్యానించుచుండును అని భానము.

శ్లో. పుంభూషాపుంభూషామయశాశ్చిరతేజః
 బ్రహ్మహాళికవభియః న నమోతి యోగీ,
 సంగీత తాళనటనాదిపశంగతోఽసి
 మాన్యమంభపరిగమ్యధీర్నటవ.

అని నూటియొక ప్రదేశమునందుఁ జెప్పియున్నది.

తా. నిపుణులుగ నాట్యము చేయువాఁడు బంగీలేము, తాళము, నాట్యము వీలని చేయుచున్నప్పటికిని శిరస్సునం దుండు కలశమునందే చిత్తము నేమరకుండ నిలిపనటుల బ్రహ్మ సాక్షాత్కారనిరతుఁ డగువాఁడు అవిచ్ఛిన్న కరంపరగా సంభవించు సుఖదుఃఖాదివిషయముల వసుభవించుచున్నప్పటికిని,

అంతఃకరణమును అద్వితీయచిదానంద బ్రహ్మస్వరూపమునందే చేర్చియుండు నని భావము.

ఇందులో స్థితప్రజ్ఞగల పురుషుడు సమాహితుడని వ్యుత్థితుడని రెండువిధములు. సమాహితుడనగా నేకాగ్ర చిత్తుడై సమాధియందు పరమాత్మస్వరూపమును ధ్యానించువాడు. వ్యుత్థితుడనగా బాహ్యవిషయములయందు చిత్తము బ్రవర్తించుచుండగాఁ జూచుచుండువాడు. ఈ యిద్దఱియొక్క లక్షణమును పూర్వోత్తరవాక్యములచేత నర్జునుఁ డడుగుచున్నాడు. — సమాహితుఁ డగుస్థితప్రజ్ఞుడు ఏమి లక్షణము కలవాడు? అనగా సమాధియందుండిస్థితప్రజ్ఞుఁ డగుపురుషుడు లోకులచేత నేమని వ్యవహరింపఁబడునని యర్థము. వ్యుత్థితుఁడగుస్థితప్రజ్ఞుఁ డెటువంటివ్యవహారముల నాచరించును? అనగా వ్యుత్థానదశయందు స్థితప్రజ్ఞునియొక్క భాషణాసనగమనము లన్యజనులకంటె నేప్రకారముచేత భిన్నములుగా నుండు నని యర్థము. ఇందును శ్రీ భగవానులు ప్రత్యుత్తరమును జెప్పుచున్నారు —

శ్లో. ప్రజహతి యదా కామాన్ సర్వాన్ పార్థ మనోగతాన్,

ఆత్మ స్యేవాత్మ నా తుష్టిః స్థితప్రజ్ఞ స్తపోచ్యుతే.

తా. కామములు బాహ్యము లని, అంతరము లని, వాసనామాత్రము లని మూడుప్రకారములు. సంపాదించుట దిన భక్ష్యభోజ్యాదులు బాహ్యము లనఁబడును మనోరథముచేత నాశింపఁబడునవి యాంతరము లనఁబడును. మార్గమునఁ బోవుచుండగాఁ గనఁబడు తృణవృక్షాదులవలె కనఁబడు

చున్నప్పటికి అపేక్షించబడని భక్త్యభోజ్యములు వాసనా
మాత్రము లనబడును. సమ్మాహితం డగుస్థితప్రజ్ఞుడు సకల
చిత్తవృత్తులను నశించజేసియున్నందున నీతివిధకామములు
లేనివాడై యుండును. అయినను ముఖప్రసాదము మొదలగు
గుణులుచేత లోపల సంతోషమున్నట్లు కనబడును. కామ
ములన్నియు పూర్వమునందే విడువబడినందున ఈసంతో
షము కామములచేత కలిగినది గాదు. పరమానందస్వరూప
మగు పరమాత్మచిత్తవృత్తియందు సాక్షాత్కరించినంత వల్ల నే
యీసంతోషము కలిగినది. ఇది యసంప్రజ్ఞాతసమాధి యగుట
వలన సంప్రజ్ఞాతసమాధియందు వలె నాత్మస్వరూపానుభవము
చేత నైనయానందము అంతఃకరణవృత్తిచేత నాస్వాదించ
బడదు. స్వప్రకాశచిద్రూపముగానే ప్రకాశించును. ఈసమా
హతుని యొక్క సంతోషము సాత్త్వికవృత్తి ప్రతిబింబితమనం
దాంశము కాదు. ఇవి మొదలగు లక్షణబోధకవాక్యముల చేత
సమ్మాహితం డగుస్థితప్రజ్ఞుడువ్యవహరించబడును. సంప్రజ్ఞా
సంప్రజ్ఞాతసమాధులయొక్క లక్షణము ముందఁబరిచింపబడును.

శ్లో. దుఃఖేషునుద్విగ్నిమనాః సుఖేషు నిగతస్పృహః,

ఏకరాగధియక్రాధః స్థిరధీర్దునియచ్యతే.

తా. రాగద్వేషాదికారణములచేత రతోగుణోద్ద్రేక
మునందుఁ బుట్టి దేహేంద్రియములను పరితపించజేయు ప్రతి
కూలమగు చిత్తవృత్తి ముఖ మనబడును. ఇటువంటిదోషము
ప్రాప్తించినసమయమునందు నేను మహాపాపిని; ఛీ నే నెందుకు
జీవింపవలె నను పశ్చాత్తాపము గలవాడుగా కనబడుచు

తమోగుణోద్రేకములచేత కలిగినందున భ్రాంతిరూపమగు చిత్తవృత్తియు ద్వేగమనఁబడును. ఈయుద్వేగమనుచిత్తవృత్తి వివేకమువలె కనఁబడుచున్నప్పటికిని పాపమును చేయుకాలమందు పుట్టిన పక్షమునకు పాపమును జేయకుండు బ్రతిబంధించఁగలదు. కనుక అప్పుడు వివేకమని చెప్పఁదగియుండును. పాపము పూర్ణముగా నియంబడి ఫలమును చూపించుకాలమందు పుట్టినందున నిష్ప్రయోజనము గనుక భ్రాంతియని చెప్పఁదగియున్నది. రాజ్యప్రాప్తి పుత్రోత్పత్తి మొదలగుకారణములచేత సత్త్వగుణోద్రేకము గల సమయమునందు ప్రీతిరూపమై యనుకూలముగాఁ బుట్టినచిత్తవృత్తి సుఖమనఁబడును. ఇటువంటి సుఖము సంభవించినప్పుడు సుఖసాధనమగు పుణ్యమును చేయకయే వ్యర్థముగా సుఖఃరంగ నపీక్షించు తమోగుణజన్యమైన చిత్తవృత్తి స్పృహయనఁబడును సుఖదుఃఖములు ప్రారబ్ధకర్తచేత సంపాదించఁబడుచున్నందున వ్యర్థత్వముఁ దగుస్థితప్రజ్ఞనకు సుఖదుఃఖములయందు చిత్తవృత్తి ప్రవర్తించుచున్నందునను, వాటియందు నుద్వేగస్పృహలు పుట్టఁదగి యున్నప్పటికిని దృఢముగా నభ్యసించిన వివేకము కలవాఁడౌటచేత నాస్థితప్రజ్ఞనకు సుఖదుఃఖప్రాప్తియందు నుద్వేగస్పృహలుపుట్టనేరవు. రాగభయక్రోధములు తమోగుణవృత్తులు గనుక బొత్తిగా పుట్టనేరవు. ఇటువంటి పురుషుఁడేస్థితప్రజ్ఞుఁడని చెప్పఁబడును. ఈస్థితప్రజ్ఞుడు తనయొక్క అనుభవమును బ్రకాశించజేయుచు శిష్యుల కుపదేశించుట కొఱకు సుఖదుఃఖాదిప్రాప్తికాలములయందు తనకు స్పృహోద్వేగములు లేవని వ్యర్థానకాలమందు చెప్పుచుండునని తాత్పర్యము.

ర్యము. ఇందుచేత స్థితప్రజ్ఞుడు వ్యుత్థానవశయంబు లొకక
పురుషవిలక్షణముగా నేమి భాషించు నను ప్రశ్నకు ఉత్తరము
చెప్పబడినది.

శ్లో. యో వ్యుత్థానభిన్నహస్తో ప్రాప్య శుశ్రూషుః,
వాభినువతి న ద్భేష్ట తస్య ప్రజ్ఞా ప్రసిష్ఠితా.

తా. ఏచిత్తవృత్తి ముంజుగా నన్యవస్తువులయొక్క
హానివృద్ధులు తనయం దారోపించబడునో ఆచిత్తవృత్తిస్సహ
మంబడును. ఇటువంటి స్నేహము పుత్రమిత్రకళత్రాదుల
యం దెవనికి నివృత్తమైయుండునో సుఖహేతువులగుకళత్ర
పుత్రాదు లనుశుభవస్తువులను బొంది వాఁలయొక్క గుణము
లను కీర్తించుట గాని అసూయోత్పాదకము లగుట త దుః
ఖకారణముత్తర వరకయధనసమృద్ధి మొదలగు నశుభవస్తువు
లను చూచి వాఁలయొక్క దోషములను కీర్తించుట గాని గువ
నికిలేదో వాఁడు స్థితప్రజ్ఞుడనబడును. అరంగు తనయొక్క
పుత్రకళత్రాదులయొక్క గుణములను జ్ఞాపించుట నిష్ప్ర
యోజనము ఆప్రకారమే అన్యపురుషులయొక్క ధనసమృ
ద్ధ్యాదులను దూషించుటయును నిష్ప్రయోజనము ఇటువం
టినిష్ప్రయోజనము లగు కృత్యములు తామసములు ననుక
వివేకము గలపురుషునకు జనింశవు.

శ్లో. మదా సంపదే హయం జుహ్వేతి గావీష సంస్వశః,
ఇన్ద్రియాణీంద్రియార్థేభ్యస్తస్య ప్రజ్ఞా ప్రసిష్ఠితా.

తా. కూర్మము సర్వకాలములయందు తనయవయవము
లను ఏప్రకారము ముడుచుకొనుచునేయుండునో, యా

కారము ఏతత్త్వజ్ఞాని తన యింద్రియముల నన్నిటిని శబ్దాది విషయములయందు వ్యాపింప నియ్యక యుపసంహారమునే చేసుకొనుచునుండునో అతడే స్థితప్రజ్ఞుడని చెప్పబడును. పుష్కతానదశయందే తామసవృత్తులు పుట్టని మహాపురుషునకు సమాధిదశయం దేలాగున పుట్టును. . /

శ్లో. విషయా నివివర్తంతే నిరాహారస్య దేహినః,
రసవర్ణం రసోఽప్యస్య కరం దృష్ట్వా నివర్తతే.

తా సారబ్ధకర్త సుఖదుఃఖములకు కారణములగు చంద్రోదయము అంధకారము మొదలగు కొన్ని విషయములను స్వయముగా నిర్మించును. మఱికొన్నిగృహక్షేత్రాదివిషయములను పురుషయత్నముద్వారా నిర్మించును. ఇందులో చంద్రోదయాదివిషయములు సంపూర్ణమగు నింద్రియనిరోధ మను సమాధిచేతఁ గాని నివర్తించవు. గృహక్షేత్రాదివిషయములు సమాధిలేకపోయినను కొంతకాలమునకు స్వయముగానే నివర్తించును గాని వాటియందుండు తృప్తమాత్రము నివర్తించదు ఆతృప్త్యయును సమాధ్యభ్యాసముచేతఁ గలుగు చరబ్రహ్మసాక్షాత్కారముచేత నివర్తించును. అనఁగా చరమానందస్వరూపగు చరబ్రహ్మయొక్క ప్రాప్తి కలుగఁగానే స్వల్పానందకారణములగు గృహక్షేత్రపుత్రకళత్రాదులయం దాశ నివర్తించును.

శ్లో. యతతో హ్యసి కాంతేయ పురుషస్య విపశ్చికః,
ఇంద్రియాణి ప్రమాథీని హరంతి ప్రసభం మనః.
తాని సర్వాణి సంయమ్య యుక్త ఆసీత మత్పరః,
వశే హి యస్యేంద్రియాణి తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా.

జా. వివేకియగు పురుషుడు విషయత్యాగ బ్రహ్మదర్శనములయందు బ్రయత్నమును చేయుచున్నప్పుడతని బలవత్త్వములగునింద్రయములు అభ్యాసీయగు పురుషునియొక్క చిత్తమును విషయములయందు విలాశారముగా జేర్చును. కాబట్టి యింద్రయముల నన్నిటిని విషయదేశసంగతములు గాకుండి నిరోధించి చిత్తమును భగవంతునియందు జేర్చి నిలువలయును. ఎవనికింద్రయములు స్వాధీనములే యుండునో, ఆతనియొక్కజ్ఞానము స్థితమని చెప్పబడును. అనగా, బ్రహ్మదర్శనమునందు బ్రయత్నము చేయుచున్నప్పుడతనిబుద్ధికిసంభవించు ప్రమాదమును నివారించుకొను మధ్యమధ్య సమాధి నభ్యసించుచుండవలయు నని భావము. ఇందుచేత స్థితప్రజ్ఞనియొక్క ఆచరణము ఏలాగంటిది యను ప్రశ్నను సమాధానము చెప్పబడినది.

శ్లో. క్షయతో పశురూపో భంజస్సంగ స్తేషావశాయతే,
సంకాశ్చంజాయతే కాంతి కామాత్మకాంతిః పుష్కలాయతే.
ప్రధావృణో సంమోహో సంమోహోత్తనో విభ్రమో,
స్థితప్రసాదృద్ధినాశో బద్ధనాశాప్రియశ్శయః.

జా. మధ్యమధ్య సమాధి నభ్యసించుచున్నపుడు, బుద్ధికి ప్రమాదముకలుగు ప్రకారమును నిరూపించుచున్నాడు. శబ్దాది విషయములధ్యానించువానికి ఆవిషయములయొక్క సాన్నిధ్యము ప్రాప్తించును. సాన్నిధ్యము కలుగఁగానే హఠాత్తర దాశ కలుగును. ఆశకు ప్రతిహతి కలిగితే క్రోధము సంభవించును. క్రోధము పుట్టఁగానే యుక్తయుక్తవివేకము నశించును. వివేకము నశించఁగానే పరబ్రహ్మత్యాగుసంధానము కలాయనము.

నొందును అనంతరము విపరీతజ్ఞానము వృద్ధి నొందుటచే తత్వజ్ఞానమునకు మోక్షప్రదానసామర్థ్యము లేకపోవును. కనుక తత్త్వజ్ఞానమునందు బ్రయత్నముచేయుపురుషుడు 'మధ్యే మధ్యే సమాధిని విశువక యాచరించవలయునని భావము.

శ్లో. రాగద్వేషవియక్తైస్తు విషయానిర్దిష్టుశ్చరకా,

ఆత్మవత్స్యైర్విధేయాత్మా ప్రసాదమధిగచ్ఛతి.

తా. విడువక చేయుసమాధియొక్క సామర్థ్యముచేత శ్రుతిజ్ఞానదశయందును స్వాధీనములై రాగద్వేషాదులు లేని ఇంద్రియములచేత విషయముల ననుభవించుచున్నప్పుటికిని వశీకృతాంతఃకరణము గలవాడౌటచేత బంధరహిత్యము నొందును. ఇందుచేత స్థితప్రజ్ఞనియొక్క స్థితి లౌకికపురుషస్థితికంటె ప్రకారముచేత విలక్షణమైయుండు ననుష్ఠానకు సమాధానము చెప్పబడినది. ఈ ప్రకారము బహుశ్లోకములచేత స్థితప్రజ్ఞనియొక్క ధర్మములు చెప్పబడినవి.

ప్రశ్న—తత్త్వజ్ఞానమునందు హృద వేదాంతశ్రవణమునకు సాధనముగా సంపాదించబడియున్న రాగద్వేషాదిరహిత్యమునకు తత్త్వజ్ఞానోత్తరకాలమందుండు రాగద్వేషాదిరహిత్యమునకును భేదమేమయినా కలదా?

ఉత్తరము—కలదు. ఆభేదము శ్రేయోమార్గ మనుగ్రంథమందు చెప్పబడినది.

శ్లో. విద్యాస్థితయే ప్రాగ్యే సాధనభూతాః ప్రయత్ననిష్పాద్యాః
లక్షణభూతాస్తు పునః స్వభావతస్తే స్థితా స్థితప్రజ్ఞే,

జీవసుఖి లీమాం వసంశ్చ కసాం సి తాన్త సంబంధాం
బాధితభేద ప్రతిభానుపాధిత్వాత్తావహానామర్థాత్. ఇ.

1. తత్త్వజ్ఞానోత్పత్తికి పూర్వమునందు బ్రయత్నము చేత సంపాదించబడియే శమనము కాగ ద్వేషాదివిపరీత్యము మొదలగు గుణములు తత్త్వజ్ఞానమునకు సాధనములుగా నుండెనో ఆగుణములే తత్త్వజ్ఞానము పుట్టనతరువాత తత్త్వజ్ఞానానికి స్వభావములుగా నుండులక్షణము అని చెప్పబడును. ఈ శమదమాదిగుణములు లక్షణములుగాకలిగి తత్త్వజ్ఞానస్థైర్యముగల దశయే దీవన్ముక్తిదశ యని చెప్పబడును. ఈదశయందు తత్త్వజ్ఞానస్థైర్యముచేత భీష్మవంచము కొంచెముగానైనా స్ఫురించనేరదు.

అనగా తత్వజ్ఞానోత్పత్తికి పు.ర్యమునం దుండు రాగ
ద్వేష రాసోభ్యాదిగుణములు ప్రయత్న సంపాద్యములుగాను
సాధనయోగములుగాను నుండును. ఉత్తరశీలమునం దుండు
రాగద్వేష రాసోభ్యాదిగుణములు అప్రయత్న సిద్ధములై సా
భావికములుగానుండును. ఇదియే భేదము అని అర్థము.

తా. ఈ వస్తుకుండు భగవద్గీతా ద్వారా భాష్యమునందు భగవద్భక్తశబ్దముచేత వ్యవహరింపబడియున్నాడు. అదియెటువలెనంటే?

శ్లో. అద్యోష్టా నర్వభూతానాం మైత్రః కరుణావినయః,
నిర్లబ్ధా నిరహంకారో నమదుఃఖసుఖాశ్చమా.

సంతుష్టః సతతం యోగీ యతాత్మా పృథునిశ్చయః,
మయ్యర్పితమనోబుద్ధిర్యో మద్భక్తః సమప్రియః.

తా. సమస్తభూతములయందు ద్వేషము లేనివాఁడును, అన్ని భూతములను మిత్రులనుగా (స్నేహితులనుగా) భావించువాఁడును, ఏభూతమునకైనా ప్రారబ్ధకర్తచేత దుఃఖము ప్రాప్తించినప్పుడు ఆదుఃఖమును చూచి సహించలేని మృదువైన చిత్తము కలవాఁడును, గృహక్షేత్రపుత్రకశత్రావులయందు మమకారములేనివాఁడును. దేవేంద్రయందులయందహంకారములేనివాఁడును, సమాధిదశయందు పరమేశ్వరార్పితచిత్తవృత్తికలవాఁడౌటచేత శత్రుమిత్రాదివిభాగజ్ఞానమేలేనందువల్లను, పుష్కణానదశయందు ఆత్మేతరములయందుదాసీనత్వజ్ఞానమే యున్నందున హర్షవిషాదములు లేకపోవుటచేత సుఖదుఃఖములయందు సమత్వబుద్ధికలవాఁడును, శీతోష్ణాదిద్వంద్వములను సహించెడి స్వభావము కలవాఁడును, సర్వకాలములయందు సర్వకామప్రాప్తికలవానివలె నానందభరితుడైయుండువాఁడును, చిత్తమును విషయములయందుఁబ్రవేశించకుండ చేయువాఁడును, కుటిలయుక్తులచేత నిరాకరింపదగని దృఢమైన తత్త్వజ్ఞానము కలవాఁడును, పరమేశ్వరునియందు చేర్చిన మనోబుద్ధులు కలవాఁడును భగవద్భక్తుఁడనబడును.

శ్లో. యస్తాన్నోద్విజతే లోకో లోకాన్నోద్విజతే చ యః,
హస్తామర్షభయోద్వేగ రుక్తో యః స చ మప్రియః.

తా. సర్వభూతముల కభయము నిచ్చి పరమహంసాశ్రమమునంగీకరించినందున నెవనివల్ల సర్వభూతములకు భయము

లేదో, నిష్ఠారణముగా సాధుజనులను భయః అచడిస్వభావము గల దుష్టజనులవలన నెవఁడు అన్వేషితాత్త సాక్షాత్కారము కలవాడగుటచే భయము నొందుడో, ప్రయవస్తువులయొక్క లాభమునందు హర్షము లేనివాఁడును, ఎగుడువారియొక్క సమృద్ధినిచూచి సహింస లేనిస్వభావము లేనివాఁడును, సర్వవ్యాఘ్రాది జంతువులవల్ల భయము లేనివాఁడును, విజనస్థలమందు నేను ఒంటరిగా ఏత్ర కారము నివసించుగల నను బుద్ధి లేనివాఁడును ఏపురుషుడో, అతఁడు భగవద్భక్తుఁ డనఁబడును.

శ్లో. నానాపీఠ్యే శుచిర్దష్ట ఉదాసినో గతస్త్వః,

సర్వారంభపరిత్యాగీ యో మధ్యక్షో న మే ప్రానుః.

కా. అప్రయత్నముగా సంభవించిన భోగసాధనముల యందును స్పృహ లేనివాఁడును తాపాభ్యభ్యంతరశోచము కల వాఁడును తెలుసుకోలేని, చేయతగిన కార్యములను తెలుసు కోవడమునకును, చేయడమునకును సామర్థ్యము కలవాఁడును, తనయొక్క శత్రువుఁడును, మిత్రుఁడును సర్వరహివాదమును తొందుచుండఁగా కా నేఁడుమును అవలంబించక నుండు వాఁడును, సుఖప్రాప్తియందును దుఃఖప్రాప్తియందును చిత్తవైకల్యము లేనివాఁడును, విహికాముష్టి ఫలములుగల సర్వకర్మలను విడచిన పురుషుఁడు భగవద్భక్తుఁ డనఁబడును.

శ్లో. యో న హ్యవ్యతి న ద్వేష్తి న శోచతి న కాంక్షతి,

శుభా శుభపగత్యాగీ భక్తమాకో యో న మే ప్రానుః.

కా. ఇష్టవస్తుప్రాప్తియందు హర్షమును, అనిష్టవస్తుప్రాప్తియందు ద్వేషమును ప్రాప్తియులేన ప్రయవస్తువులయొక్క

నాశమునందు శోకమును, అప్రాప్తములైన ప్రియవస్తువులయం దాసయును లేనివాడును, సుఖదుఃఖములకు సాధనభూతము లగు శుభాశుభకర్తల నన్నిటిని సవాసనముగాఁ బరిశ్రవించు స్వభావముకలవాడు భగవద్భక్తు డనఁబడును.

శ్లో. సమః శత్రౌ చ మిత్రే చ తథా మానావమానయోః,

శీతోష్ణసుఖదుఃఖేషు సమః సంగపరిత్యజః.

తుల్యనిందాస్తుతిర్దాసి సంతుష్టః యన్ శన చిత్,

అవికేతః సిగమతిర్భక్తిమాన్స్తే ప్రయో వసిః.

తా. వెనుకటిశ్లోకములయందు చెప్పిన గుణములనే యీశ్లోకములయందు విస్తరముగా చెప్పుచున్నాను. — ఈ ప్రకారమే వెనుకటిశ్లోకములయందును పునరుక్తపదముల కర్థము ను నిశ్చయింపవలయును. శత్రుమిత్రులయందు, సుఖదుఃఖములయందు, మానావమానములయందు, శీతోష్ణములయందు, సమానబుద్ధి కలవాడును సకలవిషయములయందును ఇది మంచిది, ఇది మంచిది కాదను అభ్యాస (ఆరోగ్య) లేనివాడును నెదటిమనుష్యులు తనయందు దోషములను చెప్పి నిందించినా? గుణములను చెప్పిస్తుతించినా? వికారముల నొందనిచిత్తవృత్తి కలవాడును, ఎదటిమనుష్యులయొక్క గుణ దోషములను కీర్తించుటయందు మానము కలవాడును, స్వప్రయత్నము లేకయే కేవలప్రార్థకర్తచేత ప్రాప్తించిన భిక్షున్నాదులచేత తృప్తి నొందువాడును, నియతమగు నివాసములేనివాడును, పరమాత్మయందు వ్యాపారంతరకూన్యమైన నిష్ఠ కలవాడును, భగవద్భక్తు డనఁబడును. ఈ ప్రకారముగా భగవద్భక్తశబ్దముచేత జీవన్ముక్తుడు

వ్యవహరింపబడెను. భగవద్భక్తులగు జీవన్ముకునినుండు చెప్పిన అద్వైత్యత్వసర్వభూషణమిత్రత్వాదిగుణములు జ్ఞానోన్మత్తికి పూర్వకాలమునందు సంపాదించబడినవైనప్పటికి జ్ఞానోత్తరకాలమునం నీ గుణములకుండు విశేషములు సురేశ్వర చార్యులవారు.

శ్లో. ఉత్పన్నాస్తప్రబోధస్య బ్యధ్వేష్ట్యత్వాఽయో గణాః,
యశ్చైతా భవంత్యేతే నక సాధనయా జా.

తా. ఉత్పన్నాస్తప్రబోధముకొఱకు సాధనములుగాః బ్రయత్నపూర్వకముగా సంపాదించబడిన మైత్రీముదితాదు తాదిగుణములు బ్రహ్మజ్ఞసాక్షాత్కారజ్ఞానము కలిగినతరువాత అప్రయత్నముగానే సిద్ధించి స్వభావములుగా నుండు నని చెప్పినారు.

భగవద్గీతాచతుర్థశాధ్యాయమునండిం జీవన్ముకుడు గుణాతీతశబ్దముచేతఁ జెప్పబడినాఁడు అచ్చట.

శ్లో. కైలంక్షప్రీతా గణానానతీతో భవంత్యేతాః,
కూచారా కళం ప్రతాకా త్రీకా గణానానతీతే.

అని అరునునిక్రశ్న.

తా. సత్త్వరజస్తమోగుణములయొక్క పరిణామము (అవస్థాంతరము) చేతసమస్తసంసారముక్రవర్తించుచున్న ఇటువంటిసంసారము పతేక్రమించియుండుటయే గుణాతీతత్వమని చెప్పదగియున్నది. ఎటువంటిలక్షణములు కలవాడై యుంటే గుణాతీతుడని యన్యులచేత తెలియదగియుండును.

ఈగుణాతీతునియొక్క చిత్త మే ప్రకారముగా బ్రవర్తించుచుండును. ఏసాధనముచేత నీపురుషుడు గుణాతీతుడగును.

ఈ ప్రశ్నకు శ్రీభగవానులు త్తరములు చెప్పుచున్నారు.

శ్లో. ప్రకాశం చ ప్రవృత్తిం చ మోహమేవ చ హంజిత,

న ద్వేష్టిసంప్రవృత్తాని న నివృత్తాని కాంక్షనః.

ఉదాసీనపదాసీనో గుణైర్యో న విచాల్యతే,

గుణావర్తంత ఇత్యేవ యోఽవతప్స్యతి నేగ రిః.

తా. ప్రకాశప్రవృత్తిమోహములనెడి సత్వరజస్తమోగుణములు జాగ్రత్ స్వప్నదశలయందు బ్రవర్తించుచుండును. సుషుప్తసమాధిదశలయందు నివర్తించుచుండును. గుణములయొక్క ప్రవృత్తి అనుకూలప్రవృత్తియని, ప్రతికూలప్రవృత్తియని రెండువిధములు. అందులో వివేకి నానుడగు పురుషుడు జాగ్రద్దశయందు గుణములయొక్క ప్రతికూలప్రవృత్తియందు ద్వేషమును, అనుకూల ప్రవృత్తియందు దేక్షను చేయును. గుణాతీతుడగుపురుషుడో, సర్వవిషయములయందు ననుకూలప్రతికూలాధ్యాసము లేనివాడౌటచేత ననుకూల ప్రతికూలప్రవృత్తులయందు రెంటియందును రాగద్వేషములు లేనివాడై యుండును. లోకములో నిద్దలు జగడమూడుచుండ, తటస్థుడగు పురుషుడు తాను కేవలముగా నుదాసీనుడై యుండి, ఆకలహకారులయొక్క జయపరాజయములచేత నే ప్రకారము చలించజేయబడదో యా ప్రకారమే గుణాతీతుడగు తత్త్వజ్ఞుడు సత్వరజస్తమోగుణపరిణామము లగు విషయేంద్రియాదులు పరస్పరమొకటియం దొకటి వర్తించుచున్నవి? అసంగుడనైన నాకు

నీగుణములచేత నేమి లాభ నష్టము లున్నవి యని విచక్షణ నముచేత నుదాహరించుచున్నాడును. ఇందుచేత గుణాతీతుని యొక్క చిత్తము ప్రవర్తించు ప్రకారము చెప్పబడినది.

శ్లో. సమదుఃఖముభివృద్ధ్యో సమలాప్త్యాశ్చ కాంచనః.

తుల్యప్రమాప్త్యా ధీమత్యుపేందాత్మసంబుధౌః,
మానావమానయాస్తుల్యస్తుల్యో మిత్రోపక్షయోః,
సర్వాదిభిరతిత్యగీ గుణాతీతః స ఉచ్యతే.

౧౨. సుఖదుఃఖములయందు సమబుద్ధికలవాడును, బంగారమును చూచినా మంటని యాతని చూచినట్లు ఆదానము లేనివాడును, ఇష్టానిష్టములయందు నిందాస్తుశులయందును తుల్యజ్ఞానము కలవాడును, మానావమానములయందు శత్రు మిత్రులయందును సమానబుద్ధికలవాడును, సకలస్థితులకిష్టవేదిక కర్తారంభములను బరిశ్రేయించినవాడును గుణాతీతుని చెప్పబడును. ఇందుచేత గుణాతీతునియొక్క లక్షణము చెప్పబడినది.

శ్లో. మాన చ మోఽవ్యభిచారేణ క్షత్తిమోగేవ సత్తతీ,

సగుణాన్ సమతీత్యతాన్ బ్రహ్మభూతాయ కల్పతే.

గా. అద్వేష్ట్యత్వ సర్వభూతసుహృత్త్వాది గుణముల తోఁ గూడి దృఢమైన భగవద్భక్తి కలపురుషుఁ డేఁచెప్పబడిన సత్త్విరబిప్తమోగుణకార్యమగుసంసారము నతిక్రమించినప్పి దానందచరిత్రాత్మబ్రహ్మత్వస్థాపక యోగ్యుడై యుండును. ఇందుచేత పురుషుఁ డేసాధనములచేత గుణాతీతుఁ డగు నను ప్రశ్నకు సమాధానము చెప్పబడినది.

వ్యాసాదిమహర్షులచేత జీవన్ముక్తుడగు పురుషుడు బ్రాహ్మణశబ్దముచేత వ్యవహరింపబడెను. అది యెటువలెనంటే—

శ్లో. అనుత్తరీయవసనమనువస్త్రీర్ణశాయినమ్,

బాహూపధాయినం శాంతం తం దేవా బ్రహ్మణం విదుః.

అని వ్యాసవచనము.

తా. ఉత్తరీయవస్త్రమును ద్యజించినవాడును, ఆస్త్రరణమేమియు లేకయే కేవలభూప్రదేశమందు శయనించువాడును, దేవతలచేత బ్రహ్మణుడని చెప్పబడును.

ఇచ్చట బ్రాహ్మణశబ్దము బ్రహ్మజ్ఞానిని చెప్పుచున్నదిగాని బ్రాహ్మణజాతిని చెప్పునదికాదు. శ్రు. 'అథ బ్రాహ్మణః' అను శ్రుతి శ్రవణమనననిదిధ్యాసములచేత బ్రహ్మసాక్షాత్కారము గలిగినతరువాత బ్రహ్మణుడగునని చెప్పుచున్నది గదా. బ్రహ్మజ్ఞానికి విద్యత్సన్యాసమునందే యధికారము గనుక.

శ్రు. "యథాజాతరూప ధరోఽనాచ్ఛాదనం చరతి స పరమహంసః." యనుశ్రుతి పుట్టిననాటి రూపముగలవాడును, ఉత్తరీయాదులను ధరింపనివాడును, పరమహంస యని చెప్పుచున్నందున సర్వపరిగ్రహరాహిత్యము పరమహంసకు ముఖ్యము గనుక నుత్తరీయాదులు లేనివాడు బ్రహ్మణుడని జీవన్ముక్తుడే చెప్పబడుచున్నాడు.

శ్లో. యేన కేన చిదాచ్ఛన్నో యేన కేన చిదాశితః,

యత్ర క్వచన్మశాయాస్యాత్తం దేవా బ్రహ్మణం విదుః.

అని మఱియొకవచనము.

తా. దేహాయాత్ర జరుపుకొనుటకు భోజనశయనవాసములు అవశ్యకములై యున్నను, మేలయిన భోజనాదులందును, తక్కువయిన భోజనానులందును తృప్తి సమానముగనుక, ఆభోజనాదులందు నిష్ప్రయోజనముగను గుణదోష విచారము బుద్ధిదోషము గావున, నట్టిభోజనాదులయందు గుణదోషముల నాలోచించక యథాభావసిద్ధములగు నశనాచ్ఛాదనశయనములచేత తృప్తులగు పురుషుడు దేవతలచేత బ్రాహ్మణుడని చెప్పబడును.

ఈ గుణదోషసంస్కారోచన బుద్ధిదోష మని భాగవతమునందు చెప్పియున్నది.

శ్లో. కిం నర్తితేన బహునా లక్షణం గుణదోషయోః,
గుణదోషస్పృహత్వేన సామ్యభావయత్యే.

తా. గుణదోషములయుక్క లక్షణమును ప్రతివస్తువునందు ప్రత్యేకప్రత్యేకముగా చెప్పడము వల కిట్లమును నిష్ప్రయోజనమును గనుక ప్రతివస్తువునందు గుణదోషములను విచారించుటయే దోషము. గుణదోషములను విచారము చేయకపోవుటయే గుణ మని యెఱుఁగునది.

శ్లో. కంఠాకాపితవాసాస్తు దండధృక్ శ్యావవస్త్రకః,
ఏకాశీ రమతే సిన్ధ్యం తం దేహ బ్రాహ్మణం విదుః.

అని మఱియొకవచనము.

తా. శీతమును నివారించుదొంగతను శాపీనమును కాషాయమును దండమును ధరించువాడై శ్వాభ్యాసమును నిరంతరాస్తక్తికలవాడై ఇతరమనుష్యులతో సంబంధము లేక యుం

టరిగాదిరుగువాని బ్రహ్మణుడని దేవతలు చెప్పుదురు. అనఁగా నీపరమహంసాశ్రమమునందుండుజీవన్ముక్తుడు బ్రహ్మతత్వోపదేశముచేత జనుల ననుగ్రహింపనిచ్చగలవాడై యుండనేని, తత్త్వజ్ఞానువు లగుజనులకు తనయందు త్తమత్వజ్ఞానమును కలుగఁజేయుటకై కామాయదండాదులను గ్రహించును.

శ్రు. కాపీనం దండమాచ్ఛాదనం చ స్వశరీరోపభోగార్థాయ లోకాపకారార్థాయ చ పరిగ్రహేత్.

అనుశ్రుతియందు కాపీనదండ కామాయములను స్వశరీరరక్షణార్థముగాను లోకుల కుపకారమును చేయుటకుఁగాను గ్రహింపవలయునని చెప్పియున్నది. స్వశరీరరక్షణముకూడ బ్రహ్మతత్వజ్ఞానమును లోకమందుఁ బ్రచరింపఁజేయుటకే కాని,

శ్రు. కృతకృత్యాః ప్రతీక్షంతే మృత్యుం ప్రియమివాతిథిమ్.

తా. బ్రహ్మతత్వజ్ఞానము గలమహాపురుషులకు స్వోపకారకముగా కర్తవ్యంతర మేమియు లేనందున మరణమును ప్రియమగు నతిథినిగా నెదురు చూచుచుండు రని చెప్పినందున స్వార్థము కాదు. లోకుల ననుగ్రహింప నిచ్చు యున్నప్పటికి వారియొక్క గృహకృత్యములనుగూర్చి యోగక్షేమములను విచారించఁగూడదు. కేవలము బ్రహ్మభ్యాస పరుడై యుండవలయును.

శ్రు. తమేవైకం జానథాత్మానమన్యో వాచో విమంచథ.

యను శ్రుతి సర్వప్రపంచాధిష్ఠాన మగుపరమాత్మనే భ్యాసించవలయును. ఇతరశబ్దముల నేమియు నుచ్చరించగదని తత్త్వజ్ఞానికి లోకవృత్తాంతవ్యవహారమును నిషేధించుచున్నది.

శ్రు. తమేవ ధీరో విజ్ఞాయ బ్రహ్మం శుద్ధత బ్రహ్మణి,
నారూఢ్యాయాద్యహూక్తౌ శబ్దాక్ బాహ్యో విజ్ఞాపనం హి యత్.

అను శ్రుతి.

తా. బ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానము నపేక్షించుపురుషుండు శమవమానిగుణసంపన్నుడై, త్రైవణమహావములచేత బ్రహ్మస్వరూపమును తెలుసుకొని తత్సాక్షాత్కారార్థముగా నిదిధ్యాసనమును (నిరంశరభావనను) చేయవలయును. తదితరలోకవ్యవహారములనుగూర్చి వ్యర్థములగు శబ్దములను విశేషముగా నుడువఁ గూడదు. అప్రకార మితరశబ్దముల నుచ్చరించుట వాగింద్రియమున నాయూహమే గాక యితర ప్రయోజన మేమియును లేదు. అని వ్యవహారంతరశబ్దములను తత్త్వజ్ఞుని యుచ్చరించఁగూడదని నిషేధించుచున్నది. తత్త్వజ్ఞునియగులశిష్యులకు బ్రహ్మతత్త్వవిదేశమును చేయుట యితరశబ్దమని యుఁగూడదు. అట్లువలె శబ్దము తత్త్వజ్ఞునికి నిరోధము కలదు.

నా. తత్త్వజ్ఞుఁ డితరులఁ జేరగ యుంటరగా నుండి నేని బ్రహ్మధ్యానము నిర్విఘ్నముగా సిద్ధించును. ఇనుకనే స్మృత్యంతరమునందు-

జ్ఞో విజ్ఞో భూభక్త్యోః క్త నిన్ద్య ద్భావితవ మిహనం స్మృతం,
ప్రయో ప్రయస్సమాఖ్యానం డిద్ధ్యం ను గగనాయతే,
నగరం నహి కర్తవ్యం గ్రామో హి మిహ మిహ శాఖా,
ప్రయోనారాణాం నీమం ద్యాభిభవార్థో పరిష్కరి,
స్మృతా బ్రహ్మమా నీహ సన్నిహితాప్రభావతః.

యసి చ. పుటవచన.

తా. బ్రహ్మతత్వజ్ఞానము కలిగి పరమహంసాశ్రమము నంగీకరించినమహానుభావుఁ డొంటరిగానుండెనా? నిరంతర బ్రహ్మ స్వరూపానుసంధానము గలవాఁడై యుండును. లేక యిద్దలు చేరితే మిథున మని, ముగ్గురుచేరితే గ్రామ మని, అంతకు పైఁగా నెంతమంది చేరినా నగర మని చెప్పబడును. ఇటువంటిస్థితిలో నన్యోన్యసన్నికర్షణముచేత గ్రామవృత్తాంత ములను భిక్షావృత్తాంతములను పరస్పరముగా చెప్పకొనుటయు నొకరియం దొకరికి స్నేహమును ఇతరులయం దుండు గుణదోషముల నితరులతో చెప్పటయును పరులయొక్క శ్రేయస్సును చూచి సహింపలేకపోవుటయును ఈలాటిదోషములు సంభవించును.

స్తం. నిరామిషమనారంభం నిర్నమస్కారమస్తుతిం.

అక్షీణం తీక్షణకర్మాణం సం జేవా బ్రాహ్మణం యతః.

అని మఱియొకవచనము.

ఈవచనముయొక్క తాత్పర్యము త్రిపదమునకు వేరువేరుగా చెప్పబడును.

తా. శిష్టులగువారు నమస్కారము యుజనుల కభిమతప్రాప్తి యగుగాత మని యాశీర్వాచనములను చేయుదురు. జనులు భిన్నవిషయములయందు రుచిగలవారై యుండురు గనుక వారికిఁ బ్రత్యేకప్రత్యేకముగా నాశీర్వాచనములఁ జేయుటక్షమం దీపరమహంసయగు తత్త్వజ్ఞానికి లోకవాసనలు ప్రబలించి తత్త్వజ్ఞానమునకు భంగమును గలుగఁజేయును. ఈయర్థము వాసిష్ఠరామాయణమునందు,

శ్లో. లోకవాసనయా జంతోశ్చాస్త్రవాసనయా నిభా,
దేహవాసనయా శ్శానం యథావత్సేవ జాయతే.

అని చెప్పబడియున్నది.

తా. పురుషునకు లోకవాసన, శ్శాస్త్రవాసన, దేహవాసన యీ మూడువాసనలు యథార్థమగు బ్రహ్మతత్వజ్ఞానమును ప్రతిబంధించి పుట్టనియ్యవని శాస్త్రర్యము. ఈమూడువాసనలయొక్క స్వరూపలక్షణవిభాగములు శరత్ ప్రకరణమునందు విశేషముగా చెప్పబడును గనుక బ్రహ్మతత్వజ్ఞాననిష్ఠగల పురుషుడు నమస్కరించుచునుల శాశీర్వచనముల జేయఁగూడదని శాస్త్రర్యము. తనకు లోకవాసనలు వృద్ధి నొందక యుండుటకును నమస్కరించువారికి మనఃభేదము లేకయుండుటకును సకలాశీర్వాదప్రతినిధియగు నాచార్యుని శిష్యులైన మును జేయుమని శాస్త్రము బోధించుచున్నందున నమస్కరించువారి శాశీర్వచనమును చేయునుకడముండు వారికి మనస్సునందు భేదము కలుగదా యని శంకింపఁ దగదను ఇందుచేత నిరాశిష మనుషదము వివరింపబడినది.

శ్లో. సర్వారంభా హి దోషా భూమేనాగ్నిగవాప్యతా.

తా. పొగచేత నగ్ని ప్యాపింపబడియున్నటుల, సర్వకార్యములు ధర్మకార్యములు గాని ధర్మములేనికార్యములు గాని దోషముచేత నావరింపబడియున్నవి యనిచెప్పియున్నందున పరార్థముగానైనా మతోద్యానదేవాలయాది నిర్మాణమును జేయఁగూడదు. ఇందుచేత సనారంభమనుషదము వివ

రింపబడినది. వివిదిషాసన్యాసమునందు నమస్కారము మాత్రము చెప్పబడినది.

శ్లో. యో భవేత్పూర్వ సన్యాసీ తుల్యో వైధర్మ్యతో యది,

తస్మై ప్రణామః కర్తవ్యో నేతరాయ కదాచన.

తా. ఏపురుషుండు తనకంటె ముందుగా సన్యసించి శ్రవణాదులను తనతో సమానముగా నాచరించుచుండునో యా పురుషునకు మాత్రము నమస్కరించవలయును. మరియొకనికి నమస్కరించుట తగదని యర్థము. ఈ చెప్పబడిన నమస్కారమును పూర్వత్వధర్మతుల్యత్వవిచారమును చేయునప్పుడు చిత్తమునకు విశేషము కలుగును గనుక అముఖ్యమే యని నిశ్చయింపఁదగియున్నది. కనుకనే యీలోకమునం దుండు సన్యాసులు పెక్కుండు విశేషముగా కలహించుచున్నారు. ఈప్రకారముగా కలహించుటకు కారణమును వార్తికమునందు సురేశ్వరాచార్యులవారు-

శ్లో. ప్రమాదినో బహిశ్చిత్తాః పిశునాః కలహోత్సుకాః,

సన్యాసిनోఽపి దృశ్యంతే జీవసందూషితాశయాః.

తా. కొందఱు సన్యాసాశ్రమము నంగీకరించియు వేదాంతవిచారాదులయందు శ్రద్ధలేనివారును బాహ్యవిషయములయందు అనగా మతదేవాలయాదినిర్మాణములయందాసక్తమగు చిత్తముకలవారును నితరజనులయొక్క దోషములను తదితరజనులతోఁ జెప్పుస్వభావము గలవారును ఒకరితో నొకరు కలహించువారునుగా నున్నారు. ఇందుకు మనుష్యులు బ్రహ్మజ్ఞానమునుసంపాదించుట జీవతలక్తిష్టములేనందున

నాదేవతలచేత నాచరింపబడు బుద్ధిని తేజసే కారణముని యర్థము. ముక్తుడగు మహాపురుషుఁ డొకనికి నమస్కారము చేయుట తగదని శ్రీశంకరభగవద్వాదాచార్యులవారు-

శ్లో. నామాదిభ్యః పరే భూమ్ని స్వారాజ్యేనస్థితో యథా,
ప్రణమేత్కంఠాదాశ్చజ్ఞో న కార్యం కర్తృణా శదా.

అని యానతిచ్చి యున్నారు.

తా. నారదమహాముని సనత్కుమారులయొక్క సన్నిధికిఁబోయి తన కథ్యాత్మవిద్య నుపదేశింపు మని ప్రార్థించునా సనత్కుమారుల నామము మొదలు ప్రాణమువరకు కొన్ని యనాత్మ వస్తువుల నాత్మనుగా భావించమనియు, దేశించియనంత ర మీనామాదలకన్నియు కి సధిష్ఠానమైస్వస్తి కాశక్తైశ్వర్యవ్యాపకమైన పరమాత్మను తెలుసుకోవలయుననియు, దేశించెరి. అటు వంటి పరమాత్మను నిశ్చయముగా తెలుసుకొని నిరంతరము సంధానపరుడై యుండు మహాపురుషుఁ డెవనికి నమస్కరించును! అతనికి నమస్కారాది క్రియలతోఁ బ్రయోజనమేమి యనియర్థము. చిత్త కాలుష్యకరమగు నమస్కారమును చేయఁగూడదు గాని సర్వసమత్వబుద్ధిచేత చేయఁబడునమస్కారము చిత్తస్వేచ్ఛల్యసంపాదకము గనుక చేయవచ్చును. ఈయర్థ మొకస్మృతి యందు-

శ్లో. ఈశ్వరో నమోలయో ప్రతిష్ఠా సోపా సో,

ప్రణమేద్దండవద్భూమావాశ్వచండాలగోభరథః.

అని చెప్పియున్నది.

తా. భగవంతుడైన పరమాత్మ సర్వదేహములయందు జీవరూపముగాఁ బ్రవేశించియున్నాఁడనునభిప్రాయముతో చండాలశునక గార్దభాది జంతువులను చూచినప్పుడును సాష్టాంగనమస్కారము సర్వాత్మకత్వజ్ఞానమునకు బలకరము గనుక చిత్తనైర్మల్యమునకు పాపముని విధింపఁబడినది. ఇందు చేత నిర్మమస్కారపదము వివరింపఁబడినది.

వా. ఆత్మతత్వజ్ఞానముగల పురుషులను స్తుతిచేయఁగూడదు గాని పరమేశ్వరుని స్తుతింపనే వలయును.

ఈయర్థము బృహస్పతిస్తోతియందు-

శ్లో. ఆదరేణ యథా స్తోతి ధనవంతం ధనేచ్ఛయా,

తథా చేద్విశ్వకర్తారం తో న ముచ్యేత బంధనాత్.

అని ప్రతిపాదించఁబడియున్నది.

తా. లోకమునం దొక మనుష్యుఁడు స్వల్పధనము నవేక్షించి ధనవంతుడగు పురుషుని నెంతయాదరముతో స్తుతిచేయునో, యంతయాదరము జగత్కర్తయగు నీశ్వరుని స్తుతిచేసిన యెడల నెవఁడు సంసారబంధమువలన విడువఁబడఁడు? భగవంతుడగు నీశ్వరుని నాదరముతో స్తుతిచేయువారందఱు సంసారదుఃఖములను విడిచి ముక్తులవుదు రని తాత్పర్యము. ఇందు చేత నస్తుతిపదము వివరింపఁబడినది. ఇది గాక-

శ్లో. అలభ్యా న విషీదేత కాలేకాలేఽశనం క్వచిత్,

అభ్యా న హృష్యేద్ద్యుతిహనుభయం దైవకంత్రికమ్.

అని చెప్పియున్నందున బ్రహ్మజ్ఞాని దైన్యము లేనివాఁడై యుండవలయును.

తా. భిక్షాకాలమునందు భిక్షమునకు పోయినప్పుడు భిక్షాన్నము దొరకకపోయిన దని విషాదము నొందఁగూడని. దొరికిన దని సంతోషము నొందఁగూడని. దొరకడము దొరకకపోవడము రెండును నై హయత్తము అని యుదాసీనుఁడై యుండవలయునని భావము. ఇందుచేత అక్షాణము వ్యాఖ్యాతమయినది.

శ్లో. నిష్ప్రేగుణ్యే వధిః పరతాం తో వ్యక్తి లో నప్యభి.

తా. నిత్యము పరమాత్మయందు నిష్కలపురుషునకు విధికర్త గాని నిష్కేధకర్త గాని బుద్ధిపూర్వకముగా చేయఁబడునది లేదని చెప్పియున్నందున తత్వజ్ఞుఁడు విధినిషేధములకనఁగీనుడై యుండును. ఈయభిప్రాయముతోనే భగవద్గీతలయందు

శ్లో. త్ప్రగుణ్యవిషయా వేదా ద్గుణో ద్యో భవేత్తన,

సద్వ్యవస్థా సత్యే స వ్యప్తో నిర్యోగోఽయతత్త్వహి.

అని శ్రీకృష్ణభగవాను లానతిచ్చిరి.

తా. వేదములన్నియు స్త్రాయశః సత్త్వరజస్తమోగుణములచేత వ్యాపించినిత్యముగల పురుషులను సూక్ష్మ వారి వారి యధికాంశగుణముగా విధినిషేధములను జూపుచున్నవి. ఓయీ యశ్చనా! నీవే గుణత్రయాతీతము పరమాత్మయందు నిష్కలవాడవై సర్వదా శుద్ధచత్వరథానుడవు గాను శీతోష్ణసుఖః క్షాంత్యంద్యముల నోర్చువాడవుగాను, అప్రాప్తములగు వస్తువులను సగపాదించుటయందు, ప్రాప్త వస్తువులను రక్షించుటయందుఁ బ్రయత్నము లేనివాడవు గానుండుము అని భావము.

శ్రీనారద మహర్షియును-

శ్లో. స్మరవ్యసృతతం విష్ణుర్నస్మరవ్యో న జాతుచిత్,
సర్వే విధివిషేధాః స్యు రేతయో రేవ కింకరాః.

అని నిరూపించియున్నారు.

తా. సర్వకాలములయందు సర్వదేశములయందును పరమాత్మయగువిష్ణువును స్మరింపవలయును. ఎప్పటికి నాపరమాత్మను మఱివఁదగదు. ఈ ప్రకారమనుష్ఠానము గల పురుషునకు విధివిషేధశాస్త్రము లన్నియు స్వాధీనములై యుండును. అనఁగా నిరంతర బ్రహ్మస్వరూపానుసంధానపరునియొక్క కృత్యములు ప్రమాదముచేతనై నా శాస్త్రవిరుద్ధములుగా నుండవని తాత్పర్యము. ఇందుచేత క్షీణకర్తృత్వము వివరింపబడినది. నిరాశీప్యోదిగుణములు కలవానిని దేవతలు బ్రాహ్మణుఁడని చెప్పుదురని పరమతాత్పర్యము.

శ్లో. యోఽహేరివ గుణాద్భీతః పస్తానాన్నరకాదివ,

కుణపాదివ యః స్త్రీభ్యస్తం జేవా బ్రహ్మం విదుః.

అని మరియొకవచనము. ఈ శ్లోకార్థముకూడ విశేషముగా వివరింపబడును.

తా. తత్త్వజ్ఞుఁడగువాని కన్యజనసంగము గలిగినప్పుడు లోకవృత్తాంతముల నొకరితో నొకరు చెప్పుకొనుటచే లోకవాసన వృద్ధినొంది యాత్మనిష్ఠను మఱిపించును గనుక సర్పమునకు భయము నొందునటుల నన్యజనసంగమునకు భయము నొందువాఁడు బ్రాహ్మణుఁడు; ఇతరజనులు తనవిషయమై చేయుసన్తానము (పూజానమస్కారాదులు) ఆసక్తిని కలుగఁజేసిచిత్తమునకు కాలుష్యమును చేయును గనుకవట్టిసన్తానము

నరకమని తలచు బ్రహ్మజ్ఞునియే బ్రాహ్మణుడు. ఇంక వలననే,
 శ్లో. అసన్తానా తపోవృద్ధిః సన్తానా తపసః కాయ,
 ఆర్చితః పూజితో విప్రః సుఖం గౌరివ నీదతి.
 యని చెప్పినది.

తా. జనులు గౌరవించనియెడల బ్రహ్మజ్ఞునము వృద్ధి
 నొందును. గౌరవించినయెడల బ్రహ్మజ్ఞునము క్షీణించును
 గనుక లోకుల త స్తుతింపబడి భోజనవస్థిలం గౌరదానా
 దులచేత పూజింపబడునాశుజ్ఞుని వ్యాపారునగోచరమై
 ప్రయోజనము లేనివాడై నశించునని యర్థము. ఈయభిప్రాయముచేతనే జనులచేత చేయబడు నవమానమే తిష్ఠి
 జ్ఞునిచేత బ్రాహ్మణుడగినదని-

శ్లో. శథా చరేత్ ప్రయోగీతాం భర్తా ముఖం,
 జనా యథా సమమన్యేన్న గచ్ఛేన్నైర్నవ మగిష్యే.

అని విష్ణుపురాణమునఁ చెప్పబడెను.

తా. బ్రహ్మతత్వమునందఁ నిరంతరనిష్ఠ నపేక్షించుపురు
 షుడు లోకులందఱు నతనియొక్క బ్రహ్మనిష్ఠత్వాదిగుణముల
 నెఱుంగక యే ప్రకారము అతనితో కలియకుందురో, యే
 ప్రకారము అతనిని పిచ్చివాడుగాఁడలఁచి యవమానఁజేయు
 చుందురో, యా ప్రకారము సంచరించవలయును. అటుల
 సంచరించుకాలములయందఁ గూడ లోకమునందఁ శాస్త్ర
 మునందఁ నిందింపబడు సురాపానాదివిమోచకముల నాచ
 రింపకయే సంచరించవలయు నని శాస్త్రార్థము. స్థలయందు
 రెండుదోషములు కలవు. ఒకటి. శాస్త్రముచేత నిషేధింపఁ

బడియుండుట; రెండవది యసహ్యముగా నుండుట. ఇందు లో మొదటిదోషము ప్రారబ్ధకర్తచేత నుద్దేశము నొందిన రాగముచేత దాటఁబడును. అనఁగా తోఁబుట్టువు మొదలగు స్త్రీలతోసంయోగము మహాపాపమని శాస్త్రము చెప్పుచున్నప్పటికి ప్రారబ్ధకర్తచేతనైన రాగప్రాబల్యముచేత నా శాస్త్రము నుల్లంఘించి యభీచ్ఛముగా సంచరించుట కలదని యర్థము. ఈయభిప్రాయముచేతనే స్వాయంభువమనువు ధర్మశాస్త్రమునందు,

|| శ్లో. మాత్రా స్వస్థా మహిత్రా వా న వివిక్తాశనో భవేత్,
బలవానింద్రియగ్రామో విద్వాంసమపి కర్షతి.

అని చెప్పిరి.

తా. ఏపురుషుడైనా తల్లితోఁగాని చెల్లెలితోఁగాని కూతురితోఁగాని యేకాంతమునం దొకచోట నుండఁగూడదు. ఇంద్రియములు నిండువేగము గలవి గనుక నెంతశాస్త్రజ్ఞానము కలవానిని కూడ చిత్తవైకల్యము కలవానినిగా చేయు నని యర్థము.

వా. రెండవదోష మగునసహ్యతను—

శ్లో. స్త్రీతామవాచ్యదేశస్యక్లిన్నవాడీ ప్రాప్య చ,
అభేదేఽపి మనోభేదాజ్ఞానా ప్రాప్తేన వంచ్యతే.
చర్తఖండం ద్విదాభిన్నమపానోద్ధార ధూపికం,
యే రమంతి సర్వాస్త్రక్రిమికుల్యాః కథం న తే.

అని కొన్ని శాస్త్రములు విస్పష్టముగాఁ జెప్పుచున్నవి.

తా. స్త్రీలయొక్క చెప్పరాని యవయవమునకును చీము చేత నెత్తురుచేత బుడబుడలాడు కురుపునకు నేమియు భేదము లేదు గదా; అయినను జనులు మనోభేదముచేత స్త్రీలయొక్కయవాచ్యః ప్రదేశమునందు వ్యామోహము కలవారై భ్రమించుచున్నారు. ఇదిగాక స్త్రీలయొక్క యవాచ్యః ప్రదేశమనగా రెండుగా చీల్చబడిన యొక చక్కనిము. అపాన వాయువు త గర్భంధము గలదిగా నున్నది. దీనిచేత సుఖమును పొంద నిచ్చగల పురుషులు పురుగులవంటివారే గదా యని యర్థము.

ఈ రెండువిధము లగుదోషములు గల స్త్రీశరీరము శవమువంటిది; ఇట్టి స్త్రీశరీరములు చూచినప్పుడు శవమును చూచినట్లు భావించువాని దేవతలు బ్రహ్మమునని చూచును.

శ్లో. యుగ పుష్టిమహాశయో నాస్తి తస్మాత్

శూన్యం ముక్త్యుపార్జితం మోక్షోన్మోక్షకం చ.

తా. అవిషయ లగు జను లొంటరిగా నుండుటను భయకారణ మని తలచి విడుతురు; పరిగురితోకలసియుండుటను క్షేమకర మని తలచి గ్రహించుచుందును; బ్రహ్మతత్త్వోజ్ఞానము గల పురుషుడొంటరిగా నుండుటను నిర్విఘ్నముగా బ్రహ్మధ్యానము యుట కుపయోగించు నని గ్రహించును; పరిగురితో కలసియుండుటను ధ్యానములకు విరోధి యని విడుచుచుండును. ఒంటరిగా నుండుసమయములో నిర్విఘ్నముగా బ్రహ్మధ్యాన మావర్తింపబడును గమక రిహ్యమగు సరమానందస్వరూపముచేత నాకాశమంతయు నిండియున్నట్లు

ప్రకాశించును. అందువలన తత్త్వజ్ఞానికి భయము, శోకము, మోహము మొదలగుదోషము లావిర్భవించనేరవు.

శ్రు. యస్మిన్ సర్వాణి భూతాని ఆత్మైవాభూద్విజానతః,

తత్త కో మోహః కశ్చోక ఏకత్వముపశ్యతః.

అను శ్రుతి బ్రహ్మజ్ఞానికి శోకమోహములు లే వని చెప్పుచున్నది.

తా. ఎప్పుడు సమస్తభూతములు పరమాత్మస్వరూపముగానే కనబడునో అప్పు డాయద్వితీయసర్వాత్మకబ్రహ్మస్వరూపజ్ఞానము గల మహానుభావునకు శోకమోహములుండ నేర వని శ్రుతితాత్పర్యము.

ఇదిగాక బహుజనసమేత మగుదేశము లోకవృత్తాంతములను వినిపింపఁజేయుచున్నందున తత్త్వజ్ఞునియొక్క చిత్తమునందు పరమానందాత్మక బ్రహ్మస్వరూపధ్యానమును లేకుండఁజేసి తత్త్వజ్ఞునకు శోకమోహములను గలుగఁజేయును.

శ్లో. యన్మహూర్తం యజం వాపి వాసుదేవో న చింత్యతే,

సా హానిస్తస్యహద్భిర్దం సాభ్రాన్తిస్సా చ నిక్రియా.

అను శౌనకస్మృతివచనము. బ్రహ్మధ్యానము లేకపోవడమే సర్వానర్థరూప మని వివరింపుచున్నది.

తా. ముహూర్తకాలముగాని నిమిషకాలముగాని సమస్తభూతములకు బాహ్యభ్యంతరములయందు వ్యాపించి స్వప్రకాశస్వరూపుడై యున్న యేపరమాత్మధ్యానింపఁబడఁదో ఆధ్యానాభావమే వినాశమని సర్వానర్థములను ద్వారమని విపరీతజ్ఞానమని ఉన్మాదమని చెప్పఁబడు నని యర్థము.

కనుక జనసూన్య దేశముం దాసక్రితో నుండువాఁ
డును జనసంక్లృష్ట దేశమును దూరముగా విడిచిపోవువాఁడు
నుసర్వదాగమార్త థ్యానానుసూలచి ధృవృత్తి గలవాఁడును
బ్రాహ్మణుఁ డని దేవతలెచేఁ చ్చుంబడుచున్నాఁడు.

సూతసంహితాయుక్త- ము క్లిష్టమమునందు పంచమా
ధ్యాయములో పరమేశ్వరునిచేత శ్రీమహావిష్ణువునుగూర్చి
జీవనుక్షుడతివర్ణితమైనబ్రహ్మముచేత చూపబడెను.

శ్రీ. బ్రహ్మచారి శృంగభక్తుల వాదప్రసాదం. పాఠం.
అపరాధమోక్షము. శ్రీమహా శ్రీహరి పద్యము.

నా. బ్రహ్మచారి, గృహస్థుడు, వానప్రస్థుడు, సన్యాసి, అతివర్ణశ్రమ వీర్వలదుగుడు బ్రహ్మచర్యవర్ణుడు కలవార యున్నప్పటికి, బ్రహ్మచారికంటె గృహస్థుడు, గృహస్థునికంటె వానప్రస్థుడు, వానప్రస్థునికంటె సన్యాసి, సన్యాసికంటె అతివర్ణశ్రమము శ్రమలని పూర్వమును.

శ్రీ. ఆ పుస్తకము ఇది సుమధ్యస్థానముగాను,
న కనుగొనబడియున్నది. ముద్రానుష్ఠానమును

శా. అతివర్జితము యగునెల్లవర్జితముని యందతిగు గుడు
పుగా నుండును. కొరమేల్వగుండునైన నే నేర్పకొక నెవరికిని
శిష్యుండును కానో యున్న కొరమేయూ యతివర్జితమైయు
నెవరికిని శిష్యుండు కలదు.

శ్రీ. ఆ. సర్వేశ్వరీ దేవి. ఆ. సర్వేశ్వరీ దేవి. గుహ్యము.

பெரிய நகரங்களில் இருந்து வந்தவர்கள் மிகவும் விரைவில் திரும்பி வந்தார்கள்.

తా. ఈ ముత్యమును గురువులగువారి కివలమును
పరమగురువుగా భజించును. వీరితో పరి యగువాడుగాని

హెచ్చువారుగాని యీలోకమునందు లేనేలేరు.

శ్లో. యశ్శరీరేంద్రియాదిభ్యో విభిన్నం స్వస్థాక్షిణం,
పారమార్థికవిజ్ఞానం సుఖాత్మానం స్వయం ప్రభుమ్.
పరం తత్త్వం విజానాతి సోఽరివర్ణాశ్రమీ భవత్.

తా. అతివర్ణాశ్రమి యగువానియొక్క లక్షణములను చెప్పుచున్నారు. దేహేంద్రియమనఃప్రాణబుద్ధులకంటె విలక్షణమును దేహేంద్రియాదివ్యాపారములకు సాక్షియును నిత్యజ్ఞానస్వరూపమును పరమానందాత్మకమును స్వప్రకాశమునగు పరబ్రహ్మతత్త్వమును బ్రత్యక్షముగా తెలుసుకొనియుండు పురుషుఁ డతివర్ణాశ్రమి యనఁబడును.

శ్లో. యో వేదాంతనుహవాక్యశ్రవణాదేవ శేష,
ఆత్మానమిశ్వరం తేవ సోఽరివర్ణాశ్రమీ భవత్.

తా. వేదాంతములయందు నుండు త్రివిధమహావాక్యములయొక్క శ్రవణముచేతనే యేమహానుభావుఁడు తనను పరమాత్మనుగా తెలుసుకొనునో యతఁ డతివర్ణాశ్రమి యనఁబడును. అనఁగా అహంగ్రహోపాసనము లని చెప్పఁబడు దహరకాండిల్యాద్యుపాసనములయందు నుపాసకుఁడగు బ్రహ్మపాస్యుఁడగు పరమేశ్వరునికంటె విభిన్నుఁడుగానుండినప్పటికిఁగ్గు. “త్వంవాహమస్మి భగవోదేవతే అహం వై త్వమసి భగవోదేవతే”యనుశ్రుతి-సూ. “వ్యతిహారో విశింషంతి హీతరవత్” అను సూత్రము చెప్పినప్రకారము నీవే నేను నేనే నీ వను ధ్యానము చేయవలసియున్నందున ధ్యానపరిపాకదశయందు నేనే పరమేశ్వరుఁడననుదృఢజ్ఞానము ఉపాసకునకు కలిగినప్పటికినాజ్ఞానము

ప్రమాణజన్యము కానందున విధురఃపరిభావిత కామినీసాక్షాత్కారమువలె వాస్తవముగాదు. ప్రమాణశ్రేష్ఠములగు వేదాంతమహావాక్యములచేతఁ గలిగిన నేనే బ్రహ్మననుజ్ఞానము చతుస్సన్నికృష్టకామినీసాక్షాత్కారమువలె వాస్తవమైనందున కాదృశాద్వితీయబ్రహ్మైక్యజ్ఞానముకలవాఁడే యతివర్ణాశ్రమియని చెప్పబడునుగాని యుపాస్యస్వరూపసాక్షాత్కారముగల పురుషుఁ డతివర్ణాశ్రమియని చెప్పబడఁ జనిభావము. స్వప్రకాశమూర్తివైన యోగరమేశ్వరం! నేను నీవే యైతిని. నీవు నేనేయైతిని యని శ్రుత్యర్థము. ఉపాస్యస్వరూపమును నుపాసకస్వరూపమును పరస్పరవిశేషణములుగాఁ జేర్చి థ్యానించవలయును. ఈలాగున “త్వం వాపామస్మి” యను శ్రుతి చెప్పినది అని సూత్రార్థము.

శ్లో. యోగవస్తాత్రయనిర్గుణమవస్తాత్రయసాక్షిః యః,
సంహదేవం విజావాగి సోఽనిర్గుణాశ్రమి భవత్.

తా. బాగ్రతస్త్వస్మి సుషుప్తి లనునవస్తాత్రయమును విడిచినదియు, నవస్తాత్రయమును బ్రకాశింపఁ జేయునదియు నైన పరమాత్మను సాక్షాత్కరింపఁ జేసుకొన్న పురుషుఁ డతివర్ణాశ్రమి యనఁబడును.

శ్లో. పర్ణాశ్రమాదయోదేహే మాయయా హర్షకాః,
నాత్మనో బోధరూపస్య నును తే సంని పర్వకాః.
ఇతి యోగో వేదవదాంతై స్సోఽనిర్గుణాశ్రమి భవత్.

తా. బ్రాహ్మణాదివర్ణములును బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమములును పాంచభౌతికమగు దేహమునం దజ్ఞానముచేత కల్పింపఁబడినవి గాని కేవలజ్ఞానస్వరూపుఁడ నైన నాయందు లేవని

వేదాంతములచేత నెవఁ డెఱుఁగునో, అతఁడే యతివర్ణాశ్రమి యనఁబడును.

శ్లో. ఆదిత్యసంనిధౌ లోకశ్చేష్టతే స్వయమేవ తు,
తథా మత్సన్నిధావేన సమస్తం చేష్టతే జగత్.
ఇతి యో వేద వేదాంతై స్సోఽతివర్ణాశ్రమీ భవేత్.

తా. ప్రకాశరూపుఁడగు సూర్యుఁడు ప్రకాశించు చుండఁగా నేప్రకారము సమస్తజనులు స్వస్వవ్యాపారముల యందుఁ బ్రవర్తించుదురో యాప్రకారమే జ్ఞానస్వరూపుఁడ నైన నేను ప్రకాశించుచుండఁగా జడమగు నీసమస్తప్రపంచము భాసీల్లుచున్నది యని వేదాంతములచేత నెవఁ డెఱుఁగునో, అతఁడే యతివర్ణాశ్రమి యనఁబడును.

శ్లో. సువర్ణే హరశేయూర కటకస్వప్తికాదయః,
కల్పితా మాయయా తద్వత్తయ్యేవ సకలం జగత్.
ఇతి యో వేద వేదాంతై స్సోఽతివర్ణాశ్రమీ భవేత్.

తా. బంగారమునందు కటకమకుటాద్యాభరణములు పురుషబుద్ధిచేత కల్పించఁ బడినటుల సత్యజ్ఞానానందానంతస్వరూపుఁడనైన నాయందే సకలప్రపంచము ననాదిమాయాప్రభావముచేత కల్పించఁబడినది యని వేదాంతములచేత నెవఁ డెఱుఁగునో, అతఁడే యతివర్ణాశ్రమి యనఁబడును.

శ్లో. శుక్తికాయాం యథా తారం కల్పితం మాయయా తథా,
మహదాదిజగన్తాయా మయం మయ్యేవ కల్పితం.
ఇతి యో వేద వేదాంతై స్సోఽతివర్ణాశ్రమీ భవేత్.

తా. ముత్యపుచిప్పయం దజ్జాముచేత రజతము కల్పిం

పఁబడినటుల నాయందే మహాదహంకారాదిప్రపంచమంతయు
సజ్జానముచేతనే కల్పించఁబడిన దని వేదాంతములచేత నెవఁ
డెఱుఁగునో, అతఁడే యతివర్ణాశ్రమి యనఁబడును.

శ్లో. చండాలదేహో పశ్యేదిశరీరే బ్రహ్మవిగ్రహే,
అశ్రేష్ఠ తారతమ్యేన స్థితేషు పురుషోత్తమ,
సోమవత్పర్వదా వ్యాప్తః సర్వసంబంధవర్జితః,
ఏవంరూపః మహాదేవః స్థితః సోమహం పరామృతః.
ఇతి యో జేద పేదాంతై స్సోమైవర్ణాశ్రమి భవేత్.

తా. అతినికృష్టముగా తలఁపఁబడు చండాలశరీరము
నందును, పశుపక్షిమృగాదులయొక్క శరీరములయందును
సర్వోత్కృష్టముగా తలఁపఁబడు చతుర్ముఖశరీరమునందును
మరియు న్యూనాధికతారతమ్యముచేత వ్యవహరింపఁబడు
బ్రాహ్మణాదిశరీరములయందును ఆకాశమువలె నెప్పటిని ప్యా
పించి తత్తచ్చరీరగతగుణదోషములతో సంబంధమే లేక యేక
రూపముగా నుండు సరమేశ్వరుఁడను నేనే యని వేదాంతము
లచే నెవఁ డెఱుఁగునో, అతఁడే యతివర్ణాశ్రమి యనఁబడును.

శ్లో. విసప్తదిగ్భ్రమస్యాని యథా పూర్వా విభాని దిక్,
తథా విజ్ఞానవిధ్వస్తం జగన్తే భాలి తన్నహి.
ఇతి యో జేద పేదాంతై స్సోమైవర్ణాశ్రమి భవేత్.

తా. వంచనచేయు దిగ్భ్రాంతి గల పురుషునకు మొ
దట తాను పోదలఁచుకొన్నదిక్కుచెదరినప్పటికి పూర్వదిక్కు
వలెనే భాసించినటుల యథార్థజ్ఞానములో నుండిచెదరి యీ ప్ర
పంచము యథార్థముగా కనుగొనుచున్నది కాని యథార్థము
కాదు అని వేదాంతములచేత నెవఁ డెఱుఁగునో, అతఁడే యతి
వర్ణాశ్రమి యనఁబడును.

శ్లో. యథా స్వప్నే ప్రపంచోఽయం మయి నాయాప్రకర్షితః,
తథా జాగ్రత్ప్రపంచోఽపి మయి మాయావిజృంభితః.
ఇతి యో వేద వేదాంతై స్సోఽతివర్ణాశ్రమి భవేత్.

తా. స్వప్నమునందుఁ గనుపడు ప్రపంచమంతయు నేర్ప
కారము నాయందు మాయచేతఁ బ్రకాశించుచున్నదో యా
ప్రకార మిజాగ్రత్ప్రపంచముకూడ నాయందు మాయచేతఁ
బ్రకాశించుచున్నదని వేదాంతములచే నెవఁ దెలుగునో,
అతఁడే యతివర్ణాశ్రమి యనఁబడును.

శ్లో. యస్య వర్ణాశ్రమాచారో గళితః స్వాత్మదర్శనాత్,
సవర్ణా నాశ్రమాన్సర్వావతీత్య స్వాత్మని స్థితః.

తా. ఎవనికి స్వప్రకాశాత్మసాక్షాత్కారము వలన
వర్ణాశ్రమధర్మములన్నియు నివర్తించినవో, అతఁడు సర్వవర్ణన
ములను సర్వాశ్రమముల నతిక్రమించి కేవలస్వాత్మదర్శనరసీ
కుడై యున్నందున నతివర్ణాశ్రమి యనఁబడును.

శ్లో. స దేహో నేంద్రియం ప్రాణోన మనో బుద్ధ్యహంకృతీ,
న చిత్తం నైవ మాయా చ న చ హ్యేమాదికం జగత్.
న కర్తా నైవ భోక్తా చ న చ భోజయితా తథా,
కేవలం చిత్సదానందో బ్రహ్మైవాత్మా యథార్థతః.

తా. ఆత్మ యనునది సావయవమగు దేహము కాదు,
అనేకములగు చక్షురాదీంద్రియములుకాదు. చలనాదిక్రియలు
గల ప్రాణముగాదు. సంశయవృత్తులు గల మనస్సు గాదు. నిశ్చ
యవృత్తులు గలబుద్ధి గాదు. గర్వవృత్తిగలయహంకారముకా
దు. స్మృతివృత్తిగల చిత్తము కాదు. ఆవరాణాత్మకమగుమాయ

కాదు. జలముగునా కాళాదిగ్రహము కాదు. కర్మత్వవికారములు గలది కాదు. భోక్తృక్రియలయందు ప్రరణచేయునది కాదు. ఇంక నెటువంటిదంటే, పుండ్రజీవీనయన్నిఁ దాహములకంటె విలక్షణమైనదియు, సర్వదాహములను స్వీకరించుచేత బ్రహ్మకాళిని జేయునదియు, సర్వదా సరమానందస్వరూప మగునదియు, నుపాధుల చేత పరిచ్ఛిన్నముగా నున్నట్లేని, వాస్తవముగా దేశకాలవస్తువిచ్ఛేదరూపస్య బ్రహ్మయని చెప్పవలయున్నదిగా నుండును.

శ్లో. జలస్య చలనాదేవ చంచలత్వం యథా రవీ,
తథాహంకారపరసారాదేవ సగసార ఆత్మనః.

తా. జలముందు ప్రతిబింబించిన సూర్యునకు జలచలనముచేతనే చలనముగాని స్వయముగా నేకకారము చలనము లేదో యాచ్రకానమే యంతఃకరణప్రతిబింబ మగునాత్మకును నా యంతఃకరణముయొక్క కర్మత్వభోక్తృత్వాదివికారములచేతనే వికారిత్వము గాని స్వయముగా లేదు.

శ్లో. కస్తాద్యుగతా వర్తా ఆశ్రమాన్వేషణేష,
ఆత్మన్యారోగితా నివ భ్రాంత్యా తేనాత్మనో హి తే.

తా. కనుక, బ్రహ్మకాళాదినర్థములు గృహస్థశ్రాద్ధాశ్రమములను వాస్తవముగా నంతఃకరణమునందుండునవి. వీటి నభ్యసముచేత సర్వసంగమూన్యుడైన యాత్మయందారోపించుచున్నారు. గురుశాస్త్రోపదేశములచేత నివృత్తభ్రాంతిగల తత్వజ్ఞునకు వర్తాశ్రమాదు లాత్మగతము లనుభ్రాంతియుండునేర దని భావము.

శ్లో. న విధిర్న నిషేధశ్చ న వర్జ్యవర్జకల్పనా,
ఆత్మవిజ్ఞానినామస్తి తథా నాన్యజ్ఞనార్దన.

తా. ఆత్మవిషయమై దృఢాపరోక్షజ్ఞానము గల మహానుభావులకు సంధ్యావందనాదులను చేయవలయునను విధిగాని సురాపానాదులను చేయఁగూడదను నిషేధము గాని పతితాన్నమును గ్రహింపఁగూడదని గాని శ్రోత్రియాన్నమును గ్రహించవలయునని గాని యీలాటిబుద్ధివృత్తు లేవియు లేవని యర్థము. అయితే, బ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానముగలవాఁడు సురాపానాది నిషిద్ధకర్మలను కూడ నాచరించునాయని శంకింపఁదగదు; సమాధిదశయందు వ్యాపారాంతరమే యుండదు. వ్యుత్థానదశయందు దేహేంద్రియాదులు పూర్వాభ్యాసముచేత నుచితకృత్యంబులయందే ప్రవర్తించును గాని, యనుచితకృత్యంబుల నాచరింపఁడని తెలియునది.

శ్లో. ఆత్మవిజ్ఞానినాం నిష్ఠామహం వేదాంబుజేక్షణ,
మాయయా మోహితా మర్త్యా నైవ జానంతి సర్వదా.

తా. ఆత్మతత్త్వజ్ఞానము గలవారియొక్క మనోనిష్ఠను నేనుమాత్ర మెఱుఁగుదును. అజ్ఞానముచేత నావరింపఁబడిన చిత్తము గల కించిజ్ఞులగుమనుష్యుల కెప్పటికిని తెలియదు.

శ్లో. న మాంసచక్షుషా నిష్ఠా బ్రహ్మవిజ్ఞానినామియమ్,
ద్రష్టం శక్త్యా స్వతఃసిద్ధా విదుషాం నైవ కేశవ.

తా. బ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానము గలమహాపురుషులయొక్క నిష్ఠ సామాన్యదృష్టిగల మాంసమనునేత్రములు గలవారలకు

గోచరించదు. తత్త్వజ్ఞులగుమహామునులయొక్క చివ్యవృత్తికి మాత్రము తెలియును.

శ్లో. యత్ర సుప్తా జనా నిర్వృణో ప్రాప్తస్తత్ర సంయమి,
ప్రబుద్ధో యత్ర తే నిర్వాణో నుషుత్తస్తత్ర కేశవ.

తా. ఈలోకమునం దుండు జను లందఱు నేతత్త్వము నెఱుంగకుందురో, ఆతత్త్వమును బ్రహ్మవేత్తయగువాఁడెఱిగి చూచుచుండును. ఏతత్త్వమును లోకులందఱెఱిగి చూచుచుండురో, యాదేహేంద్రియాదితత్త్వమును బ్రహ్మవేత్తయగువాఁడు చూచుచుండును.

శ్లో. వివేకాత్మానమద్వంద్వం నిర్వికారం నిరంజనమ్,
విజ్యకుద్ధం నిగోభనం చిన్తాశ్చం హామనృకమ్,
యో నికాంతి వేదాంతై స్సవ్యవభూత్యై తే నిర్వృణో,
సోఽనిష్ఠాశ్రమిన్ ప్రక్షుప్త వివ నిరుద్ధమన్.

తా. సజాతీయవిజాతీయస్వగతభేదరూప్యవై. కిర్తిశ్శ్లోభోక్తృత్వాసంస్థావికారరూప్యవై పుణ్యాపాపాదికర్తృసంబంధమా లేనిదై మాయాతీతమై తనను బ్రకాశింజేయు మరియొక వస్తువులేకయే స్వయంప్రకాశరూప్యమై కరమానందరూపమైన యాత్మతత్త్వము సర్వరూపదేశపూర్వకముగా వేదాంతమహావాక్యముచేతను స్వానుభవముచేతను నెవనికి నిస్సంశయముగాఁ దెలియునో యామహాపురుషుఁడతవత్త్వాశ్రమి యనఁబడును. సర్వోత్కృష్టుఁడగు గురువును నామహానుభావుండే కాఁదగినవాఁడు.

ఈ ప్రకారము పరమేశ్వరుడు జీవన్ముక్తి శ్రమిశబ్దముచేత జీవన్ముక్తుడగువానిని నిరూపించెను. కనుకనే-శ్రు, “విముక్తశ్చ విముచ్యతే” యనునది మొదలగు శ్రుతులు జీవన్ముక్తి ప్రజ్ఞ బ్రాప్త్యాభివృద్ధికైవర్త్య శ్రమిశబ్దములు గల స్మృతి వాక్యములును జీవన్ముక్తియొక్క సద్భావమునందు ప్రమాణములుగా నున్నవి.

జీవన్ముక్తి ప్రకారము జీవన్ముక్తి ప్రమాణనిరూపణ మను ప్రథమ ప్రకరణము సమాప్తము.

శ్రీ హయగ్రీవాయ నమః.

జీవన్ముక్తిప్రకాశిక.

— ౨-వ ప్రకరణము. —

హరిః ఓమ్.

ఇంకిను జీవన్ముక్తియొక్క సాధనములు చెప్పబడును. తత్త్వజ్ఞానము, మనోనాశము, వాసనాక్షయ మనునీమూడు జీవన్ముక్తికి సాధనములు. కనుకనే హరిష్యం "మాయాణములోని యుఃశమక్రకరణముయొక్క యంతిమభాగమునంద" -

శ్లో. వాసనాక్షయవిజ్ఞానమనానాశ మనునీ,
సమకాలం చరాచరాభివృద్ధిభవంతి ఫలదాభవమ్.

అని వసిష్ఠమహర్షి యానతిచ్చిరి.

తా. వాసనాక్షయము, తత్త్వజ్ఞానము, మనోనాశము ఈ మూడిని నేకకాలమునందగు చిరకాల మభ్యసించవలయును. ఇట్టి చిరకాలాభ్యాసముచేతనే యీమూడు మోక్ష ఫలము నియ్యం గలవని యర్థము.

ఈ కారము వాసనాక్షయ తత్త్వజ్ఞానమనోనాశములు మోక్షసాధనము అని యన్వయక్రమముగాఁ జెప్పి వ్యతిరేకక్రమముగా కూడ చెప్పియున్నారు.

శ్లో. శ్రయ ఏతే సమం యావన్న స్వభిక్షస్తా ముహూర్తుహుః,
తావన్న పదసంప్రాప్తి ర్భవత్యశ్శిసమాశక్తైః.

తా. ఈవాసనాక్షయము మొదలగు మూడుసాధనము లెంతవరకు సమకాలమునందు మాటిమాటికి చక్కగా నభ్యసించబడవో యంతవరకు నూలుపంవత్సరములకైనను మోక్షము కలుగ నేరదు.

సమకాలమునం దీమూటిని నభ్యసించనియెడల నొక బాధకము కలదని వసిష్ఠమహర్షియే చెప్పిరి.

శ్లో. ఏకైకశో నిషేవ్యంతే యద్యేతే చిరమప్యలప్స,
తన్న సిద్ధిం ప్రయచ్ఛంతి మంత్రాస్సంకలితా ఇవ.

తా. సంధ్యావందనమునందు మార్జనకర్ణయందు విని యోగింపఁదగిన “అపో హి స్థామయో భువః” అను మొదలగుమంత్రములు మూడు నొకసారి పఠించి మార్జనమును చేసుకొన్నయెడల నామార్జనకర్ణ పూర్ణముగా చేయబడి కార్యకారిగా నుండును. అప్రకారము చేయక యొక్కొక్క మంత్రము నొక్కొక్కదినమందు పఠించి మార్జనమును చేసుకొన్నపక్షమునం దామార్జనకర్ణ పూర్ణముగాక యేప్రకారము కార్యకారిగానేరదో, లోకమునందు కేవలాన్నమునుగాని కేవలవ్యంజనములనుగాని భక్షించినపక్షమునం దేప్రకారము భోజనము చేయబడినది కాదో, అనఁగా వ్యంజనములతో కూడ అన్నమును భక్షించుట భోజనమనియు, కేవలవ్యంజనములనుగాని కేవలాన్నమునుగాని భక్షించుట యుపవాసవ్రతనిధి యనియు భర్తృశాస్త్రములయందు చెప్పియున్నందున వ్యంజనాన్నములలో నొకదానిని భుజించుట భోజనమని

చెప్పడగియుండ దని భావము. ఆ ప్రకారమే వాసనాక్షయ మనోనాశతత్త్వజ్ఞానములు మూడు భిన్న సమయములయం దెంతకాల మభ్యసించుబడినను మోక్షస్థితిని కలుగజేయనేర వని యర్థము.

వాసనాక్షయోదయము మూడుని సమకాలముగా స్వల్ప కాల మభ్యసించితే చాలదా? చిరకాల మేల యభ్యసించల యు నంటే, చిరకాలాభ్యాసమునకు ప్రయోజనము వసిష్ఠమ హర్షితే చెప్పబడినది.

శ్లో. త్రిభిరేతద్విరాభ్యస్త్యర్థసియగ్రంకఠో దృఢః,
నిశ్చంక మేవ త్రుప్త్యంత చింత్యవాద్ధుగా ॥౬॥

తా. ఈ వాసనాక్షయోదులు మూడు చిరకాల మభ్య సించబడినవత్తమండ. దృఢములైన యవిద్యా కామకర్మ వాసన లన్నియు తామర కొడును శ్రుంచితే దానియందుండుదారము లన్నియు తెగిపోవునట్లు నిస్పంశయముగా నశించును. ఇదియే చిరకాలాభ్యాసమునకు ప్రయోజనము. స్వల్పకాలాభ్యాస మున కీష్ట ప్రయోజనము కలుగనేర వని భావము.

ఈ యర్థమే వ్యతిరేకముఖముగా మాడ చెప్పబడినది.

శ్లో. జ్ఞానంబరతాభ్యస్తా రామసంసారానంస్థితః,
సా చిరాభ్యసయోగేన కనా న క్షయతే క్షయతే ॥

తా. ఓంమా! ఈసంసారస్థితి యనేకసహస్రజన్మల నుండి యభ్యసించబడి దృఢమూలమైయున్నందున విశేష కాల ము తత్త్వజ్ఞానాదులయొక్క యభ్యాసము లేక నశించనేరదు.

వాసనాక్షయము మొదలగు మూడులో నొక్కొక్కదాని నభ్యసించినయెడల ఫలము మాత్రము లేకపోవుటయే కాదు. ఈ వాసనాక్షయ్యాదిసాధనములయొక్క స్వరూపము కూడ సిద్ధింప నేరదనియు చెప్పబడియున్నది.

శ్లో. తత్త్వజ్ఞానం మనోనాశః వాసనాక్షయ ఏవ చ.

మిథః కారణతాం గత్వా మస్మిన్మయా సిద్ధిరాసి హి.

తా. తత్త్వజ్ఞానము, మనోనాశము, వాసనాక్షయము ఈమూడు నొకదాని కొకటి కారణములుగా నున్నందున ప్రత్యేకముగా కాలభేదముచేత నభ్యసించినయెడల సిద్ధింప నేరవు.

ఈవాసనాక్షయము మొదలగు మూడుసాధనములను రెంటిని రెంటిని కార్యకారణములుగాఁజేర్చితే మూడుద్వంద్వము లేర్పడును. అది యెటువలెనంటే-వాసనాక్షయమనోనాశములు, వాసనాక్షయతత్త్వజ్ఞానములు, మనోనాశతత్త్వజ్ఞానములు అని మూడుద్వంద్వములు. అందులో మనోనాశ వాసనాక్షయద్వంద్వమనోన్యకారణముగా నున్నదని వ్యతిరేకముఖముగా చెప్పబడినది.

శ్లో. యావద్విరీసం న మనో న తావద్వాసనాక్షయః,

న క్షీణా వాసనా యావచ్చిత్తం తావన్న జాన్ముతి.

తా. ఎంతవరకు మనస్సు నశించదో అంతవరకు వాసనలు నశించవు. ఎంతవరకు వాసనలు నశింపవో, అంతవరకు మనస్సుకూడ నశించని యర్థము. జ్వాలాప్రవాహరూపముగా పరిణమించు వహ్నియే దీప్తమైనటుల వృత్తిప్రవాహరూపముగాఁబరిణమించు సంతకరణద్రవ్యముఁబార్థములను మననము

చేయు (ఆలోచించు)స్వభావముగలది గనుక మనస్సని చెప్పి
బడును. ఇట్టి మనస్సుయొక్క నాశమనఁగా వృత్తిరూప మగు
పరిణామమును నిడిచి నిరోధరూపముగాఁ బరిణమించుట.
ఈయర్థమును యోగశాస్త్రమునందుఁ జెప్పబడినది సూ-
త్రించిరి.

శ్లో. వృత్తీననిరోధసంస్కారగోరభివృత్తానుర్భావో,
నిరోధక్షణాదితాన్వయో నిరోధపరిణామః.

కా. క్షీణ, మూఢ, విక్షీప్తములను మూఁడుభూ-
మికలు వృత్తాన మనఁబడును. ఇందులో రజోగుణము
చేత విషయములయందే వృత్తిగల చిత్తము క్షీణమని,
తమోగుణముచేత నిద్రావృత్తియందేఁ బ్రవర్తించు చిత్తము
మూఢమని, సత్త్వగుణముచేత నేకాగ్రతను బొందుచున్న
స్పటికిని మధ్యమధ్యే రజోగుణముచేత విషయాంతరముల
యందుఁ బ్రవర్తించుచిత్తము విక్షీప్తమని చెప్పబడును.
సత్త్వగుణోత్కర్షణచేత చిత్తముననుగలుగు పరిణామము
నిరోధ మనఁబడును. ఈవృత్తాననిరోధములచేతఁ గలుగు
వాసనలు వృత్తాననిరోధసంస్కారములనఁబడును. ఇందు-
లో వృత్తానవాసన లభిభవింఁబడి (నశించి) నిరోధవాస-
నలు ప్రాదుర్భవించినప్పుడు (పుట్టినప్పుడు) నిరోధ క్షణముతో
చిత్తము చేరియుండుటయే మనోనాశమని తెలియవలయును.
అనఁగా సత్త్వగుణాధిక్యముచేత సంతతికరణ మేకాగ్రతను
బొందు యుండుటయే మనోనాశము.

పూర్వోత్తరయుక్తత్యాయుక్తత్వములను యోచించ
కయే హతాత్తుగాఁ గలుగు క్రోధాదివృత్తులకు కారణమైన

చిత్తమం దుండుసంస్కారవిశేషము వాసన యనఁబడును. పూర్వపూర్వాభ్యాసముచేత చిత్తమందు వాసింఁబడుచు న్నందున వాసన యని చెప్పఁబడినది. ఇట్టివాసనయొక్క క్షయ మనఁగా వివేకముచేత గలిగిన శమదమాదివాసనలువృద్ధిబొందుచుండఁగా అధితేపాదికారణము లున్నప్పటికి శ్రోథాదులు పుట్టక పోవుటయే; యిందులో మనోనాశము లేకపోయెనా వృత్తులు పుట్టుచుండఁగా నధితేపాదికారణములయొక్క సన్నిధియం దొకానొకప్పుడు శ్రోథాదులు పుట్టును గనుక వాసనాక్షయము కలుగనేరదు. వాసన క్షయించనప్పుడు వృత్తులొక కారమే యుదయించుచున్నందున మనోనాశము కలుగనేరదు. కనుక వాసనాక్షయమనోనాశములు పరస్పర కారణములు.

తత్త్వజ్ఞానమనోనాశములు కూడ పరస్పరకారణములని వసిష్ఠమహర్షియే వ్యతిరేకముఖముగాఁ జెప్పియున్నారు.

శ్లో. యావన్న తత్త్వవిజ్ఞానం తావచ్చిత్తశమః కురోః,
యావన్న చిత్తోపశమో న తావత్తత్త్వవేదనః.

తా. ఎంతవఱకు తత్త్వజ్ఞానము కలుగదో అంతవఱకు చిత్తనాశము కలుగదు. ఎంతవఱకు చిత్తనాశము కలుగదో అంతవఱకు తత్త్వజ్ఞానము కలుగ దని యర్థము.

ఇదియంతయు పరమాత్మస్వరూపమే? ఈకనుపడురూపరసాదిప్రపంచము కేవలమాయాకల్పితము. ఈప్రపంచమనునది పరమార్థముగా లేనేలే దనునిశ్చయము తత్త్వజ్ఞానమనఁ

బడును. ఇటువంటి తత్వజ్ఞానము పుట్టినపుడు యా రసాదివిషయములు గనుచుచుండఁగా, వానియందు చిత్తవృత్తులను బ్రవర్తించుచుండఁజేయుటకు కట్టలను వేయుచుండఁగా నన్నియొక్కమంటను నిహారింశక్యము కానట్టు శక్యము కాదు. చిత్తనాశము లేకయుండెనా వృత్తులచేత యా రసాదిలు గ్రహింపబడుచుండఁగా-

శ్రు. “నేహ నానాస్తి శించన.”

అని యిచ్చుట భిన్నముగా కనుచు దార్థమేమియు లేదు. సర్వము ననాత్మవలనని శ్రుతి చెప్పుచున్నప్పటికిని, ఈశ్రుతి ప్రత్యక్షవిరుద్ధమాటచేత బ్రహ్మస్వరూపము సర్వభేదరూప్యమను సర్థమును వాస్తవముగా చెప్పలేదను బుద్ధి కలుగును. అందువలన తత్వజ్ఞానము కలుగనేరదు. కనుక తత్వజ్ఞానమనోనాశము లనోన్యకారణములు.

తత్వజ్ఞానవాసనాక్షయములును : రహస్యకారణములని వ్యతిరేకముఖముగానే చెప్పబడినవి.

శ్లో. యావిన్న వాసనానాశస్తావత్తత్వాగమకి రుతః,

యావిన్న తత్వసంప్రాప్తి ర్న తావత్వాసనాక్షయః.

గా. ఎంతవఱకు వాసనానాశము కలుగదో, అంతవఱకు తత్వజ్ఞానము కలుగదు. ఎంతవఱకు తత్వజ్ఞానము కలుగదో, అంతవఱకు వాసనాక్షయము కలుగదని యర్థము.

క్రోధాదివాసనలు నశించుకపోయెనా శమదమాదిగుణములు పుట్టినేరవు గనుక తత్వజ్ఞానము కలుగనేరదు. అద్వితీ

య బ్రహ్మతత్త్వము తెలియఁబడిపోయినా క్రోధాదులకు నిమిత్తము లగుతిరస్కారాదులనుండు సత్యత్వబుద్ధి నశించునందున వాసనలు నశింపవు గనుక తత్త్వజ్ఞానవాసనాక్షయములును పరస్పరకారణములు.

ఈ కారము వసిష్ఠమహాముని తత్త్వజ్ఞానవాసనాక్షయాదిద్వంద్వములకు పరస్పరకారణత్వమును వ్యతిరేకముఖముగాచెప్పిరి. అన్వయముఖముగాపూడఁ జెప్పవచ్చును. అది యెటువలె నంటే- బాహ్యవిషయములు కనుగొనునప్పుడు సంస్కారము లుద్బుద్ధమగును. కాఁగానే మనస్సు వృత్తిరూపముగా కరిణమించును గనుక మనస్సు నిరోధమును (నాశమును) పొందినప్పుడు బాహ్యవిషయము లేవియు గనుపడ నందున సంస్కారము (వాసన) పుట్టినేరదు. క్రోధాదివృత్తులు సంస్కారముచేత పుట్టునవి గనుక సంస్కారము పుట్టిక పోఁగానే క్రోధాదివృత్తులు నశించును. ఈప్రకార మివాసనాక్షయమనోనాశద్వంద్వము పరస్పరకారణమైయున్నది.

“శ్రు. దృశ్యతే త్తేగ్రయో బుద్ధ్యా”

యనుశ్రుతి యేకాగ్రతనొందిన బుద్ధిచేత నాపరమాత్మచూడఁ బడనని చెప్పుచున్నందున, బ్రహ్మకారవృత్తికంటె నితరము లగుసర్వవృత్తులయొక్కనాశమే తత్త్వజ్ఞానమునకు కారణమని తోచుచున్నది. తత్త్వజ్ఞానము కలుగఁగానే సుఖాభ్యాసముగ నీప్రపంచమునందు శశవిషాదాదులయందువలె బుద్ధివృత్తియు దయించునందునను, పరమాత్మసాక్షాత్కారముకలిగియుండుట చేత తిరిగి పరమాత్మయందు వృత్తిపుట్టుట కావశ్యకము

తామర వృద్ధి నొందునటుల యన్యోన్యముగా వృద్ధి నొందు చుండు నని భావము.

ఈ ప్రకారము తత్త్వజ్ఞానవాసనాక్షయన్యన్యము : ర స్పృహకారణముగా నున్నది.

ఈ తత్త్వజ్ఞానవాసనాక్షయమునోనాశములయొక్క సాధనములను వసిష్ఠమహర్షి చెప్పిరి.

శ్లో. కస్తోద్రాగుప యత్నేన హరుషేః వివేకినా,
హోధచ్ఛాం దూరం న్యక్త్వా త్రయమేతత్సమాశ్రయతే.

తా. కనుక, ఓంనూ! పురుషప్రయత్నముచేతను విషయములయందుండు దోషములను విచారించుటను, వివేకము చేతను, విషయభోగములయం దాశను దూరముగా విడిచి ఈ తత్త్వజ్ఞానవాసనాక్షయమునోనాశములను మూలమని సంపాదించవలయునని యర్థము.

పురుషప్రయత్నమనగా, ఏవిధముగానైనా యాగార్చ్యమును నిశ్చయముగా సంపాదించవలయు నను నుత్సాహము. ఏదార్థములయందుండు గుణదోషములను విభజించి బుద్ధిచేత తెలుసుకొనుటయే వివేకము. తత్త్వజ్ఞానమునకు వేదాంగగ్రంథ శ్రవణము మనోనాశమునకు ప్రాణాచూమాదియోగము వాసనాక్షయమునకు ప్రతికూలవాసనల నుత్సాహించుట సాధనముగా నుండును విషయభోగములయం దాశ స్వల్పముగా నున్నప్పటికి-

శ్లో. స జామి కామః కామానాముపభోగేన హృద్యతి,
హదిహ కృష్ణవర్జేన భూయ ఏవాభివర్ధతే.

తా. విషయములయందుండుకోరిక విషయానుభవము చేత నశించదు. కట్టెలు నెయ్యి మొదలైన వస్తువులను వైపైనఁ బడవేయుచుండఁగా నగ్ని వృద్ధి నొందునటుల విషయముల ననుభవించుచుండఁగా విషయానుభవేచ్ఛ వృద్ధి నొందును గాని నశింపదు.

అని చెప్పినప్రకారము విషయములయం దత్యాసక్తిని కలుగఁ జేయును గనుక నావిషయభోగాభిలాషను నిశ్చేషముగా విడువవలయును.

ఆత్మేపము—ఓయీ పూర్వ ప్రకరణమునందు వివిది షాసన్యాసమునకు ఫలము తత్వజ్ఞానమని విద్వత్సన్యాసమునకు ఫలముజీవన్ముక్తియని చెప్పియుంటిరి. ఈయర్థమును పర్యాయమునఁగా వివిది షాసన్యాసమును గ్రహించి వేదాంతశ్రవణముచేసి ముందుగా తత్వజ్ఞానమును సంపాదించి తరువాత విద్వత్సన్యాసము నంగీకరించి జీవించియుండుదశలో తనకు బంధకములగు వాసనామనోవృత్తులయొక్క నాశమును సంపాదింపవలయు నని తోచుచున్నది. ప్రస్తుతమందు తత్వజ్ఞానవాసనాత్మకమనోనాశముల నేకకాలమందే యభ్యసింపవలయు నని చెప్పితిరి. ఇందువలన పూర్వోత్తరవాక్యములు విరుద్ధములుగా నున్నవి.

సమాధానము—వివిది షాసన్యాసికి తత్వజ్ఞానము ముఖ్యము. వాసనాత్మకమనోనాశములు అముఖ్యములు. విద్వత్సన్యాసికి వాసనాత్మకమనోనాశములు ముఖ్యములు. తత్వ

గ్రానము అముఖ్యము కనుక పూర్వోక్తరహస్యములకు
సరోధము లేదు.

అనగా, వివిధిషాసన్యాసి విద్యత్సన్యాసు లిద్దఱును
తత్వజ్ఞానవాసనాక్షయమనోనాశముల నేకకాలముందే యధ్య
యవలయును గాని వివిధిషాసన్యాసి తత్వజ్ఞానార్థము వే
రాంతశ్రవణాదుల నాచరించుకాలమునందు వాసనాక్షయ
మనోనాశము లావశ్యకము లగునప్పుడుని వానిని తత్కా
లములుగా సంపాదించుకొని తత్వజ్ఞానమునే ప్రధానముగా
సంపాదించునుగాన వివిధిషాసన్యాసికి తత్వజ్ఞానము ముఖ్యము.
వాసనాక్షయ మనోనాశములు అముఖ్యములై యుండును.
విద్యత్సన్యాసికి తత్వజ్ఞానము పూర్వముందే కలిగియున్నందున
వానివిషయమై విశేషప్రయత్నము చేయవలసినయావశ్యకము
లేనందున సముఖ్యమై యుండును. అయినను వాసనాక్షయ
మనోనాశములకుఁగాను బ్రయత్నమును చేయుకాలమునం
గునవర్తించియే యుండును. వాసనాక్షయ మనోనాశము
సంతకుముండునీ సిద్ధింపనందున విశేషప్రయత్నముతో సాధింప
వలసి యుండును గాన ముఖ్యములుగా నుండును.

కనుక వివిధిషాసన్యాసి విద్యత్సన్యాసు లుభయులు
తత్వజ్ఞానవాసనాక్షయమనోనాశముల నేకకాలముం దభ్య
యవలయునని చెప్పినది విరుద్ధము కాదు.

ఆక్షేపము—తత్వజ్ఞానము పుట్టినమాత్రాననే కృతా
క్రత కలుగుచుండఁగా వాసనాక్షయమనోనాశములకొఱకు
సాధనాభ్యాస మెందుకు చేయవలయును?

సమాధానము—జీవన్ముక్తియొక్క ప్రయోజనమును ముందు చెప్పబోవుచున్నాము. దానిచేతనే యీ యాక్షేపము పరిహరింపబడును.

ఆక్షేపము—ఓయీ! విద్యత్సన్యాసికి తత్వజ్ఞానము పూర్వమందే సిద్ధముగా నున్నందున జ్ఞానసాధనము లగు శ్రవణాదుల ననుష్ఠించుట వ్యర్థము. తత్వజ్ఞానము వస్తుతంత్రముగాని కర్తవ్యతలె పురుషతంత్రము గానందున, శ్రవణాదులను విడిచి కేవలముగా తత్వజ్ఞానము ననుష్ఠించుటకు శక్యము కాదు. కాబట్టి వాసనాక్షయమనోనాశ సాధనముల నభ్యసించుకాలమునందు తత్వజ్ఞానము అముఖ్యముగానైనా యే ప్రకార మభ్యసించు బడును ?

సమాధానము—తత్వజ్ఞానము స్వరూపము నభ్యసించ శక్యము కాకపోయినా, యేదో యొకమార్గముచేత నద్వితీయ బ్రహ్మతత్త్వమును మాటిమాటికి స్మరింప శక్యమై యుండును. ఈపునఃపునఃస్మరణమే తత్వజ్ఞానాభ్యాసము.

ఇటువంటి తత్వజ్ఞానాభ్యాసము వాసిష్ఠ రామాయణమునం దుత్పత్తిప్రకరణములోని లీలోపాఖ్యానమునందు చెప్పబడినది.

శ్లో. తచ్చింతనం తత్కథనమనోన్యం తత్ప్రబోధనమ్,
ఏతదేక పరత్వం చ జ్ఞానాభ్యాసం విదుర్బుధాః.

తా. ఆబ్రహ్మస్వరూపమును మనస్సునందు చింతించుట, యొకరికిచెప్పుట, యొకరితో నొకరు జ్ఞాపకమును చేసుకొ

నుట, యీ బ్రహ్మతత్త్వమందే సర్వకాలములయందు బుద్ధిని
చేర్చియుండుటయు జ్ఞానాభ్యాస మని చెప్పబడును.

శ్లో. "సర్వాదాపి నో నన్నం పృశ్నో నాస్త్యేతి : స్మరం,
ఇమం నిగమం తే. తోఽన్యోన్యం విదుః పండితః." — ౧౦.

తా. ఈ దృశ్యమగు ప్రపంచము సృష్టియొక్క మొద
టనే పుట్టలేదు. అందువలన నీ ప్రపంచము వంధ్యాబ్రతునివలె
సుతరాం లేనిది. అంతఃకరణోపాధిపతస్యసో వుండు నని
చెప్పబడు నేనును లేనివాడనో యని మా మానసి ననుసం
ధించుట జ్ఞానాభ్యాస మని చెప్పబడినది.

వాచనాక్షయమనోనాశాభ్యాసములయొక్క స్వరూ
మును నా లీలోపాభ్యాసమందే చూపిం బడినది.

శ్లో. అన్యంతాభివసంపత్ శ్చామిత్యుక్తిః సమస్తః,
యత్తస్మాత్కాన్తిర్జ్ఞానతే తా శ్చే త్రాశ్చాపివాత్మనా.

తా. జ్ఞాత యగు నీవుండు ఒడమగుదేహేంద్రియాది
ప్రపంచము నే ప్రకారమత్యంతాభావము (తొత్తిగా కనుపట్టక
పోవుట) నొందునో యా ప్రకారము యోగముచేత శాస్త్రము
చేత సభ్యాసముచేయుట మనోనాశాభ్యాస మని చెప్ప
బడును.

శ్లో. దృశ్యసంభవబోధేన రాగ ద్వేషాదితాపః,
చిత్తహోదితా మూఽపౌ త్త్రాశ్చాపివాత్మనా ఉచ్యతే.

తా. దృశ్యమగు ప్రపంచ మంతయు వాస్తవమైనది
నిత్యమైనదియు గాదు. మిథ్యయును, క్షయించుస్వభావముగల

దియు ననునిశ్చయజ్ఞానముచేత దృశ్యవిషయములయందుండు రాగద్వేషాదులను తగ్గించుటకుఁ జేయుప్రయత్నమే వాసనాక్షయాభ్యాస మనబడును.

ఆ టేవము—ఓయీ! ఈచెప్పినతత్వజ్ఞానమనోనాశ వాసనాక్షయాభ్యాసములు మూడును సమానములుగాఁ గనుపడుచుండఁగా వీటిలో నొకటి ముఖ్యమని మఱియొకటి యముఖ్యమని యేలాగున చెప్పవచ్చును?

సమాధానము—ప్రయోజనము ననుసరించి చెప్పవచ్చును. అది యెటువలెనంటే, మోక్షేచ్ఛగలపురుషునకు జీవన్ముక్తియని విదేహముక్తియని రెండుప్రయోజనములు కలవు గనుకనే “శ్రు.విముక్తశ్చ విముచ్యతే” అనుశ్రుతియందు విముక్తుడై విముక్తుడగు నని రెండుపక్షములు చెప్పబడినవి.

ఇందులో జీవించియుండుపురుషునకు దైవసంపదచేత మోక్షము, ఆసురసంపదచేత బంధము కలిగియుండును. ఈ యర్థము భగవద్గీతలయొక్క పదియాఽవయధ్యాయమునందు భగవంతునిచే-

శ్లో. దైవీ సంపద్విమోక్షాయ నిబంధాయాసురీ మతా.

అని చెప్పబడెను.

తా. దైవసంపద మోక్షమును కలుగఁజేయును. ఆసురసంపద బంధమును కలుగఁజేయునని యర్థము.

ఈదైవసంపదయు నాసురసంపదయు నీరెండు నచ్చటనే విశదముగా చెప్పబడినవి.

శ్లో. ఆభయం వత్ససంకుర్చి జ్ఞానయోగవ్యవస్థితః,
దానం దమశ్చ యజ్ఞశ్చ స్వాధ్యాయస్తవ ఆర్థవత్.
అహంసా సత్యమక్రోధ స్థాగిత్సంతాపైశునవః,
వయా భూతేష్వణోల్లోసా మార్దవం ప్రరచాపలమ్.
తేజః క్షమా శృంగిల్లచక్షుర్రోహో నానిమానితః,
భవంతి సరపరః జైవీ నుభిజానస్య భారం.
పంభో నిరస్తానానశ్చ క్రోధః పారుష్యమేవ చ,
అజ్ఞానం నుభిజానస్య పార్థ సరపరమాయతమ్.

తా. భయము లేకపోవుట, ప్రసన్నమున నువ్వను
కలిగి యుండుట, అత్తజ్ఞానసాధనములయందు నిష్ఠ, తనకు
కలిగిన యన్నాదిదాహముల నిశేధంబులు ముఖ్యముగా
నిచ్చుట, అంతరింధ్రయనిగ్రహము, తన యధికారమునకు
తగినట్లు శ్రోతృస్మార్తలనాచరించుట, క్రోధహము బ్రహ్మాయ
జ్ఞమునందు వేదసాంయణమును చేయుట, జారీగ మగు
బ్రహ్మచర్యహింసానికము, వాచిక్ష్ణ, మృదుత్వై, సయ్యత్తి,
హితమైనవాక్యము, మానసికమగు ప్రసన్నమనస్కర్మనిర్వ
లాంతఃకరణత్వోదికము ఈ మూడువిధము లగు తపస్సు,
సర్వవ్యవహారములయందు నుద్ధరితలేకయే వ్యవహరించుట,
భూతములకు హింస కలుగకుండ సంచరించుట, చూచినదా
నిని చూచినట్లు చెప్పుట, ఒకరు తననుకొట్టినా నువ్వను
నందు కోపము పుట్టకపోవుట, కామ్యకర్మలను విరిత్యేదం
చుట, బహిరింధ్రయనిగ్రహము, ఒకరియొక్కదోషమును
మరియొకరియొడుట చెప్పకపోవుట, సమస్తభూతములయొక్క
దుఃఖమును చూచి సహించ లేకపోవుట, లోభము లేక
పోవుట, మృదుత్వము అనగా క్రూర్యము లేకపోవుట,

అకార్యములయందు బుద్ధిప్రమాదమునఁ బ్రవర్తించినప్పుడు లజ్జించుట, వ్యర్థములగు తృణచ్ఛేదనకందూయనాదివ్యాపారములను విడచుట, పరుల నభిభవించుటకు తగినసామర్థ్యము కలిగియుండుట, తన కొకరు పరిభవమును కలుగఁ జేసినప్పుడు సహించియుండుట, దుఃఖాదులచేత బాధింపఁబడునమయము నందు కూడ చిత్తమునందు ధైర్యము నొందియుండుట, మృజ్జలాదులచేత బాహ్యశుద్ధి, అహింసాఽక్రోధాదులచేత సంతఃకరణశుద్ధి కలిగియుండుట, ఒకరిని హింసించవలయు నను ఇచ్ఛ లేకయుండుట, నేను కులాచారపాండిత్యాదులచేత నందఱకంటె నధికుఁడను, సర్వజనులచేత పూజింపఁదగినవాఁడ నను నభిమానము లేకపోవుట యీగుణములు దైవసంపద గలవారికి నియతములుగా నుండును.

తాను చేయుధర్మమును లోకమునం దందఱికి తెలియవలయునని ప్రవర్తించుట, ధనము విద్య మొదలగువాటచేత గర్వించియుండుట, నేను ఈలోకమునం దందఱికి పూజింపఁదగినవాఁడ నను నభిమానము, స్వల్పాఽరాధము చేసినాయాగ్రహించుట, కఠినవాక్యముల నుచ్చరించుట, కఠినమనస్సుతో నుండుట, యుక్తాయుక్తజ్ఞానము దేహాత్మభేదజ్ఞానమును లేకపోవుట, యీస్వభావము లాసురసంపదయందు కలిగినవానికి నియతములుగా నుండును.

ఈయాసురసంపద విస్తారముగా పరియామవయధ్యా యముయొక్క చివరవఱకు చేప్పఁడినది.

ఇందులో సత్యాస్త్రీయనై. స్వభావస్థితి యానుకూలం
పదయగు దుర్వాసనను శాస్త్రీయై పునుష్కయ్యసాక్షి
మై, ప్రావసంగ దయగు బద్వాసనచేత వశింశజేయంగా జీవన్ముక్తి
సంభవించును. మానవాక్షయ మే, కారము వత్తునకి సాధ
నమో, మనోనాశము చూడ న్నా, కారమే జీవన్ముక్తి సాధన
మని శాస్త్రములయందు చెప్పబడినది.

శ్లో. మన విష దుఃఖాన్నిధాని కారం బాధ మోక్షకారకం.

బంధము విషమును విషమున కారమునందున్నది.

శా. మనుష్యుల కందఱును బంధవశీనము గాని మో
క్షమునుగూడాని కారణముని శామే. చి త్తము విషమోక్ష కారక
లే, బంధనమునకు గాఢముగనును. విషయములయందు దాస్య
లేక కేవలముగ నుండు, మోక్షమునకు గాఢముగనును.

శ్లో. యదా పిత్తమగ్రస్యాత్మనా నా నా నా శాస్త్రీయే.

అథా నిర్వికలము పిత్తముగా గాఢముగా విషముగనును.

శా. మనస్సు విషయములను గ్రహించు గుణముగనా
మోక్షము గలుగు నని చెప్పమున్నది గనుక మోక్షార్థుల
పురుషుడు నిర్వికలములయందు మనస్సును విషయముల
యందు చేరి తదాశీదముగా బరిణమించును. నిరోధించ
వలయును.

శ్లో. నిర్వికలముగానిది పిత్తముగనునా నా శాస్త్రీయే.

యదా మనుష్యుత్తమభావం గాఢముగా విషయం పాడు.

శా. ఎప్పుడు మనస్సు విషయములయందు సక్తిము
గాక నిరోధించబడి ఏకాగ్రతనందునో అప్పుడా : కనుక
వైన కరమాశ్చర్యము పొందబడును

శ్లో. తావ దేవ నిరోధవ్యం యావద్బుధి గహ త్తయమ్,
ఏతత్ జ్ఞానం చ ధ్యానం చ శేషోఽన్యో గ్రంథవిస్తరః.

తా. మనస్సు ఎంతకాలమునకు హృదయగోళమునం దే నిలినమై యుండునో, అంత కాలము ప్రాణాయామ్రత్యా హారములచేత మనస్సును నిరోధించవలయును. ఇదియే జ్ఞానము. ఇదియే ధ్యానము. ఇతరమంతయు గ్రంథవిస్తారమే కాని ప్రయోజనము కలది గాదు. అనగా విషయములయందు చేరక హృదయగోళమునందే నిరోధింపఁబడిన మనస్సు ఏకాగ్రతను బొందియుండును గనుక నిర్గుణబ్రహ్మస్వరూపమును తెలుసుకొనుటకుఁగాని సగుణబ్రహ్మస్వరూపమును ధ్యానించుటకుఁగాని యోగ్యమై యుండును. ఇట్టి మనోనిరోధమును ప్రతిపాదించెడు శాస్త్రమే ప్రయోజనము కలదిగాని తదితరశాస్త్రమంతయు ఉపయోగము లేని సందర్భమును చెప్పుచున్నందున ప్రయోజనము లేని దని భావము.

బంధము తీవ్రబంధ మని మృదుబంధ మని రెండువిధములు. ఇందులో నాసురసంపద సాక్షాత్తుగా దుఃఖహేతువు గనుక తీవ్రబంధ మని చెప్పఁదగియున్నది. ద్వైతప్రపంచప్రతీతి స్వయముగా దుఃఖహేతువు కానందున సాక్షాద్దుఃఖహేతు వగు నాసురసంపదను కలుగఁజేయునది యయినందున మృదుబంధమని చెప్పఁదగియున్నది.

ఇందులో వాసనాక్షయముచేత తీవ్రబంధము మాత్రము నశింపఁజేయఁబడును. మనోనాశముచేత తీవ్రబంధమృదుబంధములు రెండు నశింపఁజేయఁబడును.

ఆత్మము — మనోనాశముచేత తొలగుబంధములు నివర్తించుకొనుచు మనోనాశమును మాత్రము కల్యణిని చిత్రమును వాసనాక్షయభ్యాసము నిర్వహింప.

సమాధానము—భోగముచేత కారణమై బ్రహ్మచర ప్రారబ్ధిర్న చేత మనస్సు ప్రకృత్యానరశను బొందు బడి విషయములను గ్రహించు కాలమునందు తీవ్రబంధమును నివారించుటకు వాసనాక్షయ మావశ్యకత నందున నిర్వహింప కలదు.

ఆత్మము—త్వత్ప్రకంచ ప్రతీతియే కదా మృదుబంధము. ఇట్టిమృదుబంధము భోగమును గలుగఁజేయునా?

సమాధానము—కలుగఁజేయును. శ్రోధలోభాదితా మసవృత్తులు తీవ్రబంధ మని సుఖజ్ఞానాదిసాత్త్వికవృత్తులు సత్కర్మప్రవృత్తివి రాజసవృత్తులును మృదుబంధ మని మాయాభిప్రాయము. శ్రోధలోభాదితామసవృత్తులు ఏకకారముగా బంధకములై అప్రకారమే సాత్త్విక రాజసవృత్తులును బంధకము లని భగవద్గీతాచతుర్థాధ్యాయములో చెప్పియున్నది.

శ్లో. సత్త్వం రజస్తమ ఇతి గుణాః ప్రకృతివంధకాః,

నిబద్ధంఽపి మహాబాహూ జేహ జేహినమప్యయమ్.

తా. ప్రకృతివలనఁ బుట్టిన సత్త్వరజస్తమోగుణములు మూఁడు ఈదేశమునందు ఇంద్రాభిమానముతో నుండియు స్వతఃవికారకూన్యమగు చిదాత్మను బంధించు నని

ద్వైతప్రపంచప్రతీతి యనఁగా స్రక్చందనవనితాదివిషయములయొక్క స్ఫురణము. ఇది తత్కాలమందు క్లేశకరము కానందున మృదుబంధమని చెప్పబడినది గాని క్రమముగా తీవ్రబంధమునకు కారణమగును. వ్యుత్థానదశయందు చిత్తమున కీవిషయములు స్ఫురించఁగానే వాసనాక్షయాభ్యాసము లేనందున చిత్త మీవిషయములయందు గుణదోషములను విచారించకయే యాసక్తమగును. అనంతరము తత్ప్రాప్తియందుఁ బ్రయత్నమును తదలాభమునందు విషాదమును బొంది క్రమముగా తీవ్రబంధము ననుభవించును. వాసనాక్షయ మభ్యసింపబడినపక్షమందు స్రక్చందనాదివిషయములు స్ఫురించినా వాటయం దనిత్యత్వాదిదోషములు దోచుచున్నందున చిత్తమాసక్తము కాదు. కనుక తీవ్రబంధము ననుభవింపదు. కాబట్టి వ్యుత్థానదశయందు తీవ్రబంధమును నివారించుటకుఁగాను, వాసనాక్షయాభ్యాస మావశ్యకము గనుక నిరర్థక మని శంకింపఁదగదు.

ఆక్షేపము—మృదుబంధము సాక్షాత్తుగా బాధకము కానందువల్లను, తీవ్రబంధము వాసనాక్షయముచేతనే నివర్తించినందువల్లను, మనోనాశాభ్యాసము నిష్ప్రయోజనము.

సమాధానము—ప్రారబ్ధకర్తచేత సంపాధింపబడి యవశ్యముగా సంభవించుభోగములను నివారించుటకుఁ గాను మనోనాశాభ్యాస మావశ్యకము గనుక నిష్ప్రయోజనము కాదు. అనఁగా ప్రారబ్ధకర్తచేత సంభవించుసుఖదుఃఖాదిభోగములలో కొన్ని వైరాగ్యవాసనాక్షయాభ్యాసములచేత నివారింపబడును. మరికొన్ని తప్పక యనుభవింపబడును. తప్పక

యనుభవించు భోగములు మనోనాశము చేతఁ గాని దిశ్యవి
క్షేపమును చేయునగును. అత్ర భౌతికమరణము
చేతఁ గలిగిన దుఃఖము సుఖవశయందు మనోనాశము
కలుగుటచేత విక్షేపము స్వేచ్ఛకారము చేయఁజాలదో మో
స్వేచ్ఛకారమే తప్పక యనుభవించు భోగములును మనోనా
శముచేత దిత్తిప్రక్షేపములు గాక గుండు నని భావము.
కనుకనే.

శ్లో. అహ్యంభోభోగాభావ ప్రతిరోధో భవేత్త్యుచి,
తదా ముఖ్యస్థితిః ప్యే. స్థితిరాను గుప్తాస్థిరా.

అని చెప్పబడినది.

అయ్యది స్వేచ్ఛకారమునగును. భోగములు చిత్త
విక్షేపములు గానుండు చేయుచు మనోనాశము; ఇప్పుడమో
నాశము లేకపోవుటచేతనే సలమహిమింజు శ్రావణములవాస
ధర్మరాజు వీరు మహాదుఃఖముల ననుభవించిరి. నామోలగు మ
నోనాశమే కలిగియున్న తమమును మహాదుఃఖముల ననుభవిం
చకయే యుండుదు.

కనుక, ప్రారబ్ధకర్మ సంపాదితావశ్యంభావిభోగములను
నిరాకరించుటనుఁగొను మనోనాశాభ్యాస మవశ్యకము.

కనుక స్వేచ్ఛకారము వాసనాత్మయమనోనాశములు
జీవన్ముక్తినిగూర్చి సాత్త్వికసాధనము లగుటవలన ముఖ్యములు.
తత్త్వజ్ఞానము గలిగెనో, అది వాసనాత్మయమనోనాశములను
కారణమై తద్వారా జీవన్ముక్తికి సాధనమైనందున నముఖ్యము.

శ్రు. జాత్యా జీవం సర్వపాపహరణి
క్షీణైశ్చ కైతర్దనమృత్యు ప్రహరణి.

తా. స్వప్రకాశస్వరూపుడైన పరమాత్మను తెలుసుకొని యుండుపురుషునకు సమస్తమైనబంధకము లగు కామక్రోధాదివాసన లనుపాశములు నివర్తించును వాసనలు నివర్తించగానే జన్తమరణప్రవాహరూపమైన యీసంసారము నివర్తించు నని యర్థము.

శ్రు. అధ్యాత్మయోగాధిక మేన జేపం మత్వా ధీరో హర్షశోకా జహతి.

తా. శ్రవణమనననిదిధ్యాసనము లనుసాధనములయొక్క యనుష్ఠానముచేత పరమాత్మను తెలుసుకొని యాపరమాత్మ సాక్షాత్కారము గల పురుషుడు హర్షశోకములకు కారణము లగు రాగద్వేషాదివాసనలను ద్యజించు నని యర్థము.

శ్రు. పరతి శోకమాత్మవిత్.

తా. ఆత్మతత్త్వజ్ఞానము కలవాడు శోకమును దాటును.

శ్రు. తత్ర శో మోహః కళోక ఏకత్వమనువశ్యతః.

తా. జీవాభిన్నబ్రహ్మస్వరూపసాక్షాత్కారము గలవానికి అట్టికాలమందు మోహశోకము లుండునేరవు.

శ్రు. జ్ఞాత్వా జేపం ముచ్యతే సర్వపాతైః.

తా. పరమేశ్వరుని తెలుసుకొని పురుషుడు సమస్త బంధములచేత విడువబడును.

ఇవి మొదలగుశ్రుతులయందు తత్త్వజ్ఞానము వాసనాక్షయమునకు కారణ మని యనేకపర్యాయములు వినబడుచున్నది.

మనోనాశమునకుఁగూడ తత్వజ్ఞానము సాధన మని శ్రుతులయందే ప్రసిద్ధమై యున్నది.

శ్రు. యేత్ర త్వస్య విద్యమాత్మేనాభూత్తేకైశ్చ నాం వశ్యత? తస్మాదేవ కం శీఘ్రమ్?

తా. ఏకాలమందు పరిదృశ్యమాన మగుజ్ఞాతృజ్ఞానజ్ఞి యాది త్రిపుటీప్రకంచ మంతయు బ్రహ్మస్వరూః ముగానే స్ఫురిం చునో యటువంటి కాలమందు ఏవఁడు దేనిచేత నెవరిని జూ చును? దేనిచేత దేనిని నాశ్రుణించును.

అనఁగా సర్వము నఖండబ్రహ్మకారముగానుండు కాల మునందు వర్జనశ్రవణాదివృత్తులేవియునుండనేర వని తాత్పర్యము.

ఈశ్రుతి జ్ఞానదశ ను ద్దేశించి చెప్పినది గాని విదేహము క్తిదశ ను ద్దేశించి చెప్పినది కాదు.

శ్రీగౌడపాదాచార్యులవారును-

శ్లో. అత్తతత్వానుబోధేన న సంకల్పయతే యదా,

అమనస్తాం తదా విద్యాద్విహ్యభావేనః గ్రహమ్.

అని యానతిచ్చిరి.

తా. దృఢమైన పరమాత్మతత్వజ్ఞానముచేత నెప్పు డితరవిషయములయందు వృత్తులు పుట్టకయుండునో అప్పుడు ఆమనస్కుయోగము సిద్ధించిన దని యెఱుంగవలయును. గ్రహింపఁదగినవిషయములు మిథ్యాతత్వజ్ఞానముచేత బాధింపఁ బడినందున వాటియందు తిరిగి యెప్పటికి వృత్తులు పుట్ట వని భావము.

జీవన్ముక్తికి వాసనాక్షయమనోనాశము లేక కారము సాక్షాత్ సాధనములైనందున ముఖ్యములో యాక్ష కారము విదేహముక్తికి తత్వజ్ఞానము సాక్షాత్సాధనమైనందున ముఖ్యము. ఈయర్థ మొకస్మృతియందు చెప్పబడియున్నది.

శ్లో. జ్ఞానాదేవ తు కైవల్యం ప్రాప్యతే యన ముచ్యతే.

తా. దేనిచేత ముక్తుఁ డగునో యట్టికైవల్యము జ్ఞానముచేతనే పొందఁబడు నని సామాన్యముగా స్మృత్యర్థము. ఈస్మృతివచనము విశేషముగా వివరింపఁబడును. కేవలమైన యాత్మయొక్కభావము కైవల్యము. అనఁగా దేహేంద్రియాదిశూన్యత్వము. ఇది జ్ఞానముచేతనే పొందఁబడును. దేహేంద్రియాదిసహితత్వ మాత్మయం దజ్ఞానముచేత కల్పింపఁబడినందున నదిజ్ఞానముచేతనే నివర్తించుటకు యోగ్యమైయుండును. జ్ఞానముచేతనే యని చెప్పిన అవధారణార్థకమగు ఏవకారము జ్ఞానమే మోక్షసాధనముగాని కర్మ గాదని కర్మను నివర్తింపఁజేయుచున్నది. ఇదిగాక “న కర్మణా న ప్రజయా ధనేన”యనుశ్రుతి కర్మచేత, సంతానముచేత, దానముచేత మోక్షము పొందఁబడ దని స్పష్టముగా చెప్పుచున్నది. వీపురుషుఁడు తత్త్వజ్ఞానప్రతిపాదకమగు శాస్త్రము నభ్యసించక యోగశాస్త్రాభ్యాసముచేత యథాసంభవముగా వాసనాక్షయమనోనాశముల నభ్యసించి సగుణబ్రహ్మోపాసనములగు దహర శాండిల్య వైశ్వానరాంతరాదిత్యాదివిద్యల నుపాసించునో, యాపురుషుఁ డర్చిరాదిమార్గముచేత బ్రహ్మలోకమును జొం

దును గనుక నతని కీలింగ దేహము నశించనందున కైవల్యము లేదు. కనుక నేత తత్వజ్ఞానసహితములుగాని కేవలవాసనాత్మయ మనోనాశములు కూడ కైవల్యసాధనములు గావని యీవ కారము ప్రతిపాదించుచున్నది. “యేనముచ్యతే” ను అగ్రదముల కువ్విజ్ఞానముచేత పొందింపబడిన కైవల్యముచేత సకలబంధము లవలన విడువబడునో యని అర్థము. అవిద్యాగ్రంథి, అబ్రహ్మ త్వము, హృదయగ్రంథి, సంశయము, కర్మలు, అసర్వకామత్వము, మృత్యువు, పునర్జన్మ ఇవి మొదలైన శబ్దములచేత నాయాస్రదే శములయందు వ్యవహరింపబడియున్నందున బంధము నానా ప్రకారములుగా నున్నది. ఈబంధములన్నియు నజ్ఞానముచేత కల్పింపబడినందున జ్ఞానముచేత నివర్తింపఁదగియున్నవి.

శు. ఏకద్యో పేద నిహింస గుహాయాం సోఽవిద్యాగ్రంథం నిశితీహ సోన్మ్య.

తా. అన్నమయ, ప్రాణమయ, మనోమయ, విజ్ఞానమ యానందమయము లనుపంచకోశములయొక్క మధ్యభాగ మను గుహయందు నివసించియున్న యీవరబ్రహ్మను ఏపురు షుఁడు “అహంబ్రహ్మస్మి”యని ప్రత్యక్షముగా సమాధిపరిపాక జన్మజ్ఞానముచేత తెలుసుకొనునో యాపురుషుఁడు అవిద్యా గ్రంథిని విడుచును.

శ్లో. బ్రహ్మ పేద బ్రహ్మైవ భవతి.

ఏపురుషుఁడు నేనే బ్రహ్మ నని బ్రహ్మస్వరూపము నెఱుఁ గునో యాపురుషుఁ డదివరకుండు నేను, బ్రహ్మను కానను నజ్ఞానము నశించి బ్రహ్మగా నేర్పడును.

శ్రు. భిద్యతే హృదయగ్రంథిచ్ఛిద్యంతే సర్వసంశయాః,
క్షీయంతే చాస్య కర్తాణి తస్మిన్ దృష్టే పరావరే.

తా. ఆపరమాత్మ ప్రత్యక్షముగా చూడఁబడఁగా హృదయగ్రంథి భేదించఁబడును. సకలమైన సంశయములు ఛేదించఁబడును. సర్వకర్తలు క్షయించును.

ఈశ్రుతియొక్క తాత్పర్యము పూర్వము విశదముగా చెప్పఁబడినందున నిచ్చట సంక్షేపించఁబడినది.

శ్రు. యో వేద విహితం గుహాయాం పరమే వ్యోమన్. సోఽశ్నుతే
సర్వాన్ కామాన్ సహ. బ్రహ్మణా విపశ్చితేతి.

తా. పూర్వోక్తపంచకోశాత్మకమగు గుహాయం దుంచఁబడి, సర్వప్రత్యక్షస్వరూపుడై సమస్తకామములను (ఆనందములను) ఏకకాలమం దనుభవించెను.

శ్రు. తమేవ విదిత్వా అతి మృత్యుమేతి.

తా. ఆపరమేశ్వరుని తెలుసుకొని మృత్యువును అతిక్రమించి పోవును.

శ్రు. యస్తు విజ్ఞానవాన్ భవత్యమనస్కస్స దాశుచిః,
స తు తత్పదమాప్నోతి యస్తాత్ భూయో న జాయతే.

తా. ఏపురుషుఁడు సర్వకాలములయందు మలినవాసనలన్నియు నశించినందున శుద్ధుఁడును, కామక్రోధాదివృత్తులు నశించినందున మనస్సు లేనివాఁడును, శ్రవణమననవిధిధ్యాసనములచేత పరమాత్మతత్త్వమును సాక్షాత్తుగా తెలుసుకొన్నవాఁడును అవునో, యాపురుషుఁడు ఏపదమును బొందిన, తిరిగి జన్మ కలుగదో, యాపరబ్రహ్మపదమును పొందును.

ఇవి మొదలైన శ్రుతులు అవిద్యాగ్రంథి మొదలగు బంధములన్నియు జ్ఞానముచేతనే నివర్తించునని విస్పష్టముగా తెలియజేయుచున్నవి. ఇది గాక-

శ్రు. య ఏవం వేదాహం బ్రహ్మస్మిన్ న ఇహం నర్వం భవతి.

తా. ఎవడు నేనే బ్రహ్మ నని శరీరమునా వాడు ఈ కనుబడునొకమంతయు తానే అవును. అనగా సంస్కృత్యక బ్రహ్మస్వరూపముగా నుండు నని భావము. ఇవి మొదలయిన శ్రుతు లనేకములు జ్ఞానముచేతనే బంధము నివర్తించు నని చెప్పనవి కలవు. ఈ అవిద్యాగ్రంథి మొదలగు బంధముల యొక్క నివృత్తియే విదేహముక్తి యనబడును. బ్రహ్మయం దజ్ఞానముచేత కల్పించబడిన యవిద్యాగ్రంథి మొదలగు బంధములు జ్ఞానముచేత నశించుచుగానే తిరిగి జన్మము సంభవించదు. కనుక నీవిదేహముక్తి జ్ఞానోత్పత్తిసమకాలమునందే కలుగునని తెలియవలయును.

ఈయర్థము శ్రీశంకరభగవత్పాదాచార్యులు-

నూ. తత్తు నమన్వయాత్.

అను సూత్రముయొక్క భాష్యమునందు-

భా. 'శరీరే వనితే ఆశరీరత్వం స్యాన్న జీవా ఇతి తన్న'

ఇది మొదలగువాక్యములచేత నానతిచ్చి యున్నారు.

తా. శరీరము పడిపోతే గదా యశరీరత్వము సిద్ధించును. శరీరము జీవించియుండగా నేలగా సిద్ధించు నంటే, యాలాగున చెప్పఁగూడదని భాష్యవాక్యమున కర్థము.

సూ. తదధిగమ ఉత్తరపూర్వాముయోరశ్లేషవిసాకౌ తస్మిన్పదేశాత్.
అను సూత్రమునందును నీయర్థము విశదముగా చెప్పబడి
యున్నది.

తా. బ్రహ్మస్వరూప సాక్షాత్కారము కలుగఁగానే
యాగామిపుణ్యపాపము లంటవు. సంచితపుణ్యపాపములు
నశించునని యర్థము.

ఆక్షేపము—ఓయీ వర్తమానదేహము నశించినతరు
వాత విదేహముక్తి కలుగు నని యనేకపండితులు వర్ణించు
చున్నారు.

శ్రు. “తస్య తావదేవ చిరం యావన్న విమోక్ష్యతే.”
యనుశ్రుతియు నీయర్థమునే వినుపించుచున్నది.

తా. తత్త్వజ్ఞానము కలవానికి నెంతవరకు దేహము
విడువఁబడదో, అంతవరకేముక్తి కలుగుట కాలస్యము. దేహ
పాతానంతరము ముక్తి కలుగు నని భావము.

వాక్యవృత్తి యను గ్రంథమునందు నీప్రకారమే చెప్పి
యున్నది.

శ్లో. ప్రారబ్ధకర్తవేగేన జీవన్ముక్తి యదా భవేత్,
కంచితకాలమథారబ్ధకర్తబంధస్య సంక్షయే.
నిరస్తాతిశయానందం వైష్ణవం భరమం భదం,
పునరావృత్తిరహితం కైవల్యం ప్రతిపద్యతే.

తా. జీవన్ముక్తుఁ డగుపురుషుఁడు ప్రారబ్ధకర్మయొక్క
వేగముచేత కొంతకాలము సంచరించుచుండి తరువాత నాప్రా
రబ్ధకర్మ క్షీణించఁగానే సర్వాధికసుఖస్వరూపమై పునరావృత్తి

శూన్యమై దేహేంద్రియాది సర్వవికారరహితస్థైర్య : రబ్రహ్మ స్వరూపమును బొందును.

సూ. భోగేన త్వితరే యవయిత్యాఽన సావ్యతే.

అను సూత్రమునందు సూత్ర కానులగు వ్యాసమహర్షియు నీ ప్రకారమే చెప్పియున్నారు.

తా. ప్రారబ్ధకర్త చేత సంపాదించబడిన పుణ్యపాపముల ననుభవముచేత నివర్తింపజేసుకొని దేహపాతానంతరము పరమాత్మ స్వరూపము నొందు నని సూత్రార్థము.

వసిష్ఠమహర్షియు-

శ్లో. తవన్మక్తిహి శక్యత్వా కరే గాలసాక్ష్యతే,

విశత్యదేహముక్త్యం వనితోఽప్రసాదతామహ.

అని శరీరపాతానంతరమే విదేహముక్తి కలుగు నని చెప్పి యున్నారు.

కనుక తత్త్వజ్ఞానోత్పత్తి సమకాలమునందే విదేహ ముక్తి కలుగు నని చెప్పట యుక్తము కాదు.

సమాధానము—దేహపాతానంతరమందు విదేహ ముక్తి కలుగు ననుభూర్వాచార్యులమతమును తత్త్వజ్ఞానోత్పత్తికాలమునందే విదేహముక్తి కలుగు ననుమామతమును ఈ రెండునభిప్రాయభేదముచేత నిర్దోషములుగానే యున్నవి. అది యెటువలెనంటే విదేహముక్తియను భేదమునందు దేహశబ్దము చేత వర్తమానదేహములు భవిష్యద్దేహములు యావత్తు చెప్పబడినవని పూర్వచార్యులయభిప్రాయము. ఇందుచేత వర్త

మానదేహనాశానంతరముగానితత్వజ్ఞానికి సర్వదేహబంధము నశించదు. కనుక నదియే విదేహముక్తియని పూర్వాచార్యమత ముయుక్తముగానే యున్నది. విదేహముక్తిశబ్దమునందు దేహపదమునకు భవిష్యద్దేహముమాత్ర మధమని మాయభిప్రాయము. ఇందుచేత భవిష్యద్దేహమునకు కారణమైన యవిద్య తత్వజ్ఞానోత్పత్తికాలమునందే నశించినందున భవిష్యద్దేహనాశరూపమైన విదేహముక్తి జ్ఞానసమకాలమునందే కలుగు నను మామతమును యుక్తమే.

భవిష్యద్దేహము పుట్టకయుండుటకేకదా తత్వజ్ఞానము ను సంపాదించుట. ఈవర్తమానదేహము తత్వజ్ఞానోత్పత్తికి పూర్వమందే పుట్టినందున దీనియొక్క ఉత్పత్తినితత్వజ్ఞానము నివారించజాలదు. తత్వజ్ఞానములేనివానికి కూడ ప్రారబ్ధకర్మ నశించగానే వర్తమానదేహము నశించుచున్నందున వర్తమానదేహనివృత్తి తత్వజ్ఞానముయొక్క ఫలమని చెప్పదగదు. జీవన్ముక్తులగువారికి తత్వజ్ఞానము కలిగియున్నప్పటికి లింగదేహము నశించక యున్నందున లింగదేహనివృత్తియును తత్వజ్ఞానఫలమని చెప్పదగదు.

ఆక్షేపము—తత్వజ్ఞానము లింగదేహమును నివర్తింపజేయుసామర్థ్యము కలదిగా నున్నప్పటికి ప్రారబ్ధకర్మచేత ప్రతిబంధింపబడి కొంతకాలము లింగదేహమును నివర్తింపజేసిపోయినా, ప్రతిబంధము నశించగానే లింగదేహమును నివర్తింపజేయును గనుక, లింగదేహనివృత్తి తత్వజ్ఞానముయొక్క ఫలమని చెప్పవచ్చును.

సమాధానము—పంచపాఠిక యను గ్రంథమును రచించిన శ్రీకృష్ణపాదాచార్యులు.

“యోగో జ్ఞానమజ్ఞానస్త్వనివర్తకమ్.”

పై గ్రంథమునందు తత్వజ్ఞానము అజ్ఞానమునే నివర్తింపజేయును గాని తదితరములగువానిని నివర్తింపజేయవని చెప్పినందున లింగదేవానివృత్తి తత్వజ్ఞానఫలమని చెప్పగూడదు!

ప్రశ్న.—అయితే లింగదేవానివృత్తికి ఏమి సాధనము?

ఉత్తరము.—కారణముయొక్క నివృత్తియే సాధనమని చెప్పెదము.

కార్యమును నివర్తింపజేయునది విరోధిసద్భావము సామగ్రినివృత్తి యని రెండువిధములు. అది యెటువలెనంటే, దృష్టాంతమును చెప్పెదము. దీప మనునది కార్యము. దీనికి విరోధి వాయువు. వర్తితలములు సామగ్రి. ఇందులో వాయువుచేతనైనా దీపము నివర్తించును. వర్తితలములు సంశించినా, నివర్తించును. ప్రకృతమంటే దీపమునకు వాయువువలె లింగదేహమునకు నివర్తక మగు సాక్షాత్విరోధిసద్భావమును కానము. లింగదేహముయొక్క సామగ్రి కర్త. ఇది ప్రారబ్ధకర్తయని అనారబ్ధకర్త యని రెండువిధములు. ఇందులో ప్రారబ్ధకర్త యనగా వర్తమానదేహమును గలుగజేసి సుఖదుఃఖముల ననుభవింపజేయుచున్న కర్త; అనారబ్ధకర్త యనగా భవిష్యద్దేహమును కలుగజేసి దానియంధు సుఖదుఃఖములను కలుగజేయుటకు కనిపెట్టియున్న కర్త; యీ రెండుకర్తలచేతనే

జ్ఞానహీనులగువారియొక్క లింగదేహ మీలోకమునందును సంచరించుచుండును.

తత్వజ్ఞానికి వనారబధకర్త తత్వజ్ఞానముచేత ప్రారబధకర్త భోగముచేత నశించినందున వర్తితైలములు నశించినందున దీపము నశించినట్లు సామగ్రినివృత్తిచేత తత్వజ్ఞానియొక్క లింగదేహము నశించును. కనుక లింగదేహముయొక్క నివృత్తి తత్వజ్ఞానఫలము కానేరదు.

శ్రు. యస్తాద్భూయో న జాయతే.

అను మొదలైన శ్రుతులు పునర్జన్మనివృత్తి మొదలగునవి తత్వజ్ఞానఫలమని చెప్పుచున్నందున పునర్జన్మ అబ్రహ్మత్వము మొదలగు బంధములయొక్క నివృత్తియే జ్ఞానఫలమని నిశ్చయము.

ఆక్షేపము—పునర్జన్మనివృత్త్యాదికము కూడ తత్వజ్ఞానఫలమని చెప్పితే.

వా. “యతో జ్ఞానమజ్ఞానస్యైవ నివర్తకమ్.”

అని పూర్వమందు చెప్పిన పంచపాదికాచార్యవచనమునకు విరుద్ధముకాదా ?

సమాధానము—అజ్ఞానముతోఁ గూడ నెప్పటికినియ తములుగా నుండు అబ్రహ్మత్వము సంశయము మొదలగునన్నియు నజ్ఞానశబ్దముచేత గ్రహించఁబడినందున విరుద్ధము కాదు. ఈ ప్రకారముగా చెప్పనిపక్షమందు తత్వజ్ఞానముగలపండితులయొక్క అనుభవమునకు విరుద్ధముగా నుండును. తత్వజ్ఞులగు

పండితులకు తత్త్వజ్ఞానము కలుగఁగానే అజ్ఞానమువలె నేను బ్రహ్మను కాను అను మొదలగు విచిత్రజ్ఞానాదులన్నియు నశించుచున్నవిగదా. కనుక భోక్తృత్వహీనమైతియే విదేహము కీ తత్త్వజ్ఞానోత్పత్తి సమకాలమునందే కలుగునని చెప్పట నిండము క్షముగా నున్నది.

శ్రీ. అయితే నా ప్రాప్తికి నీ విలాసోత్సాహములు అను బ్రహ్మదారణ్యాశ్రయివాక్యము వీయ్యమును స్పృహ అనుచున్నవి.

శా. ఓ జనకమహారాజా! నీవు మోక్షమును బొందితివి. ఓ ఘోశ్రీయూ! నీయే మోక్షముని శ్రుతుల నున్నది.

ఈ శ్రుతులములకు యజ్ఞవల్క్యమహర్షి జవాబునకు పై శ్రేయోదేవికిని తత్త్వజ్ఞానము నుండేదనిని శాస్త్రమునందే మోక్షము నొందితి రని చెప్పనందున విదేహము! నీ సమకాలమునందే కలుగు నని నిశ్చయముగా నున్నది.

శ్రీ. అయితే నీ యజ్ఞవల్క్యము భావము.

అను మఱియుకీ శ్రుతియందును యజ్ఞసమకాలమునందే నున్నది యని చెప్పబడినది.

శా. అయితే నీ సాక్షాత్కారముగా నేనునుకోన్న పునః పీఠాకమునందే ముగియఁగలుగని శ్రుత్యము.

ఇదిగాక తత్త్వజ్ఞానఫలమగు విదేహము కీ తత్త్వజ్ఞానము పుట్టఁగానే సంభవించక విలాసోత్సాహముదు సంభవించు నున్న మునంద, భోక్తృత్వమాద్యుపాయములయందు వలె తత్త్వజ్ఞానమువలన నోకయపుష్పమును పుష్కరితము పుట్టునని కల్పించు.

వలసివచ్చును. అయితే భోక్తృత్వమును మాగములయొక్క ఫలమును స్వర్గమును యిహమాచరియొక్క మరణానంతరము సంభవించును. భోక్తృత్వమును మాగములను మోనో భోగకాలమునందే నశించును. అయితే ఫలమును నశించిన ముగిసికర్తలు కాలాంతరముందు కలిగెడి స్వర్గమున కేరకారము సాధనములగునని శంక కాగా మాగిడి కర్మమును నివారించేత నొక య పూర్వ మనుసంస్కారము పుట్టు కనియు, ఇది యిహమాచరియొక్క చిత్తమునందు స్వర్గఫలము ప్రాప్తియందు వరకు నిలిచి స్వర్గ ఫలమును గలుగజేసి అనువాత పశించునని పూర్వము మాంసకులు నిర్వహించిరి. ఆరకారము శత్యజ్ఞానము ఫలముగుమోక్షము మరణానంతరముదే సాధించును. యముని “శత్యజ్ఞానకర్త తాంత్రీక్షణావస్థానైవ త్వమ్” శత్యము, జ్ఞానము, కర్మము మూడును మూడుక్షణములు మాత్రము గడుచును. అనువాత పశించుననున్యాయమునుబట్టి శత్యజ్ఞానముకూడ శత్యజ్ఞాన స్థలమునందే నశించును గనుక శత్యజ్ఞానమువలన సాధయపూర్వ మను సంస్కారము పుట్టి మోక్షము ప్రాప్తించువరకు శత్యజ్ఞానియొక్క చిత్తమం దుండి మోక్షానంతరము నశించు నని చెప్పవలసివచ్చునని శాస్త్రర్యము.

ఆరకారము చెప్పిన యమునకు శత్యజ్ఞానశాస్త్రము కర్తృశాస్త్రములొనే యంతర్భవించును. శత్యజ్ఞానముకూడ కర్మలలో నొకటిగా నుండువలసివచ్చును. ఇది శత్యజ్ఞానము చేత దేహాంతమంధు ముక్తి కలుగు నని వాదించువారికి సమతము కాదు.

తన ఫలము నేలాగున నియ్యఁగలడు. తత్త్వజ్ఞానాంతరము చరమ సాక్షాత్కారమును మఱియొకజ్ఞానము జన్మించును. దానిచేత విదేహమోక్షము కలుగు ననియును, జ్ఞానసాధనములు లేనందున శంకింపఁదగదు. తత్త్వజ్ఞానప్రతిబంధకమైన ప్రారబ్ధము నశించఁగానే జ్ఞానసాధనములగు గురుశాస్త్ర దేహేంద్రియాదులన్నియు నశించుచుండఁగా నేత్రకారము చరమసాక్షాత్కారమును జ్ఞానముపుట్టును? తత్త్వజ్ఞానమే చరమసాక్షాత్కారమునకు సాధనమంటిరా, తుణికమైనతత్త్వజ్ఞానము పూర్వమందే నశించినందున చరమ సాక్షాత్కారమున కేలాగు సాధనము కాఁగలదు? కనుక తత్త్వజ్ఞానోత్పత్తి సమకాలమందే భవిష్యద్దేహనివృత్తియను విదేహమోక్షము గలుగు నని మామతమే యుక్తముగా నున్నది.

ప్రశ్న.—అయితే—

శ్రు. “భూయశ్శాంతే నిశ్వమాయా నిప్పుత్యః.”

అని చెప్పినశ్రుతికి ఏమి తాత్పర్యము?

ప్రతివచనము.—ప్రారబ్ధకర్తావసానమందు దేహేంద్రియములు మొదలయిన సమస్తవికారములు నశించు నని తాత్పర్యము గాని చరమసాక్షాత్కారమునందు సర్వావిద్యాతత్కార్యములు నశించునని కాదు. అవ్యవహితపూర్వగ్రంథమునందు చరమసాక్షాత్కారమునుగూర్చి యుపపత్తులను కనుపఱచియున్నారము. కనుక మీకు సమ్మతమైన విదేహముక్తి దేహసాతానంతరమందే కలుగవచ్చును. మాకు సమ్మత

మైన విదేహము తత్త్వజ్ఞానముకాలముదే :లుగు చను
టకు సంశయము లేదు.

ఈయభిప్రాయములతోనే ఈ గ్రంథము చిత్రమును ప్రింట్
మునందు భగవంతునిగు శ్రీ సునందముద్రి.

3వ. తీర్మానమునకు హాజరైయున్న వారందఱును, తీర్మానమును అనుమతించునని తెలుపుచు నున్నవారగును.

అని చెప్పియున్నాడు.

శా. శశ్వజ్ఞానముకాలమందే విదేహము నీ నొం
బ్రహ్మవేత్త : కనువిద్రవ్వు గంగాపుణ్యతీర్థముల యం
గాని అత్యంతా: పుష్కరన చండాలవాసయం : గాని వర్ష
మానదేహమును వ్యంఛి ప్రాశస్త్యకష్టప్రాప్తికము లగు శోకిహ
ర్షా: లను విడిచి కేవలబ్రహ్మస్వరూపావస్థానము నొందు ని
భావము.

కనుక విదేహమోక్షమునకు సోమోద్ధానమును
తత్త్వజ్ఞానము వాచనాక్షయమనోనాశములకంటె ప్రధాన
మని సిద్ధము.

హాసనాక్షయమనోనాశములు తత్త్వజ్ఞానసాధనముల
నందున మోక్షమునుగూర్చి వ్యవహారసాధనములు కాబట్టి
అస్త్రధానములు.

కామక్రోధాద్యాసురవాసలను నశింపజేయు దైవ
వాసన జ్ఞానసాధన మని శ్రుతిస్మృతులయందు విశేషముగా
చెప్పబడినది.

శ్రు. శాంతోదాంత ఉపరతస్తితిక్షుస్సమాహితో భూత్వాత్తస్యే
వాత్తానం పశ్యేత్.

తా. బహిరింద్రియనిగ్రహము, అంతరింద్రియనిగ్రహ
ము, సకలకామ్యకర్తృపరిత్యాగము, శీతోష్ణాదీదీప్తివ్యసహన
ము, చిత్తైకాగ్రత యీగుణములుగలవాడై యస్వీతీయ ప్ర
త్యగభిన్న బ్రహ్మతత్త్వము నెఱుంగవలయును.

స్వ. అమానిత్వమదంభిత్వ మహింసా త్సంకారాద్యపం,
ఆచార్యోపాసనం శౌచం స్థైర్యమాత్మవినిగ్రహం.

ఇంద్రియాఢ్కేషు వైరాగ్య మనహంకార వివచ,
జన్తమృత్యుజరావ్యాధి దుఃఖదోషాదుపర్జనం.

అసక్తిరనభిష్వంగః పుత్రదూరగృహాదిషు,
నిత్యం చ సమచి త్తత్వ మిష్టానిష్టావపత్తిషు,
మయి చా నన్యయోగేన భక్తిరవ్యభిచారిణీ.

వివిక్తదేశ నేచిత్వమరతిర్జనసంసరి,

అధ్యాత్మజ్ఞాననిత్యత్వం తత్త్వజ్ఞానార్థపర్జనం,
వితత్ జ్ఞానమితి ప్రోక్తమజ్ఞానం యదతోఽన్యథా.

తా. తనగుణములను తాను జ్ఞాపించకయుండుట, దం
భరాహిత్యము, పరులను పీడించక యుండుట, మొదటివారు
తనవిషయమై చేయుతిరస్కారాదులుసహించుట, సర్వవ్యవహా
రములయందు కౌటిల్యము లేకపోవుట, అనఁగా మనోవాక్కా
యముల నేకరూపముగాఁ బ్రవర్తించుట, తనకుతత్త్వజ్ఞా
నము నుపదేశించినగుర్తువును సేవించియుండుట, మృజ్జలములచే
త శరీరమును తాళనమును చేయడమనుభాష్యాశుద్ధియు; రాగ

దేవతాహిత్యమును మనశ్శుద్ధియును గలిగియుండుట, సన్యాసమునందు బ్రవర్తించి దానితోడనే నిష్కలిగియుండుట, శరీరమును దుష్కార్యములను చేయకుండు నిరోధించుట, ఇహలోకః పరలోకములయందు నుండి శబ్దాదివిషయములయందు శిచ్చలేకయుండుట, గర్వము లేకయుండుట, జ్ఞానము, మరణము నందఱును వియందు, రోగములయందు, దుఃఖములయందును ప్రసిద్ధములైనదోషములు విచారించుట, బుద్ధులు, భార్య, గృహము, క్షేత్రము మొదలయిన విషయములయందు ప్రీతిలేకయుండుట. పుత్రాదులయందే యధిక ప్రీతిలేకయుండుట. అచిరగా (పుత్రకళ్యాదుల కేషనను కొంచెము హాని కలిగితే నాను నవిం నట్లు చేయు ప్రేమ యధిక ప్రేమ యనబడును. (అటునందు యధిక ప్రేమ లేకయుండుట యని అర్థము.) ప్రాకర్మికచేత సుఖాదులు ప్రాప్తించినప్పుడు హర్షవిమోచములను బొందక సమానచిత్తము గలిగియుండుట, సర్వేశ్వరుని జ్ఞానభగవంతునియగు దేవ్యాభిరక్తి గలిగియుండుట, జనసూక్ష్మతను యేకాంతదేశమందునికియు, జనులచే నిండియుండు ప్రదేశములయందు నివసించుట శిచ్చ లేకపోవుట, తత్త్వజ్ఞానకారణము లేనశాస్త్రములయందు దాశక్తి గలిగియుండుట, తత్త్వజ్ఞానముచేత గలుగు మోక్షమునందు సర్వాధికత్వజ్ఞానము. ఈగుణములు తత్త్వజ్ఞానమునకు సాధనములు. వీరికంటె నితరములగు దంబదర్పాదులు జ్ఞానమును నశింపజేసి నానావిధానర్థములను సంపాదించును.

ఇవి మొదలైన శ్రుతిస్మృతులయందు దైవసంపదగాఁ జెప్పఁ

బడు శుభవాసన యాసురసంపదయగు నశుభవాసనను నశించజేయును. దానివలన తత్త్వజ్ఞానము కలుగునని చెప్పినందున వాసనాక్షయము తత్త్వజ్ఞానమునకు సాధన మని చెప్పదగియున్నది.

ఈప్రకారమే మనోనాశము తత్త్వజ్ఞానమునకు సాధనమని శ్రుతిస్మృతులయందు ప్రసిద్ధమైయున్నది.

శ్రు. తతస్తు తం పశ్యతి నిష్కళం ధ్యాయమానః.

తా. శ్రవణమననములచేత పరబ్రహ్మతత్త్వమును కరోక్షముగా తెలుసుకొన్నతరువాత ధ్యానమును చేయుచున్నవాడై ఆనిర్గుణమైన పరబ్రహ్మను ప్రత్యక్షముగా తెలుసుకొనుచున్నాడు. ధ్యానమనగా నేకాగ్రచిత్తత. మధ్యేమధ్యయితరవిషయముల నాలోచింపక యొకటేవస్తువును నిరంతరముగా నాలోచించుట ధ్యానమనబడును. ఇదియే మనోనాశము; దీనిచేతనే బ్రహ్మపరోక్షజ్ఞానము కలుగునని భావము.

శ్రు. అధ్యాత్మయోగాధిగమేన దేవం మత్వా ధీరః పార్వశోభాజనతి.

తా. పరమాత్మయం దవిచ్చిన్నధ్యానముచేత నాపరమాత్మను ప్రత్యక్షముగా తెలుసుకొని తత్త్వజ్ఞుడగు పురుషుడు పార్వశోకాదిబంధములను విడుచును.

స్తో. యం నిద్రాజితశ్వాసాః సాతుష్టాస్సాయతీంద్రుణాః,

జ్యోతిః పశ్యంతి యుంజానా స్తస్మై యోగాత్తనేనమః.

ఆలస్యాదితామసవృత్తులు లేనివారును అనగా అహింస, సత్యము, అస్తేయము, బ్రహ్మచర్యము, అపరిగ్రహము ఈ యైదు యమములు కలవారని అర్థము. శౌచ, సంతోష, తపః,

స్వాధ్యాయ, ఈశ్వరప్రభావము లను నియమములు కల
వారును; రేచక భాగక ముగళకములను ప్రాణాయామములచే
త సర్వేంద్రియములను వాటివా . . . యములయందు . . . వ
ర్తింపనియ్యక నిరోధించినవారును అయిన యోగులు భాగ
తాధ్యానసమాధులచేతనే స్వప్రకాశస్వరూపు డైవ్య . . . నమే
శ్వరుని చూచుచుండురో, యాయజ్ఞాంగముగాభ్యాససా
ధ్యుడైన శ్రీకృష్ణునిబ్రహ్మకొఱకు నమస్కరించినను.

ఈశ్రుత్తిశ్శులయందు మనోనాశముచేత తత్త్వజ్ఞాన
ముకలుగు నని చెప్పయున్నది. కనుక నీ ప్రకారము తత్త్వజ్ఞాన
మనోనాశవాసనాక్షయములు మూడును యథాయోగ్యము
గా నముఖ్యములుగా నముఖ్యములుగా నుండునని తలచు
దగినది.

అయ్యేము . . . ఓహో! విద్యత్సన్యాసిచేత ప్రయత్న
పూర్వకముగా సంపాదించబడిన తత్త్వజ్ఞానమనోనాశి వాసనాక్ష
యములుముందు విద్యత్సన్యాసాంతరము అనున భించును
డిన చాలునా? లేక విద్యత్సన్యాసిచేత ప్రత్యేకము ప్రయత్న
పూర్వకముగా నభ్యసించవలసియుండునా? మొన . . . యందు
విద్యత్సన్యాసికి తత్త్వజ్ఞానము పూర్వసిద్ధమందున ప్రేక్షా
ముగా నముఖ్యమని చెప్పితిరో యా ప్రకారమే వాసనాక్షయ
మనోనాశములు కూడ పూర్వసిద్ధములనందున నముఖ్యము
లని చెప్పవలసియుండును. కనుక విద్యత్సన్యాసికి ప్రధానమని
వాసనాక్షయమనోనాశములు ప్రధానము లని చెప్పుట యుక్తి
ముకాదు. రెండవక్షయమందు విద్యత్సన్యాసికి వాసనాక్షయమ
నోనాశము లేప్రకారము ప్రయత్నసాధ్యములో యాప్రకా

రమే తత్త్వజ్ఞానము కూడఁ బ్రయత్నసాధ్యమైనందున ముఖ్యముగానే యుండును. కనుక విద్యత్సన్యాసికి వాసనాక్షయమనోనాశములే ప్రధానములు. తత్త్వజ్ఞానము ప్రధానము కాదని చెప్పుట యుక్తము గాదు. అని యంటరా చెప్పెదము.

సమాధానము—వివిదిషాసన్యాసమునం దభ్యసించిన తత్త్వజ్ఞానముమాత్రము విద్యత్సన్యాసికి ననువర్తించియుండునని వాసనాక్షయమనోనాశములు ప్రయత్నముఁజేసి సంపాదించ వలసియుండు ననియు మే మంగీకరించుచున్నారము గనుక మీరు చెప్పినదోషములు రానేరవు. అది యెటువలెనంటె- బ్రహ్మజ్ఞానాధికారి 'కృతోపాస్తి' యని 'అకృతోపాస్తి' యని రెండువిధములుగా నుండును; అదివరకే యుపాసనమును చేసియున్నవాఁడు 'కృతోపాస్తి' యని, ఉపాసనమును చేయకయున్నవాఁడు 'అకృతోపాస్తి' యని చెప్పబడును. ఉపాసనకు ఫలము ఉపాస్యవస్తుసాక్షాత్కారమే కనుక నుపాస్యస్వరూపము సాక్షాత్కరించువరకు ఉపాసనమును చేసి తత్త్వజ్ఞానమునందుఁ బ్రవర్తించుపురుషునకు వాసనాక్షయమనోనాశము అదివరకే యుపాసనకాలమందే వృథాముగా సిద్ధించియున్నందున తత్త్వజ్ఞానము పుట్టఁగానే విద్యత్సన్యాసజీవన్ముక్తులు స్వయముగానే సిద్ధించును. ఇటువంటి పురుషుఁడే శాస్త్రముల యందు చెప్పబడిన ముఖ్యజ్ఞానాధికారి. ఈకాలమునం దుండు జ్ఞానాధికారు లందఱు ప్రాయశః ఉపాసనమును యనివారు గానే యున్నాఁడు. వీరు వాసనాక్షయమనోనాశములను తత్కాలమందు సంపాదించుకొని తత్త్వజ్ఞానసాధనము లగు

శ్రవణమవననిఁ భావనములయందుఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు.
 ఈశ్రవణమవననిఁ భావనములను వృక్షముల నభ్యసించి
 దన, అజ్ఞానసంశయ వివక్షయములు వశించి తత్త్వజ్ఞానము
 పుట్టుచున్నది. ఈతత్త్వజ్ఞానము నిత్యనిర్దోషమగు వేదవాక్యస
 మాహమచే నుదయించినది. ఇది సత్యముకల మూలాభ్యాస
 ముచేత బాధింపబడినది. ఈ తత్త్వజ్ఞానముచేత నిత్య భించిన
 యజ్ఞానము తరిగి పుట్టుటను జేయు లేనందున తత్త్వజ్ఞాన
 మునకు లోకము భంగమగుదు. వాసనాక్షయమునోనాశము
 లై తేనో మునకు నావృత్తికముగఁ బరిపూరిత బడినది
 దనను, కృధాభ్యాసము లేనందునను సుఖదుఃఖ భోగము
 లను గలుగఁజేయు ప్రకరబంధచేత నాభ్యసభ్యే బాధింప
 బడుచున్నందునను గాలి వీచెడి దేశములోఁ బెట్టిన గోము
 వలె నతిశీఘ్రముగా నిచ్చరించుచుండును.

ఈయర్థమే—

శ్లో. పూర్వభోగ్యం ప్రయత్నేభోగ్యం యమాన ము
 మున్నః పూర్వభోగ్యం ప్రయత్నేభోగ్యం యమాన ము

అని వసిష్ఠమహర్షి చే జెప్పబడినది.

అ. వెనుక చెప్పినసముద్రపానాన ప్రయత్నముకంటె
 మేరువర్షణమును సమూలముగా పెల్లగించి వేయుటకంటె
 కూడ నీవాసనావ్యగము అశక్యమైనది యని అర్థము.

భగవద్గీతలయందును.—

శ్లో. చంచలం హి మనః కృష్ణ ప్రమాద బలదే దృఢం,
 స్యాహం సగ్రహం వాన్యే వాహం సుదుష్కరమ్.

అని అర్జునుఁడు చెప్పియున్నాఁడు.

తా. ఓస్వామీ! ఈమనస్సునునది మిక్కిలి చలస్వభావము కలది. దేహేంద్రియాదులను ఊబింపఁ జేయునదియు, తత్త్వవిచారముచేతకూడ జయించుటకు శక్యము కానిదియు విషయావాసనలతోఁ జుట్టఁబడియున్నందున భేదింఁ శక్యము కానిదియును గనుక నాకాశమందు విసరుచుండు వాయువును నిరోధించుట యేష్టకారముగా నశక్యమో? యాష్టకారమే యీమనస్సును నిగ్రహించుటయు నశక్యమని యర్థము. ఇందుచేత మనోనాశము శక్యమైనది కాదని తెలియుచున్నది.

కనుక నిష్పటివిద్వత్సన్యాసులకు తత్వజ్ఞానముమాత్రము వివిదిషాసన్యాసదశయందు దృఢముగా నభ్యసించియున్నందున అనువర్తించి యుండును. వాసనాక్షయమనోనాశములుమట్టుకు దృఢప్రయత్నముచేత నిష్పడు సంపాదించవలసియుండునని సిద్ధము.

ప్రశ్న.—ఓయీ! వాసనాక్షయముకొఱకుఁ బ్రయత్నముచేయవలయు నంటిరి; వాసన యనఁగా నేమి?

ఉత్తరము.—వాసనయొక్కస్వరూపము వసిష్టమహర్షిచే చెప్పఁబడినది.

శ్లో. దృఢభావనయా త్యక్త్వా పూర్వాపరవిచారణం,
యదా దానం పదార్థస్య వాసనా సా ప్రకీర్తితా.

తా. చాలకాలమునుండి దృఢముగా భావింపఁబడియున్నందున వెనుకముందు మంచిచెడ్డలను యోచించకయే యొకవస్తువును గ్రహించుటకు కారణము వాసన యని చెప్పఁబడును. అనఁగా నేదైనా యొకవస్తువును మంచి దనికాని, మంచిది

[illegible]

శ్రీ. అంబేద్కర్ ముందుగానే అంగీకరించినట్లుగా, అందుకే ఆయనను
అధ్యక్షునిగా ఎన్నుకున్నామని ముందుగానే తెలుసుకున్నాం.

శ్రీ. అనగా పేదలకు వ్యయము ప్రజాదానము,
ప్రాచీన వ్యాపి కుర్చీపై పక్కా ముద్రలు.

తా. అతిశీఘ్రముగా నాసనలచేత నాకర్ణి అంబడిని తన
స్వరూపముననే గానను వాస్తవముగా తెలుసుకోజాలక మర్రి
తచేత కనులు తిరుగువాడు సర్వ దృష్టములను తిరుగుచు
న్నట్టు లేలాగు తలచునో యాత్మకారము సర్వ దృష్టము
లను వికరీతముగానే చూచును. (అనగా మంచివానిని
చెడుగుగా చెడువానిని మంచిగా తలచు నని భావము.)

ఇట్టివాసనయందు తమతమ దేశాచారకులధర్మభాషాత
ద్వితసుశబ్దాపశబ్దములయందు జనుల కందఱికి సాధారణము
గాఁగల యభినివేశమే దృష్టాంతము. అనఁగా నొకపురుషు
నకు తాను నివసించి యుండు దేశము చాలమంచి దనునభిమా
నము గలిగియుండఁగా, మఱియొకపురుషుఁడు మఱియొక దేశ
ము మంచిదని దానియందు చాల గుణములు కల వని యెంత
చెప్పినను స్వదేశమందే యభిమానము కలిగియుండును. ఇం
దుకు కారణమే వాసన. వాసనయందు దేశాద్యభిమానమే
దృష్టాంత మని భావము. ఈక్రమ కారమే కులాచారాదులయం
దును అభినివేశమును చూడవలయును. ఈవాసనయొక్క
భేదములను ముందుగా చూపించి తరువాత నీవాసనావిశే
షమును చెప్పెదము.

ఇట్టివాసన నుద్దేశించియే బృహదారణ్యమందు—

శ్రు. స యథాకామో భవతి తత్కృతుర్భవతి,

తత్కర్తృకురుతే యత్కర్తృకురుతే తదభి సంపద్యతే.

అని చెప్పఁబడినది.

తా. పురుషుఁ డేవస్తువును తాను కోరునో అందును తగిన
సంకల్పమును చేయును. యెటువంటి సంకల్పమును చేయునో
అటువంటికర్తృను చేయును యెటువంటికర్తృను చేయునో అటు
వంటిఫలమును బొందును. అనఁగా కామనాసంకల్పాదులచేత
సంస్కారమను వాసన కలిగి యావాసనచేతనే సంకల్పకర్తా
ద్యుత్తిరకృత్యములయందుఁ బ్రవర్తించు నని భావము.

ఈనాననయొక్క భేదము నాపిష్ట రామాయణము
వాల్చికిమహర్షి చే చప్పబడినది.

శ్లో. వాసనా న్విధానా భిక్షాభిక్షా చింతితా భా
మనా జన్మపాపాన్ని ముక్త్యాన్వహంతి.

తా. వాసన యనునది మలినవాసన యని, శుభవాసన
యని రెండువిధములు. అందులో మలినవాసన భావన కర
ణముగాను, శుభవాసన జన్మనాశమునకు అర్హుగా మోక్షము
నకు (కారణముగాను చప్పబడుచున్నది.

శ్లో. అజ్ఞానమునానారాధనా మహాకావళానీ,
పునర్జన్మ కలి ప్రాప్తావధివాచనాని నన్తరీ.

తా. అన్నము, వ్రణము, మనోమయ, విష్ణుమయ,
య, అనందమయము లను కంచకోకములను నాధారభూ
త్రకాశకమై సాక్షియైన చిదాత్మమును స్వతః భేదము కలిగియు
న్నప్పటికి, భేదము కనుపడకుండు నా బాహ్యమైనది యజ్ఞానము.
ఇట్టి యజ్ఞానముచేత ముద్భగయుక్త మేళనముచేత కాలవలె
ను మంచుభూమిలో నుంచినందుచేత జన్మ్యవలెను వాసన
ఘనీభవించును. అనగా అజ్ఞానముయుక్త సహాయముచేత
నీవాసన యనునది భ్రమఃరంజనము గలుగఁజేయు నని భావము.
అజ్ఞానముతోచేరి భ్రమఃరంజనము కలుగచేయుచున్నది, త్రిబ
లమయిన యహంకారముతో కలిసియుండునదియు పుత్రకా
లమునందు జన్మఃరంజనము కలుగఁజేయు సామర్థ్యము కలి
దియు మలినవాసన యని పండితుల తల జెప్పబడినది.

అజ్ఞానసహితమగు వాసనచేతఁ బుట్టించఁబడు శ్రమ
పరంపరను భగవద్గీతలయొక్క వీడియాటవయధ్యాయమునం
దాసురసంహతును నివర్తించేటప్పుడు శ్రీకృష్ణభగవాను లా
నతిచ్చియున్నారు.

శ్లో. ప్రవృత్తిం చ నివృత్తిం చ జనా న విదురాశురాః,
న శౌచం నాఽపి చాచారో న సత్యం తేషు విద్యతే.

తా. ఆసురప్రకృతిగల పురుషులు ధర్మకార్యముల
యందుఁ బ్రవర్తించుటను గాని యధర్మకార్యములలోనుండి
నివర్తించుటనుగాని యెఱుఁగరు. ఏకకారము తనబుద్ధికి
తోచునో యాప్రకారముగా చేయుచుందురు. బాహ్యభ్యం
తరశౌచముగాని శ్రుతిస్మృతులయందలి చెప్పిన యాచారము
గాని యథార్థముగా మాట్లాడుటగాని యసురప్రకృతిగల
పురుషులయం దుండనేరదు.

శ్లో. అసత్య మప్రతిష్ఠం తే జగదాహురనీశ్వరమ్,
అపరస్పరసంభూతం కిమన్య త్కామహైతుకమ్.

తా. ఈ ప్రపంచమునందు శ్రుతిస్మృతీతిహాసపు రాణములు
వాస్తవములును ప్రమాణములును కావనియు, సుఖదుః
ఖములకు హేతుభూతములైన ధర్మాధర్మములు లేవనియు,
ఈ ప్రపంచమును సృష్టించునీశ్వరుఁడు సుతరాం లేడనియు,
స్త్రీపురుష వ్యక్తులయొక్క పరస్పరసంయోగముచేతనే యీ
ప్రపంచ మనాదిగాఁ బుట్టుచున్నదిగాని దీనికి మఱియొక కారణము లేదనియు చెప్పుచుందురు.

శ్లో. వీరం వృష్టినామృతం వృష్టినామృతం వృష్టినామృతం
ప్రభవం వృష్టినామృతం వృష్టినామృతం వృష్టినామృతం

తా. ఈ వృష్టినామృతం వృష్టినామృతం వృష్టినామృతం దుఃఖముల
యొక్క అభిప్రాయము ననుసరించి కేవలమలనాగతకకళాము
కలవారై దృష్టపురస్కారము లగు : వృష్టినామృతం వృష్టినామృతం
యొక్క సంపాదనము దాస్తకముగు బుద్ధిగలవారై, కనుకనే
పరహింసాధానములగు కార్యములను జేయుచు వృష్టినామృతం
రోధులై లోకనినాశముకొరకు యునుచున్న వృష్టినామృతం
ములు ప్రట్టుచుండి యు.

శ్లో. కమమృతం వృష్టినామృతం వృష్టినామృతం వృష్టినామృతం
మోక్షం వృష్టినామృతం వృష్టినామృతం వృష్టినామృతం

తా. ఈ వృష్టినామృతం వృష్టినామృతం వృష్టినామృతం వృష్టినామృతం
పదార్థములు యావత్తు లభించినా వృష్టినామృతం వృష్టినామృతం
వారై సంభము అభిమానము మనము వృష్టినామృతం వృష్టినామృతం
అవివేకముచేత : ట్టంనిః ట్టను బ్ధ (అనఁగా నీమృత్యుముచేత
నీభూమియందుండే ఈవృష్టినామృతం సాధించవలయు ననే దు
గ్రహముఁ బొంది యని యర్థము.) అః రిశుద్ధము లన నుద్య
మాంసాదిద్రవ్యములను విహాయములుగాచేచ్చుకొని స్వల్పలో
కనింద్యమగు వృష్టినామృతం నవలంబించి వృష్టినామృతం

శ్లో. చింతామహామేధాం చ ప్రలయం తామహామేధాం
కామోపశాంతిపాదం సంతాపం చింతామహామేధాం

తా. ఇదిగాక శరీరము నశించువఱకు పరిమితి లేనివిహారము
కలవామను ప్రశ్నించనవనిగాఁగ కమమృతం ననుభవించు

టయే పరమపురుషార్థ మని తలచువారును మనుష్యులకు పరమపురుషార్థము కామానుభవమే కాని మఱియొకటి లేదనే నిశ్చయము గలవారునునై ద్రవ్యమును సంపాదించుచుందురని ముందటిశ్లోకముతో సంబంధము.

శ్లో. ఆశాపాశశతైర్బద్ధాః కామక్రోధశరాయణాః,

ఈహంతే కామభోగార్థ మన్యామే నార్జునచర్యాన్.

తా. అనేకదురాశాపాశములచేత నీర్వైబడుచు కామక్రోధముల నాశ్రయించి కామభోగముల ననుభవించుటకొఱకే గొంగతనము జూదము మోసము మొదలగు నన్యాయవ్యాపారములచేత ద్రవ్యము నార్జింపఁ దలచుచుండును.

ఈశ్లోకములచేత దుర్వాసనలయొక్క భ్రాంతి పరంపర చెప్పబడినది.

ఈప్రకారమే యహంకారమును చెప్పబడినది.

శ్లో. ఇద మద్య మయాలభ మిహం ప్రాప్స్యే మనోహరం,

ఇద మస్తీదమపి మే భవిష్యతి పునర్ధనమ్.

తా. ఇట్టి యాసురప్రకృతిగల పురుషు లీప్రకారముగా తలచుచుండురు. “నామనస్సుకు సంతృప్తివైన యావిషయము నిప్పుడు పొందినాను. ఇంకొకవిషయమును కూడ పొందఁగలను. ఇంతధన మిప్పటికి నాకు కలదు. ఇంక కొంతధనము రాఁగలదు.

శ్లో. అసౌ మయా హత శ్చక్ర ర్హ సిష్యే చాపరావణః,

ఈశ్వరోఽహ మహం భోగీ సిద్ధోఽహం బలవాన్సుభః.

తా. ఈశ్వరుఁ డిప్పుడికి నా తండ్రి జగదంబడినవాఁడు; ఇత నితరశత్రువుల సంహతిని చంపి వేయఁగలను. నేనే శత్రువును; నేనే సమస్తభోగముల ననుభవించువాఁడను; నేనే పుత్రపౌత్రాదులతోఁగూడుకొని కృష్ణార్థఁడనై యున్నాను; నేను సామాన్యశాసన మనుష్యమూర్త్యుఁడను గాను; మహాబలవంతుఁడను; సకలమనుషులను ననుభవించువాఁడను; నేనొక్కఁడనే భూమింజలమున కింతటికి నలది కారముగా నున్నాను; మిగిలినవా రందఱు భూమికి భారమే గాని ప్రయోజనము కలవారు గాను.

శ్లో. ఆశ్చర్యకరమిదం లక్ష్మీకాం దర్శయి త్పురోముఖం,
యశ్చైవ దాత్మీయ ముచ్యతే ఇత్యర్థావ మోహితాః.

తా నేనే ప్రవ్యము కలవాఁడను, గోకృతులనెందుఁ బుట్టినవాఁడను, నాతో సమానమగు మనుష్యుఁ డొకఁడును లేడు; నేనును యోగములను చేయుచున్నాను; నడుచుట గాయకగణికలకు బహు ప్రవ్యము దానగు చేయుచున్నాను; నాకంటె నక్కువగా యోగదానములను చేయువాఁడెవఁడు? కనుకనే మహానరభరితుఁడనై యున్నాను; అని యిటువంటిచుట్టానము చేత మోహమును బొంది వివేకహీనులై, నరకములయందు నడుదురని ముందు జ్ఞాపకముతో నన్వయము.

శ్లో. అగ్రచిత్తార్థాంతా మోహం బహుభూతాః,
ప్రసక్తాః కలభోగేషు పరితే నరకముతాః.

తా. అనేక మనోరథములయందుఁ బ్రవర్తించుచిత్తముచేత నాకర్షింపఁబడుచున్న వారై యజ్ఞానమును వలయందుఁ బడి చిక్క శబ్దాదివిషయభోగములయం రత్యంతాసక్త

కలవారై కొంతకాలము బ్రతికియుండి చివరకు మరణానంతరమందు మహారౌరవాది నరకములయందలఁ బడుచును.

ఇందుచేత నాసురసంహదయను మలినవాసన పునర్జన్మకు కారణ మని సూచింపఁబడినది. ఈసూచితమైనయర్థమే విస్తారముగాఁ బ్రతిపాదింపఁబడుచున్నది.

శ్లో. అత్త సంభావితాస్పృహా ధనమానమదాన్వితాః,
యజంతే నామ యజ్ఞే నై సంభేనావిధిపూర్వకమ్.

తా. ఆసుర ప్రకృతి గలవారలు తమబుద్ధిచేతనే తమను పూజ్యులఁగా దలఁచువారును, ఎటువంటియోగ్యత గల పురుషులకు కూడ నమ్రులు కానివారును, ద్రవ్యము చేత నభిమానము గర్వముగలవారు నై లోకమందు సోమయాజులవా రని యీలాగంటికిరిని బొందుటకు మాత్రము కొన్నియాగముల నశాస్త్రీయముగాఁ జేయుచుందురు.

శ్లో. అహంకారం బలం దర్పం కామం క్రోధం చ సంశ్రితాః,
మామాత్తపరదేహేషు ప్రద్విషంతోఽన్యసూయకాః.

తా. తనయందుఁ గలిగియున్న గుణములచేత లేకయున్నగుణములచేతఁ దనను సర్వజనులకంటె హెచ్చుగాఁ దలఁచుచి తత్వృత్తి యహంకార మనఁబడును. అన్యజనులను విరిభించుటకు నిమిత్తమైన చిత్తవృత్తి బలమనఁబడును. ఏవృత్తి పుట్టినందున పురుషుఁడు ధర్మమార్గమును దాటి సంచరించునో ఆవృత్తి దర్ప మనఁబడును. కామక్రోధములు ప్రసీద్ధములు. అహంకారబలదర్పకామక్రోధములతోఁకూడుకొని, తనశరీరము

నందు నితర జనులయొక్క శరీరములయందును ఉత్పత్తిచేసి ద్రాక్షముగా నున్న రమేశ్వరుని గలను ద్వేషము కలవాడై (అనగా రమేశ్వరార్థాపాకము లగు శ్రుశ్రుతిపాలనమునను వత్తు ప్రమాణము అని విశ్వసించు సమకక్ష్యదేశ విషయముల యందు మాత్రము ప్రమాణముగా నుండును) ని భావము.) సన్తార్థమున ప్రవర్తించు మనుష్యులయొక్క గుణములను చూచి యుత్సాహములేనివారగుచుందురు.

శ్లో. తానహం ద్వేషోన్మేనాకో నంహం తస్మాదరాధనాకో,
సీతాశ్యానప్రసాదాత్తా నానా ద్వేషో మోసాత్.

తా. రమేశ్వరునియందు ద్వేషము కలవాడై ప్రవర్తనస్వభావము గల యథమ్మున మనుష్యులను అనురక్త్యభావముగల జన్మలయందు (అనగా సర్వవ్యాఖ్యనిష్కలయందే) ప్రవేశించుచుచుండును అని శ్రీకృష్ణభగవానులు చూపుచున్నారు.

శ్లో. అగతీం మోసమాపన్నా ముఖా చక్షుశి చక్షుశి,
మానుప్రాప్త్యైవ తాతేను నానా మోక్షభావమునానా.

తా. మూఢులగు నీమనుజులములు ప్రవర్తనస్వభావము గల సర్వవ్యాఖ్యనిజన్మలను బోంది రమేశ్వరుఁడైన నా నన్ను లభించు సన్తార్థమును చెందక అతినీచత్వము గతిని పొందుచుందురు.

ఈ ప్రకారముగా మలిన వాసనయొక్క స్వరూపస్వభావఫలవిశేషములు చెప్పబడెను. ఇతను శుద్ధ వాసనను గూర్చి చెప్పెదము.

శ్లో. పునర్జన్మాంకుగం త్యక్త్వా స్థితా సంభృష్టవీజవత్,
దేహార్థం క్రియతే జ్ఞాతా జ్ఞేయా శుద్ధేః చోచ్యతే.

తా. వేయించిన విత్తనపుగింజ లేక కారము మొక్క
మొలచుటకు యోగ్యత లేకయుండునో యాప్తకారమే పున
ర్జన్మకు కారణముగాక దేహధారణమాత్రమున కుపయోగ
ముగా నుండి తెలియఁదగిన తత్త్వమును చక్కఁగా తెలుసు
కొనియుండువాసన శుద్ధవాసన యనఁబడును. తెలియఁదగిన త
త్త్వముయొక్క స్వరూపము భగవద్గీత వదుమూఁడవయథ్యా
యమునందఁ జెప్పఁబడినది.

శ్లో. జ్ఞేయం యత్తత్ప్రవక్ష్యామి యన్ జ్ఞాత్వాఽమృతమశ్నుతే,
అనాదిమత్పరం బ్రహ్మ న సత్తన్నాసదుచ్యతే.

తా. వెనక చెప్పిన యమానిత్వాదిసాధనములచేత
దేనిని తెలియవలయునో యాతత్త్వమును దెలియఁజెప్పెద
ము. ఏతత్త్వమును తెలిసినపురుషుఁడు మోక్షమును బొందునో
ఆతత్త్వము జన్మ లేకయున్న సర్వాధికమైన పరబ్రహ్మస్వరూపమే.
ఈ పరమాత్మస్వరూప మవాఙ్మానసగోచరమైనందున వేద
మునం దుండు విధివాక్యములచేతఁ గాని నిషేధవాక్యముల
చేతఁ గాని ప్రతిపాదింపఁబడునది కాదు.

శ్లో. సర్వతః పాణిపాదం తత్సర్వతోఽక్షరోఽశోముఖం,
సర్వతః శృంగిమల్లోకే సర్వసూన్యశ్చ నివృత్తి.

తా. ఇదిగాక యీ పరబ్రహ్మ సర్వవ్యాపకమైనపాదా
త్మకమైయున్నందున సర్వప్రదేశములయందుండు పాస్త్యుత్పా
ద్యవయవములు తనవిగాను, సర్వప్రదేశములయం దుండు

SECRET

తా. ఇదిగాని యాదృశప్రకృతి లక్షణములను దానిం
ద్రియములను పోలి విషయములను చూచుకొనుచును
ప్రకాశించుచును స్వతంత్రముగాను గాని రూపా
దిభర్తములు గాని లేనివి యుండును. ఇమిడి దాహము
లతో సంబంధము లేనివి యున్నప్పటికి సమస్త దాహములను
నాధారము యుండును. స్వతః స్వేచ్ఛరజ్జలమోగుణములు లే
నిదైన్యమునకి సత్త్వాగుణములను పన్ని భావమూర్తియచేత
బ్రహ్మరూపము యుండును.

ಮಾಣಿಕ್ಯವುಳ್ಳ ಮುಂಗಡದ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ.

౧౩. ఇదిగాక యీ సర్వజ్ఞుడు సమస్తభూతములకు
 కారణమైనందున కడుకనుసటాభూషణములయందు సువ
 ర్ణము లోహముల వెలుగుల నేకరూపముగా వ్యాపించియున్నట్లు
 సమస్తభూతములయొక్క బాహ్యభ్యంతరములయందు దేకరూ
 పముగా వ్యాపించియున్నది. సర్వకారణమైనందుననే స్థావ
 రములగు వృక్షపర్వతాదులుగాను, జంగమము లగు మను
 ష్యాదులు గాను గూడ నున్నది. ఈ సర్వకారము సర్వభూత
 స్వరూపముగా నున్నప్పటికి రూపాదిధర్మములు లేనిదై యు

న్నందున విస్పష్టముగా తెలియ శక్యమైనది కాదు. జ్ఞాన హీను లగువారికి ననేకలక్షలయోజనములదూరమున కావల నున్నట్లు తోచును. జ్ఞానము కలవారికై ననో ప్రత్యగాత్మస్వ రూపముగా నున్నందున నతిసమీపమునందే యున్నట్లు కను పడును.

శ్లో. అవిభక్తం చ భూతేషు విభక్తమివ చ స్థితం,
భూతభక్త్య చ హ్యేతేయం గ్రసిష్ఠ ప్రభవిష్ఠ చ.
బోధోపామపి తద్ బోధో స్తమసః పరముచ్యతే.

తా. ఇదిగాక సమస్తభూతములయందు సత్త్వాస్వభావ ముచేత నేకమైయున్నప్పటికి తత్తత్పదార్థరూపముచేత భిన్న ముగా కనుపడుచుండును. అనగా లోకమునందు ఘటము కలదు; పటము కలదు; కుడ్యము కల దని యీలాగంటి వ్యవహారములయందు ఘటపటకుడ్యములు పరస్పరభిన్నము లుగా నున్నప్పటికి కల దని చెప్పబడునట్లే సర్వత్ర యేక రూపముగా నున్నందున పరబ్రహ్మసత్త్వాస్వరూపముచేత నంతట నభేదముగా నుండియు ఘటపటాదిపదార్థోపాదిభేదము చేత భిన్నముగా కనుపడుచుండు నని భావము.

సమస్తభూతములను స్థితికాలమునందు పోషించుచు లయకాలమునందు నశింపజేయుచు సృష్టికాలము రాగానే తిరిగి యథాపూర్వముగా స్వమాయాశక్తి నవలంబించి సృ జించుచుండును. ఇదిగాక ప్రకాశింపజేయు స్వభావము గల సూర్యాదితేజస్సులను కూడ ప్రకాశింపజేయు స్వభావము గలదియు, అజ్ఞానముచేత నెంతమాత్రమునైనను స్పృశింపబడని దనియు చెప్పబడుచున్నది.

ఇది జ్ఞేయమగు పరబ్రహ్మయొక్క లక్షణము.

జ్ఞేయస్వరూపమును బ్రతిపాదించెడు నీర్ణోకములయందు తటస్థలక్షణముచేత ప్రతిపాదించుటకుఁగాను సాధిక బ్రహ్మస్వరూపమును స్వరూపలక్షణముచేత ప్రతిపాదించుటకుఁగానునిగుసాధిక బ్రహ్మస్వరూపమును ప్రతిపాదించబడినది. ఒకానొకసమయమునందు లక్ష్యవస్తువుతో సంబంధించి లక్ష్యవస్తువును తెలియఁ జేయునది తటస్థలక్షణ మని చెప్పఁబడును. ఇందుకు వృష్టిఁగలమును దీర్చివము. యజ్ఞవల్క్యుఁడనువాఁడు కాశీఃట్టణములో దేవదత్తగృహమును బ్రాహ్మణుని గృహమునకు పోవలచి యచ్చట దేవదత్తగృహమే యో తెలియక దానిఁ తెలియఁగోరి సమీపముందు కనుఁ దిన యొక మనుష్యునిఁ జూచి దేవదత్తగృహ మేమని యడిగెను. అప్పుడా దేవదత్తగృహము దొరికి మెక్కి యుండిఁగాఁ జూచిఁచూగునుష్యుఁడు కాకము కలది దేవదత్తగృహ మని చెప్పిపోయెను. ఇందుచో యజ్ఞవల్క్యుఁడు దేవదత్తగృహము నెఱిగి యందులోఁ బ్రవేశించెను. ఇచ్చట దేవదత్తగృహము లక్ష్యము. కాకము లక్షణము. ఈలక్షణమైన కాకము ఎప్పుడు కని దేవదత్తగృహమందు సంబంధించి యుండునదికాదు. యజ్ఞదత్తుఁడు దేవదత్తగృహ మేది యని యడుగుకొలమునందు మాత్రము సంబంధించి యుండెను. కనుక నీకాకము దేవదత్తగృహమును తెలియఁజేయు విషయమై తటస్థలక్షణ మని చెప్పబడినది. ప్రకృతమునందఁ నీప్రకరణముయొక్క బద్ధసితీ లయములకు కారణమైనది పరబ్రహ్మ యని చెప్పితే, యిచ్చట

పరబ్రహ్మ లక్ష్యము. జన్మస్థితిలయ కారణత్వము లక్షణము. ఈ పరబ్రహ్మసృష్టికి పూర్వకాలమునందు ప్రళయమున కసంతరకాలమునందును నిష్ప్రపంచమై నిర్విశేషముగా నున్నందున నీజన్మస్థితిలయ కారణత్వ మీ జన్మస్థితిలయ కాలములయందుఁ దప్ప తక్కిన కాలములయందు దీపరబ్రహ్మయందుండునది కాదు. అయినను, పరబ్రహ్మస్వరూపమును తెలియజేయుచున్నందున నీజగజ్జన్మస్థితిలయ కారణత్వము పరబ్రహ్మను తెలియజేయువిషయమై తటస్థలక్షణమని చెప్పబడును. ఎప్పుటికిని లక్ష్యవస్తువుతో సంబంధించి లక్ష్యవస్తువును తెలియజేయునది స్వరూపలక్షణ మనబడును. ఇందును దృష్టాంతమును చెప్పెదను. ఎప్పుడును చంద్రస్వరూపమును జూచి యెఱుంగనిపురుషుఁడు మఱియొక పురుషుని జూచి ఈనక్షత్రమండలమునందు చంద్రుఁ డనువాఁ డెన్నఁడని యడుగఁగా ప్రకృష్టప్రకాశము కలవాఁడు చంద్రుఁ డని చెప్పెను. ప్రకృష్టప్రకాశము కలవాఁ డనఁగా విశేషకాంతి కలవాఁడని యర్థము. ఇందుచేత నాపురుషుఁడు చంద్రస్వరూపమును తెలుసుకొనెను. ఇచ్చట చంద్రుఁడు లక్ష్యము. ప్రకృష్టప్రకాశము లక్షణము. ఈ ప్రకృష్టప్రకాశము చంద్రునియందుంకా నొకప్పుడు మాత్రము సంబంధించియుండునది కాదు. సర్వకాలములయందు సంబంధించి యుండును. సర్వకాలములయందు సంబంధించియుండి చంద్రుని తెలియజేయుచున్నందున నీప్రకృష్టప్రకాశము స్వరూపలక్షణమని చెప్పబడెను. ప్రకృతమందును సత్యజ్ఞానానందములు బ్రహ్మకు స్వరూపలక్షణము. ఇందులో పరబ్రహ్మలక్ష్యము సత్యజ్ఞానానంద

ములు లక్షణములు. ఈసత్యజ్ఞానావంధము లొకప్పుడుమాత్రము బ్రహ్మతో సంబంధించియుండి ఎడతీయుకప్పుడు సంబంధించక యుండునని నొకావు. కనుక నీసత్యజ్ఞానావంధములు బ్రహ్మస్వరూపమును కలియఁజేయుచున్నప్పుడు స్వరూప లక్షణమని చెప్పఁబడినది.

ఆక్షేపము—అయ్యో ! వాసనయొక్క లక్షణమును ప్రతీపాదించునప్పుడు వెనుక కుండు గూర్చియు క్షణములను విచారించకయే ప్రవర్తించుచు వాసన యని చెప్పియుంటి. జ్ఞేయమగు కరబ్రహ్మను తెలుసుకొనువాడగుచు కరముచేత కలుగునది గాని అది వాసనచేత నుండునది కాదు. కనుక జ్ఞాతృజ్ఞేయమగు కరబ్రహ్మజ్ఞానము ఏదగునో తట్టి వాసన యని చెప్పవచ్చును?

సమాధానము — వాసనా లక్షణమును చెప్పినప్పుడు వృథా భావనచేత పూర్వోక్తములను విచారించక ప్రవర్తించుచు నది వాసన యని చెప్పినారము గనుక అనేకజన్మలయందు వృథాముగా నభ్యసించిబడియున్నందున, ఆహంకార మమకార కామక్రోధలోభాదిమలినవాసన లేకకావము కరులచేతనుపదేశింపఁబడకపోయినా స్వయముగానే పుట్టుచుండునో యాకారమే బ్రహ్మతత్వజ్ఞానమును మొదట గుర్తించి దేశవేదాంత వాక్యవిచారముల వీత నుదయించి న్నాటికి చిరకాలము విచ్ఛేదము లేకుండ శ్రద్ధాభక్తులతో బ్రహ్మతత్వమును ధ్యానించుటచే కొంతకాలమున కాపర బ్రహ్మస్వరూపము ప్రయత్నము లేకయే.

ఘటాదివస్తువులవలె స్ఫురించుచుండు. ఇటువంటి అప్రయత్నముగాఁ గలిగిన బ్రహ్మజ్ఞానముతోకలిసివర్తించు చక్షురజ్ఞానేంద్రియవ్యవహారము శుద్ధవాసన యని చెప్పబడినది. ఇట్టిశుద్ధవాసన దేహముఁ బ్రతికియుండుటకుమాత్ర ముపయోగించును గాని సంభాషాంకారాద్యసురపంకదనుబుట్టించుటకు జన్మాంతరమును సంపాదించుధర్మము నార్జించుటకును మంటలోఁబడి మాడినగింజలు బొట్టలో పోస్తే దానిని నిండించుటకు మాత్ర ముపయోగించును గాని మంచియన్నమును చేయుటకుఁగాని పైరును మొలిపించుటకుఁగాని యేప్రకారముపయోగించువో యాప్రకారమే ఊడయోగించదు. మలినవాసన లోకవాసన యని, జ్ఞాస్త్రవాసన యని, దేహవాసన యనిమూఁడు విధములుగా నున్నది. ఇందులో లోకములో నుండుజనులందఱు నన్ను నేప్రకారముగా నిందించకయుందురో, యేప్రకారము స్తుతిచేయుదురో యాప్రకారము సంచరించెద నను నభినివేశము లోకవాసన యనఁబడును. ఈవాసన సంపాదించుటకు శక్యమైనది కానందున మలినవాసన యని చెప్పఁదగియున్నది.

అది యెటువలె నంటే—

శ్లో. కోఽన్వస్తి త్సాంప్రతం లోకే గుణవాన్ కశ్చ వీర్యవాన్,
ధర్మజ్ఞశ్చ కృతజ్ఞశ్చ సత్యవాక్యోధృఢోఽహవ్రతః.

తా. వాల్మీకిమహర్షి తమసానదీతీరమందు తనయాశ్రమములో తపస్సు చేయుచుండఁగా త్రైలోక్యసంచారశీలుఁడగు నారదమహర్షి యచ్చటికి విచ్చేయఁగా వాల్మీకిమహర్షి

3. பரமசிவன் தான் உயர்ந்தவன். (3)

ఈ ప్రకారము నారదానిమహాముసులచేత మాడ నాడ
రింపఁదగిన మహాగుణములుగల శ్రీ రాములవారిని : తీవ్రతా
శిరోమణియై జగన్మాతయగు సీతాదేవికని వినుటను శత్యము
కాని లోకాపవాద ప్రాప్తించినది; ఇతను సాధారణ్యమైన మను
ష్యులు ఏ ప్రకారముగా లోకవిరోధము లేకుండ సంచరించ
గలరు? ఇదిగాక దక్షిణదేశపుబ్రాహ్మణులచేత నుత్తరదేశపు

బ్రాహ్మణులు వేదవేదాంగములను చదివినవారైనప్పటికి మాంసభక్షణమును చేయుచున్నారని నిందింపఁబడుచున్నారు. ఉత్తరదేశబ్రాహ్మణులచేత దక్షిణదేశబ్రాహ్మణులు మేనరికమును చేయుచున్నారని నిందింపఁ బడుచున్నారు. ఋగ్వేదులగు బ్రాహ్మణులు శుక్లయజుర్వేదముకంటె ఋగ్వేదము హెచ్చని తలఁచెదరు. కాణ్వశాఖయు లగుబ్రాహ్మణులు ఋగ్వేదాదివేదములకంటె శుక్లయజుర్వేదము శ్రేష్ఠమని తలఁచెదరు. ఈ ప్రకారము తమతమగులగోత్రబంధువర్గేష్టదేవతాదులను శ్రేష్ఠముగా తలఁచి స్తుతిచేయవలయు ఇతరులయొక్క గులగోత్రాచారాదులను తక్కువగాఁ దలఁచి నిందించడము, పండితులు మొదలు పామరులవఱకు సుప్రసిద్ధముగా కనుపడుచున్నది.

ఈ ప్రకారము గుణదోషములు ఆయాపురుషులయొక్క రుచిభేదముచేత నేర్పడియున్నందున సకలజనులచే నిందింపఁబడకుండఁ బ్రవర్తించుట కెవ్వరికిని శక్యము కాదు.

ఈయర్థమే—

శ్లో. శుచిః పితౄణాం వికలా విచక్షణః

క్షమోఽప్యశక్తోబలవాంశ్చ దుర్బలః,

నిఃస్వోఽప్యచోరః సుభగోఽప్యకామి

తో లోక మారాధయితుం సమర్థః.

అని పూర్వగురువులచేఁ జెప్పఁబడినది.

తా. లోకమునఁ దొకఁడు సదాచారము గలవాఁడు గా మఱియొకఁడు దురాచారము కలవాఁడుగా నుండును.

ఒకఁడు విద్యాపూనుడై మూర్ఖుఁడుగానుండును. మఱియొకఁడు పండితుఁడుగానుండును. ఒకఁడు మంచి దేహస్వస్థి కలవాడై సమర్థుఁడుగా నుండును. మఱియుకఁడు దేహ సాధనము లేక యసమర్థుఁడుగా నుండును. ఒకఁడు ప్రవృత్తబలముతోబలములు గలవాడై యుండును. మఱియుకఁడు యువ రెండును లేకయుండును. ఒకఁడు ప్రవృత్తియులేక పరిశ్రమగా నున్నప్పటికి దొంగతనము మొదలగు దుష్టవృత్తులు లేకయుండును. మఱియొకఁడు ప్రవృత్తియు పంశూన్యముగా గలగించుచును దొంగతనము మొదలగు దుష్టవృత్తులు కలిగియుండును. ఒకఁడు మన్మథునివలె సోదనవృత్తియు కలవాడై యున్నను కాముకుఁడు గాకయుండును. మఱియొకఁడు కేవలరూపిగా నున్నను అతఁడు కాముకుఁడై యుండును. వీరందఱు నొకరి యొక్క స్థితిని మఱియొకఁడు నిరసించుచుండును. కనుక లోకమునందుండు సకలవృత్తలను యొక్కచిత్తము కనుసరించి సంచరించుట కెవనికి శక్యమో యుండునని యర్థము. ఇదిగాక,

శ్లో. విద్యతే న కిలు స్పృదుపాయ పుష్కలః పితృభిరపి మః,

సర్వథా స్వహితమాచరితీయం కు కలిష్యతే అసో బాహుభ్యాశ్చి.

అని కూడ వివరబడుచున్నది.

తా. సకలజనులయొక్క మనస్సును సంతోషింపజేయు నుపాయము లోకమునం దొకటియుఁ గనపడదు. గనుక తనకు హితమైనమార్గము నాలోచించి సంచరింపవలయునే కాని లోకులు శ్లాఘించెదరో నిందించెదరో యని ఆలోచించదగదు. భిన్న భిన్న ప్రకారముగా మాటలాడుజనులు ఏమి చేయుదురని యర్థము.

కనుక నీలోకవాసన మలినమను నభిప్రాయముచేతనే తత్వజ్ఞాని తుల్యనిందాస్తుతియై యుండవలయునని మోక్ష శాస్త్రములయందుఁ జెప్పఁబడినది. అనఁగా బ్రహ్మతత్వజ్ఞానము గల పురుషుఁడు తనయధికారానుగుణముగా శాస్త్రములయందు విధించిన ధర్మముల నాచరించునప్పుడు లోకులు దూషించినా శ్లాఘించినా సమానబుద్ధి కలవాఁడై యుండవలయు నని భావము.

శాస్త్రవాసన యనునది పాఠవ్యసన మని బహుశాస్త్రవ్యసన మని అనుష్ఠానవ్యసన మని మూఁడువిధములు. పాఠవ్యసనము భరద్వాజుఁ డను మునియందు కనుఁబడుచున్నది. భరద్వాజుండనుమునిమూఁడు పురుషాయుష్యకాలములచేత మూఁడువేదముల నభ్యసించఁగా దేవేంద్రుఁడువచ్చి మీకేమి కావలయునని యడుగఁగా నాకు నాలుగవపురుషాయుష్యములలో నాలుగవ వేదమును సమగ్రముగా నధ్యయనము చేయవలయు నని యున్నది! యనియే కావలయునని భరద్వాజుముని విన్నవించఁగా దేవేంద్రుఁ డిది యొకపురుషునకు శక్యము కానందున మలినవాసన యని బోధించి యాభరద్వాజునియొక్క ప్రయత్నమును చూచి ఈవృధాపాఠము ప్రయోజనకారి కాదని నిషేధించి మోక్షసాధన మగు సగుణ బ్రహ్మవిద్య నుపదేశించె నని పురాణములయందు వినఁబడుచున్నది.

ఈప్రకారమే పరమపురుషార్థమగు మోక్షమునకు సాధనము కానందున బహుశాస్త్రవ్యసనముకూడ మలినవాసన యనియే చెప్పఁదగియున్నది.

దూర్వాసుఁడను నొకఁడు నియతేక నిధియులను శాస్త్ర
పుస్తకములను సంపాదించి వానితో కూడ సాంబమూర్తిని
గూర్చి నమస్కరించుటకుఁగాను కల్యాణమునకు బోయిరి.
అప్పుడా సాంబమూర్తియు పథలో నుండియును అలో
నారదమహాముని యాదూర్వాసును జూచి నీవు బహు
శాస్త్రములను సంపాదించి మోక్షమును పుట్టితి. అలో సోదము
నీకు తెలియని గనుక కనకారీకర్పిత భారమును మోయు
గార్దభమునకు నీకు భీషమేమోయును లేనని మోక్షమిది.
అందువలన నాదూర్వాసులు నింక కోరికనుచుకొని తన
యొక్క పుస్తకములన్నియును సమస్తమునగా బి. వి. సోద
బమూర్తిచేత నాత్మవివరము దేహించబడి పుట్టినదామ
నని కావదేయగీతలయందు చ్ఛేదబడియున్న బ్రహ్మవిద్య
యనునది బహుశుద్ధి విషయములయందు దాసకరితగి
గురుకటాక్షసాక్షాత్తుఁడు గొనివారికి సర్వశాస్త్రములనుచూచి
కలుగ నేరదు.

ఈయన్తమే—

శ్రు. నాయమాత్మ ప్రచరణ అభ్యస మేవ మన బహుమా
శ్రుతేన.

అను శ్రుతియం చెప్పబడినది.

అ. ఈ రమాత్మ గురుకటాక్షసాక్షులు కొనివారికి
కేవల వేదాంతశాస్త్రమును అనేక రాయములు శ్రవణము
చేసినా దానియర్థమును మననముచేసినా మరస్పనం దనకే.
రాయములు ధ్యానమునుచేసినా తెలియఁబడ వని యర్థము.

శ్లో. బహుశాస్త్రకథాకంఠా రోమంథేన వృక్షైః కిమ్,
అన్వేష్ట్యం ప్రయత్నేన తస్యైశ్శ్రోత్రాంతరమ్.

తా. అనేకశాస్త్రములను మామూలుకి పాతప్రవచనములచేత నావృత్తిచేసినందున బ్రయోజన మేమియును లేదు గనుక తత్వజ్ఞులగు పురుషులు హృదయపుండరీకమునందుండు స్వప్రకాశస్వరూపమైన చరబ్రహ్మను ప్రయత్నపూర్వకముగా తెలుసుకోవలయును.

శ్లో. అధీత్య చతురో వేదాన్ ధర్మశాస్త్రాన్యనేకశః,
బ్రహ్మతత్త్వం న జానానీ చక్ష్వే పాకరసం యథా.

తా. ఋగ్యజుస్సామాధర్వణములను నాలుగు వేదములను మనుస్మృతి మొదలగు ధర్మశాస్త్రములను మీమాంస మొదలగు సమస్తశాస్త్రములను చదివియు, అన్నాదిదార్థములను పాకముచేయుగరిటె వాటియొక్క రుచిని యెఱుంగనట్లు సమస్తశాస్త్రసార మగు చరబ్రహ్మతత్త్వమును ఎఱుగడు.

అని గురుకటాక్షపాత్రుడు గానివానికి సమస్తశాస్త్రములు తెలిసినా వాటియొక్క సారాంశమైన చరబ్రహ్మతత్త్వము తెలియఁబడదని చెప్పియున్నది.

ఛాందోగ్యములో నారదమహాముని ఋగ్వేదము మొదలగు సమస్తవేదములను అటువదినాలుగు విద్యలను సమగ్రముగా చదివి బ్రహ్మతత్వజ్ఞానము లేనివాడై సనత్కుమారునియొద్దకు పోయి వారివలన నాత్మతత్త్వమును తెలిసి కృతార్థుఁ డాయెనని వినఁబడుచున్నది.

అనుష్ఠానవ్యసన మనునది వృత్తాంతములలో నొకటి. ఇది మహామునియొక్క శిష్యుడు. గునిదాసునియందును వాసిష్ఠ మాయణములలో దాహును. ఇతను బ్రహ్మజునియందునున్న ట్టు చెప్పబడియున్నది.

నిదాసులు: ఇనుబ్రహ్మజుడు ఋషిమహామునిగృహ సమస్తవేదవేదాంగములను చదివి సమాప్తమును బొంది గృహస్థాశ్రమము నంగీకరించి యథాశాస్త్రముగా కర్మల నాచరించ వలయునను నభినివేశముతో కర్మల నాచరించుచుండగా నాచార్యులగు ఋషిమహాముని శిష్యునికి బ్రహ్మవిద్యయందాభిముఖ్యమును కలుగు జేయుటకై శిష్యగృహమునుండి బోయి కొన్ని దినములముదతేత బ్రహ్మవిద్య ను: దేశించి తిరిగి తన యాశ్రమమునకు పోయి నుండికొంతకాలమును విశ్రాంతి బ్రహ్మవిద్యానిష్ఠకలవాడై గలుగ్నా. డా! లేదా నని అతని టకుగాను నాబుధిమహాముని తిరిగి శిష్యుడైన నిదాసుని యింటకి వెళ్లగా సన్నిహితునిదాసుడు కర్మలయందే శ్రద్ధకలిగి ప్రవర్తించుటను మాంచి భిన్నుడై యతనికి బ్రహ్మవిద్యయందు నిష్ఠ సృష్టముగా కలుగులాగున బోధించి తన విష్ణు పురాణమునందు వినబడుచున్నది.

దాహును: ఇనుబ్రహ్మజుడు కర్మానుష్ఠానమునందు మాలశ్రద్ధకలవాడై యోగ్యమైన దేశమును వర్జించుటకీ భూమియం దంతట తిరిగియు నెచ్చటను యోగ్యమైన దేశమును కానకపోయె నని వాసిష్ఠ రామాయణమునందు చెప్పబడినది. ఈ

కర్తవ్యాసన పునర్జన్మకు కారణమైనందున మలినవాసన యని
తెలియఁదగినది.

ఈకర్తవ్యాసన మలిన మని ముంఁగోపనిషత్తులో పఠిం
పఁబడుచున్నది.

శ్రు. ప్లవా హ్యేతే అపృథ్వా యజ్ఞరూపా
అష్టాదశోక్తమవరం యేషు కర్త,
ఏతత్ శ్రేయో యేభిశంవం మూఢా
జరామృత్యు తే పునరేవాన్యంతి.

తా. బ్రహ్మ, అధ్వర్యుఁడు, హోత, ఉద్గాత, ప్రతిప్ర
స్థాత, మైత్రావరుణుఁడు, సోమప్రవాకుఁడు వీరు మొదలగు
పదియాఱుగురు ఋత్విక్కులు పత్నీయజమాను లిష్టఱు సమ
ష్టికి పదునెనిమిదిపురుషులచేత సంపాదించఁబడి శరీరాయాస
సాధ్యమై స్వల్పఫలమును కలుగఁజేయునదియైనందున నికృష్ట
మగు కర్తయే స్వరూపముగాఁగల యజ్ఞములు సంసారసము
ద్రమును దాఁట నిచ్చగలవారికి వోటివాడలవంటి సాధన
ములు ఈయజ్ఞములని శ్రేయస్సాధనములుగా నన్ని యెవరు
అనుష్ఠించుచుందురో వారు సర్వదా మాటిమాటికి జన్మజరా
మృత్యురూప మగు సంసారమునే పొందుచుందురు గాని
యొకనాటికైనా సంసారములోనుండి తరింపఁజాలరు.

శ్రు. అవిద్యాయామంతరే వర్తమానాః
స్వయంధీరాః పడితమన్యమానాః,
జంఘన్యమానాః పరియంతి మూఢా
అంధేనైవ నీయమానా యథాంధాః.

తా. అజ్ఞానములలోఁ బడి యేమియు తెలియకుండునుం
డియు తాము సమస్తమును తెలిసినఁ డితుల మని తలంచి
జరారోగాద్యనేకాన్యవ్యాధిములచే వీడింకఁబడి జాత్యంధుల
చేత దారి మాపింఁబడినడిచెడి జాత్యంధులవలె నెప్పుడీని
దారినిగానక అనర్థములయందే కడుచుఁ గరుగుచుందురు.

శ్రు. అవిద్యానాం బహుభావార్థమానాః
వయం కృతార్థా ఇత్యభిప్రాయంతః బాహ్యః,
యత్కర్తృణాం న ప్రవేశయంతి రాగానాం
తేనాతురాకీణాణాకాచ్ఛవంతే.

తా. అజ్ఞానకార్యములగు యజ్ఞాదికర్తలయందనేకప్ర
కారములుగాఁ బ్రవర్తించి మేము కృతార్థుల వైతిమని యవి
వేకులగువారు తలంచుచుండును; ఏకారణముచేత నిర్వనిష్ఠు
లగువారు కర్తృఫలము లగుస్వర్గఫలము దుండురాగము
చేత పరమార్థతత్వమును నలుఁగజాలరో, అందుచేతనే యా
గాదికర్తలచేత సంపాదింఁబడిన స్వర్గఫలములు నశింపఁ
గానే కడుఃపిభాక్రాంతచిత్తులై స్వర్గలోకమునుండి తిరిగి
ఈలోకమునకు ప్రవేశింతురు.

శ్రు. ఇష్టాపూర్తం నుస్యమానా పరిష్కం
నాన్యత్ శ్రేణూ పేదయంతే ప్రమాదాః,
నాకస్య పృష్టే తే నుస్యతేఽనుభూత్వా
ఇదుం లోకం హినోరం వా విశంతి.

తా. యాగాది శ్రోతకర్తలను వ్యాపీకూపతటాకనిర్తా
ణాదిస్తార్తకర్తలను ముఖ్యముగా పురుషార్థసాధనములుగా

తలఁచి మూఢులగు జనులు మోక్షమును పరమపురుషార్థమున్నదని దానికిసాధన మగు ఆత్మతత్వజ్ఞానమొకటి యున్నదని తలచక యుందురు. ఇట్టిమూఢులు సుకృతకర్త సాధ్య మగు స్వర్గలోకమునందు కొంతఫలము ననుభవించి అతిహీనమగు నీమనుష్యలోకమును గూర్చి తిరిగి ప్రవేశింతురు.

భగవద్గీతలయొక్క రెండవ యధ్యాయమునందుఁగూడ చెప్పియున్నది.

శ్లో. యామిమాం పుష్పితాం వాచం ప్రసవం వ్యవశ్చితః,
వేదవాదరతాః పార్థ నాన్యవస్థీరి వాచినః,
కామాత్తానస్వర్గపరా జన్తకర్త ఫల ప్రదాః,
క్రియావిశేషబహుళిం భోగశ్వర్యగమి ప్రతి.

తా. ఓయర్జునా! అవివేకులగు పురుషులు వేదములయందు ఫలవిశేషములను స్తుతిచేయునట్లహదవాక్యములయందుప్రామాణ్యబుద్ధి గలవారై యర్థవాసవాక్యములయందు ప్రతిపాదించఁబడినస్వర్గమే ప్రాప్యము గాని మరియొక్క-ఈశ్వరుఁ డనుప్రాప్యము లేదని చెప్పుచున్నవారై సర్వదా ఫలవిశేషములను కామించువారై స్వర్గమే పరమపురుషార్థముగా తలఁచినవారై ఊర్వశి పరిష్వంగపారిభాత కుసుమ ధారణాదిభోగముగల దేవైశ్వర్యమును బ్రాప్తించుటకు సాధనములగు జ్యోతిష్టోమాదిక్రియావిశేషములఁ బ్రతిపాదించునవి గనుకనే మనుష్య త్వాదిజన్తలను వాటియందు చేయఁబడుకర్తలను వాటికి ఫలముగానుండు సుఖదుఃఖాదులను కలుగఁజేయునట్టి పుష్పించినవిషవృక్షము

వలె నవిచారసుందర మగు కొన్ని వాక్యములను చూచుచుందురు.

శ్లో. భోగైశ్వర్యప్రసక్తానాం సమోపహారో నో హి,
వ్యవసాయాచ్ఛికా నిర్దిష్టమంగో వసాధీయతే.

తా. వెనుకఁ జెప్పిన భోగైశ్వర్యములయం దాసక్తి కలిగి ఫలవిశేషఁ తిసాదక వేదవాక్యములచేత నాకర్షింపఁబడిన చిత్తము గల యాపురుషులకు ; రమేశ్వరునివిషయమైన నిశ్చయార్థక మైన బుద్ధి కలుగనేరదు. అనఁగా వేదములయం దచ్చటచ్చట నన్యభిప్రాయముతో నిత్యము లని చెప్పిన స్వర్గాదిఫలమును నిత్యముగా నిశ్చయించి సాభిప్రాయముగా చెప్పిన ; రమేశ్వరునియందు సత్యత్వజ్ఞానము లేని వివేకింను లగు పురుషులకు సరబ్రహ్మజ్ఞానముందు బుద్ధి పుట్ట నేర దని యభిప్రాయము.

శ్లో. త్రైగుణ్యవిషయా పదా నిర్ద్వంద్వో బోధ్య భిషాద్భవ,
సిద్ధిం దోవోనిత్యసత్త్వస్థోనికార్యగతీమతత్త్వవత్.

తా. సత్త్వరజస్తమోగుణమయులగుచు ఫలవిశేషములయం దాసక్తి గల పురుషులను గూర్చి ఆయా ఫలవిశేషములకు సాధనము లగు యాగదానాదిక్రియావిశేషములను వేదములు బోధించుచున్నవి. ఓయర్జునా! నీవు ఫలవిశేషములయం దాసక్తి గలవాఁడవు కొవలదు. శీతోష్ణసుఖదుఃఖాదిద్వంద్వములను సహించు స్వభావము కలిగి ధైర్యము నవలంబించి యోగక్షేమముల నపేక్షించక యోగక్షేమములను పరమేశ్వరుఁడే సర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వములు కలవాఁడు

గనుక నెఱవేర్చునను మహావిశ్వాసమును బొందియుంటివేని,
నిష్కామత్వమును బొందఁగలవు.

శ్లో. యావా నర్థ ఉపపానే సర్వకన్యంస్థితోహతే,
తావాన్ సర్వేషు వేదేషు బ్రహ్మణస్సవిదానతి.

తా. కొద్దికొద్దిజలము గల గుంటలలో స్నానపానాది
క్రియలు ప్రత్యేకప్రత్యేకముగా చేయవలసియున్నప్పటికి విశే
షజలము గలమహాతటాకమునందు స్నానపానాదిక్రియలన్ని
యు నొకచోటనే చేయుటకు నేప్రకారము శక్యమై యుం
డునో యాప్రకారమే యొక్కొకకర్తచేత ప్రత్యేకప్రత్యేక
ముగా పొందఁదగిన ఫలము లన్నియు నొక బ్రహ్మజ్ఞానముచే
తనే బ్రహ్మవేత్త యగువానికి లభించును. అనఁగా బ్రహ్మతత్వ
జ్ఞానముచేతనే కరమానందస్వయాన్ని మోక్షము ప్రాప్తి
పఁగానే దానియందే కర్తఫలము లగు స్వల్పానందము
లన్నియు సంతర్భూతములై యుండు నని భావము.

ఈప్రకారముగా నీశ్రుతిస్మృతులయందలి కర్తవాసన
యనునది పునర్జన్మకు కారణమని విష్వప్తముగా చెప్పబడినది.

శాస్త్రవాసనయును గర్వమునకు కారణమైనందున మలి
నవాసన యనియే చెప్పబడును. శ్వేతకేతు వను మునికుమార
ుండు స్వల్పకాలములో వేదవేదాంగములనన్నియు చదువు
కొని మహాగర్వముకలవాడై తండ్రి యగు నారుణివిషయమై
కూడ వినయము లేక యుండె నని ఛాందోగ్యముయొక్క
యాటవయధ్యాయమునందు పఠింపబడుచున్నది. ఇదిగాక
బాలాకియను బ్రాహ్మణుఁ డొకఁడు కొన్ని ప్రతీకోపాసనములను

నేర్చుకొని గర్వించి నిగ్విజయము చేయ నారంభించి మాళవాదిదేశములయందు దుండు బ్రాహ్మణుల ననేకుల నిర్జించి కాశీదేశమునకుఁ బోయి అచ్చట బ్రహ్మవర్షలలోను దైత్యులనును అజాతశత్రువులను కాశీజానుమాన శిక్షించుటకు యత్నించెనని కౌషీతకీబ్రాహ్మణమునందు చెప్పబడియున్నది.

దేహవాసన యనునదియు, దేహత్కత్వభ్రాంతి యని, గుణాధానభ్రాంతి యని, దోషానయనభ్రాంతి యని మూడు ప్రకారములుగా నున్నవి. అందులో దేహమగు వాత్సత్వభ్రాంతి లోకములో కల దని.

భా. దేహమాత్రం త్తతత్త్వవిశిష్ట మాత్మేతి,

ప్రాకృతా లోకాయతికాశ్చ ప్రతిపన్నాక.

అని భాష్యకారులచే చెప్పబడినది.

తా. జ్ఞానముతో కూడియున్న యా దేహమే మూర్త్యయని శాస్త్రజ్ఞానము లేనిపురుషులును శాస్త్రజ్ఞానము కలవారిలో చార్వాకులును తలచుచున్నారని యర్థము.

చార్వాకమతము లోకాయతిక మను నామాంతరముకలదైయున్నది. ఈమతము దేవగురువులు బ్రహ్మస్వతీచే చేయబడినది. ఇందులో బృధివి, జలము, తేజస్సు, వాయువు ఈనాలుగే భూతములు. ఇవి స్త్రీపురుషశరీరములయందు శుక్లశోణితములుగా నేర్పడి పరస్పర మేళనముచేత దేహాకారమును బొందినప్పుడు వీటియందు చైతన్య మను నొకవిశేషగుణము పుట్టును. ఇట్ట చైతన్యముతో కూడినదేహమే ఆత్మ

యని చెప్పబడును గాని యీ దేహముకింట విలక్షణమై
 చైతన్యమునకు (జ్ఞానమునకు) ఆశ్రయభూతమైన యాత్మ
 యను జీవుఁ డొకఁడు లేడు. ప్రత్యక్షమొకటయే ప్రమా
 ణము. కనుకనే శివలోకవిష్ణులోకాదులు వైదికులచేత కల్పిం
 పబడినవిగాని వాస్తవముగా లేవు. ఈలోకమునందు సుఖా
 నుభవమే స్వర్గము; దుఃఖానుభవమే పరకము; దేహాకార
 ముగా పరిణమించిన నాలుగు భూతములకు వియోగము
 కలుగుట మరణ మని చెప్పబడును; ఇదియే మోక్షము; ఇట్టి
 మోక్షము సర్వజనులకు సాధారణముగా సంభవించుచుం
 డును గనుక దీనిఁగూర్చి విశేషప్రయత్నమును చేయ గిట్టదు.
 వైదికులచేత చెప్పబడు శాస్త్రములన్నియు ప్రత్యక్షవిరు
 ధము లైనందున నష్టమనివి కావు. ఇదిగాక వైదికులచేత
 పరమప్రమాణ మని చెప్పబడు వేదమునందే తైత్తిరీయోప
 నిషత్తులో-

శ్రు. స వా ఏష పురుషోఽన్నుపసమయః, తస్మాదన్నం తమచ్యుత ఇతి.
 అని దేహమే యాత్మ యని చెప్పబడినది.

తా. పితృభుక్తాన్నపానాదిరసముచేత నావిర్భవించిన
 యీ దేహమే పురుషుఁడు అని యర్థము. ఈరకారముగా
 చార్వాకులు చెప్పుచుందురు గనుక దేహమం దాత్మత్వ
 భ్రాంతి చార్వాకులకు కలదు.

బలిచక్రవర్తికుమారుడగు విరోచనుఁడు ఆత్మతత్వ
 మును దెలియఁగోరి బ్రహ్మయొద్దకుఁబోయి ముప్పుదీమూఁడుసం
 వత్సరములు బ్రహ్మచర్యముతో శుశ్రూష చేసి కూడ చిత్త

దోషము నివర్తింప నం న బ్రహ్మచేత ను దేశింబడిన వేదా
తిర్క్తాత్తత్వము నెటుంగఁజాలక దేహము నే యాత్మ గా నులు
సుకొని దైత్యదానవుల కందఱికి నాస్త్రికాచమే నుం దేశం
బొసరించె నని ధాంధోగ్యములొని గునిమివవృత్తసాతక
ములో వినఁబడుచున్నది.

ఈ దేహమునందు గుణములను గలుగఁజేయవలయు
ననుభ్రాంతి గుణాధానభ్రాంతి యనఁబడును. ఇంకొకగుణాధా
నభ్రాంతి యని శాస్త్రీయగుణాధానభ్రాంతి యని రెండువిధము
లు. ఇందులో లోకస్థితిములగు సౌందర్యాదిగుణములను నీదే
హమునకు సంపాదించవలయు ననునది లోకగుణాధానభ్రాంతి
యని శాస్త్రమునందు చెప్పించినచో శాస్త్రీయగుణముల నీదేహము
నకు సంపాదించవలయు ననునశాస్త్రీయ గుణాధానభ్రాంతి
యని చెప్పఁబడును. ఈలోకమునందు కొందఱు జనులు సాధు
రముగా గానము చేయుటకు తైలమును పుచ్చుకోవలయును
మిరియపుగింజలను భక్షించవలయును చేయుచున్నారు. దేహ
మునకు మృదుస్పృహను సౌందర్యమునుకలుగఁ జేయుటకుఁ
గాను అభ్యంగము సూక్ష్మవస్త్రసుగంధాదిధారణము మొద
లైనవాటిని జేయుచుందును. శాస్త్రీయగుణములగు పావన
త్వాదులను గలుగఁజేయుటకు గంగాస్నానసాలగ్రామతీర్థప్రా
శనాదులను చేయుచుందురు.

దోషానయనభ్రాంతి యనునదియు లోకకమని శాస్త్రీ
యమని రెండువిధములు; లోకదోషము లనఁగా ముఖదుర్గం
ధాదులు. శాస్త్రీయదోషము లనఁగా అపవిత్రత్వాదులు.

ఇందులో లౌకికదోషము లగు ముఖదుర్గంధాదులను నివర్తింపఁజేయుటకు వైద్యులు చెప్పిన చికిత్సలను చేయుచుందురు. శాస్త్రీయదోషము లగు అపవిత్రత్వాదులను నివర్తింపఁజేయుటకుఁగాను శౌచాచమనస్నానసంధ్యావందనాదుల ననుష్ఠించుచుందురు.

శ్లో. సంధ్యాహీనోఽశుచిర్నిత్య మనర్హస్సర్వకర్తసు.

తా. సంధ్యావందనమును చేయని పురుషుఁ డపవిత్రుఁడనియు, ఇతరమైన పుణ్యకర్మలను వేటిని చేయుటకు యోగ్యుఁడుకాఁడనియు చెప్పినందున సంధ్యావందనాదికర్మ లపవిత్రత్వమును నిరాకరించుకర్మ లని తలఁచి యపవిత్రత్వమును నిరాకరించుకొనుటకు సంధ్యావందనాదికర్మల ననుష్ఠించుచుందురు. ఈ దేహవాసనలు మూఁటిలో దేహాత్మత్వజ్ఞానము సర్వప్రమాణవిరుద్ధమై యున్నందున సకలమైన అకృత్యములను చేయించి స్వర్గాపవర్గములను భంగపఱచి సమస్తదుఃఖములను కలుగఁజేయుచున్నందునను మలినవాసన యని ముఖ్యముగా చెప్పఁదగియున్నది.

ఈ దేహాత్మవాదమును సూత్రకారులు భాష్యకారులు మొదలగు పూర్వాచార్యులు విశేషముగా నిరాకరించియున్నారు. ఇచ్చట కొంచెముగా చూపెదము.

శూ. ఏక ఆత్మనః శరీరే భావాత్,

వ్యతిరేక స్తద్భావభావిత్యాన్యతూపలబ్ధివత్.

ఇది మొదలగు గ్రంథములచేత విశేషముగా నిరాకరించియున్నారు.

తా. ఆత్మ యనునది దేహముకంటె భిన్నమైనది కాదు. చైతన్యము దేహముయొక్క ధర్మమే కాని దేహభిన్నమైన మఱియొకవస్తువుయొక్క ధర్మము కాదు. ఈ చైతన్యము శరీరముండువరకు నుండి శరీరము నశించఁగానే నశించుచున్నది కనుక, అగ్నియుండువరకునుండి అగ్ని నశించఁగానే నశించు వేడిమి అగ్నియొక్క ధర్మమైనట్లు శరీరముయొక్క ధర్మమనియె చెప్పవలసియున్నది. మఱియొక వస్తువుయొక్క ధర్మమే అయిన సజ్జముకు శరీరము నశించినతరువాత కూడ కనుపడవలసి యుండును. చైతన్య మే శ్రవణము దేహధర్మమో కాగద్యే పాదులుకూడ నా శ్రవణమే దేహధర్మము లని చెప్పఁదగి యున్నవి. కనుక చైతన్యరంగద్వేషప్రాణనాధిధర్మములు గల ఈ దేహమే ఆత్మగాని మఱియొక ఆత్మ లేదని చార్వీకులు చెప్పుచున్నారు. ఈ శ్రవణముగా చెప్పడము యుక్తియు కాదు. ఆత్మ యను వస్తువు దేహముకంటె భిన్నమైనది. చైతన్య మనునది ఆయాత్మయొక్క ధర్మమే కాని, దేహము యొక్క ధర్మము కాదు. దేహధర్మమని చెప్పెడి సజ్జముపు దేహధర్మము లగు రూపాదులవలె దేహ ముండువరకు నుండవలసియుండును. సుషుప్తిమూర్ఛాదశలయందు భూత సంఘాతరూపమైన యీ దేహము నశించకుండ నున్నప్పుడుకి చైతన్యము కనుపడనందున నీ చైతన్యము దేహధర్మమని చెప్పఁదగదు. ఇదిగాక పృథివీజల తేజో వాయువులయొక్క మేళనముచేత చైతన్యము పుట్టునని చార్వీకులు చెప్పెదరు. నాలుగుభూతములయొక్క మేళనముచేత పుట్టినగుణము నాలుగుభూతములకు విశ్లేష గలిగితే, నశించవలయునే కాని

విశ్లేష లేనికాలమందు నశింపఁదగదు. సుషుప్తికాలమునందు దేహాకారము లగు భూతములకు విశ్లేష లేదు. ఐనను, చైతన్యము కనుపడఁదము లేదు. మరణదశయందుకూడ నాలుగు భూతములకు విశ్లేషనుకానము. తేజోవాయువులు మరణదశయందు విశ్లేషను బొందినందున చైతన్యము నశించినది. యని యంటిరా తేజోవాయువులయొక్క సంబంధ మున్నప్పుడుండి, లేనికాలమందు లేకపోయినందున చైతన్యము తేజోవాయువులయొక్క ధర్మమే యని చెప్పవలసినదే కాని నాలుగుభూతములయొక్క సముదాయధర్మమని కాని నాలుగుభూతములయొక్క మేళనధర్మమని కాని చెప్పఁదగదు. ఇదిగాక భూతధర్మము లగురూపరసాదులు జ్ఞానముచేతఁ దెలియఁదగినవిగా నున్నవి. చైతన్యము జ్ఞానమే అగునందున తెలుసుకొనునదిగాని తెలియఁదగినది కాదు. జ్ఞానముకూడ తెలియఁదగినదే యని యంటిరా? దేనిచేతఁ దెలియఁదగినది యని చెప్పవచ్చును. మఱియొకజ్ఞానముచేత నంటిరా? ఆజ్ఞానము మఱియొకజ్ఞానముచేత, నాజ్ఞానము మరియొకజ్ఞానముచేత నని యీ ప్రకారముగా అనవస్థాదోషము సంభవించును. దేహధర్మములగు రూపాదులు తెలియఁదగినవిగా నున్నందున చైతన్యము కూడ దేహధర్మమే అయినపక్షమున తెలియఁదగినదిగా నుండవలసియుండును. చైతన్యము తెలుసుకొనునదిగా నున్నదిగాని తెలియఁదగినదిగా నుండలేదు. కనుక చైతన్య మనునదిదేహముకంటె భిన్నమైన యొక యాత్మయొక్క ధర్మమే కాని దేహధర్మము కాదు. ఇదిగాక చార్వాకులు ప్రత్యక్ష మొక్క

టియే ప్రమాణ మని చెప్పెదరు. ఇది వారియొక్క జనుభవ
వ్యవహారములకే నిరుద్ధమై యున్నది. చార్వాకులు కూడ
అన్యపురుషానుష్ఠితము లగుకృషివాణిజ్యాదులు ప్రవృత్తి
భకరములుగాఁ జూచి యామును కృషివాణిజ్యాదులను చే
యుచున్నారు. కనుక అనుమానమును ప్రమాణముగా నవ్వ
వలసియుండును. ఇతరులచేత చెప్పబడు ప్రవృత్తిభక్తియు
లగు శబ్దములను విని తననుగణముగా వ్యవహరించుచు
న్నందున శబ్దమును ప్రమాణముగా నవ్వవలసియుండును.
కనుక దేహముకంటె భిన్నమైన యాత్మ లేదని ప్రత్యక్షము
కంటె నితరమైన ప్రమాణము లేదనిపూడ చార్వాకులు చె
ప్పినది యెంతమాత్రము న్యాయముకాదు. ఈ ప్రమాణము
పూర్వాచార్యు లందఱు చార్వాకవలతఘంకనమును విశేష
ముగా చేసియున్నారు. శ్రీవిద్యావ్యాకృత సర్వదశ్శుభముగ్ని
హమునందు చూచివలయును.

గాయకులగువారు కొంతలు కంఠమాధుర్యమును
సంపాదించుటకు నెంతయత్నమును చేసినను పొందకయె
యున్నారు. అభ్యంగాదులను నిరంతరముగా నేయుచున్నప్ప
టికి కొందఱిశరీరములు కఠినస్పర్శకలవిగానే యున్నవి. సూ
క్ష్మవస్త్రసుగంధధారణాదులచేత కనుఁ దుసొందర్యములు సూ
క్ష్మవస్త్రసుగంధాదులయం దున్నవి గాని దేహమందు లేవు.
కనుకనే శ్రీవిష్ణుపురాణమునందు చెప్పబడినది.

శ్లో. మాంసాస్పృశ్యయవిచ్ఛాత్రస్త్వాదుమజ్జాస్థిసంహతః,
దేహే చర్మీతిమాకా మూఢో భవితా వరకిఽపి సః.

తా. మాంసము, రక్తము, దుర్గంధము, అమేధ్యము, మూత్రము, నరములు, మెదడు, ఎముకలు వీటియొక్కసంఘాతముగా నుండు నీశరీరమునందుఁ బ్రీతి గల మూర్ఖుడు నరకమందుఁగూడ ప్రీతికలవాడై యుండును.

శ్లో. స్వదేహశుచిగంధేన న విరజ్యేత యః పుమాన్,
విరాగకారణం తస్య కిమన్యదుపదిశ్యతే.

తా. తనశరీరమునం దుండు దుర్గంధముచేత విరక్తిని బొందక బ్రవర్తించు పురుషునకు విరక్తిని సంపాదించు మతియొక కారణ మేమి యని చెప్పబడియున్నది.

కనుక లోకసిద్ధములగు సౌందర్యాదుగుణముల నీశరీరమునందు సంపాదించుట శక్యమైనది కాదు. యథాకథంచిత్ర సంపాదించినను మరి నిమిషమునకు స్వదోషమునే ఈశరీరము ప్రకటించుచుండును. కనుకనే-

శ్లో. సర్వాశుచినిదానస్య కృతస్మస్య వినాశినః,
శరీరకస్యాపి కృతే చూడాః పాపాని వర్షయే.

అని పూర్వులచే చెప్పబడినది.

తా. సకలమైన మూత్రపురీషాదివస్తువులకు నివాసమైన సుగంధ లేపన మాల్యధారణధూపధారణప్రయత్నములచేత నెంత మంచిని పొందినను ఉత్తరక్షణమందే వీటి నంతను అడుగు పఱచి తనయొక్క స్వాభావికదుర్గంధాదులనే ప్రకటన చేసి సుగంధాదులయందు గూడ దుర్గంధాదులను సంపాదించుకృతఘ్నశిరోమణియై జలబుద్బుదమువలె నస్థిరమైన యీశరీరమును పోషించుటకుఁ గూడ మూర్ఖులగు జనులు

పరహింసాదిపాపములను చేయుచున్నారే! యిదియేమి చిత్తమని అర్థము.

శాస్త్రీయ మగు గుణాధానము ప్రబలమైన మరియొక శాస్త్రముచేత నివారింపఁబడుచున్నది. అనఁగా—శ్రు “న హింస్యా తస్మాద్భూతాని” అని. సమస్తభూతములను హింసచేయఁదగదు. హింసించినయెడల పాపము కలుగు నని చెప్పి శాస్త్రము- శ్రు. “అగ్ని పోమీయం : శుమాలభేత” అని జ్యోతిష్టోమాదియాగములయందు అగ్ని పోము లను దేవతలనుద్దేశించి ధాగమును హింసింపవలయు నని చెప్పి మఱియొక శాస్త్రముచేత బాధింఁబడి అగ్ని పోమీయహింస పాపము కా దని చెప్పినట్లు గంగాజలసాలగ్రామతీర్థకురుక్షేత్రాదులు పవిత్రము లని చెప్పి శాస్త్రములు.

శ్లో. గంగా గంగీతి గంగీతి యోజనానాం శతేష్వపి,
స్థితైరుచ్ఛారిణం హంతి పాపం జన్తత)యార్జితమ్.

తా. నూరుఆమడలదూరమునం దుండియు, గంగా నామమును మూడుఃశ్వాసము లుచ్ఛరించినపక్షమందు ఆయుచ్ఛరించిన వారియొక్క మూడుజన్తములయందు సంపాదింఁబడిన పాపము లన్నియు నశించును.

శ్లో. సాలగ్రామశిలావారి పాపహారి విశేషతః,
ఆజన్తకృతపాపానాం ప్రాయశ్చిత్తం తినేజినే.

తా. సాలగ్రామశిలకు అభిషేకము చేసిన జలము సకలతీర్థములకంటె నెక్కువగా పాపములను హరించును. జన్త

మొదలుకొని చేసిన సాక్షములను ఈ సాలగ్రామ తీర్థము ప్రతిది
నమునందు చేయఁబడు ప్రాయశ్చిత్తముగా నేర్పడి సమస్తపాప
ములను నశింపఁజేయును.

ఈలాగంటి శాస్త్రములు పఠాచ్యుత్తర వణము సత్పురు
షభక్తి మొదలయిన సద్గుణములు లేనివారికి గంగాస్నానాదు
లు పాపనివారకములు కావని చెప్పు మఱికొన్ని శాస్త్రముల
చేత బాధింపబడి, గంగాస్నానాదులు విత్తత్వసంపాదక
ములు కావని చెప్పుచున్నవి.

భాగవతము, దశమస్కంధోత్తరభాగమునందు-

శ్లో. యస్మాత్తబుద్ధిః కులపే ప్రధానః

స్వధీః కళత్రాదిషు భౌమ ఇన్యధీః,

యతీర్థబుద్ధిశ్చ బలే నకర్హి చి

జ్ఞనేష్వభిజ్ఞేషు స ఏవ గోభిః.

అని చెప్పియున్నది.

తా. ఏపురుషుఁడు వాతపై త్యశ్లేష్టధాతువులచే
రచింపఁబడి జడమై శవసదృశమైన యీశరీరమునం దాత్మ
త్వజ్ఞానమును భార్యాపుత్రాదులయందు మదీయత్వాభిమా
నమును శిలారజతత్తామ్రాదుల నిర్మింపఁబడిన విగ్రహ
ములయందు దేవత్వాభిమానమును గంగాదిజలములయందు
తీర్థత్వాభిమానమును కలవాఁడై యుండి బ్రహ్మవేత్తలగు
మహాపురుషులయందు ఆత్మత్వ మదీయత్వ దేవత్వ తీర్థత్వ
ప్రతిపత్తి లేనివాఁడై యుండునో, అట్టిపురుషుఁడే పశు వని
గార్ధభమని చెప్పఁదగియున్నాఁడు. అనఁగా బ్రహ్మవేత్త
లగువారియందు ఆత్మత్వ మదీయత్వ దేవత్వ తీర్థత్వాదులు

ముఖ్యముగా కలిగియుండిగా వారయం దీయభిప్రాయమును చేయక అనాత్మ యై అన్యదీయములై జన్మములు నందున నపూజ్యములై కవిత్వ హాసంపాదకములు గాని దేహ శత్రాదిశిలావిగ్రహ జలములయందును అత్త వ్యాద్యభిమానమును చేయువాఁడు యుక్తాయుక్తవివేకిము లేనివాఁడైనందున పశువులతో సమానుఁ డని యభిప్రాయము.

ఈదేహ మాత్మ కా దని యివ్వవలె చెప్పబడినది. శిలాదివిగ్రహములు గంగానీతీర్థములు ముఖ్యముగా దేవత్వ తీర్థత్వములు కలవి కావని భాగవతమందే చెప్పబడినది.

శ్లో. న హ్యచ్ఛయోని తీర్థాన న దేహా మృచ్ఛిజ్ఞామమాక,
తే పునంత్యదుకాతన చ్యువాదేవ సాధరః.

తా. జలమయములగు గంగాగోదాచరీప్రభృతులు తీర్థములుకావు. మృచ్ఛిలాదినిర్మితము లగువిగ్రహములు దేవతలును కాదు. ఈతీర్థములని దేవతలని యజ్ఞజనులచేత చెప్పబడుజలమయమృచ్ఛిలామయములు తమను సేవించుజనులను చిరకాలమునకు కవిత్తులనుగా చేయునుగాని తత్తణమే విత్తులనుగాఁ జేయఁజాలవు గనుక ముఖ్యముగా తీర్థములని దేవతలని చెప్పఁదగియుండవు. బ్రహ్మవేత్త లగు సజ్జనులు తమదర్శనమాత్రముచేతనే అజ్ఞానాంధకారమును పో నడచి చిత్తదోషముల నన్నింటిని నింకరించి బ్రహ్మజ్ఞానమును గలుగఁజేసి జనులను పరమపవిత్రులనుగాఁ జేయుదురు గనుక బ్రహ్మవేత్తలగు సజ్జనులే తీర్థము లని, దేవత లని ముఖ్యముగాఁ జెప్పఁదగియున్నారని తాత్పర్యము.

ఇది గాక-

శ్లో. అత్యంతమలినో దేహో దేహే చాత్యంతనిర్మలః.
ఉభయోరంతరం జ్ఞాత్వా కస్య శౌచం విధీయతే.

అని మఱియొక శాస్త్రము.

తా. ఈ దేహము మూత్రపురీషాదిబంధురమై యున్నందున కడుమలినమైనది; ఆత్మ యనునది సర్వదా అత్యంతపరిశుద్ధమైనపదార్థము; ఈ రెంటియొక్క స్వభావమును యోచించిన, గంగాస్నానాదులచేత దేనికి శుద్ధిని సంపాదించదగియున్నది? అనగా దేహము సర్వదా అపరిశుద్ధమైనందున నెప్పటికిని దేహమునకు శుద్ధి కలుగదు. ఆత్మ స్వరూపము ఎప్పటికి శుద్ధముగానే యున్నందున నామాత్మ స్వరూపమున నెప్పటికిని శుద్ధిని సంపాదించవలసినయవసరము లేదు గనుక గంగాస్నానాదులు తత్త్వజ్ఞుడగువానికి ప్రయోజనకరములు కావు.

కనుక నీదేహమునందు దోషములను నివారించుటకు శక్యము కానట్లు గుణములను సంపాదించుటకు కూడ శక్యము కానందున దోషములను నివారించవలయు నను గుణములను సంపాదించవలయునను అభిసంభ్రాంతి ప్రత్యయమైనందున మలిన వాసన యని చెప్పదగియున్నది.

ఈవెనుక నుదాహరించిన శ్లోకములను యోచింపగా నీదేహమునందుదోషాపనయనము అశక్యమని నిషేధింపబడుచున్నది గాని గుణసంపాదనము నిషేధింపబడలేదు. అయినా, పవిత్రత్వాదిగుణములకు విరోధులగు నపవిత్రత్వాదిదోష

ములు ఈశరీరమందు నుంచుచుండగా : విశ్రాంత్యానందము
లను సంపాదించుట మతశక్యము గనుక గుణాధారము నుంచ
నిషేధించబడినది యని తెలియదగినది.

ఈదేహ మత్యంతమలినము నర్థము వైశ్రాంత్యనే కాబ
యందు విస్పష్టముగా వినబడుచున్నది.

శ్రు. ధగవన్నస్థిచర్మ స్నానముజ్ఞానానిన,
శుక్ర శోణితశ్లేష్మశు మాషికాదూషితే.
విజ్ఞాతవాతాత్తసంఘాతే దుర్గంధే,
నిస్సారేఽస్థిక్ శరీరే కిం కామపథోగ్గతి.
శరీరమిదం మైత్రానాదేహోద్భూతం సంవివృతమేతం,
నిరయ ఇవ మూత్రద్వారేణ సిహ్నాగ్రామస్థిభిశ్చిరం,
మాంసపాచుర్ముచర్మణాపబద్ధం,
విజ్ఞాతకఫశ్లేష్మజ్ఞామేడోపసాధైశ్చైవశివై,
సుయ్యృహుభిః పశిభ్యుర్థ్వాం శోశ ఇహ మనుజేతి.

గా. ఎముకలు, చర్మము, నరములు, మెదడు, నూ
నము, రేతస్సు, రక్తము, శ్లేష్మము, నాసామలము, కంఠస్థిశ్లో,
నేత్రమలము నీలచేత దృష్టమై, అమేధ్యము, మూత్రము,
వాతపిత్తధాతువులు వాటియొక్క సముదాయవై దుస్సంధమై
సారము లేని ఈశరీరమునంది. కామముల ననుభవించుటచేత
నేమిప్రయోజనము కలదు? ఇదిగాక యీశరీరము స్త్రీపురుషు
లయొక్క పరస్పరసంయోగముచే జన్మించి జ్ఞానమోక్షమై నరక
మువలె మూత్రద్వారమైన యోనిలోనుండి వెలుకలబడినది.
ఎముకలచేత కట్టబడి మాంసముచేత పూయబడి చర్మము

చేత చుట్టఁబడి అమేధ్యము, మూత్రము, కఫము, పిత్తము, రక్తమాంసాంతరాళమందుండు నీరు, మెదడు, క్రొవ్వు వీటిచేతను మఱికొన్ని జాడ్యములచేతను నిండింఁబడి మిక్కిలి యసహ్యముగా నుండును గనుక నిష్టియఁబడిత్రమైన శరీరముతో కామభోగముల ననుభవించుట యేయమే కాని యుపాదేయము గాదని యర్థము.

స్వభావముచేతనే దుర్లంధభూయిష్టమైన రోగపూర్ణమై యున్న యీ శరీరమునకు వైద్యశాస్త్రోక్తచికిత్సలచేతఁ గూడ రోగములు నివర్తింపవు. ఒకానొకసమయమునందు నివర్తించి, తిరిగి ప్రాప్తించును. ఇదిగాక తొమ్మిదిరంధ్రములనుండి నానావిధమైన మలములు స్రవించుచుండఁగా రోమకూఠములనుంచి నిరంతరము చెమటనీరు కాలుచుండఁగా నీ శరీరము స్నానభూషణసుగంధలేపనాదులచేత దుర్లంధాదిదోషములను ఎవఁడు పోఁగొట్టఁ గలఁడు? ఈ అర్థము పూర్వాచార్యులచే చెప్పఁబడినది.

శ్లో. ననచ్ఛిద్రకృతా దేహస్త్రివంతి ఘటికా ఇవ,

బాహ్యశౌచైర్న శుభ్యంతి నాంతశ్శౌచం తు విద్యతే.

ఈదేహములు తొమ్మిదిరంధ్రములు కలవై యెప్పుడును చిల్లికుండవలె మలమును స్రవించుచుండును. వెలుపలిభాగమునందు మృజ్జలములచేత కడిగినందున శుద్ధిని బొందవు. లోపలిభాగమునందు తాళనము చేయుటకు శక్యము కాదని యర్థము.

కనుక నీమూఁడువిధము లగు దేహవాసన మలినవాసన యనియే చెప్పఁదగియున్నది.

ఈ దేహవాసన నులంఘనను నిభిన్నయము చేతనే హాని
వ్యధామాయణమునందు వసిష్ఠమహర్షినిచే చాచిబడినది.

శ్లో. ఆపాదమస్తాదహం మాతాం పుత్రశ్చిహ్నాం.

ఇత్యేకా నిర్వహణాం దామ బంధుత్వాం దర్శనాం దానీ.

తా. తల్లి పండ్లలచేత నిర్జింఁబడి శరణాదాద్యవయ
వములతోఁగూడిన మా శరీరము నేనే యనునిశ్చయము మిథ్యా
జ్ఞానమౌటచేత నీయూత్కసు బంసారమందు బాధించుటను
రణమై యున్నది.

శ్లో. సా కాలసూత్రవదు సా నరకవిధిని రో,

సాసివత్రవనశ్రేణి దేహోఽహమని మో మహి.

గా. శరీరము నేనే యనుబుద్ధి కాలసూత్రమును నరక
మును, మహానీచియను నరకమును, అసివత్రవనంకి యను
నరకసముదాయమును అయియున్నది.

అనఁగా శరీరమునగ దాత్మత్వజ్ఞానము కాలసూత్రా
మహానరకములను బొందుటకు ముఖ్యసాధనము.

శ్లో. సా త్యాజ్య పర్వయత్నైవ పర్వనాశే పృథక్ఫితే,

సృష్టవ్యా సా న భవ్యేన పర్వమాగతేన పుల్కసి. ఇ.

తా. ఆదేహాత్మబుద్ధిస్వరూపములగు మూలచై యు
న్నందున తనను నెన్ని కష్టదశలు వచ్చుటట్లులయినా, అంగీక
రించి సర్వవిధములచేతఁ బ్రయత్నమునుజేసి ఈదేహాత్మబుద్ధిని
విడువవలసినది. యోగ్యుడైన పురుషుఁడు ఈదేహాత్మబుద్ధిని
కుక్కమాంసమును చేతిలో నుంచుకొనియుండు చండా
స్త్రీవలె నెంతమాత్రము స్పృశింపఁగూడదు.

ఈచెప్పబడిన దేహలోక శాస్త్రవాసనలను మూఁడు
ను వివేకహీను లగు జనులకు గ్రాహ్యములుగా నున్నప్పటికి
జ్ఞానేచ్ఛకలవానికి జ్ఞానమును పుట్టకుండ ప్రతిబంధించునవి
అయినందునను, జ్ఞానికి తత్వజ్ఞానస్థైర్యమును బాధించునవి.
అయినందునను, వివేకులగువారికి త్యాజ్యములని నిశ్చయించు
దగియున్నవి. కనుకనే స్మృతియందుఁ చెప్పబడినది.

శ్లో. లోకవాసనయా జంతోశ్శాస్త్రవాసనయాఽపిచ,
దేహవాసనయా చాసి యథావన్నైవ జాయతీ. ఇతి.

తా. లోకవాసనచేత శాస్త్రవాసనచేత దేహవాసన
చేత నీమూఁడువాసనలచేతను లోకములో జనులకు తత్వ
జ్ఞానము పుట్టకయున్నది.

దంభము, దర్పము, అహంకారము మొదలగు నసుర
సంహృత్తముగు మనోవాసన నరకపాతమునకు కారణముగా
నున్నందున మలినవాసన యనుటకు సంశయమే లేదు. కనుక
నుపాయముచేతనై నా ఈచెప్పబడిన నాలుగువాసనలను నశిం
పఁజేయవలయును.

వీప్రకారము వాసనాక్షయమును బ్రయత్నపూర్వ
కముగా సంపాదింపవలయునో యాప్రకారమే మనోనాశ
మును తత్వజ్ఞానియగువాఁడు సంపాదింపవలయును. మనసు
అనుఁదాస్థము నిత్యమని, అణుపరిమాణ మని తార్కికులచేత
నంగీకరింపబడినదిగాని వేదము పరమప్రమాణమని విశ్వసించి
యుండు మాచేత నాప్రకార మంగీకరింపబడలేదు. అవయవ

ములతో కూడియున్న కని యనిత్యమని సువర్ణాన్నిత్యము
లవలె ననేక ప్రకారములుగా నిజమించు బృభావముకలనని
మాచేత నంగీకరింపబడినది గనుక మనస్సును నశింపజేయుట
కవకాశము కలది.

ఈమనస్సుయొక్క- లక్షణము ప్రమాణమును బృహ
దాకాశములో చెప్పబడినది.

శ్రు. కామస్పృహలగ్నీ వికలితా శ్రద్ధాశ్రద్ధాభిర్యో

రస్పృహక్రిష్ణాభిర్యోః స్వం మనః కిం.

అని మనస్సుయొక్క- లక్షణము.

తా. కామము, సగకల్పము, వికారేచ్ఛ, శ్రద్ధ, అశ్రద్ధ,
ధైర్యము, అధైర్యము, లజ్జ, జ్ఞానము, భయము ఇవి మొదలగు
వృత్తులే మనస్సుని చెప్పబడును. అనిగా చతుర్విధి
ద్రియములకు ఘటాదుదాహములు ప్రత్యక్షమగునట్లు సాక్షి
చైతన్యమునకు ప్రత్యక్షములే యుండు కానుటంకల్పాదివృ
త్తులు మృత్పిండిమువలన ఘటాదులవలె దేనివలన పుట్టుచుం
డునో అది మనస్సుని చెప్పబడు ననిభావము.

శ్రు. అన్యత్ర మనా ఆభూవం నానర్భం

అన్యత్ర మనా ఆభూవం నాశ్రౌణమ్.

శ్రు. మనసా హ్యేవ పశ్యతి మనసా శృణోతి.

అను శ్రుతులు మనస్సునందు ప్రమాణము.

తా. నామనస్సు మరియొకచోట నుండెను. అందువల్ల
నే దీనిని చూడకపోతిని; నామనస్సు మరియొకచోట నుండె

ను. అందువలననే యీశబ్దమును వినకపోతిని; ఈపురుషుడు మనస్సుచేతనే చూచుచున్నాఁడు. మనస్సుచేతనే పినుచున్నాఁడని శ్రుతులకు రెంటికిని సర్థము.

అనఁగా;

కంటికి నెదురుగా మంచి వెలుతురులో నుండు ఘటమును, చెవులదగ్గర పెద్దగా చెప్పఁబడు శబ్దము ఏది అజాగ్రతగానున్నందున తెలియఁబడదో ఏది జాగ్రతగా నున్నందున తెలియఁబడునో అదియే మనసు. ఈమనస్సు అన్నివిషయములను తెలుసుకొనుటకు సామాన్యకారణమై యున్నది అని భావము.

శ్రు. తస్మాదసి పృష్ఠత ఉపస్సృష్టే మనసా విజానాః.

అనుశ్రుతి కూడ మనస్సును నిరూపించి కనుపఱచుచున్నది.

తా. ఈప్రకారము లక్షణక్రమాణములచేత నిశ్చయింపఁబడినమనస్సును విశేషముగా నిరూపించి చూపింపవలయును. ఒకపురుషుఁడొకనిజిత వెనుకభాగమునందు స్పృశింఁబడినవాఁడై యిప్పుడు చేతితో స్పృశించినాఁడని, యిప్పుడు వేలితో స్పృశించినాఁడని విశేషముగా తెలుసుకొనుచున్నాఁడు. ఇందులో స్పర్శమాత్రము త్వగింద్రియముచేత తెలియఁబడినా, ఇదిఅంగులీస్పర్శయని ఇది హస్తస్పర్శయని విశేషముగా తెలుసుకొనునది మనస్సుగానే యుండవలెను. ఈవిశేషజ్ఞానము చక్షురింద్రియముచేత కలుగునది కాదు. చక్షురింద్రియము తన కెదురుగానుండు విషయములను కనిపెట్టును గాని వెనుకభాగములయం దుండు విషయములను కనిపెట్టనేరదు గదా?

కనుక వెనకభాగమునం దుండు అంగుళీస్పర్శముచే
షవిషయములను కనిపెట్టునది మనస్సే యని నిశ్చయించవల
యును.

ఈమనస్సు మననమును యుటచేత మనస్సని చింతి
నమును చేయుటచేత చిత్తమని చెప్పబడుచున్నది. ఈచిత్తము
సత్త్వరజస్తమోగుణములయొక్క కార్యములగు ప్రకాశ
ప్రవృత్తిమోహములు కలుగజేయున్నందున సత్త్వరజస్తమో
గుణమయమని తెలియబడుచున్నది.

ప్రకాశ ప్రవృత్తి మోహములు మూఁడు క్రమముగా
సత్త్వరజస్తమోగుణకార్యము లని.....

శ్లో. ప్రకాశం చ ప్రవృత్తిం చ మోహమను పాండవ.

అను భగవద్గీతావాక్యము చెప్పుచున్న ..

తా. ప్రకాశము, ప్రవృత్తి, మోహము ఈమూఁడు
క్రమముగా సత్త్వరజస్తమోగుణములయొక్క ఉద్దేశముచేత
కలుగుచుండు నని భావము.

సాంఖ్యశాస్త్రమునందను ప్రకాశ ప్రవృత్తి మోహ
ములు సత్త్వరజస్తమోగుణములయొక్క నియతకార్యము లని
చెప్పియున్నది. ఇచ్చట ప్రకాశ మని చెప్పినది జ్ఞానమే కాని
తెల్లనిదై ప్రకాశించు రూపము కాదు.

శ్లో. సత్త్వాత్సౌజాతే జ్ఞానం రజసా లోభి ఏవచ,

ప్రమాదమోహా తమసో భవతోఽజ్ఞానమేవ చ.

తా. సత్త్వగుణము చిత్తమునం దుద్రిక్తమైనసమయ
మునందు జ్ఞానము కలుగును; రజోగుణ ముద్రిక్తమగునప్పుడు

లోభమును, తమోగుణ ముద్రిక్తమైనపుడు ప్రమాదము, మోహము అజ్ఞానమును పుట్టుచుండును.

ఈశ్లోకమునందు సత్త్వగుణముచేత జ్ఞానము కలుగు నని చెప్పినందున ప్రకృతమందు ప్రకాశశబ్దమునకు జ్ఞానమే అర్థమని చెప్పవలయును.

జ్ఞానమువలె సుఖముకూడ సత్త్వగుణముయొక్క కా ర్యమే. ఈయర్థము గూడ భగవద్గీతలయందే చెప్పబడినది.

శ్లో. సత్త్వం సుఖే సంజయతి రజః కర్తృణి భాగవత్,
జ్ఞానమావృత్య తు తమః ప్రమాదే సంజయత్యక. ఇతి.

తా. సత్త్వగుణము సుఖమును పుట్టించి దానియందు పురుషుని శక్తికలవానిగా చేయును; రజోగుణము కర్తృయం దుసక్తి కలవానిగాచేయును; తమోగుణము జ్ఞానము నావ రించి ప్రమాదమునందు సక్తికలవానిగా చేయును; సముద్ర మునందు తరంగములవలె సత్త్వరజస్తమోగుణములు మన స్సునందు నిరంతరము పరిణమించుచుండఁగా నొకసమయ మం దొకగుణము హెచ్చుగా మిగిలిన రెండు గుణములు తక్కువగా నుండును. ఇదియును నచ్చటనే చెప్పబడినవి.

శ్లో. రజస్తమశ్చాభిభూయ సత్త్వం భవతి భారత,
రజస్సత్త్వం తమశ్చైవ తమస్సత్త్వం రజస్తథా. ఇతి.

తా. ఒకప్పుడు రజస్తమోగుణములను రెంటిని అడు గుపఱచి సత్త్వగుణము హెచ్చియుండును; మరి యొకప్పుడు సత్త్వతమోగుణములను అడుగుపఱచి రజోగుణము హెచ్చి

యుండును; మఱి యొకప్పుడు రచిస్తున్నప్పుడు నడుగునాని తమోగుణము హెచ్చియుండును.

శ్లో. బాన్ధవభావకతాం యోగిన్ బ్రహ్మణాం ధనం భావయేత్.

తా. సత్త్వరజస్తమోగుణములు మూడు సంతకరణమునందుఁ బుట్టుచు సమాస్తమునందుఁ బుట్టునంగఁగము లొకదానినొకటి బాధించునట్లు రచిస్తున్న మొక నొక బాధించుచుండు నని కూడ మఱియొక గ్రంథమునాదు చెప్పబడియున్నది.

ఇందులో తమోగుణము హెచ్చిన్నప్పుడు సంభవత్వములు మొదలగు నాసురసంహరణము, సర్వోగుణము హెచ్చిన్నప్పుడు లోకవాసనమొనలగు మూడు నాసనములు, సర్వగుణము హెచ్చిన్నప్పుడు సత్త్వశుద్ధి మొదలగు దేవసంగతములు నాసిర్భవించుచుండును. ఈయర్థమును హృదయమున నుంచుకొని యే భగవద్గీతలయందు చెప్పబడియున్నది.

శ్లో. సర్వద్వారేషు దేహేషు స్థితౌ ప్రకాశ ఉపజాయతే.

భావం యదా కదా విద్యాత్వస్యైష్ట్యం సర్వమర్హతే.

తా. ఈకలేబరమునఁ బలకఘన కర్మములయందు ప్రకాశమును యథార్థజ్ఞాని మెప్పుడు పుట్టుచుండునో, అప్పుడు సత్త్వగుణము వృద్ధిచేరి యున్నదని తెలియవలయును. ఇచ్చట విచారించఁగా అంతఃకరణముననున్న సత్త్వరజస్తమోగుణాత్మక మని చెప్పబడియున్నందున రజస్తమోగుణము లేర్పడక సంతఃకరణములోనుండి నివర్తించని తోచుచున్నది. అటునను అంతఃకరణమునను ముఖ్యమైన యుపాదానకారణము

సత్త్వగుణమే. రజస్తమోగుణములుకావు. రజస్తమోగుణములు రెండును సత్త్వగుణమున కుపప్తంభకములే కాని ముఖ్యకారణములు కావు. ఉపాదానకారణమునకు సహాయభూతములైన యవయవములు ఉపప్తంభకము లనఁబడును. అనఁగా లోకములో ఘటమునకు మృత్తిక ఉపాదానకారణమయినందున ముఖ్యకారణ మనఁబడును. జలము, వాయువు, తేజస్సు ఇవి మృత్తికకు సహాయములుగా నున్నందున ఉపప్తంభకము లనఁబడును. ఈ ప్రకారమే అంతఃకరణమునకు సత్త్వగుణమే ఉపాదానకారణము రజస్తమస్సులు ఉపప్తంభకము లని యర్థము. కనుకనే జ్ఞానియగువాఁడు యోగము నభ్యసించితే, రజస్తమస్సులు నశించి సత్త్వగుణము మాత్రము శేషించుచున్నది. ఈయభిప్రాయముతోనే—

శ్లో. జ్ఞస్య చిత్త మచిత్తం స్యాత్ జ్ఞచిత్తం సత్త్వముచ్యతే.
అని చెప్పఁబడినది.

జ్ఞానియొక్క అంతఃకరణము అంతఃకరణ మని చెప్పఁబడదు. సత్త్వమని చెప్పఁబడును.

ఈసత్త్వము చాంచల్యమునకు కారణ మగురజోగుణముచే మిశ్రముకానందున నేకాగ్రముగాను, భ్రాంతిచేత కల్పింపఁబడి యాత్మభిన్నములైన స్థూలపదార్థములరూపముగాఁబరిణమించుటకు కారణమైన తమోగుణముచే మిశ్రము కానందున సూక్ష్మముగాఁగూడ నేర్పడును. ఇట్టిదశలోనే ఆత్మస్వరూపము గ్రహించుటకు యోగ్యమై యుండును. కనుకనే—

శ్రు. వృశ్యలే వ్యోమాయా సద్భావ సూక్ష్మయా సూక్ష్మశ్చిత్తిభిః,
అని శ్రుతి వినబడుచున్నది.

తా. కబోగుణశూన్యమైచంః వ సేకాగ్న్యే తమో
గుణశూన్యమైచంః వ సూక్ష్మచక్షుర్బుద్ధి త సూక్ష్మచక్షురశ్చిర
నిపుణు లగుపురుషు లావృత్త్యయాః మును జూచుచుందు కని
యర్థము.

అనఁగా నే ప్రకారము విశేషమైనగాలిచే కరలిం బడి
దీపముచేత రత్నములు, ముత్యములు మొదలగువా యుక్కి
లక్షణములను నిశ్చయించుటకు శక్యము కాదో, యే కార
ము అతిస్థూలమగు గురలిచేత సూక్ష్మకో క్షునట్లు వర్తమును
కుట్టుటకు శక్యము కాదో యా కారమే యేకాగ్న్యము గాని
స్థూలమగు బుద్ధిచేత బ్రహ్మతత్వము తెలుచుటకు శక్యము
కాదని భావము.

ఇటువంటి సత్త్వమే తమోగుణమిత్త్యేన కబోగుణము
చేతఁబట్టుకొంటున్నది నానావిధదైవత్వః పంచము నాలో వినిచి కల్పిం
చుటచేత చిత్త మని చెప్పబడినది. ఇట్టిచిత్తము తమోగుణ
మో హొచ్చినప్పుడు అసారసంః దను బుద్ధించుచు స్థూలకశ
నొందును ఈయర్థము వసిష్ఠమహర్షి చే చెప్పబడినది.

శ్లో. ఆనాత్మన్మాత్మభావేన దేహభావనయా కథా,
పుత్రదారైః కుటుంబైశ్చ తతో గచ్ఛతి పినతామ్.

తా. ఆత్మగాని దేహేంద్రియాదులయం దాత్మబుద్ధిని
చేయుటచేతను దేహమునందు వెనుక చెప్పిన శాస్త్రీయగు

తా. ధానదోషాపనయనములను చేసినపక్షమం దాత్మకు శుద్ధి కలుగు ననుభ్రాంతిచేతను కుటుంబమందుండు పుత్రభార్యాదులయందు మమకారము చేయుటచేతను చిత్తము స్థూలముగా వృద్ధి నొందుచుండును.

శ్లో. అహంకారవికారేణ మమతామలలీలయా,
ఇదం మమేతి భావేన చేతో గచ్ఛతి నీనతామ్.

తా. దేహమం దాత్మబుద్ధిని చేయడ మను కరిణామము చేతను దేహాంద్రియాదులయందు చేయబడు మమకార మనుమలినక్రీడచేతను గృహక్షేత్రాదులయం దిది నాదియను నభిమానముచేతను చిత్తము బలియుచుండును.

శ్లో. ఆధివ్యాధివిలాసేన సమాశ్వాసేన సంస్మృతౌ,
హేయా హేయవిభాగేన చేతో గచ్ఛతి నీనతామ్.

తా. మనోవ్యధలు జ్వరాదిరోగములు వీటిప్రకాశము చేతను కర్తృత్వభోక్తృత్వాదిరూప మగు నీసంసారమందు స్థితిని బొందియుండుటచేతను ఈవస్తువులు విడువఁదగినవి, ఈవస్తువులు గ్రహింపఁదగినవి యను నభినివేశముచేతను చిత్తము వృద్ధి నొందుచుండును.

శ్లో. స్నేహేన ధనలాభేన లాభేన మణియోషితామ్,
అపాతరమణీయేన చేతో గచ్ఛతి నీనతామ్.

తా. పుత్రమిత్రకళత్రాదులయం దుండు స్నేహముచేతను, ద్రవ్యమం దాశచేతను, మాణిక్యములు, స్త్రీలు మొదలగు వస్తువులయొక్క తాత్కాలిక ప్రీతిజనక మగు లాభముచేతను చిత్తము బలియుచుండును.

౨-వ ప్రకరణము.

శ్లో. దురాశాక్షీపానేన భోగావలంకరేణ చ.

ఆస్థాదానేన చారేణ క్షేతోగచ్ఛతి స తామ్ర. ౩౭.

తా. ఎప్పటికీ తృప్తిని చెందని విషయాశ యను ఊర
పానముచేతను విషయభోగ మను వాయుభక్షణముచేతను
ప్రపంచమందు సత్యత్వబుద్ధిని చేయడ మను విహారముచేతను
చిత్తమనెడిసర్పము మిక్కిలి వృద్ధి నొందించుండును.

వా. ఈ ప్రకారము నీవస్తుక్కి సిద్ధించుకొంటి నాచనా
క్షయమనోనాశములను సంపాదించవలయు నని ప్రతిష్ఠి నీ
వాసనామనస్సులు ఎటువంటి వని యాకాంక్ష గా వా
యొక్క స్వరూపమును ఇంతవరకు నిరూపించినాగము. ఇకను
వాసనాక్షయమనోనాశములను క్రమముగా నిరూపించె
దము.

ఇందులో వాసనాక్షయప్రకారము వశిష్ఠునిచే చెప్పి
బడినది.

శ్లో. బంధోహి వాసనాబంధో మోక్షస్సౌ న్వాసనాక్షయః.

వాసనాస్తవం పరిత్యజ్య మత్తార్థిత్వమన్విజేత.

తా. వాసనలచే బంధింపబడుటయే సంసార మని,
వాసనలు నశించుటయే మోక్ష మనియు చెప్పబడును. కనుక
నోరామా! నీవు వాసనల నన్నింటిని ముందుగా వదలి తరు
వాత మోక్షేచ్ఛయనువాసనను కూడ వదలిపెట్టము.

ఈశ్లోకమందు చెప్పిన యర్థము వివరించుచున్నాను.

శ్లో. మానసీర్వాసనాః పూర్వం త్యక్త్వా విషయహీననాః,

మైత్ర్యాదివాసనానామ్నీర్ణహాణామలవాసనాః.

తా. ఓ రామా! ముందుగా మనస్సునం దుండు వాసనలను విషయవాసనలను ఈరెంటిని విడువుము. ఏప్రకారముగా విడువవలయునంటే చెప్పెదము. మైత్రి, ముదిత, కరుణ, ఉపేక్ష యనుశుభ వాసనలను గ్రహించుము. అందుచేతనే వెనకటి యశుభ వాసనలన్నియు నశించును.

శ్లో. తా ఆప్యంతః పరిత్యజ్య తాభిర్వ్యవహరన్నః,
అంతశ్శాంతతమన్నేహో భవ చిన్తాత్రవాసనః.

తా. ఆమైత్ర్యాదివాసనలతో కూడి వ్యవహరించుచున్నప్పటికీ, హృదయమం దావాసనలను కూడ విడచి శుభవిషయములయం దుండుశక్తిని గూడ వదలి కేవలచిద్రూపుడగు పరమాత్మయందే దృఢమైన భావన కలవాడవై యుండుము.

శ్లో. తామప్యంతః పరిత్యజ్య మనోబుద్ధిసమన్వితాం,
శేషే స్థిరసమాధానో యేన త్య సీ తం త్యజ.

తా. మనోబుద్ధులయొక్క వృత్తులు సంకల్పనిశ్చయములు. వీటితో కలిసియున్న యాచిన్తాత్రవాసనను కూడ వదలి ద్రష్టదర్శనదృశ్యములనెడి త్రిపుటీభేదమును మిథ్యాత్వబుద్ధిచేత నిషేధించఁగా నిషేధించుటకు శక్యము గాక యేప్రకార మాత్మతత్త్వము మిగులునో అప్తపరమాత్మతత్త్వమందు స్థిరముగా సమాధి కలవాడవై యనంతర మాసమాధిని కూడ వదలి కేవల బ్రహ్మస్వరూపముగానే యుండును.

తా. ఈశ్లోకములయందు మానసవాసనాశబ్దముచేత వెనుక చెప్పినలోకవాసనశాస్త్ర వాసన దేహవాసన యనుమాండువాసనలు చెప్పబడినవి. విషయవాసనాశబ్దముచేత దంభద

స్వాహంకారములు మొదలగు నాసురముల పుట్టిబడినవి. ఇచ్చట లోకానివాసలు మూడును సంభవించినవి. అందును సాధారణముగా బంధకైతెత్తిన లోకానివాసలు మృదుబంధముని, అసురములది తీవ్రబంధమును నాత్మరక్షణము చేత రెంటిని పేరుపేరుగా చెప్పినారు. లేదా శబ్దబద్ధరూప రసగంధము లయిన విషయములు వీరిని కోరినమయమున దుండుసంస్కారము మానసవాసనయని, అనుభవించుకాల ముండుసంస్కారము విషయవాసనయని గ్రహించి చెప్పవచ్చును. ఈక్షేమందు వెనుక చెప్పిన లోకానివాసలు మూడు అసురసంబంధముకలచేరి నాలుగువాసనలును ఈ మానసవాసనయును విషయవాసనలయందే యంతర్భవించును. బాహ్యవాసనాంతరవాసనలకింట భిన్నమైన మరియొక వాసన లేదగదా!

ఆక్షేపము.—ఓయీ! వాసనాపరిగ్యాగ మేకారము చేయుటకు శిష్యముగా నుండును? ఈవాసనలను కార మొకట లేదు గదా? ఆకార మున్న యక్షమునకు చేపురుతో నెత్తిపారవేయవచ్చును.

సమాధానము.—ఓహ వాసజాగరణములను సినట్లు వాసనాపరిగ్యాగములను గూడ చేయవచ్చును. అది యెటు వలెనంటి-లోకములో భోజనక్రియను విడచుట యుగవాస మనియు, నిద్రనువిడచుట జాగరణ మనియు చెప్పుదురు. ఈ రెండు ఏకాదశి శివరాత్ర్యాదికాలములయందు శిష్టులచేత నాచరింపబడుచున్నవి ఇచ్చట భోజనక్రియకు నిద్రకును ఒకవిధమైనయాకారము లేదు గదా! అయినా వాటిని కొన్ని

కాలములయందూ శిష్టులు పరిత్యజించుచున్నారు. ఆప్రకారమే వాసనలు కూడ ఆకారము లేకపోయినను పరిత్యజింప శక్యములై యున్నవి.

శ్లో. “అద్య స్థిత్యా నిరాహతః.”

ఈదివసమందు భోజనము యకుండనుండి రేపు భోజనమును చేయుదుననియు, ఈదినమంతయు నిద్రపోకుండ నుండుననియు సంకల్పముచేసి యాప్రకారమే సావధానముగా నుండుటయే ఉపవాసజాగరణము లని చెప్పబడును. కనుక భోజనక్రియానిద్రల కాకారము లేకయున్నప్పటికి పరిత్యజించుటకు శక్యమేయని యంటిరా వాసనలుకూడ నీప్రకారమే విడువ శక్యములై యుండును. సర్వవాసనలను నేను విడిచియుండునని వైదికమంత్రము త దృఢముగా సంకల్పించి సావధానముగా నుండుటకు యేమియు బాధకముండదు. వైదికమంత్రములయం దధికారములేని స్త్రీశూద్రులు తాకికవాక్యములచేతనే ఈప్రకారముగా సంకల్పముచేసి యుండవచ్చును. ఇదిగాక ఉపవాసమునందు శాకసూపాన్నాది పదార్థముల యొక్క సన్నిధానమును విడిచియున్నట్లు వాసనాత్యాగమునందును స్రక్చందనవనితాదివిషయములయొక్క సన్నిధానమును విడిచియుండవలసినది. ఆకలి, దప్పి, నిద్ర మొదలైనవి జ్ఞాపకమునకు రాకుండ నుండుటకు సచ్చాస్త్రశ్రవణ హరి నామకీర్తన నృత్యగీతాదికృత్యములచేత నుపవాసవ్రతములందు చిత్తము నేప్రకారము లాలన చేయుచుండురో యాప్రకారమే వాసనాపరిత్యాగవ్రతమునందును మైత్రీముదితాదిపుణ్యవాసనలచేత చిత్తము నుపలాలన చేయుచుండవల

యును. మైత్ర్యా వాసలు యోగశాస్త్రముచేదు . తంజలి
మహామునిచే చెప్పబడినవి.

సూ. మైత్ర్యకరుణామునితో పేషణగా, సుఖములు పుణ్యపుణ్యము
కాం, భావనాశిశ్చిత్రప్రసాదనమ.

తా. అంతఃకరణ రాగద్వేషపుణ్యపాపములచేత కలు
షముగా చేయబడును. రాగద్వేషములనాగా “సుఖాశి యా
రాగః” “దుఃఖానుశయీ ద్వేషః” అనుసూత్రములచేత చెప్పబడినవి. ఒకసుఖ మనుభవించుచుండగా ఇట్టి సుఖములే
నాకు సర్వదా సంభవించుచుండునలయునను బుద్ధి రాగమని
చెప్పబడును. ఒక దుఃఖ మనుభవించుచుండగా, ఇట్టి
దుఃఖము లెప్పుడకి నాకు రావలసి నుండునలయు ననుబుద్ధి
ద్వేషమనబడును. ఇందులో రాగము, సుఖము ననుభవించు
కాలమునందు సర్వసుఖములు నాకు రావలయు ననుబుద్ధి
విశేషము. ఇది సర్వసుఖములు అనగా ఇహలోకసుఖములు
రాజ్యపుత్ర కళ్యాణిస్తాభిజన్యములు. అలలోకసుఖములు స్వ
ర్గాదులు. వీటిని సంపాదించుసాధనసామగ్రి లేనందున, ఈసుఖ
ములు నాకు సంభవించకపోయెనే యని నాచిత్తము వ్యాకుల
పఱచుచుండును. రాగముచేత వ్యాకులము నొంది పురు
షుడు సుఖముల ననుభవించు పురుషులను చూచి నీరందలు
నాకు మిత్రులు అని వారి యందఱియం దెప్పుడు మైత్రీని
భావించునో, అప్పుడు తనకుమారునియొక్క రాజ్యము తన
రాజ్యమైనట్టు వారయొక్క సుఖముగానే యేర్పడును గనుక
సుఖములయందు తనకు నుండిన రాగము నివర్తించును.
అందువలన చిత్తము నిర్మలమై యుండును. లోకములో

నొకపురుషుఁడు తనకు రాజ్యము లేకపోయినా తనకుమారు
నకు రాజ్యము ఉన్నవాడనున తనకు రాజ్యము ఉన్నట్టుగానే
సుఖము నేప్రకారము పొందుచుండునో యాప్రకారమే
ఒక్కొక్కపురుషుఁడు ఒక్కొక్కసుఖము ననుభవించుచునే
యుండును. కనుక వీరందఱు తనవిశ్రులని దృఢముగా భావిం
చినయెడ, అన్నిసుఖములు తనకు సంభవించినటు లేర్పడును.
అప్పుడు సుఖములయందు తన కుండు రాగము నివర్తించును.
రాగము నివర్తించుగానే వర్షాకాలము గడచిపోయిన పిచ్చట
నదీజలము నిర్మలమైయున్నట్టు చిత్తము నిర్మలమై యుండును.
ఆప్రకారమే దుఃఖ మనుభవించుచుండఁగా ఇట్టి దుఃఖము
నా కెప్పటికిని రాకయుండవలయు ననుబుద్ధి ద్వేష మనబ
డును. శత్రువ్యాఘ్రసంపాదులు దుఃఖకారణములు ; ఇవియుం
డఁగా దుఃఖమును రాకుండఁజేయుటకు శత్రువుముకాదు. దుఃఖ
కారణము లగుసర్పవ్యాఘ్రాదుల నన్నింటిని నశింపఁజేయుట
కును సాధ్యముకాదు గనుక నాద్వేషము సర్వదా హృదయ
మును తపింపఁ జేయుచుండును. అప్పుడు సమస్తమైన ఇతర
జంతువులకు ప్రతిరూపమైన దుఃఖము రాకయుండవలయునని
దుఃఖవంతు లగువారియందు కరుణ దృఢముగా తలఁచునో
అప్పుడు శత్రువ్యాఘ్రాదులయందు కూడ ద్వేషము నివర్తించు
చును. అందుచేత చిత్తము ప్రసన్నమై యుండును.

కనుకనే యొక స్మృతియం దిట్లు చెప్పబడినది.—

శ్లో. ప్రాణా యథాత్మనో భీష్టా భూతానామః తే రథా,

ఆత్మాపమ్యేన భూతానాం పయాం కుర్వంతి సాధవః. అసి.

శా. తనయొక్క ప్రాణములు తన క్షేత్రకారముగా ప్రియములై యున్నవో ఆప్రకారమే సమస్తభూతములకును ప్రాణములు ప్రియములై యుండును. కనుక సజ్జనులగు వారు సకలభూతములను తనతో సమానముగా తలచి వాటి యందు నిండు దయను చేయుచుండు వని యర్థము.

సజ్జనులగువారు సకలభూతములయందును దయను చేయుప్రకారము కొందఱు మహాపురుషులచేత కనుఁబడఁబడినది.

శ్లో. సర్వే-త్ర సుఖినస్సంత సర్వే సంత నిరామయాః,
సర్వే భద్రాణి పశ్యంత మా కశ్చిద్దుఃఖమాఘ్నయాత్.

శా. ఈలోకమునం దుండు భూతము లన్నియు సుఖము కలిగి యుండవలయును. అన్ని భూతములు రోగాద్యుపద్రవములు లేకుండ నుండవలయును. సమస్తజనులు శుభములనే పొందుచుండవలయును. ఒకానొకభూతము కూడ దుఃఖమును బొందకుండనుండవలయును అని యర్థము. ఈ ప్రకారము సర్వకాలములయందు మనస్సునందు సంకల్పించుటయే భూతములయందు దయను చేయుప్రకారమని భావము.

ఈలోకమునం దుండుజనులు స్వభావముగా పాపమును చేయుచుందురు; పుణ్యమును చేయక యుందురు; ఈవిషయము చెప్పబడినది.

శ్లో. పుణ్యస్య ఫలమిచ్ఛంతి పుణ్యంనేచ్ఛంతి మానవాః,
న పాపఫలమిచ్ఛంతి పాపం కుర్వంతి యత్నతః.

తా. జనులు పుణ్యముయొక్క ఫలమైన సుఖమును మాత్రము ఎప్పుడును కోరుచుందురు గాని పుణ్యమును మాత్రము చేయరు. పాపముయొక్క ఫలమైన దుఃఖమును కోరకయుందురు గాని పాపములను మాత్రము ప్రయత్నముతో చేయుచుందురు.—

ఈపుణ్యపాపములు రెండు పశ్చాత్తాపమును కలుగ చేయుచుండును. ఈపశ్చాత్తాపము

శ్రు. కిమహం సాధు నాకరిషం. కిమహం, పాపమకరిష మితి.
అనుశ్రుతిచేత చెప్పబడినది.

తా. నేను పుణ్యకర్తను ఎందు కని చేయకపోతిని. పాపకర్తను ఎందు కని చేసితి నని పరిణాపమును పుణ్యపాపములు పొందించుచుండును. అని శ్రుత్యర్థము.

ఈపురుషుడు పుణ్యమును చేయువారియందు ముదితమును అనగా సంతోషమును ఎప్పుడు దృఢముగా భావించునో అప్పుడు పుణ్యవాసనచేత తాను కూడ జాగ్రతగా పుణ్యమును చేయుచుండును. ఆప్రకారమే పాపమును చేయువారియందు ఉపేక్షను అనగా అనాదరమును ఎప్పుడు దృఢముగా భావించునో అప్పుడు తాను పాపములను చేయక మానును. అందుచేత పశ్చాత్తాపము కలుగ నేరదు గనుక చిత్తము సుప్రసన్నముగా నుండును.

సుఖము ననుభవించు జనులయందు మైత్రిని భావించినందున, చిత్తకాలుష్యకారణమగు రాగముమాత్రమే నివర్తిం

చునది నాచి. అసూయ, ఈర్ష్య మొనలగుదోషములు కూడ నివర్తించును. అసూయచేత పులయం దుండుగుణము లనుమాచి దోషములు గాఢహించుట. ఈర్ష్య యచేత పులయొక్క గుణములను మాచి అపహించ లేక పోవుట. స్వాధు సుఖవంతులయం పుత్రిని భావించునో, అప్పుడు పులయొక్క సుఖము తనసుఖముగా నేర్పఁపి నగునక పులయొక్క గుణములయం, అసూయం లు కలుగ నేరవు. ఇట్లే రమే మణికొన్నిదోషములు కూడ నివర్తించుచుండును నూహించవలయును.

దుఃఖము వనుభవించువారియందు కింకాను భావించు వారికి శత్రువభావం లను పులుగచు ద్వేష మేర్పరచును నివర్తించునో, మూఁకొకటి తనయొక్క సుఖముచేత తన గలిగియున్న దుఃఖమును నివర్తించును. ఇట్లే మనుదోషము నానుసరింపను చున్నప్పుడు పూర్వమే యుచుహరించి వారము.

శ్లో. ఈర్ష్యతో మనః కుంభాభోగీ కుంభాభోగీ చా బలవత్ కృత్.

ఆర్ష్యోజన్మదోషావస్థి మనోభావ స్థివత్తో మనః కుం.

ఈశ్లోకి శాస్త్రవ్యము పూర్వమే ప్రాయబడియున్న.

ఆక్షేపము.—ఓ మా! పుణ్యమును చేయువారి మందు ముదితను భావించువానికి అవాసనచేత పుణ్యముల మందు ప్రవృత్తి కలుగు నని భాషించుచుతిరి. మునుపు మూడు మలినవాసనల వివరించునప్పుడు శాస్త్రవాసనతో పుణ్యము వంతర్భవింపదని, శాస్త్రముని చెప్పియుండరి గనుక ముదితను భావించుచుచే గలుగు పుణ్యప్రవృత్తి యోగికి గ్రాహ్యము కాదు.

సమాధానము.—మునుపు శాస్త్రవాసనలో నంతర్భవింపజేసి త్యాజ్యమని చెప్పిన పుణ్యము ఇష్టాపూర్వతములను కామ్యపుణ్యము. అది పునర్జన్మను సంపాదించును గనుక మలిన మని త్యాజ్యమని చెప్పబడినది. ఇప్పుడు ముదితను భావించుటచేతఁ గలుగుపుణ్యము యోగాభ్యాసముచేత కలుగు శుక్లకృష్ణ మనుపుణ్యము. ఇది పునర్జన్మను సంపాదించునది కానందున మలిన మని చెప్పబడదు; ఇట్టిపుణ్యము యోగిగ్రాహ్యమే.

యోగియొక్క పుణ్యము అశుక్లకృష్ణ మని వ్రతంజలి మహర్షి చే చెప్పబడినది.

సూ. కర్తాశుక్లకృష్ణం యోగినస్త్రివిధమతరేహం. అని.

తా. స్వర్గాదిఫలములను గలుగఁజేయు అగ్నిహోత్రాదికర్తశాస్త్రముచే విధింపఁబడినందున శుక్లమని చెప్పబడును. నరకఫలమును కలుగఁజేయు సురాపానరస్త్రీగమనాదికర్తశాస్త్రముచే నిషేధింపఁబడుచున్నందున కృష్ణమని చెప్పబడును. మిశ్రమగుకర్త శుక్లకృష్ణ మనఁబడును. ఈమూఁడువిధములగుకర్తలు యోగులుగాని పురుషులకు నేర్పడియున్నవి. యోగియొక్క కర్త ఈమూఁటిలో నంతర్భవింపదు గనుక అశుక్లకృష్ణ మని చెప్పబడును.

యోగులు కానివారియొక్క త్రివిధ మగుకర్త పునర్జన్మను కలుగఁజేయును. ఈయర్థము విశ్వరూపాచార్యులవారిచే చెప్పబడినది.

శ్లో. శుభ్రాపన్నతి చేర్చున నుద్ధృత్వా కీం గనిపె,

ఉభాభ్యాం పుష్పపాపాభ్యాం మామగ్నం ప్రాప్యతేఽపశం. ౧౧౦.

శా. పుణ్యకర్తల నీ దేనజన్మనొందును; సాక్షికర్తల చేత సరకతిర్యక్ స్థావరజన్మల నొందును; పుణ్యపాపముల రెంటిచేత మానుషజన్మ నొందును. ఈ ప్రకారము ప్రాప్త కర్తవరతంత్రుడై పుచ్చరించుచుండును.

ఆక్షేపము.—ఓయీ! యోగము శాస్త్రనిషిద్ధము కా నందున కృష్ణము కానిపోయినా, శాస్త్రముచేత విధింపబడి యున్నందున శుక్లమని చెప్పదగియున్నది. ఈలాగున నుండగా యోగియొక్క కర్తవ్యమగు యోగము అశుక్లకృష్ణమని యేలాగున చెప్పదగును?

సమాధానము.—శాస్త్రముచే విధింపబడి, స్వర్గాది ఫలములను కలుగఁజేయుకర్త శుక్లమని మేము నిశ్చయించి యున్నందున యోగియొక్కకర్త శాస్త్రవిహితమైనప్పటికి స్వర్గాదిఫలనిశేషములను కలుగఁజేయునది కాదు గనుక అశుక్లమని చెప్పదగియున్నది.

కనుక అశుక్లకృష్ణమగు యోగ మనుపుణ్యమునందు ప్రవృత్తియోగికి ఆవశ్యకమై యున్నది. అందువలన పుణ్యకారులయందు ముదితను భావింపవలయును.

ఆక్షేపము.—ఓయీ! ఈచెప్పిన న్యాయప్రకారము యోగులు కానివారు కూడ పుణ్యవంతులయందు ముదితను యథోచితముగా భావించి పుణ్యములయందుఁ బ్రవర్తించు గలరు.

సమాధానము.—ఏపురుషులు మైత్రీ ముదితాది వాసనలయొక్క భావనచేత చిత్తమును నిర్మలముగా చేసుకొందురో, వారే యోగు లని చెప్పబడుదురు గనుక మనుష్యులందఱు మైత్ర్యాదివాసనా దృఢభావనచేత పుణ్యములయందుఁ బ్రవర్తించుచుండవలయును.

ఇచ్చట చెప్పిన మైత్రీ, కరుణ, ముదిత, ఉపేక్ష ఈనాలుగు “అభయంసత్త్వసంశుద్ధిః” అని దైవసంకయందు చెప్పిన గుణములకును, జ్ఞానసాధనములుగా ౧ :-వ అధ్యాయములో చెప్పిన యమానిష్ఠ్యాదిగుణములకును, స్థితప్రజ్ఞభగవద్భక్తలక్షణములయందు చెప్పిన యద్వేష్యత్వాదిగుణముల కన్నిటికి నుపలక్షణములుగా నుండును. అందుగా మైత్ర్యాదిగుణములవలె భగవద్గీతలయొక్క ౨, ౧౨, ౧౩, ౧౬ అధ్యాయములలో చెప్పిన అమానిష్ఠ్యాదిగుణములు కూడ శుభవాసనలే అయినందున మలినవాసన లగుకామక్రోధాదులను నివర్తించుజేయు సామర్థ్యము కలవి గనుక అమానిష్ఠ్యాదిగుణములను కూడ మైత్ర్యాదివాసనలతో సమానముగా నభ్యసించవలయునని భావము.

ఆక్షేపము.—ఓయీ, శుభవాసనలు అనంతములుగా నున్నవి; ఇవి యన్నియు నొకపురుషునిచేత సాధింప శక్యములు కావు గనుక వీటిని నభ్యసించవలయునని చేయుప్రయాసము నిరర్థకముగాఁ దోచుచున్నది.

సమాధానము.—శుభవాసనలయొక్క అభ్యాసము చేత నివర్తించఁజేయఁబడు మలినవాసనలన్నియు నొకపురుషుని

యందు సంభవించినేరవు. ఇలాగున సంభవించిన: తనందు శుభవాసనల నన్నింటిని నొకపురుషుం జభ్యసించుట యానశ్య కము కనుక, అది యశక్యమైయుండును. కొన్ని మలినవాస నలు కొందఱియందు, మఱికొన్ని మలినవాసనలు మఱికొం దఱియందు నీక్రకారముగా సంభవించుచుండును. ఎవరి యందు నేమలినవాసనలు సంభవించి యుండునో, వాని వారు ముందుగా పరీక్షించి వానికి అనఁగా తనచిత్తమందుం డిన మలినవాసనలకు నివర్తకములగు శుభవాసనలను మా త్రమే అభ్యసించవలయును. ఇట్లు శుభవాసనల నభ్యసించుట యశక్యమైయుండును గనుక శుభవాసనాభ్యాసక్రయమును నిరర్థకము కాదు. ఇందుల కొకదృష్టాంతము చెప్పవలయు. ఆయుర్వేద మను వైద్యశాస్త్రమున నేకములగు బౌషధములు చెప్పబడినవి. ఆయాషధము లన్నియు నొకపురుషునిచే నేవించుటకు శక్యములు నీవు. అంతమాత్రముచేతనే బౌష ధనేవనిరర్థకమని చెప్పదగదు. వైద్యశాస్త్రమున: చెప్పిన బౌషధములచేత నివర్తించజేయబడు యావత్తు జాత్యము లొక పురుషునియందే సంభవించినేరవు. కొందఱియందు కొన్ని రోగములు మరికొందఱియందు మరికొన్ని రోగములు సంభవించియుండును. ఎవనికి నేరోగములు సంభవించి యున్నవో వాడు రోగములను పరీక్షించి తన్నివర్తకములగు బౌషధములను నేవించియుండును. అక్రకారమే శుభవాస నలు కూడ అభ్యసించబడును. శుభవాసనల నభ్యసించు పురు షుడు ముందుగా తనచిత్తమందు ఎటువంటి మలినవాసన లేన్నియున్నవో వానిని పరీక్షించి, అనంతరము వానికి విరో

ధములగు శుభవాసనలు ఏవిగా నుండునో వాటిని నిశ్చయించుకొని అభ్యసించవలయును.

లోకములోనొకపురుషుడు పుత్రనిత్ర కళ్యాణివారివారముచేత పీడింపబడుచుండి, దాని నివర్తింపజేసుకొనుటకు నెట్లు తద్విరోధియగు సన్యాసాశ్రమము నంగీకరించునో, ఆ స్రకారమే విద్యామదము, ధనమదము, ఆభిజాత్యమదము, సదాచారమదము ఇవి మొదలగు మలినవాసనలచేత పీడింపబడువాడు ఈవాసనలకు విరోధియగు వివేకము నభ్యసించవలయును.

ఈవివేకము వాసిష్ఠరామాయణము ఉపశమప్రకరణములో జనకమహర్షిజుచేత చూపింపబడినది.

శ్లో. అద్యమే మహతాం మూర్ఖిణీ తే దినైర్నిపకంత్వహి,
హంత విత్తమాహతాయాః తేషా విశ్వస్తతా వచః.

తా. ఈకాలమందు ద్రవ్యసమృద్ధిచేత నధికు లగువారికింటి హెచ్చుగా నుండుపురుషులు మరకొన్నిదినములకే ద్రవ్యమంతయు నశించి పరమదరిద్రులైయుందురు; అట్టి స్థితిని మనము చూచుచున్నారము. కనుక చిత్తమా! నీకు ద్రవ్యాధిక్యమం దింత నష్టక మెందుకు కలుగవలయును? అనగా ద్రవ్యసమృద్ధి అనిత్యముగా కనుపడుచున్నది గనుక దీని యావత్కొలఁపాయుగా విశ్వసించి విష్టవీరగదగదని భావము.

శ్లో. క్వధనాని మహిషానాం బ్రహ్మణః క్వజగంతి వా,
ప్రాక్తనానిప్రయాతాని కేయం విశ్వస్తతా తవ.

తా. నలహారిశ్చంద్రాది మహర్షిజులయొక్క ద్రవ్యసమృద్ధులు ఎంత హెచ్చుగా నుండెను. బ్రహ్మచేత నిదివరకు

సృష్టింపఁబడిన లోకములు ఎంత సంతన్నముగా నుండెను. అవి
యన్నియు నిప్పు దెక్క డికి పోయెను? వానిలో లేకమైనా,
యిప్పుడు కనుకొనఁగదా. కనుక ఇప్పుడు కనుకుడు విశ్వవ్య
మందు ఓచిత్రమా, నీను ఇంత విశ్వాస మెందుకు? ఇది అతి
స్వల్పకాలమందే నశించిపోవును.

శ్లో. కోటియో బ్రహ్మణాం యతాః గతా స్స్వర్గం పరాః.
ప్రనూతాః పాపవద్భూతాః కం ధ్యోర్తమ జీవన్.

తా. అనేకలక్షలగుగుములు జీవించు బ్రహ్మ లింతవర
కు అనేకకోట్లు నశించిపోయినారు. అనేకకోట్లసంవత్సరములు
రస్థిముగా నుండు బ్రహ్మాండములు అనంతములు నశించి
పోయినవి; ఇంకను నల నహుష హరిశ్చంద్రాదిరాజులు అనేక
కోట్లు దుష్టువలె నెగిరిపోయినారు. ఈలాగున నుండఁగా
నాజీవిత మెంతమాత్రము ఎంతకాలము నిలుచును. నీని
యందు నేను విశ్వాసము నెందుకు చేయవలయును?

శ్లో. యేషాం సమేషణోష్ఠేషో జగతాం ప్రళయోపయా,
తాదృశాః పురుషా నష్టాః సూర్యభాగ గణనైవ కా. భిసి.

తా. ఏమహాపురుషులు కను రెప్పను మూసినమాత్రాన
నేత్రపంచమంతయు నశించునో, రెప్పను తెరిచినమాత్రాననే
త్రపంచ మంతయుఁ బుట్టుచుండునో అటువంటి మహాపురు
షులందఱు నశించిపోయిరి. ఇంకను మావంటి తుద్రజనులను
గూర్చి యేమి చెప్పవలయును?

ఈప్రకారము ద్రవ్యాదిమదములను నివర్తింపఁజేయు
వివేకము కనుకరచఁబడినది.

ఆ తేజము. — ఓయీ, నిర్వాణనిత్యవస్తువివేకము, ఇహముత్యార్థఫలభోగవైరాగ్యము, శమదమాది షడ్గుణసంపత్తి, మోక్షేచ్ఛ ఈనాలుగు సాధనములచేతఁగాని బ్రహ్మజ్ఞానము పుట్టదు. ఇప్పుడు మీరు చెప్పిన వివేకము నిర్వాణనిత్యవస్తువివేకముగానే కనుపడుచున్నది. ఇట్టివివేకము బ్రహ్మజ్ఞానోత్పత్తికిపూర్వమే సిద్ధమై యున్నది. బ్రహ్మసాక్షాత్కారజ్ఞానము కలిగినతరువాత జీవన్ముక్తి నొందుటకు వాసనాక్షయమనోనా శములను సంపాదించ వలయు నని చెప్పటంబు రంభించితిరి. ఇట్టిసమయములో వివేకమును ప్రతిపాదించుట యకాండతాండవముగాఁ దోచుచున్నది. అకాండతాండవ మనఁగా సమయము గానిసమయమంది నాట్యమును చేయుట. తత్త్వజ్ఞానసాధనములను ప్రతిపాదించునప్పుడు వివేకమును ప్రతిపాదించుటకు సమయము. తత్త్వజ్ఞానము కలిగినతరువాత జీవన్ముక్తిసాధనములను ప్రతిపాదించునప్పుడు వివేకమును ప్రతిపాదించుటకు సమయము కాదు. ఇట్టి అసమయములో వివేకమును ప్రతిపాదించుట అకాండతాండవ మని చెప్పదగియున్నది.

సమాధానము. — సాధనచతుష్టయసంపత్తి కలిగినతరువాత బ్రహ్మజ్ఞానము కలుగుననునది సర్వజనసాధారణమైన రాజమార్గము. ఉపశమప్రకరణము చెప్పబడిన జనకమహారాజునకు అదివరకు సాధనచతుష్టయసంపత్తి లేకపోయినా పూర్వపుణ్యరిపాకముచేత జీవన్ముక్తు లగుకొందఱు సిద్ధులయొక్క వాక్యములను యాదృచ్ఛికముగా విన్నమాత్రాననే బ్రహ్మసాక్షాత్కారజ్ఞానము కలిగినది. అందువలన మనస్సునను విశ్రాంతి

తి కలుగునిమి తము ఇచ్చట వివేక మనుచుంధింపబడినది. ఈ జనకమహారాజునకువలెనే యింక నేపురుషులకైనా సాధన చతుష్టయసంపత్తి లేకముందే పుణ్యశేషముచేత తత్త్వజ్ఞానము కలిగినా జీవన్ముక్తిసాధనముల నభ్యసించుచుండునందు చిత్తవిశ్రాంతికొఱకు వివేకమును కూడ అభ్యసించవలసియుండును గనుక జీవన్ముక్తిసాధనముల నిరూపించు సమయములో వివేకాభ్యాసమును కూడ నిరూపించినవానము; కనుక ఇది సమయమునందు చేసిన న్యాయము గాని అనంత తాండవము కాదు.

ఆత్మేంద్రియము.—ఓయీ! ఈజనక రాజుయొక్క వివేకము తత్త్వజ్ఞానోత్పత్తికి అనంతరము కలిగించుచున మలినవాసనలారాజునకు లేవు గనుక వైత్ర మొనలగు శుద్ధవాసనలయొక్క అభ్యాసము అపేక్షించబడును. మలినవాసనలుండ గదా శుద్ధవాసనల నభ్యసించవలయును.

సమూహానము.—వాస్తవమే. మలినవాసనలుండనే శుద్ధవాసనల నభ్యసించవలయును. జనకమహారాజునకు తత్త్వజ్ఞానోత్పత్తికాలమందు మలినవాసన లేవి గాని యాజ్ఞవల్క్యభగీరథాదులకు తత్త్వజ్ఞానోత్పత్తికాలమందుగూడ మలినవాసనలనువర్తించియున్నట్లు కనుకడుచున్నది. కనుక నీజనకమహారాజునకు శుద్ధవాసనాభ్యాసము అపేక్షితము గాకపోయినా యాజ్ఞవల్క్యదులకు శుద్ధవాసనాభ్యాస మపేక్షితమైయున్నది. బృహదారణ్యకంచమూఢ్యాంశములోని కథానందర్థమునూలోచించగా యాజ్ఞవల్క్యమహర్షి వీరికి ప్రతివాదులగు ఉష స్త్రీకహళశాకల్యాదిమహర్షులు పరస్పరజయేచ్ఛ

చేత శాస్త్రవాదమును చేసినందున వీరికందటికి చాల విద్యామదము గలదని తోచుచున్నది.

ఈ యాజ్ఞవల్క్యకహాళాదిమహర్షులు తాము చేసిన వాదమందు బ్రహ్మస్వరూపమునే ప్రతిపాదనములచేత నిరూపించినందున వీరు బ్రహ్మవిద్య కలవా రనియే చెప్పఁదగియున్నది గాని యితరవిద్యలు మాత్రము కలవా రని శంకింపఁదగియుండలేదు.

ఆక్షేపము.—ఓయీ! యాజ్ఞవల్క్యదులు బ్రహ్మజ్ఞానము కలవారై నప్పటికి ఆజ్ఞానము ఆపాతజ్ఞానమే కాని నిశ్చితజ్ఞానము కాదు.

సమాధానము.— యాజ్ఞవల్క్యదులయొక్క బ్రహ్మజ్ఞానము నిశ్చితమైన యథార్థజ్ఞానమే కాని ఆపాతజ్ఞానము కాదు. వారిది ఆపాతజ్ఞానమే అయినను మనము, ఆ యాజ్ఞవల్క్యదులయొక్క వాక్యములవలన మన కందటికి కూడ ఆపాతజ్ఞానమే పుట్టవలయును గాని నిశ్చితజ్ఞానము పుట్టఁగూడదు.

నిశ్చితజ్ఞానమైననప్పటికి పరోక్షజ్ఞానమే కాని, ఆపరోక్షజ్ఞానము కాదని యంటిరా?

శ్రు. “యత్పాక్షాదపరోక్షాద్యుత్తా.”

అని ఇవి మొదలయిన చాకచక్యములచేత అపరోక్షమగు బ్రహ్మస్వరూపమును గూర్చి ప్రశ్నచేయఁబడినట్లు అందులకటువంటి బ్రహ్మస్వరూపమునే ఉత్తరముగా చెప్పినట్లు కనుపడుచున్నందున యాజ్ఞవల్క్యదులయొక్క జ్ఞానము పరోక్షజ్ఞానమే యని చెప్పఁదగియుండలేదు.

ఆత్మేశము. — ఓయీ! జ్ఞానియైన పురుషునకు విద్యాగర్వముండునని శ్రీశంకరాచార్యులవారిచే సంగీకరింబడినది. అది యెటువలెననీ, ఉపదేశసాహస్రియంబు చెప్పబడినది. శ్లో. బ్రహ్మవేత్తం హా ముక్త్యా సచిత్తజ్ఞో న భవతి. ఆసి.

తా. నేను బ్రహ్మవేత్త నను అభిమానము లేనివాడే. ఆత్మజ్ఞానిగాని బ్రహ్మవేత్త నను అభిమానము కలవాడు. ఆత్మజ్ఞానికా: డని యర్థము.

“నైష్కర్మ్యసిద్ధి” యను గ్రంథమునందు సురేశ్వరచార్యులవారి : చెప్పబడినది.

శ్లో. సమాధ్యాత్మాభిమానోఽపి ముక్త్యానుభవభక్తిః
ఓదురేఽప్యాసురశ్చేతస్త్విన్నిష్ఠులం బ్రహ్మభవతి. ఆసి.

తా. బ్రహ్మజ్ఞానము కలవానికి జ్ఞానిత్వాభిమానము అసురసంహతో చేరిన మలినవాసం గనుక సంభవించునది. సంభవించెనో, అతడు బ్రహ్మజ్ఞానియే కాదు. ఆత్మనియొక్క బ్రహ్మజ్ఞానము నిరర్థకమైనదని యర్థము గనుక బ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానికి విద్యత్వాభిమానము సంభవించునని చెప్పగూడదు.

సమాధానము. — మీచేత నుదాహరింపఁ బడిన ఉపదేశసాహస్రినైష్కర్మ్యసిద్ధివాక్యములయందు భేదము కార్యతము సిద్ధిగల తత్త్వజ్ఞానము వివక్షితమై యున్నది. అటువంటి తత్త్వజ్ఞానికి విద్యాగర్వము సంభవించునని మేమును చెప్పినది లేదు.

ఆ తేజము. — ఓయీ! జయేచ్ఛ కలిగి వాదించువారికి
తత్త్వజ్ఞానమే లేదని చెప్పవలయును.

అని పూర్వాచార్యులచే చెప్పబడియున్నది.

శ్లో. రాగో లింగ మదోఽస్య చిత్తవ్యాపామభూమిషు,
కులి శ్శబ్దలతా తస్య యస్మాద్వికలోఽటలే నిరంకి.

తా. చిత్తము ప్రవర్తించు విషయములయందు ఆసక్తి
కలిగియుండుటయే జ్ఞానభావమునకు చిహ్నమై యున్నది.
వృక్షముయొక్క తొట్టలో నిష్పాదమునకు ఆవృక్షము
పచ్చిగానుండకుండా? (అనగా చెట్టుయొక్క తొట్టలో నన్ని
యుండగా చెట్టు పచ్చిగా నుండి నేరదు.)

సమాధానము: —

శ్లో. “రాగాదయస్సౌతు కామం న సద్భూతే చరాభ్యతి,
ఉత్థాతపంష్ట్రరగివపివిద్యా కిం కల్యణం?”

తా. విషయములయందు రాగద్వేషాదులు ఉండినను
ఉండుంగాక. రాగద్వేషాదులు ఉన్నమాత్రముచేత తత్త్వజ్ఞా
నికి బాధ లేదు. అవిద్య బ్రహ్మజ్ఞానముచేత నశించు జేయబడిన
శక్తి గలదై యున్నందున కోటలు పెరికివేసిన సర్పమువలె
తత్త్వజ్ఞానిని బాధించుజాలదు. అనగా కేవల రాగద్వేషములు
బాధకములు గానేరవు. అవిద్య యని చెప్పబడు నజ్ఞానము
రాగద్వేషాదులను పరంపరగాఁ బుట్టించుచు పురుషుని బాధిం
చుచుండును. ఇట్టి అవిద్య తత్త్వజ్ఞానము లేత నశించిపోవును
గనుక నుత్తరోత్తరముగా రాగద్వేషమును పుట్టుటకు నిమి

త్తము లేనందున నాత్మాత్మకములగు సంగద్వేషములు తత్త్వజ్ఞానియందు కలుగబడుచుండినా బాధకములు కానేరవు.

ఈ ప్రకారముగా నాత్మాత్మకములగు సంగద్వేషములచేతనే చెప్పబడియున్నందున తత్త్వజ్ఞానికి సంగదులుకూడ నున్నట్టి కనుడుచున్నది గనుక సంగముంటే, తత్త్వజ్ఞానము సంభవించి నిచ్చెనగుండును.

ప్రశ్న.—అయితే యీ రెండు వాక్యములను విరోధము కలిగియున్నది ఏ వాక్యమును ప్రమాణముని చెప్పవలయును?

ప్రతివచనము.—రెండు వాక్యములను ప్రమాణముగానే చెప్పవలయును.

ఇందు లో - సంగోపిగ నును మొదటి వాక్యము సవస్థ కి పర్యంతము కలిపాకమునుబొందిన తత్త్వజ్ఞానము కలప్రసంగమని గూర్చి చెప్పుచున్నది.

సంగాదయ ప్పగును కాను మను రెండవ వాక్యము కేవల తత్త్వజ్ఞానినిగూర్చి చెప్పుచున్నది. కాబట్టి యీ రెండు వాక్యములకు సరస్పరవిరోధమే లేదు. గనుక తత్త్వజ్ఞానికి సవస్థ కిదశరాక ముందు సంగాతివాసనలు కలిగియుండును.

ఈ తీర్థము.—తత్త్వజ్ఞానికి సంగాతివాసనలుండు నినియంగీకరించు తమనకు సంగద్వేషాదులనుబట్టి చేయబడు ధర్తాధర్తములచేత జన్మాంతరమును తత్త్వజ్ఞానికి పొవలసియుండును.

సమాధానము.—వేముంచబడని చిత్తనములవలె ఆ విద్యతో కూడియున్న సంగద్వేషాదులే పునర్జన్మ కారణములు

కాని కేవలరాగద్వేషములు వేయించిన విత్తనములవలె పునర్జన్మకు కారణములు కావు గనుక తత్త్వజ్ఞానికి అవిద్య సమూలముగా నశించినందున కేవలరాగద్వేషములున్నప్పటికి వాటిచేత చేయఁబడు ధర్మాధర్మములు పునర్జన్మను సంపాదించునవి కావు.

ఈయభిప్రాయముతోనే చెప్పఁబడినది.—

శ్లో. ఉత్పద్యమానా రాగాద్యా వివేకజ్ఞానవహిన్నానా,
తదా తదైవ దహ్యంతే కుశస్తే హి ప్రరోహణాద్. అసి.

తా. తత్త్వజ్ఞానముగల పురుషునకు రాగద్వేషాదివాసన లెప్పుడెప్పుడు పుట్టుచుండునో అప్పుడప్పు డావాసనలు వివేకజ్ఞానమును వహించేత దహింపఁ బడుచుండును. అందువలన నారాగద్వేషాదివాసనలకు జన్మాంతరమును సంపాదించు సామర్థ్యము కలిగియుండ దని యర్థము. అయితే యిట్టి రాగద్వేషములు జీవన్ముక్తునికికూడ నుండవచ్చు నని యంటిరా? ఉండఁ గూడదు. రాగద్వేషములు భాసించుకాలమందు ముఖ్యరాగద్వేషములవలెనే ఆభాసరాగద్వేషముకూడ బాధకములైనందున జీవన్ముక్తునకు కేవలరాగద్వేషములు కూడ నుండఁ గూడదు. త్రాటయందు కల్పింపఁబడిన సర్పము వాస్తవము కాకపోయినా, తాను ప్రకాశించు కాలమందు వాస్తవసర్పమువలె భయమును కలుగఁజేయుచుండునుగదా !

రాగద్వేషములు వాస్తవములు కావు. దగ్ధపటమువలె నే ఆభాసమాత్రము లనుబుద్ధి దృఢముగా సర్వకాలములయందనువర్తించియుండును గనుక రాగద్వేషాదివాసనలు బాధక

ములు కానేరవని ముందు మాత్రమునే మీరు నిశ్చయించితిరి. ఇదియే గదా మేము చెప్పిన దినన్లు కి. అనిగా రొకటి పదార్థములు భాసించుచున్నప్పుడు నామందు విధాన్త్య బుద్ధి దృఢముగా కలిగియుండుటయే సవన్లు క్రియని నిశ్చయించియుంటిమి.

యాజ్ఞవల్క్యమహాముని జయేచ్ఛతో వాచించు సమయములో నిష్ప్రవాడు కండు. కనుకనే విత్తమునకు నిశ్రాంతిని గలుగజేయుటకు విద్యత్సన్యాసమును ఈ యాజ్ఞవల్క్యమహాముని పరిగ్రహించిరి.

ఈ యాజ్ఞవల్క్యమహామునికి జయేచ్ఛ యొకసయేగాదు. ధనాభిలాషయును విశేషముగా నుంటూవచ్చినది. ఏందువల్లనంటే జనకమహా రాజు చేయు యజ్ఞమునందు నానాదేశములనుండి వచ్చియున్న యనేక బ్రహ్మవేత్తలనుండన నక్షీణగా సమర్పించబడిన సాలంకారగోసహస్రములను నీ యాజ్ఞవల్క్యమహాముని తానొకరే గ్రహించి వైన నా బ్రహ్మవేత్తలగు మునులనుగూర్చి-

శ్రు. “నమో నయం బ్రహ్మిష్ఠాయ నిర్వో గోకామా ఏవ నియన్తః” అని చెప్పిరి.

తా. బ్రహ్మవేత్తయగు మహానుభావునికొరకు మేము నమస్కరించెదము. మేము గోవులయం దపేక్షకలవారమే అయితిమి అని శ్రుత్యర్థము. ఇందునలన నీ యాజ్ఞవల్క్యమహామునికి ధనాశ విశేషముగా నున్నట్లు కనుకడుచున్నది. ఇతరులైన బ్రహ్మవేత్తలను తిరస్కరించుటకుఁగానే మేము గోవుల

యం దపేక్షకలవారమని చెప్పినారుగాని వాస్తవమునకీ యాజ్ఞవల్క్యుమహాముని ధనముం దాశకలవారు కాకని యంటిరా? ఇతరబ్రహ్మవేత్తలను తిరస్కరించుటయను మఱియొకదోషమువీరియం దున్నట్టు మీచేతనే యంగీకరింపబడుచున్నది.

ఇదిగాక యితరులైన బ్రహ్మవేత్తలు తమకందఱికి దక్షిణగా నిచ్చిన గోధనమును వీరిొకరే అపహరించి రని కోపము నొందిరి. ఈయాజ్ఞవల్క్యుమునియును నిండకోపముఁజెంది వారితో వాదించి, అందులో శాకల్యుఁ డనునొకమహామునిని శాపమును పెట్టి చంపివేసిరి. కనుక నీయాజ్ఞవల్క్యుమహామునికి ధన తృష్ణక్రోధము మొదలైనవాసనలు తత్త్వజ్ఞానోత్తరకాలమందుగూడ నుంటూవచ్చినవి యని నిశ్చయము.

అయితే శాకల్యమునిని చంపినందున నీ యాజ్ఞవల్క్యుమహామునికి బ్రహ్మహత్య యను మహాపాపము సంభవించి మోక్షమును ప్రతిబంధింపలేదా యని శంకింపఁదగదు. ఎందుచేతనంటే-కాషీతకియను ఉపనిషత్తులయందు-

శ్రు. నాస్యకేనాపి కర్తణా లోకాః పీయతే న మాతృవధేన,
న పితృవధేన న స్తేయేన న భ్రాతృహత్యయా.

తా. ఈబ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానముకల పురుషునియొక్క మోక్షము మాతృహత్య, పితృహత్య, సువర్ణస్థేయము; (అనఁగా బంగారమును దొంగిలించుట) బ్రహ్మహత్య ఇవి మొదలైన పాపములచేతఁ గూడ కొంచెముగానైన హాని నొందింపఁబడదు. అని చెప్పియున్నందున తత్త్వజ్ఞశిరోమణియగు నీ మహామునియొక్క విదేహకై వల్యమున కేమియు లోపము గలుగనేరదు.

ఆర్యావంచశతి యను గ్రంథమునందు నీ యర్థమే శ్రీ
సంకర్షణమూర్తి యను నామాంతరముగల శ్రీ ఆదిశేషునిచే
జెప్పబడియున్నది.

శ్లో. హయమేధశశసహస్రాన్యథ నిరుతే బ్రహ్మహులయోగి,
పరమార్థవిన్న పుత్రైశ్చైవ పాపైః స్పృశ్యతే విముఖః. అసి.

తా. పరమార్థమైన పరబ్రహ్మతత్త్వమును నిశ్చయము
గా తెలిసిన పురుషుడు అవిద్యాగ్రంథి నశించి నిర్మలుడై యు
న్నందున కోటిఅశ్వమేధయాగములను చేసినను, వాటియొ
క్కపుణ్యములతో సంబంధము నొందడు. లక్షబ్రహ్మహత్య
ములను చేసినను, వాటియొక్క పాపములతో సంబంధము
నొందడు. అనగా తత్త్వజ్ఞానముచేత నీమహామహునకుఁ
గలిగిన విదేహకైవల్యమున కెట్టి పుణ్యపాపములచేతనైన
లోపము కలుగదని భావము.

కనుక ఇంకను విశేషముగా చెప్ప నక్కఱలేదు ;
బ్రహ్మవేత్తలగు యాజ్ఞవల్క్యుదిమహామునులకు కూడ మలి
నవాసన లనువర్తించియుండనే యున్నవి.

భగీరథుడును బ్రహ్మస్వరూపమును బాగుగా తెలుసు
కొనికూడ రాజ్యమును పరిపాలింపుచుండి వెనుకచెప్పిన మలి
నవాసనలచేత చిత్తమునకు విశ్రాంతి లేనందున రాజ్యాదుల
నన్నిటినివదలిపెట్టి విద్యత్సన్యాసము నవలంబించి చిత్తవిశ్రాం
తినొందెనని శ్రీ వసిష్ఠమహామునిచే జెప్పబడినది.

కనుక తనయందు కలిగియున్న మలినవాసనలను నెడ
టివారిదోషములను వలె చక్కగా పరీక్షించి వాటిని నివ
ర్తింపజేయుటకు తగిన శుభవాసనల నభ్యసింపవలయును.

ఈయభిప్రాయముతో నొకస్మృతియందు చెప్పినది.

శ్లో. యథాసునిపుణః సమ్యక్ పరదోషేషణే రతః,

తథాచేన్నిపుణః స్వేషు కోన ముత్యేత బంధనాత్. అని.

తా. ఎవఁడు ఎడటివారియొక్క దోషములను విచా
రించుటయం దెంతనైపుణ్యము గలవాఁడై యుండునో అంత
నైపుణ్యము తనదోషములను వివరించువిషయమై యుండెనా,
అట్టిపురుషుఁడు ముక్తుఁడు కావడమునకు సంశయములేదని
యర్థము.

ప్రశ్న:—అయితే మొదట విద్యామదమునకు నివృ
త్తి యేలాగున కలుగును?

ప్రతివచనము.—విద్యామదము రెండుప్రకారములు;
ఒకటి తనయందుండి యన్యవిషయముగాఁ బ్రవర్తించునది. అనఁ
గానేనే మహాపండితుఁడను. ఇతరులందఱు నాకంటె తక్కువ
గానుండువారను యభిమానము. రెండవది అన్యులయం
దుండి తనవిషయముగాఁ బ్రవర్తించునది. అనఁగా ఇతరులు
తాము గొప్పవిద్వాంసుల మని తలఁచి తనను నిర్లక్ష్యముగా
చూచి గౌరవింపకపోవుట. ఇందులో మొదటిదానికి నెచ్చట
నైనా మనపాండిత్యమునకు పరాజయము కలుగనే కలుగు
నను నిరంతరానుసంధానముచేత నివృత్తి కలుగును. శ్వేత
కేతువను నొకఋషికుమారుఁడు తండ్రియొద్దనే సమస్త విద్య

అను నేర్చి గొప్పవైద్యము కలవాడనైతి నని గర్వించి
ప్రవాహాణుఁ డనునొక బ్రహ్మవీర యగు రాజానొద్దకుఁబోయి
వాదించ నారంభింఁగా నా రాజు సంచాగ్నివిద్యను సూర్చి
ప్రశ్నలను జేయఁగా; అందుకుఁ బ్రత్యుత్తరము జ్ఞానా
లక నిరుత్తుడై యుండెను. అంతట నా ప్రవాహాణుఁ డను
రాజు ఈశ్వేతకేతువును జూచి ఇంతేనా నీపాండిత్యము?
అన్ని తెలుసునని చెప్పితివే యని అనేకవిధముల నిరా
కరించగా తిరిగి తండ్రియొద్దకు వచ్చి తనకుఁగలిగిన పరిభవ
మును విన్నవించెను. అంతట శ్వేతకేతువుయొక్క తండ్రి
విద్యామదము లేనివాఁడు గనుక నా ప్రవాహాణుఁ డను
రాజానొద్దకుఁ బోయి శిష్యవృత్తి నవలంబించి యాఁచుచున్న
విద్యను లభించెను. ఇట్లుగాక బాలాకే యను నొక బ్రహ్మ
ణుఁడు నిండు విద్యాగర్వము కలవాడై యనేకదేశముల
యందుండు పండితులను వాదములో పరిభవించుచు పుంప
రించి, ఒకసమయములో కాశీరాజయిన అజాతశత్రునితో
వాదించి పరిభవము నొంది యాయజాతశత్రునిచే తిరస్క
రింపఁబడి, ఆ రాజునకే శిష్యభావము నొంది బ్రహ్మవిద్యను
లభించెను. ఉపస్థికహోత్రభృతిబ్రాహ్మణులు నిండు విద్యా
మదముతో నుండి జనకసభలో యాజ్ఞవల్క్యునితో వా
దించి పరిభవము నొందిరి కనుక నెంతఁడితుడైనా తనకంటె
గొప్పవానివల్ల నెప్పటికైనా పరిభవము నొందును. ఈ ప్రకా
రముగా నాలోచించుటచేత తనయొక్క విద్యామదము
నివర్తించును.

రెండవది అన్యనియం దుండి తనవిషయముగాఁ బ్రవ
ర్తించునది. ఇది అన్యఁడగు పండితుఁడు నన్ను నిందించినా,

అవమానపఱచినా, నాకు నేమి హాని లేదని యనుసంధించుటచేత నివర్తించును.

కనుకనే యీ యనుసంధానప్రకారము విశదముగా మహర్షులచే చెప్పబడినది.

శ్లో. ఆత్మానం యది నిందంతి స్వాత్మానం స్వయమేవ హి,
శరీరం యది నిందన్తి సహాయాస్తే జనా మమ. అని.

తా. నన్ను నిందించుజనులు ఆత్మను నిందించుచున్నారా? లేక ఈశరీరమును నిందించుచున్నారా? ఆత్మను నిందించిరో, వారిని వారే నిందించుచున్నందున నే నావిషయమై భేదమును పొందవలసినవనిలేదు. అనఁగా ఒకయాత్మయే సర్వశరీరములయందు నున్నందున, ఆత్మను నిందించువాఁడు తననుతానే నిందించుకొనువాఁడు కనుక నానిందకు నివిషయమై నేనుభేదమును పొందఁ బని లేదని భావము. ఇకను శరీరమును నిందించిరో ఈశరీరము నాకు విరోధియగుటవలన దీనిని నిందించుట నాకు ఆవశ్యకమయ్యే యున్నది. కనుక నీశరీరమును నిందించువారు నాకు సహాయభూతులుగానే యున్నారు. ఇట్టి సహాయభూతు లగువారిని గూర్చి నేనేల యాగ్రహపడవలయునని యర్థము. మఱియొక స్మృతియందుఁ జెప్పియున్నది.

శ్లో. నిందావమానా వత్యంతం భూషణం యస్య యోగినః,
ధీవిక్షేపః కథం తస్య వాచాఽత్యై క్రియతా మిహ. అని.

తా. బ్రహ్మవేత్తయగు నెవనికి నిందగాని అవమానముగాని ఆలంకారముగా సంతోషకరమైయుండునో అట్టిపురుషునకు బహుప్రలాపముగలవారిచేత నేలాగున చిత్తవిక్షే

పము కలుగఁజేయఁబడును. అనఁగా నిందావమానములచేతనే చిత్తవికారము కలుగనివానికి మఱియేవిధముచేతను చిత్తము విక్షోభము నొంద దని భావము.

నైష్కర్మ్యసిద్ధియందు చెప్పియున్నది.—

శ్లో. సపరికరేవర్చస్మి దోషతత్త్వవధారితే,
యది దోషం వదే తస్య కింతత్రోచ్చరితార్థవేత్.

తా. కరచరణాద్యవయములతోఁ గూడిన యీశరీరము అనేక దోషములను విచారముచేత నిశ్చయింపఁబడియున్నది. ఇట్టి నిశ్చితదోషములుకల ఈశరీరమునందు నెవరైనా దోషములను చెప్పిన, వారియం దేమి నేరము కలదు? ఉన్నవాటిని ఉన్నట్టుచెప్పవాఁడు యథార్థవాది గనుక వానియం గొక నేరమును తలఁపఁగూడదని భావము.

శ్లో. సుప్యత్ స్థూలతథా సూక్ష్మ దేహే త్యక్తే వివేకాః,
యది దోషం వదేత్తాభ్యాం కిం తత్ర విదుషో ధివేత్.

తా. వివేకముచేత స్థూలదేహమం దాత్మాభిమానము నువిడిచినట్లు సూక్ష్మదేహమందుఁగూడ ఆత్మాభిమానమును విడిచినట్టయిన, ఆదేహములు రెంటియం దెవరైన దోషములను చెప్పితే, జ్ఞానియగువానికి నేమి లోపము కలుగును? అనఁగా తాను స్వయముగానే విడిచిన దేహములయందు అన్యులు దోషములను చెప్పితే తా నాగ్రహింపవలసినపని లేదని భావము.

శ్లో. శోకహర్ష భయక్రోధలోభమోహస్పృహదయః,
అహంకారస్య దృశ్యంతే జన్తమృత్యుచనాత్మనః. అని.

తా. లోకము, సంతోషము, భయము, కోపము, లోభము, మోహము, ఇచ్ఛ, ఉత్పత్తి, మరణము ఇవి యన్నియు సంతోషకరణమునకే కలిగియున్నవి గాని కేవలచిద్రూపుడై సర్వవికారశూన్యుడైన యాత్మకు లేవని యర్థము.

అన్యులచే చేయఁబడు నింద కూడ తత్త్వజ్ఞానికి అలంకారముగా నుండునని జ్ఞానాంకుశమను గ్రంథమందు చెప్పి యున్నది.

శ్లో. మన్నిందయా యది జనః పరితోషమేతి

నన్వప్రయత్నజనితోషయమనుగ్రహో మే,

శ్రేయోర్థి నో హి పురుషాః పరతపిహేతోః

దుఃఖార్జితాన్యథా ధనాని పరిత్యజంతి.

తా. ఈలోకములో నెవరైన నొకమనుష్యుడు నన్ను నిందించుటచేత సంతోషమును పొందెడుఃక్షముకు, అది నాకు ప్రయత్నములేకయే సిద్ధించిన అనుగ్రహమనియే తలఁచెదను. పుణ్యమును అపేక్షించుజనులు లోకమునందుండు జనులకు సంతోషమును కలుగఁజేసిన తమకు శ్రేయస్సు కలుగునేని తాము కష్టపడి సంపాదించిన సొమ్మును ఖర్చుచేసి అన్నసత్రములను చలివెంద్రులను వేయించుదురు; చెరువులను బావులను త్రవ్వించుదురు. కనుక నేను సొమ్మును ఖర్చు చేయకపోయినా యేవిధమైన ఉపకారమును జనులకు చేయకపోయినా నన్ను నిందించి నావలన సంతోషమును పొందుచున్నారు. ఇదియే నాకు మహాశ్రేయస్సు. అన్నసత్రాదులను వేసినవారికి వచ్చినఫలమును నాకును రాగలదని భావము.

శ్లో. సతతసులభదైన్యే నిస్సృజే భవోః ?

యది నును పరిణాదాతో ప్రామాణ్యేన కశ్యపే.

పరిపదతు యథేచ్ఛా మస్మిన్ననువర్తతే హ

జగతి హి బహుమకథే దుర్లభే ప్రామాణ్యే. అసి.

తా. ఈ ప్రపంచము సర్వదా దుగ్ధములనే పొంది. స్వభావముకలది; లేశనైనా సుఖము సంభవించుట చాలా అరుదుగా నుండును; ఇట్టి ప్రపంచమునందు నన్ను దూషించుట చేత నెవఁడైన నొకమనుష్యుఁడు సంకోచమును సుఖమును పొందునట్టులయిన, ఆమనుష్యుఁడు నాయొదుటఁగాని నామరుగునఁగాని యథేచ్ఛగా తనకిష్టమనంతసేపు నన్ను దూషించవచ్చును. నాకు నేమియు సంకోచము లేదు; ఎప్పుడును దుగ్ధముల ననుభవించఁజేయు నీలోకమునందు కొంచెముస్వేదనా, ఈ మనుష్యుఁడు నన్ను నింకొంచి ప్రీతిని బొందిట నాకు మిక్కిలి సవ్యతము అని అర్థము.

అవమానము కూడ బ్రహ్మవేత్తకు భూషణమే యని స్మరింపఁబడుచున్నది.

శ్లో. తథాచ తేనైవ మోగే సతాం ధర్మ మదూషయత్,

అనా యథానుమత్యేరత్ గచ్ఛేయైర్నైవ సంకరాః. అసి.

తా. బ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానము కలపురుషుఁడు సర్వపురుషుల యొక్క ధర్మమును దూషించకుండా అనఁగా అకార్యములను చేయకుండనుండి లోకమునం దుండు జనులు తనను అవమానించి తనతో నేస్తకారము కలియకయుండురో నాస్తకారము సంచరించవలయును.

స్వనిష్ఠ పరనిష్ఠములగు విద్యామదము లేప్రకారము చేత నిరసింపఁదగియున్నవో, ఆప్రకారమే ధనమదక్రోధములు వివేకముచేతనే నిరసింపఁదగినవి.

శ్లో. అర్థానా మార్జనే దుఃఖ మ్నాస్తితానాం చ రక్షణే,
నాశే దుఃఖం వ్యయే దుఃఖం ధిగర్థాన్ శ్లోశకారిణః.

తా. ద్రవ్యమును సంపాదించుట మహాదుఃఖకరమైయున్నది. సంపాదించఁబడినతరువాత దీనిని రక్షించుట అంతకంటె బహుదుఃఖకరము. ఈద్రవ్యము వొంగలు మొదలైన వారి చేత నెత్తుకపోఁబడి నశించినా దుఃఖమే! వివాహాదికార్యములకు ఖర్చుపడినా దుఃఖమే! కనుక నెప్పటికిని దుఃఖకరములగు నీద్రవ్యముల నపేక్షించుట చాల నింద్యమైయున్నది.

ఇది ధనమందుండు తృప్త్యను నిరసించు వివేకము.

ఇంకను క్రోధమును నిరసించువివేకమును చూపెదము.

క్రోధము రెండువిధములు. — తనయందుండి ఎదటివారిని బాధించునది; ఎదటివారియందుండి తనను బాధించునది.

ఇందులో మొదటిదానికి నివర్తకమగు వివేక మీప్రకారము చెప్పఁబడినది.

శ్లో. అపకారిణి కోపశ్చే త్కోపే కోపః కళం న తే,

ధర్మార్థకామమోక్షాణాం ప్రసహ్య పరిపంః ని.

తా. ఓమిత్రుడా! నీకు అపకారము చేసినవానివిషయమై నీవు కోపము చేయుచున్నావే; కోపమువిషయమై నీవు ఎందుకు కోపముచేయవు? ఈకోపమునునది నీకు ధర్మార్థకామమోక్షములను పురుషార్థముల నన్నిటిని చెఱిపివేయు

చున్నది. కనుక నీకోఁమే నీకు మహాఃకారము చేయు
చున్నది. దీనియందు కోఁమును చేయుము.

శ్లో. బలాదితో ధర్మయశోర్ధవాశనః
స తేవపార్థ స్వశరీరతాపనః,
నచహ నామృత తాతాయ యస్స తాం
మనాంసి కోప స్సముపాశ్రయ త్కృష్ణ. అని.

తా. కోపమునుచది ఈలోకమునందు ధర్మమును, క్షత్రిని
ద్రవ్యమును వీడినన్నిటిని నశింపజేయుచున్నది. తనశరీరమును
కూడ నిష్పలో వేసి కాల్చినట్లు బాధించుచున్నది. ఈలోకము
నందుఁగాని పరలోకమునందుఁగాని వీనికి తేమమును కలుగఁ
జేయునది కాదు. ఇట్టికోపము సజ్జనులయొక్క మనస్సునం
దేప్రకారము నిలుచును.

అన్యులయందుండి తనవిషయముగాఁ బ్రవర్తించు
రెండివకోపమును నివర్తించజేయు నివేక మీవిధముగా
నిరూపింపఁబడినది.

శ్లో. నమోఽస్తు కోపదేవాయ స్వాశ్రయఃకాలినే భృశం,
కోపృశ్య మమ వైరాగ్యదాయినే దోషబోధినే.

తా. కోపము అగ్నివలెనే తాను ఏపురుషుని నాశ్ర
యించియుండునో యాపురుషుని మండింపజేయుచున్నది. ఎద
టివానియందుండి నాయందు ప్రసరించి నాయందుండుదోష
ములను నాకుఁదెలిపి నాకు వైరాగ్యమును కలుగఁజేయు
చున్నది. కనుక కోపమును అగ్నిదేవుఁడనాకు మహోపకా
రిగా నున్నాఁడు. ఇతనికి నేను నమస్కరించుచున్నాను. అనఁ

గా; యజ్ఞదత్తుఁ డనువానికి దేవదత్తుఁ డనువానియందు కోపము కలుగుచున్నది. దేవదత్తునియందు కొన్ని దోషములుంటేగాని యజ్ఞదత్తునికి వీనివిషయమై కోపము కలుగదు. దేవదత్తుఁడు బుద్ధిమంతుఁడై యోజించినయెడల తనయందుండు దోషములు తనకుఁదెలియును. ఈదోషములు నాయందుండుటచేత యజ్ఞదత్తునికి నాయందు కోపము కలిగినదని తెలుసుకొని అటుమీఁదట అట్టిదోషములు తనయందు లేకుండ నుండులాగున దేవదత్తుఁడు ప్రయత్నముచేయును. ఇదిగాక యజ్ఞదత్తునియొక్క శరీరమందు వణకు, చెమట, పండ్లు కొలుకుట మొదలైన సంకటములను కలుగఁజేయుచుండఁగా చూచి యీకోపము యజ్ఞదత్తుని చాల బాధించుచున్నదియని తెలుసుకొని యిట్టిస్వాశ్రయమును బాధించుకోపమును మనము ఎన్నఁటికి పొందఁగూడదని నిశ్చయించుకొని యుండును. కనుక అన్యనిష్ఠమై తనయందుఁ బ్రవర్తించు కోపము బుద్ధిమంతుఁడైనవానికి స్వదోషములను తెలియచేసి వైరాగ్యమును కలుగఁజేయును. కాబట్టి అన్యనిష్ఠమైన కోపము నాకు ఉపకారకమే కాని అపకారకము గాదని చింతింపవలయు నని భావము.

శ్లో. న మే ఽపరాధః కిమకారణే నృణాం
మదభ్యసూయేత్యక్తి నైవ చింతయేత్,
నయత్కృతాప్రాగ్భవబంధనిస్సృతి
స్తతోఽపరాధః పరమోను చింత్యతామ్. అసి.

తా. నేను వీమియు తప్పును చేయలేదే? ఈమనుష్యులకు నాయందు నిష్కారణముగా కోపము ఎందుకు రావలయు

నని అలోచించెదగదు పూర్వజన్మమందు నేను ఈసంసారబంధము నివర్తించు సదుపాయమును చేసుకొనకపోవుటయే అపరాధము. అట్లమహాభాధమును నేను చేసియున్నాను; నీవీరికందఱికి నాయందు కోరికలు లిగినది గాని నిష్కరణముగా కలుగలేదని చింతింపవలయును.

ఇట్టివివేకముచేత కోరికలు సమూలముగా నివర్తించును.

ధనాభిలాష క్రోధములను వలెనే స్త్రీలయందు పుష్కలమందుండు ఆశనుగూడ వివేకముచేత నశించజేయవలయును.

ఇంతలో స్త్రీవిషయమైన యభిలాషను నివర్తించజేయువివేకమును గూర్చి వాసిష్ఠసామాయణములో చెప్పియున్నారు

శ్లో. మాంసపాంచారికామూర్తు యంత్రాలోకాగమినీ,

స్నాయస్థిగ్రంథికాశ్వాశ్చ స్త్రీయోకీ మిషకోభసవే.

తా. నరములు, ఎముకలు వీరయొక్క గ్రంధులుగల స్త్రీయనుమాంసపుబొమ్మయొక్క యంత్రముచేత చలించు శరీరజంజరమందు ఏమి మంచి కలదు? దీనిని చూచి యేలమో పొందెదరు ?

శ్లో. త్వక్ మాంస రక్త బాష్పంబు పృథక్ కృత్వా విలోచనే,

సమాలోకయ రమ్యంచేత్కిం ముఖం పరిమూహ్యసి.

తా. ఓరి మూర్ఖడా! స్త్రీలయొక్క నేత్రములను జూచి అతి వ్యామోహమును పొందుచున్నావు; ఈనేత్రములయొక్కస్వరూపము నాలోచించుము; ఈనేత్రములు చర్మము, మాంసము, రక్తము, నీరు వీటియొక్క సంయో

గముచేత నేర్పడినవి; ఈవస్తువులను ప్రత్యేకముగా నాలోచించితే యేమైనామంచి యున్నదా? అంతయు నసహ్యముగానే యుండును. కనుక స్త్రీలయొక్క నేత్రములను చూచి వ్యర్థముగా వ్యామోహమును పొందకుము.

శ్లో. మేరు శృంగతటోల్లాసి గంగాజలరయోపమా,
దృష్టా యస్మిన్ స్తననేముక్తాహాసోల్లాసకాలితా.
శ్చ శానేషుదిగంతేషు స ఏవలలనాస్తనః,
శ్వభిరాస్వాద్యతే కాలేలఘుసిండభవాంధసః.

తా. మేరుపర్వతముయొక్క శిఖరమందు ఆకాశగంగా ప్రవాహము ఏప్రకారము ప్రకాశించుచుండునో యాప్రకారమే స్త్రీలయొక్క స్తనమండలమందు ముత్యాలహారము ప్రకాశించుచున్నదని చూచి నిండు ఆనందమును బొందుచున్నావు. ఈస్త్రీస్తనమే చివరకు శ్చ శానములోఁబడి అన్నపుముద్దవలె కుక్కలచేత కవిసి కవిసి భక్షింపఁబడును. ఇట్టి పర్యవసానస్థితిని ఆలోచింపఁగా స్త్రీస్తనమందు ఏమి రమ్యత యున్నదో తెలియవలయును.

శ్లో. కేశకజ్జలధారిణ్యో దుస్పర్శాలోచనప్రియా,
దుష్కృతాగ్ని శిఖానార్యో దహంతి తృణవన్నర.

తా. జనులయొక్క పాపములచేత సంపాదించఁబడిన దీపజ్వాలలే స్త్రీలు. దీపములకు నల్లనికొడియున్నట్లు లీస్త్రీలకు నల్లనితలవెంట్రుకలు క్షలవు. దీపములు ముట్టుకొంటే కాల్చును. స్త్రీలు ముట్టుకొంటే అంటుకొనివచ్చి యావజ్జీవము బాధించు

చుందురు. సామాన్యముగా చూచుచున్నప్పుడు నీగు కేవలము
వలెనే సోగునుగా కనుకడుచుందురు. తమతో సంబంధించిన
మనుష్యులను ప్రేమములు గట్టిపోగులను వహించినట్లు వహించు
చుచుందురు.

శ్లో. జ్వలతా మహా దూరేన సరసా లోకే సేవయా.

స్త్రీయోగం నరకాగ్ని నామిదం చోరునామిదం.

తా. అతిదూరమందనంగా యశలోకమునందు నుండు
చుండునరకము లను నగ్నులకు స్త్రీలను సదాశ్రములు శ్రీ
ములుగా నున్నప్పుడుకే నెండిపోయిన మంచికట్ట లని సంచ
దగియున్నవి. అనగా నరకాగ్నులను ప్రజ్వలింపజేయుటకు
స్త్రీలు మంచి యెండుకట్టలవంటివా రని భావము.

శ్లో. కామనామ్నా కిరాతేన వికీర్ణా ముగ్ధా హాసయా,

నారోఽపి స విహంగానా మంగిబు నవనగురూః.

తా. మత్తభుండును కింతునిచేత తలెనిలేని మనుష్యు
లనుపతులను కట్టుటకుగాను స్త్రీలను వలలు అంతట
వ్యాపింపబడినవి. అనగా స్త్రీలయందాసక్తికలవారు వలలో
చిక్కిన పతులవలె నిండుగ బాధపడి స్వరూపమును నశింప
జేసుకొందురు. కనుక నెంతమాత్రము స్త్రీలయం దాసక్తిని
బొందఁగూడ దని భావము.

శ్లో. జన్మపల్వలమత్స్యనాం చిత్రకర్దమచారిణాం,

పుంసాం దురాసనారజ్జు ర్నార బడిశశిడికా.

తా. పురుషు లనువారు సంసారమనుస్వల్పమగు జల
ము గలమడుగులో నుండుమత్స్యములు. విశేషముగా
మనస్సు అనుబురదలోనే తిరుగుచుందురు. ఇట్టి పురుషులు

తస్యములకు స్త్రీలు దుర్వాసన యనుత్రాటియందు కట్టిన ఆశ
యను గాలముయొక్కచివర నుండింపబడిన మాంసశకలము
వంటివారు గనుక మత్స్యములు గాలముయొక్కచివరనుండు
మాంసశకలమును బట్టుకొని యేలాగున మృతినొందునో
యాప్రకారముగా నీ పురుషులు దుర్వాసనచేత స్త్రీల నంగీక
రించి స్వరూపహాని నొందెద రనిభావము.

శ్లో. సర్వేషాం దోష రత్నానాం సుసముద్ధిక యానయా,
దుఃఖశృంఖలయానిత్య మలనుస్తు మమ స్త్రీయా.

తా. రత్నములను భరణివలెనే సమస్తదోషములకు
నిధానమగు స్త్రీలు దుఃఖజనకములయిన కాలిసంకెలవంటి
వారు. ఇట్టి స్త్రీలతో సంబంధము చాలును. ఇంక వీరితో సం
బంధము చేయఁ గూడదు.

శ్లో. ఇతో మాంస మితో రక్త మితోఽస్థిస్థిని వాసరైః,
బ్రహ్మక కరిష్యమైరేవ యాని స్త్రీ నిషచారుతామ్.

తా. ఇచ్చట రక్త మున్నవి. ఇచ్చట మాంస మున్నవి.
ఇచ్చట నెముక లున్నవి. అని యీప్రకారము విచారింపఁగా
కొన్నిదినములలోనే స్త్రీశరీరము విషమువలె భయమును
గలుగఁజేయును.

శ్లో. యస్య స్త్రీ తస్య భోగేచ్ఛానిస్త్రీ కస్య క్వ భోగభూః,
స్త్రీయం త్యక్త్వా జగత్త్యక్త్వం జగత్త్యక్త్వా సుఖభవేత్. అని.

తా. ఎవనికి స్త్రీ కలవో వానికి భోగమునం దభిలాష
యుండును. స్త్రీ లేనివానికి భోగవాంఛ యుండ నేరదు. స్త్రీని

విడిచినపక్షమునకు ప్రసంగించునంతను విడిచినవాడవును.
ప్రసంగమును విడుచుగానే మోక్షసుఖమును బొందును.

ఇకను పుత్రవిషయమైన యభిలాషను నివర్తించజేయు
వివేకము బ్రహ్మానందమును గ్రంథమునందు శ్రీ భారతీతీర్థ
స్వాములవారిచే జెప్పబడినది.

శ్లో. ఆలభ్యమానస్తనయః శతశా స్త్రీకమన్వితి,
లబ్ధోఽపి గర్భపాలేన ప్రసవేన చ బాధితే.

తా. పుత్రుఁడు పుట్టనికాలముందు తలదండ్రులను పుత్రుఁ
డొక్కడైనా లేకపోయె నని చాలదుఃఖమును పొందుచు
చుండును. గర్భముందు ప్రవేశించినపిమ్మట పూర్తిగా తొమ్మిది
నెలలవరకు గర్భములో నుండక మధ్యకాలముందే క్రిందబడి
పోవుటచేత నిండు దుఃఖ పెట్టును. ఒకవేళ పుట్టినెలలు
గర్భములో నుండినా క్రమేవకాలముందు పుట్టినదుఃఖమును తల
దండ్రులకుఁ గలుగఁ జేయును

శ్లో. జాతస్య గ్రహానో గాతః కుమారస్య చ మూర్ఖతా,
ఉపసితేఽప్యవిద్యోగ్య మనుచ్యోహం పాదతే.

తా. పుట్టినతరువాత గ్రహముల చేతను రోగములచేతను
తాను బాధించబడుచు దలదండ్రులను బాధించుచు. అయిదాఱు
సంవత్సరముల యాఁడువాఁడైనపిమ్మట చెప్పినమాట వినక
మూర్ఖుఁడుగా నుండెనా, తలదండ్రులను నుండు దుఃఖము చెప్పి
తీరదు ఉపనయనమును చేసినపిమ్మట చదువుకొకతిరుగుచుండెనా
అపరిమితదుఃఖముగానుండును; చదువుకొని పండితుఁడైన

పిమ్మట వానికి నివాహము కాకపోయినచో తలిదండ్రులకునుండు దుఃఖమునకు వితియే యుండదు.

శ్లో. యూనశ్చ పరదారాదిదారిద్ర్యం చ కుటుంబినః,

ప్రిత్యర్థదుఃఖ్య నాస్త్యంతోధనీచేన్ద్రియతే తదా. అని.

తా పుత్రుఁడు మంచివయస్సులో నుండుకాలమందు పరస్త్రీసంగముగాదిదుష్కార్యములయందు ప్రవర్తించుచుండెనా తల్లికి దండ్రీకి కలిగియుండు భయదుఃఖముల కవధియే యుండ నేరదు; దైవవశముచే నిష్టదుర్వ్యసనములు లేక స్వభార్యతోనే కలిసియుండి సంతానమును బడసి కుటుంబిగా నుండెనా వానికి కుటుంబరక్షణకొఱకుఁదగిన ద్రవ్యము లేక యుండును; అప్పుడు తలిదండ్రులు “అయ్యా! వీఁడు పిల్లలు గలవాఁడే సొన్నులేక పోయెనే. ఈపిల్లలను ఏప్రకారముపోషించుకోఁగలఁ”డని నిరంతరము కన్నీరును విడుచుచుందురు; అదృష్టవిశేషముచేతకుటుంబిగా నుండి ద్రవ్యము కూడ నుండెనో, అప్పుడువాఁడు ఆయుష్యము లేక త్వరలో చచ్చిపోవును. అప్పుడు తల్లిదండ్రుల యొక్కదుఃఖము అపారమై అవాఙ్మానసగోచరమై యుండును. గనుక పుత్రులవిషయమై తల్లిదండ్రులకు కలదుఃఖమున కెప్పటికి విచ్ఛేదము కనుపడదు.

ఇట్టివివేకాభ్యాసముచేత స్త్రీలవిషయముగా పుత్రుల విషయముగానుండు నభిలాష క్రమక్రమముగా నివర్తించును.

ఏప్రకారము మలినవాసన లగు విద్యామదధనమదములకు కామక్రోధములస్త్రీపుత్రవిషయాభిలాషలకు వెనుక చెప్పిన వివేకముల నభ్యసించుటచేత ప్రతికారమును చేయుదురో

యాప్తకారమే యితరముల్లమున మలినవాసనలకు నూడ
శాస్త్రములచేతను స్వయుక్తిచేతను ప్రతికారముల నాలోచించి
నివర్తింపజేసుకోవలయును. తరము, దుఃఖ పర్వమలినవార
ఫలకీప్రకారము ప్రతికారమును జేయఁగా జీవన్ముక్తియను పరమ
పదము పొందఁబడును.

ఈ యర్థము వశిష్టమహామునిచే చెప్పఁబడినది.

శ్లో. వాసనాసంపాత్యాగే యది యత్నం కకోష్యలా,

తాస్తే శిథిలతాం యాతి సర్వాధివ్యాభయః క్షణాత్.

తా. ఓరామా! మలినవాసనలను నివర్తింపజేయుట
యందు విశేషముగాఁ బ్రయత్నమును చేరితివా, నీమనస్సు
నందునుండు తాపత్రయము లన్నియు నిమిషములో నశించిపోఁ
గలవు.

శ్లో. పాపక్షేణ ప్రయత్నేన బాహ్యభృశ్యణ వాసనాః,

స్థితిం బధ్నాసి చేత్త్వా పపమాసావయస్యలం. ౨౨.

తా. పురుషసాధ్యమైన ప్రయత్నముచేత మలినవాస
నల నన్నిటిని బలాత్కారముగా వెడలఁదఱిమి స్థిరముగా
కుంటివో, జీవన్ముక్తియను పరమపదమును పొందఁగలవు.

అక్షేపము.—ఓయీ యిచ్చట పురుషప్రయత్న మని
చెప్పినది వెనుక చెప్పినధనదారాది విషయదోషములయొక్క పరి
శీలన మనువివేకమేకదా! ఈవివేకము నూటిమాటికి చేయఁ
బడినప్పటికి బలవంతములగు నింద్రియవ్యాపారములచేత
గాఢానిద్రాబడి కార్యకారి గాక యుండును.

ఈయర్థము భగవద్గీతలలోఁ జెప్పఁబడియున్నది.

శ్లో. యతతో హ్యపి కౌంతేయ పురుషస్య వివశ్చిహ్నిః,

ఇంద్రియాణి ప్రమాణీని హరంతి శ్రుతభం మనః. అని.

తా. వివేకజ్ఞానము గల పురుషుఁడు వివేకమును అభ్యసించుచున్నప్పుడికి నింద్రియములు నిండుబలవంతములు గనుక మనస్సును వివేకాభ్యాసములోనుండి తొలగించి తమతమవిషయములయందుఁ జేర్చుచుండును.

శ్లో. ఇంద్రియాణాం హి చరతాం యన్తనోఽను విధీయతే,

తవస్య హరతి శ్రుతా వాసుర్నావమివాంభసః. అనియు,

తా. ఇంద్రియములు విషయములయందు సంచరించునప్పుడు మనస్సు కూడ విషయములయందు సంచరించుచుండును. ఇట్టి విషయసంచరణశీలమగు మనస్సు సముద్రజలమందు సంచరించునావను వాయువు హరించినట్టు లీపురుషునియొక్క వివేకజ్ఞానమును హరించును. కనుక వివేకాభ్యాసము ప్రయోజనకారిగా నుండదు.

సమాధానము.—వివేకము నభ్యసించునప్పుడు ఇంద్రియములు వివేకమును కలుగఁజేయుపక్షమునకు నింద్రియములను ప్రత్యాహారముచేత నిరోధింపవలయును. ఈప్రకారము నిరోధింపఁబడి ఇంద్రియములు వివేకమును చెఱుపఁజాలవు. ఈఅర్థము శ్రీభగవద్గీతలయందే చెప్పబడినది.

శ్లో. తాని సర్వాణి సంయమ్య యక్త ఆసీత్ మత్పరః,

వశే హి యస్యేంద్రియాణి తస్య ప్రజా ప్రతిష్ఠితా.

తా. యోగియగువాడు జ్ఞానేంద్రియకర్తేంద్రియముల నన్నిటిని నిరోధించి అనగా విషయదేశములయందు చేరనటుల నిర్బంధించి భగవంతుఁడైన నాయందు భక్తికలవాడై యుండవలయును. ఎవనికి నింద్రియములు స్వాధీనములైయుండునో వానికి దత్తజ్ఞానము స్థిరముగా నుండును.

శ్లో. తస్మాద్యస్య మహాబాహూః సిన్ధుహితాని నిర్వహేః,

ఇంద్రియాణాం చ మార్గేశ్వరస్య ప్రభా ప్రసక్తితా. ఆసి.

తా. కనుక నోయద్దనా! యేప్రసక్తున కింద్రియములు విషయములనుండి సర్వప్రకారములచేత నిర్మత్తములై స్వాధీనములొ నుండునో, యాప్రసక్తుఁడెస్థిరమైతత్త్వజ్ఞానము కలవాడై యుండును.

మఱియొకస్థితిమందు నూడఁ చెప్పఁబడియున్నది.

శ్లో. న పాణిపాదచక్రణాః న నేత్రచక్రణాః యః,

న చ వాక్చక్షుశ్చైవ మితిశిష్టస్య లక్షణమ్. ఆసి

తా. బ్రహ్మవేత్తయగు సన్యాసి యోగభ్రంశకరములైన హస్తచాపల్యము, పాదచాపల్యము, నేత్రచాపల్యము, వాక్చాపల్యము ఇంక నితరేంద్రియచాపల్యములు యివి కలవాడై యుండఁదగదు. హస్తచాపల్యాదులు లేక యుండుటయే శిష్టుఁడగు బ్రహ్మవేత్తయొక్క లక్షణము.

ఈస్థితియందుఁ జెప్పిన హస్తపాదాదిచాపల్యశూన్యత్వమే మరియొకస్థితిలో ముందుగా సంక్షేపముగా చెప్పఁబడి, తరువాత వ్యాఖ్యానము చేయఁబడియున్నది.

శ్లో. అజిహ్వాష్మండకక పంగురంధో భగ్ధిర వివచ,
ముగ్ధశ్చ ముచ్యతే భిక్షుష్వడ్భి రేతై ర్న సంశయః.

తా. బ్రహ్మవేత్తయగు సన్యాసి నాలుక లేనివాడుగా,
పుంస్త్వము లేనివాడుగా, కాళ్లు లేనివాడుగా, కండ్లు లేని
వాడుగా, జెవులు లేనివాడుగా, మనస్సు లేనివాడుగా
నుండెనా? ఈ ఆఱుధర్మములచేత ముక్తికొందును; ఇందుకు
సంశయము లేదు.

ఇది సంగ్రహశ్లోకము. ఇందులో నాలుక లేనివాడని
వాక్పాఠ్యము, పుంస్త్వము లేనివాడని ఇతరకర్తేంద్రియ
చాపల్యము, కాళ్లు లేనివాడని పాదచాపల్యము, కండ్లు లేనివా
డని నేత్రచాపల్యము, జెవులు లేనివాడని శ్రోత్రేంద్రియచాప
ల్యము, మనస్సు లేనివాడని మనశ్చాపల్యము నివారింపబడి
నవి. కాళ్లు లేనివాడని చెప్పటచేతనే హస్తచాపల్యము
గూడ నివారింపబడినది.

సన్యాసికి నుండదగిన నీయాఱుధర్మములు ఎటువంటి
వని యాకాంక్ష రాగా వివరింపబడినవి.

శ్లో. ఇదమిష్టమిదం నేతి యోఽశ్నన్నసి న సజ్జతే,
హింసం సత్యం మిత్రం వక్త్రీ తమజహ్వాం ప్రచక్షతే.

తా. భోజనము చేయునప్పు డిది యిష్టము. ఇది అయి
ష్టము. ఇద్దిరుచిగానున్నది. ఇద్దిరుచిగా నుండలేదని యెవ్వఁడు
సక్తుఁడు కాఁడో భూతములకు హితమై యధార్థమైన
వాక్యమును కొల్లదిగాచెప్పనో యసన్యాసి యజిహ్వాడని
అనఁగా నాలుక లేనివాడని చెప్పబడును.

శ్లో. అద్య జాతాం యథా నార్థం తథా వేదశాస్త్రీం,
శతవర్షాం చ యో వృష్టిం విశ్వకారస్య పంచకః.

తా. ఎవ్వఁ డీదినమందుఁ బుట్టినస్త్రీవ్యక్తిని నూలుసంవత్సరములు గల స్త్రీవ్యక్తిని చూచినప్పు డే ప్రకారముగా చిత్త వికారము లేనివాఁడై యుండునో యా ప్రకారమే నదునూలు సంవత్సరములువయస్సుగల స్త్రీవ్యక్తిని చూచినా, నిర్వికారుఁడై యుండెనా, అతఁడు పండుఁడని అనఁగా పూర్వము లేనివాఁడని చెప్పఁబడును.

శ్లో. భిక్షార్థమనునం యస్య విజ్ఞాత్రకరణాయ చ,
యోజనాన్న పరం యాని సర్వథా పంగు రేవ సః.

తా. ఎవ్వఁడు భిక్షాకాలమందు మాత్రము నడచుచుండునో, మాత్రపురీపోత్సర్గములనును బాహ్యదేశమునకు నడుచుచుండునో, గ్రామాంతరమునకు వెళ్లవలసియుండెనా ఆమడదూరమునకు పైఁగా నడువఁడి, అతఁడు పంగు వని, అనగా కాళ్లు లేనివాఁడని చెప్పఁబడును.

శ్లో. తిష్ఠతో వ్రజతో వాచి యస్య చక్షుర్ని దూరగం,
చతుర్భుగం భువం ముక్త్యా పరివ్రాట్ సోఽంభ ఉచ్యతే.

తా. నిలిచినప్పుడు గాని పోవునప్పుడుగాని ముందరనుండునాలుగుబారలపోడవు గల భూమిని విడిచి పైఁగా నెవని యొక్క నేత్రములు ప్రసరించునో యాసన్యాసి యంధుఁడని అనఁగా కన్నులు లేని వాఁడని చెప్పఁబడును.

శ్లో. హితం మితం మనోరామం పచశ్శో కాపహం చ యత్,
శ్రుత్వా యో న శృణోతీవ బధిరస్య ప్రకీర్తితః.

తా. ఉత్తరకాలమందు శుభమును గలుగఁజేయు నదియుఁ దత్కాలమందుండు శోకమును నివర్తింపఁజేయునట్టి వాక్యములను వినిపూడ నెవ్వఁడు విననివానివలె సంచరించునో యట్టిసన్యాసి బధిరుఁడని అనఁగా చెవులులేనివాఁడని (చెవిటి వాఁడని) చెప్పఁబడును.

శ్లో. సాన్నిధ్యే విషయాణాం చ సమర్థోఽవికలేంద్రియః,
సుప్తవస్త్వర్తతే నిశ్చలః భిక్షుర్ముగ్ధస్త్వ కీర్తితః.

తా. భోగ్యములై సశబ్దాదివిషయములు సన్నిధానముం దున్నప్పటికి, తాను శబ్దాదివిషయముల ననుభవించుటకు సమర్థుడై యున్నప్పటికి, చక్షుశ్రోత్రాదీంద్రియములు లోపము లేక యున్నప్పటికి నెవ్వఁడు విషయములను తెలుసుకోకనిద్రించు వానివలె కనుపడునో, యతఁడు ముగ్ధుఁడని అనఁగా మనస్సు లేనివాఁడని (మూర్ఖుఁడని) చెప్పఁబడును.

శ్లో. న నిందాం నస్తుతిం కుర్యాన్న సంవిత్సర్వణి స్పృశేత్,
నాతివాదే భవేత్తత్త్వత్సర్వత్త్వైవ సమా భవేత్.

తా. బ్రహ్మవేత్త యగు సన్యాసి అన్యులనుగూర్చి నిందనుగాని స్తోత్రమును గాని చేయఁగూడదు. అన్యజనుల యొక్క రహస్యదోషములు తనకు తెలిసిననున్నా, వాటిని బయలుపఱచి యెటువంటి మనుష్యునినైనను నొప్పింపఁ దగదు. అధికముగా సంభాషింపఁదగదు. తనయందు విరోధముతోఁగాని స్నేహముతోఁగాని వర్తించుజను లందఱి యందు సమానమైఞ్చ చిత్తవృత్తి కలవాడై యుండవలయును.

శ్లో. న సంభాషేత్ స్త్రీయం కాంక్షన్యార్థవృష్టౌ చ న స్తరేత్,
కథాం చ వర్జయేత్తాసాం స పశ్యేద్భితామసి.

తా. బ్రహ్మవేత్త యగు సన్యాసి యెటువంటి స్త్రీతో
నైనను సంభాషించరాదు; పూర్వము చూచిన స్త్రీని మన
స్సులో స్థిరపఱచరాదు; స్త్రీలయొక్క సమాచారమును వెళ్ళు
కోఁగూడదు; విశేష మేల! చిత్రమందు ప్రాయఁబడిన స్త్రీనిఁ
గూడ జూడఁగూడదు.

ఈ ప్రకార మింద్రియముల నిరోధించువానికి వైరా
గ్యము దృఢముగా కట్టించబడును.

ఈలోకములో ప్రతీము నాచరించుపురుషుఁడు నక్త
భోజనమును గాని ఏకవాసభోజనమును గాని ఉపవాసమును
గాని మానమును గాని చేయుదు నని సంకల్పించి సావధా
నుడై చెడిపోకుండ నేత్రకారము పరిపాలించుచుండునో యా
ప్రకారమే బ్రహ్మవేత్తయగు సన్యాసియు వెనుకఁజెప్పిన యజి
హ్వాత్వాదిప్రతముల నవలంబించి వివేకమును చెడరిపోకుండఁ
బరిపాలింపవలయును.

ఈ ప్రకారము పురుషుఁడు శ్రద్ధాభక్తులు గలవాడై చిర
కాలము మధ్యమధ్య విచ్ఛేదము లేకుండ ఇంద్రియనిరోధవివేక
ముల నభ్యసించఁగా మైత్రీముదితాదిశుభ వాసనలు దృఢములై
యాసురము లగు కామక్రోధాదిమలేనవాసనలు క్షయము
నొందును; ఆనంతరము నిశ్వాసోచ్ఛ్వాసములు నేత్రముల
యొక్క నిమేషాన్తేషము లేప్రకారము పురుషప్రయత్నము
లేకయే ప్రవర్తించుచుండునో యా ప్రకారమే మైత్ర్యాదిశుభ

వాసనలు స్వభావముగాఁ బ్రవర్తించుచుండును. ఇట్టిమైత్ర్యాది
వాసనలతోఁగూడి లోకములో వ్యవహరించుచున్నప్పటికిని
జనులయొక్క సుఖదుఃఖాదిసందర్భములను తనమనస్సులో
నాలోచింపక నిద్ర, ప్రమాదము, మనోరాజ్యము మొదలయిన
వాటిని ప్రయత్నపూర్వకముగా శమింపఁజేసుకొని చింతాత్ర
వాసన నభ్యసింపవలయును. చింతాత్రవాసన నేలాగున నభ్య
సింపవలయునంటే చెప్పెదము — ఈ ప్రపంచ మంతయు చిద
చిద్వస్తువులతోచేరి యేకముగా బ్రకాశించుచున్నది. ఆ! నిచా
రింపఁగా చక్షురాదీంద్రియము లన్నియు శబ్దస్పృశాదిజడవస్తు
వులను బ్రకాశింపఁజేయుటకే నిర్దిష్టబడినవికాని చిద్వస్తువును
ప్రకాశింపఁజేయుటకు నిర్దిష్టబడలేదు ఈయర్థము.

శ్రు. పరాంచి ఖాని వ్యక్తజన్మము, ధూపస్తావనాబృశ్యతి
నాంతరాత్మన్.

అను శ్రుతిచే చెప్పబడినది.

తా. బ్రహ్మ యీ ప్రపంచమును సృష్టించుచువుడు చక్షు
రాదీంద్రియములను ఆత్మభిన్నము లగు జడవస్తువులను గ్రహిం
చుటకే నిర్దేశించెను. కనుక చక్షురాదీంద్రియములచేత నీవురు
షుఁడు బాహ్యములగు శబ్దాదిజడవస్తువులనే చూచును. గాని
అజడమగు చిద్వస్తువును చూడనేరఁడని శ్రుత్యర్థము.

కనుక జడవస్తువుతో సమానముగా చిద్వస్తువు కూడఁ
బ్రకాశించుచున్నదని చెప్పట కవకాశము లేదు.

స — అయినా, చైతన్యము జడవస్తువుల కన్నిటికిఁ దా
దానకారణముగా నున్నందున జడవస్తువులు ప్రకాశించునప్పుడు

వాటికి సుపాదానకారణ మగుచేత న్యముకూడ అవస్థనీయముగాఁ బ్రకాశించుచుండును.

కారణము లేనిది యేవస్తువును సృష్టినేరదు ; కారణమనునది ఉపాదానకారణ మని నిమిత్తకారణ మని సామాన్యముగా రెండువిధములు. అందులో నేవస్తువు కార్యరూపముగా బ్రకాశించునో యది ఉపాదానకారణమని, ఉపాదానకారణము కార్యరూపముగాఁ బ్రకాశించుటకు సాధనము లగు వస్తువులు నిమిత్తకారణ మని వేదాంతములు చెప్పుచుండును. ఇందుకు దృష్టాంతమును చెప్పెదము. — లోకములో ఘటము కార్యము ; దీనికి ఉపాదానకారణము మృత్తిక ; మృత్తికయేకదా ఘటరూపముగాఁ బ్రకాశించును. మృత్తిక ఘటరూపముగాఁ బ్రకాశించుటకు సాధనములు దండచక్రగులాలాదులు ; ఇవియే నిమిత్తకారణము లని చెప్పబడును.

ఇట్టియుపాదానకారణము పరిణామి యని వివర్త మని రెండువిధములు. ఇందులో తాను అవస్థాంతరమును బొంది కార్యరూపముగాఁ బ్రకాశించునది పరిణామ్యుపాదాన కారణమని, తాను అవస్థాంతరము నొందకయే కార్యరూపముగాఁ బ్రకాశించునది వివర్తోపాదానకారణ మనియుఁ జెప్పబడును. ఇందులో మొదటిదానికి దృష్టాంతము మృత్తిక. మృత్తికయనునది తాను మొదట పిండాకారముగానుండి తరువాత నిమిత్తకారణము లగు దండచక్రగులాలాదులయొక్క వ్యాపారముచేత పృథుబుద్ధోదరాకారమను నవస్థాంతరమును బొంది

కదా ఘటరూపముగాఁ బ్రకాశించును. కనుక మృత్తిక ఘటమునకు పరిణామ్యుపాదానకారణమని చెప్పబడును. రెండవదానికి దృష్టాంతము రజ్జువు. రజ్జువనఁగా వ్రాడు. ఇది కనుజీకటిలో నుండునప్పుడు సర్పమువలె ప్రకాశించును. అయితే యీరజ్జువు మొదట నేయాకారముతో నుండెనో సర్పముగా బ్రకాశించునప్పుడును నాయాకారముతోనే యుండును గాని ఆకారాంతరము నొందినది లేదు గనుక రజ్జువు సర్పమును గూర్చి వివర్తోపాదానమని చెప్పబడును.

కార్యము లగు ఘటసర్పాదులు ప్రకాశించునప్పుడు ఉపాదానకారణము లగు మృత్తికారజ్జువాదులు కూడఁ బ్రకాశించుచుండునుగాని ప్రకాశించక యుండునదిలేదు. ఈప్రకారమే యీ ప్రపంచమునకు చైతన్యమువివర్తోపాదానకారణము. చైతన్యము నిత్యనిర్వికారమైనందున అనస్థాంతరము పొందునదికాదు. అయినను, ఆకాశాదిప్రపంచరూపముగాఁ బ్రకాశించుచుండును. కనుకనే చైతన్యమూప్రపంచమునకు వివర్తోపాదానకారణమని చెప్పబడినది. కార్యమగు ప్రపంచము ప్రకాశించునప్పుడు ఉపాదానకారణమైన చైతన్యము కూడ అవర్జనీయముగాఁ బ్రకాశించుచుండును. ఈ యర్థము.

శ్రు. తమేవ భాంతమచభాతి సర్వం తస్య భాసా సర్వమిదం విభాతి. అనుశ్రుతిచే చెప్పబడినది.

తా. చిన్మాత్రస్వరూపుడైన ఈసరమాత్మ ప్రకాశించుచుండఁగా నాప్రకాశముననుసరించి యీజడమగు ప్రపంచమం

తయు బ్రకాశించుచున్నది. కనుగా చైతన్యస్వరూపముయొక్క ప్రకాశమే జడస్వరూపమునందుఁ బ్రకాశించుచున్నది. గాని జడస్వరూపమునకు మరయొక ప్రకాశము లేదని తాత్పర్యము. ఇదిగాక యీ రూపముయొక్క ప్రకాశముచేతనే సూర్యుడు లండలు ప్రకాశించుచున్నాడు గాని సూర్యుడులచేత నీర మాత్ర ప్రకాశించఁజేయఁబడుట లేదు అని శ్రుత్యము.

ఈశ్రుతియందు చైతన్యముయొక్క ప్రకాశము ననుసరించి ప్రకాశించే మంతఃకుఁ బ్రకాశించుచున్నది యని చెప్పియున్నందున జడప్రకాశము ప్రకాశించుటకు ముందుగానే చైతన్యస్వరూపము ప్రకాశించుచున్నది యని నిశ్చయించఁబడుచున్నది ఇదియే యుక్తియుక్తముగా నున్నది. ఘటాదిజడవస్తువులను బ్రకాశించఁజేయు దీపము ఘటాదులు ప్రకాశించుటకు ముందుగా తాను బ్రకాశించి తరువాతఁ గదా ఘటాదులను బ్రకాశించఁజేయును. అప్రకారమే చైతన్యము తాను ముందు బ్రకాశించినతరువాత జడవస్తువులను బ్రకాశించఁజేయుచుండును. ఇట్టి చైతన్యము తాను బ్రకాశించునప్పుడు మరయొకచైతన్యముచేతఁ బ్రకాశించఁజేయఁబడునని చెప్పఁదగదు. ఆలాగున చెప్పెడియెడల అనవస్థాదోషము సంభవించును గనుక స్వయముగానే ప్రకాశించుచుండును కనుక నేస్వప్రకాశమని శాస్త్రములచేతను బ్రహ్మవేత్తలచేతను నిశ్చయించఁబడినది. కనుక చైతన్యాధీనప్రకాశముగల జడవస్తువులకన్నిటికి తమకంటె ముందుగాఁ బ్రకాశించుచైతన్యమే వాస్తవమైనస్వరూపము. చైతన్యాతిరిక్తమగు మరయొక వాస్తవరూపము జడవ

స్తువులకు లేనే లేకని నిశ్చయించి జడవస్తువుల ను వేడించి
చింతాత్రమునే చిత్తమునందు దృఢముగా భావింపవలయును.

ఈ యర్థము వాసిష్ఠ గామాయణములో బలిచక్రవర్తి
శుక్రాచార్యులయొక్క ప్రశ్నప్రతివచనవాక్యములచేత విస్పష్ట
ముగాఁ దెలియఁబడుచున్నది.

శ్లో. కిమిహా స్తీహా కి మాత్రమిదం కిమయమేవచ,

కస్త్యం కోఽహం క విలే వా లోకా ఇతి వదాశు మే.

తా. ఈప్రపంచముం దేమియున్నది? ఈప్రపంచమునకు
నిమిత్తకారణ మేమి? ఉపాదానకారణ మెద్ది? నీవెటువంటి
వాఁడవు. నే నెటువంటివాఁడను? ఈభూవాదిలోకములు ఎటు
వంటివి? ఈయర్థమును నాకు శీఘ్రముగా విస్పష్టముగాఁ
జెప్పుము అని బలిచక్రవర్తి ప్రశ్నచేయఁగా శుక్రాచార్యులు
చెప్పుచున్నారు.

శ్లో. చిదిహా స్తీతి చింతాత్రమిదం చిత్తయమేవచ,

చిత్త్యం చిదహమేవేమే లోకాశ్చిది సంగ్రహః. అని.

తా. ఈప్రపంచమందు చైతన్యమే కలదు. ఈప్రపం
చమునకు చైతన్యమే నిమిత్తకారణము; చైతన్యమే ఉపాదా
నకారణము; నీవు చిద్రూపుఁడవు; నేను చిద్రూపుఁడను; ఈ
లోకము లన్నియు చిద్రూపములు; ఇదియే సర్వశాస్త్రముల
యందుఁ బ్రతిపాదింపఁబడిన సారార్థము.

ఈ లోకముల్లో సువర్ణకారుఁడు (కంసాలి) కంకణము
లను విక్రయించునప్పుడు కంకణములయందుండు వట్టువను పని

విశేషముల నుపేక్షించి ఘోషయొక్క బరువును వ్యవస్థాపనమున మాత్రమునే నుచున్నలో సుంచుకొని యేకకారము వ్యవహరించునో యేకకారమే యీ ప్రపంచమందు చిజ్జడములు లేందు ఉన్నప్పుడే జడమును ఉపేక్షించి చిత్తునందే చిత్తమును నర్పి వ్యవహరింపవలయును. ఎంతకాలమునకు జడనదృష్టముల నన్నిటిని సర్వప్రకారములచేత నుపేక్షించి మనస్సు చిన్మాత్రమందే నిశ్వాసాదులయందు నలే ఆప్రయత్నముగా స్వభావములచేతనే ప్రవర్తించునో గుంభకాలమువరకు చిన్మాత్రమును ప్రయత్నముచేత భావింపవలయును.

ఆ షోషము:—ఓయీ! ఇట్టిచిన్మాత్ర వాసనను మొదటనే యభ్యాసము చేసినయెడల మనస్సవాసనలన్నియు నివర్తించును. కనుక నిదివరలో చెప్పిన షష్ట్రీకగుణాదిశుభ వాసనలయొక్క అభ్యాసము నిరర్థకము.

సమాధానము:—షష్ట్రీకగుణాది శుభ వాసనలనభ్యసించక ముందుగా చిన్మాత్ర వాసనలనే యభ్యసించినయెడల సీచిన్మాత్ర వాసనదృష్టముగా నిలువనేరదు. అడుగుభూమినిదృష్టముగాఁ జేయక స్తంభములను గోడలను నిలువఁబెట్టి గృహమును నిర్మించినవలెయున నాగృహమే ప్రకారము స్థిరముగా నుండక క్రుంగి పోవునో యా ప్రకారమే మైత్ర్యాదిశుభ వాసనలనభ్యసించక ముందుగా చిన్మాత్ర వాసననే యభ్యసించినవలెయున నాచిన్మాత్ర వాసన క్రమముగాఁ జీఱించును. ఇదిగాక విరేచనముచేత దేహమునందుదోషపునీటినినివర్తించునని, అనంతరము పుచ్చుకొన్న బొషణము ఆరోగ్యమును కలుగఁజేయును. ముందుగా పుచ్చుకొన్న

ఔషధము ఆరోగ్యమును గలుగఁజేయుదు. ఆప్తకారమే ముందుగా మైత్ర్యాదివాసనలచేత మలినవాసనలను నిశంసఁజేసుకొని తరువాత చింతాత్రవాసన నభ్యసించినయెడల నిర్వాణ మను పరమసుఖమును గలుగఁజేయును గాని ముందుగా నభ్యసించితే కలుగఁజేయదు.

ఆక్షేపము — ఓయీ! శ్లో. 'తామఃకథం పరిత్యజేత్.' ఆచింతాత్రవాసనను కూడ తరువాత విడువవలయునని వసిష్ఠవచనముచేత చింతాత్రవాసనను కూడ విడువవలయునని చెప్పబడుచున్నది. ఇది యుక్తముగా కనుపించదు చింతాత్రమునుకూడ వదిలిపెట్టి, మరియొకదానిని భావించవలసినట్లు లేదు గదా.

సమాధానము — చింతాత్రవాసన యనునది రెండు విధములు మనోబుద్ధులతో కూడిన చింతాత్రవాసన మొదటిది. మనోబుద్ధులతోకూడని చింతాత్రవాసన రెండవది. జ్ఞానమునకు కరణము అనఁగా సాధనము. మనస్సు జ్ఞానమున కాశ్రయము బుద్ధి. ఇదియే అహంకర్త యని చెప్పబడును. నేను ప్రమాదము లేనివాడనై ఏకాగ్రమగుమనస్సుతోటి చింతాత్రమును భావించెద ననిచేయు భావన మొదటిచింతాత్రవాసన యనిపించుకొనును. ఈవాసన జ్ఞానకర్తయగు బుద్ధితోడి సాధనమగు. మనస్సుతోడను కలసియున్నది. ఇదియే ధ్యానమని చెప్పబడును. ఇట్టివాసన త్యాజ్యమని చెప్పబడినది అభ్యాస విశేషము. చేత కర్తృత్వకరణత్వానుసంధానములే యేయేచింతాత్రవాసన ప్రవర్తించునో, అది, రెండవది. అదియే సమాధి యని చెప్పబడును. ఈచింతాత్రవాసనను విడువఁదగదు. ధ్యానము

యొక్క సమాధియొక్కల క్షణములందు కరుణలతో నున్నానామ్ర
ములతోఁ జెప్పియున్నాడు.

సూ. తత్ర ప్రశ్నయ్యతావతా భావనా

తా. ధారణను అభ్యసించుచున్న పుణ్యమును నిరంతరము నిరంత
యమందుఁజేర్చెనో అనిషయమందు విచ్ఛేదము లేకుండ భావ
మును బ్రవర్తించుట ధ్యానముని యర్థమగును. అనఁగా
ప్రత్యాహారముచేత మనస్సును నిరంతరములలోనిది చేరకుండ
విగించి తరువాత శుభవిషయములకలగకూర్చుకొనుండు కొంచెము
కొంచెముగా చేర్చవలయును. ఇట్లే ధారణ యనఁబడును.
ధారణయందు గ్రహించఁబడునగునాత్మయందు నిరంతరముగా
అనఁగా మధ్యే విచ్ఛేదము లేకుండ మనస్సును చేర్చియుండుట
ధ్యానమనఁబడు నని భావము.

సూ. తత్తత్తాత్మమాత్మకాభావం స్వరూపమన్యోనైవ సమాధిః.

తా. పరమాత్మయందుఁ బర్యవర్తింపకునను నాను లేని
దానివలెనుండి పరమాత్మ స్వరూపముచూడఁగలము ప్రకాశించుట
సమాధియనఁబడును. అనఁగా ధ్యానమందు ధ్యానముచేయఁ
బడుపరమాత్మ స్వరూపమును, ధ్యానమును చేయుమనో
బుద్ధులును బ్రకాశించుచుండును. సమాధియందు మనోబుద్ధు
లుండిన, లేనివాటివలె బ్రకాశింపకయుండును. పరమాత్మ
స్వరూపము మాత్రము ప్రకాశించు కుండు నని భావము.

ఇట్టి సమాధి చిరకాలము నిరంతరముగా నాదర
తోడ సభ్యసించఁబడెనా? స్థైర్యముచుండును ఈ ప్రకారము

సమాధిస్థైర్యమునుబొందినతరువాత ధ్యానమునందుండుకర్త
కరణములగు బుద్ధిచునప్పులయొక్క అనుసంధానమును విడు
చుటకు సమాధియందు ప్రయత్నము చేయఁబడునో, అట్టి
ప్రయత్నమునుకూడ విడువవలయును.

ఆత్మేఃము — ఓయీ! ఈ ప్రకారముగా చెప్పెడిక్షమునకు
సమాధియందు మనోబుద్ధ్యనుసంధానమును త్యజించుటకుఁ
జేసినప్రయత్నమును త్యజించవలసియుండెనా? యీ త్యాగ
మునకు మఱియొక ప్రయత్నమును చేయవలసియుండును.
ఆప్రయత్న త్యాగమునకు మఱియొక ప్రయత్నమును జేయ
వలయు నని అనవస్థాదోషము సంభవించును.

సమాధానము. — సమాధ్యనంతరమందుఁజేయుత్యాగ
ప్రయత్న మేకతరగంధన్యాయముగాస్వత్యాగమునకు పరత్యా
గమునకు కూడ సాధకిమైయుండును గనుక అనవస్థాదోషము
రానేరదు. అనఁగా చిల్లగింజగంధము బురదనీటిలో వేయఁబడి
బురదను నివర్తింపఁజేసి తాను స్వయముగానే యేప్రకారము
నివర్తించునో యాప్రకారమే సమాధిదార్థ్యానంతరమందు
చేయఁబడుకాలమందు మనోబుద్ధ్యనుసంధానత్యాగముకొఱకు
చేయఁబడుప్రయత్నమును తనకు దానే నివర్తింపఁజేయు నని
తాత్పర్యము.

ఇట్టిత్యాగప్రయత్నమును నివర్తింపఁగా మలినవాసనల వలె శుద్ధవాసనలుకూడ నివర్తించును గనుక మనస్సు నిర్వాసనమైయుండును.

ఈయభిప్రాయముతోనే వసిష్ఠమహాముని చెప్పినారు.

శ్లో. తస్మాద్వాసనయా బద్ధం ముక్తం నిర్వాసనం మనః,
రామ నిర్వాసనీభావమాహరాశు వివేకితః.

తా. కనుక ఓ రామా ! మనస్సు వాసనలతో కూడి యుండెనా బద్ధమని, వాసనలచే విడువఁబడియుండెనా ముక్తమనియుఁ జెప్పఁబడును. కనుక వివేకముచేత మనస్సు నిర్వాసనత్వమును బొందులాగున త్వరగాఁ బ్రయత్నము చేయుము.

శ్లో. సమ్యగాఽచనాత్పత్యా ద్వాసనా ప్రవిలీయతే,
వాసనావిలయే చేతః శమమాయాతి దీపవత్.

తా. సర్వ సదార్థములయొక్క వాస్తవకారమును బాగుగా నాలోచించుటచేత వాసనలు క్షీణించును. వాసనలు లయింపఁగానే మనస్సుతైలములేనిదీపమువలె శాంతి నొందును.

శ్లో. యో జాగర్తి సుషుప్తస్థో యస్య జాగ్రన్న నిద్యతే,
యస్య నిర్వాసనో బోధః స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే.

ఈశ్లోకముయొక్క తాత్పర్యము వెనుకనే విశ్పష్టముగా వ్రాయఁబడినది.

శ్లో. సుషుప్తవత్ప్రళమితభావవృత్తినా

స్థితం సదా జాగ్రతి యేన చేతసా,

కలాన్వి తోవిధులివ యస్సదాబ్యక్తే
న్న పేశ్యతేముక్త ఇతిహాసస్త్వతః.

తా. సుషుప్తి దశయందువలె సుమస్తవిషయవృత్తులు
శమించిన కేవలమనస్సుతోకూడి జాగ్రదవృత్తియందుఁగూడ యే
పురుషుఁడు వుండునో సంపూర్ణ కళలు గల చంద్రుఁడు దేవతల
చేత నేప్రకారము నేవింఁబడుచుండునో యాప్రకారమే పురు
షుఁడు తత్త్వజిజ్ఞాస గలపురుషులచేత సర్వకాలములయందు
నేవింఁబడుచుండునో యట్లే మహానుభావుఁడు ఈలోకమందు
ముక్తుఁడని చెప్పబడును.

శ్లో. హృదయాన్తంపరిశృజ్య నస్వమేద మహాగురేః,
యస్తిష్యతి గతస్యగ్రాహ సముక్తా పరమేశ్వరః.

తా. ఏపురుషుఁడు సకలవిషయములను మనస్సులో
నుంచి తొలగించి కృతకృత్యుఁడైనందున నిర్విచారముగానుం
డునో యాపురుషుఁడే ముక్తుఁడని పరమేశ్వరుఁ డనియుఁ
జెప్పబడును.

శ్లో. సమాధి మగ్ధకర్తాణి మా కరోతు కరోతు వా,
హృదయే నాస్త సర్వాశో ముక్త ఏహోగ్ధమాశయః.

తా. కృతకృత్యుఁడగు పురుషుఁడు మనస్సుచేత సర్వ
పదార్థములయందుండు ఆశను విడిచియున్నందున సమాధిని
గాని, కర్మలనుగాని చేసినా చేయకపోయినా ముక్తుఁడని
చెప్పబడును.

శ్లో. నైష్కర్మ్యేణ న సన్యర్థోఽస్మాదన్యోఽస్తి న కర్తృభిః,
న సమాధానః సర్వభౌత్యో యస్య నిర్వాణశం మనః.

తా. ఎవనియొక్క మనస్సు నిర్విచనమైయుండునో, అతనికి కర్మసన్యాసముతోఁగాని కర్తృల ననుష్ఠించుటచేఁగాని సమాధితోఁగాని మంత్రజపముతోఁగాని కొంచుమైనా ప్రయోజనము లేదు.

శ్లో. విచారిషమలం శాస్త్రం చిరముద్ధృహితం నిగ్రహి,
సంత్యక్తవాసనాన్తానా దృతీ నాన్త్యత్తపః పఠం.

తా. సమస్తశాస్త్రములు మాచేత నిపుణముగా విచారింపబడినది. సమానులగుపండితులతోచేరి పరస్పరము బోధింపబడినది. ఎన్నివిధములచే శాస్త్రములను పర్యాయించినచేసినా వాసనావరిత్యాగపూర్వకముగా చేయఁబడు బ్రహ్మవిచారము కంటె మఱియొక శ్రేష్ఠమైన సాధనము కనుపడలేదు.

ఆక్షేపము—ఓయీ! వాసనాశూన్యముగా మనస్సును చేసినవానికి బీజనహేతువగు వ్యవహారము సంభవింపనందున జీవనము కలుగనేరదు.

సమాధానము.— వాసనాశూన్యమగు మనస్సుగల వానికి చక్షుఃకాన్ధింద్రియములయొక్క వ్యవహారము సంభవింపదా? లేక మనస్సుయొక్క వ్యవహారము సంభవింపదా? మనస్సు వాసనాశూన్యమైనప్పటికి చక్షు గాదివ్యవహారములకు లోపము లేదని పాసిష్ఠరామాయణమందు ఉద్దాలకునిచే చెప్పఁబడినది.

శ్లో. వాసనాహీనమప్యేతచ్ఛక్తురాద్వీంద్రియం స్వతః,
ప్రవర్తతే బహిస్సాన్స్వర్థే వాసనా నాత్ర కారణమ్. అని.

తా. మనస్సునందు రాగద్వేషాదివాసనలు లేకపోయినా? చక్షురాదీంద్రియములు స్వయముగానే విషయదేశములయందు వ్యాపించుచుండును. ఇట్టివ్యాప్తియందు రాగద్వేషాదివాసనలు కారణము కాదు.

వాసనలు లేకపోయినా మనస్సుయొక్క వ్యవహారము లోపమును బొందదని వసిష్ఠమహామునిచే జెప్పబడినది.

శ్లో. అయత్నోపనతేష్వక్షీ దిగ్ద్రవ్యేషు యథా పునః,
సీరాగమేవ పతతి తద్వద్ద్రవ్యేషు కీరధీః. అని.

తా. నేత్రము అప్రయత్నముగా నెదుటనుండు దిక్కులయందలి ద్రవ్యములయందు నేత్రకారము రాగశూన్యముగానే ప్రవేశించునో యాప్రకారముగానే నిర్వాసనుడగు బ్రహ్మవేత్తయొక్క మనస్సు కూడ అయత్నసిద్ధములగు విషయములయందు రాగశూన్యముగాఁ బ్రవేశించుచుండును.

ఇటిరాగశూన్యమగు బుద్ధిచేతనే ప్రారబ్ధభోగమును కూడ తత్వజ్ఞాని యగువాఁ డనుభవించుచుండు నని వసిష్ఠమహామునిచేతనే జెప్పబడినది.

శ్లో. పరిజ్ఞాయోపభుక్తో హి భోగో భవతితుప్తయః,
విజ్ఞాయ నేవితశ్చోరో మైత్రీమేతి న చోరతామ్. అని

తా. భోగము తెలిసి యనుభవింపఁబడెనా సంతృప్తిని కలుగఁజేయును. తెలియకయే యనుభవింపఁబడెనా యెప్పటికి తుష్టినికలుగఁజేయదు. దొంగతోటి తెలిసి సహవాసముజేసినా

మిత్రుడగును తెలియక సహవాసముచేసినా దొంగయే యగును. అనగా దొంగతనముచేయు మనుష్యుని నీడు దొంగయని తెలిసి వానితో సహవాసము చేసినా, వాఁడు తనను దొంగయని తెలుసుకొన్నట్లు తెలుసుకొని తెలిసి తనతో సహవాసముచేయువానియింటలోదొంగతనమును తానుచేసిన పక్షముకు తనగుట్టు వానికి తెలిసినందున తనకు హాని కలుగునని తలచి వానితో నిష్కపటమైన స్నేహమునే చేయునుగాని వానివిషయములో తనయొక్క దొంగతనము నుపయోగపరపడు. అక్రమము భోగము ప్రారబ్ధకర్తచేత ప్రాప్తించినది. ఇది విశేషకాలము ఉండబోదు. అని భోగస్వభావమును తెలిసి అనుభవించువానికి ఆభోగము రాగమును కలుగఁజేయదు. కనుక భోగకాలమందుఁగాని నాశకాలమందుఁగాని తుష్టిని చలుపఁజాలదు. అనుభవింపఁబడు భోగము చిరకాలము ఉండునని తలచి భోగస్వభావము అస్థిరమని తెలియక అనుభవించువానికి ఆభోగము సలింపఁగానే మహాపరితాపమును కలుగఁజేయునని భావము.

శ్లో. అశంకితోపసంప్రాప్తా గ్రామయాత్రా యథాఽర్హ్యగః,
ప్రేక్ష్యతే తద్వదేవశ్చ బోధగక్తిరవలూక్యతే. అని.

తా. కాశీపట్టమునకు పోతలచి నడుచుమనుష్యులు మధ్యమార్గములో కొన్నిగ్రామములను అనుద్దేశ్యముగా ప్రవేశించి కూడ వాకియం దాసక్తులు కానట్లు బ్రహ్మతత్వజ్ఞానము కలపురుషులు విదేహకైవల్యమును బొందుటకు పూర్వమందు

కొన్ని ప్రారబ్ధభోగములు అవ్వనీయముగా సంభవించినా వాటి
యం దాసక్తి కలవాడు కాదు.

ప్రారబ్ధభోగము ననుభవించునప్పుడు కూడ వాసనాస
హితమైన పురుషునికంటె వాసనాసహితమైన డగువానికి విశే
షము కలదని వసిష్ఠనాక్యముచేతనే తెలియబడుచున్నది.

శ్లో. నాపని స్థాన మాయాతి హేమోద్ధం యథా నిశి,
నేహంతే ప్రకృతా విన్యద్రుంతే శిష్టవర్షి. అసి.

తా. వాసనాశూన్యమైన చిత్తము ప్రారబ్ధానుభవకా
లమునం దెటువంటి అజ్ఞాన సంభవించిన బంగారుకమలము
రాత్రి కాలమునందు ముగించుమును పొంగనట్లు సంకోచమును
అకంగా భేదమును పొంగదు. ఇట్లు నిర్విసేదచిత్తు లగువారు
ప్రకృతమగు అనుభవములలోనికి వచ్చినను ముగించు నెక్కువ
సుఖము నపేక్షించు. శిష్టులగువారు సంచరించు సదాచార
మార్గమందు సంచరించుచుందురు. ఎటువంటి సుఖదుఃఖములు
ప్రాప్తించిన నన్తార్థమును లంఘించిపోరు.

శ్లో. సిద్ధమాప్నోతి తామంతరిత్యైవా మిందమాగరీషి,
ఆపద్యతే న ముంచంతి శశిరశి శితతా మిష.

తా. వాసనాశూన్యచిత్తము కలవాడు చంద్రబింబము
వలె స్వచ్ఛమగునోహారమైన నిర్వికారమైన కరిశూన్యభావమును
ఆపత్కాలమగు. ఈయం జంద్రుడు చల్లదనమును విడువనట్లు
విడువజాలదు.

శ్లో. అద్భివత్ భృతమద్యోదా భవంతి నిగతాశయాః,
నియతే న విముచంతి మహంతో భాస్కరా ఇవ. అసి

శా. ఇదిగాని వాసనాక్షయముగల పురుషులు నను
 త్రము లేనకారముగా తనుతనము న్యాయము ధరించియుండునో
 యాప్తకారము నున్యాయము ధరించియుండును. సూక్ష్మ లేన
 కారము నిరంతరిగిం బాపమును విడువరో అప్తకారమే నియ
 తిని విడువఁజాలరు. అలాగా విచిత్రములగు ప్రాకృత్యఫలముల
 ననుభవించునప్పుడు ఉత్కృష్టమైన సుఖముగాని దుఃఖముగాని
 సంభవించెనా వాసనాపిశ్చైర్లు లగు పురుషులు అత్యంతహర్ష
 మును గాని యత్యంతదైన్యమును గాని ఇవి కాము భావోన్మే
 యగూర్కము నివరింపఁగల యవశ్యముగా సంచరించుదురు.
 వాసనాక్షయము కలనాకు ఉత్కృష్టసుఖదుఃఖములనుండఁ
 గూడ హర్షవిషాదముల నొందె తనకు భావ్యములు విధిం
 చిన మున్యాయము లోబడి బ్రహ్మబద్ధమానానుసంధానానియతిని
 విడువరు.

వాసిష్ఠ రామాయణములోని యువశతమృత్యుకర్ణములో
 జనకమహారాజు సమాధిలోనుండి లేచిచ్చును యటువంటి
 ఆచారముకలవాడై యున్నట్లుగానే వేనబడించున్నది.

శ్లో. సూక్ష్మిగుర్గ చిరం స్థిత్యా జనశో జనజీవితమ్,
 వృత్తిశిశ్పింశయామాస మనసా శమశారి నా.

శా. సమస్తమైనజనులకు ప్రాణమువలె నాదరణీయుం
 డైనయాజనక రాజు చాలకాలమువరకు జీవమాత్రస్వరూప
 మును ధ్యానించి సమాధిని చాలించి శమాదిగుణములతో
 నొప్పుచున్న మరస్సుతో నీప్రకారముగా నాలోచించెను.

శ్లో. కిముపాదేయమస్తీహ యత్నాత్సంసాధనూమి యత్,
స్వతః స్థితస్య శుద్ధస్య చిత్తః కా మేఽస్తి కల్పనా.

తా. ఈ ప్రపంచమందు గ్రహింపఁదగిన పదార్థ మేమి-
యున్నది? దేనిని నేను ప్రయత్నమును చేసి సాధించుదును.
నిరుపాధికశుద్ధచింతాత్మఁడనైయున్న నాకు నేమి కల్పన కలదు.
అన్ని కల్పనలు ఉపాధియందే కలవు కాని చింతాత్రమందు
లేవని భావము.

శ్లో. నాభివాంఛామ్యసంప్రాప్తం సంప్రాప్తా న శ్వజామ్యహమ్,
స్వస్థ ఆత్మని తిష్ఠామి యన్తమాస్తి తదస్తు మే.

తా. కనుక ప్రాప్తము కాని విషయమును అపేక్షింపను.
ప్రాప్త మగు విషయమును గూర్చి ద్వేషమును చేయను. రాగ
ద్వేషములు లేనివాఁడనై యాత్మయందే నిష్ఠకలవాఁడనై
యుందును. నాకు నేది కలదో అదే యుండుఁగాక? లేనిదా-
నితో నాకు ప్రయోజనమే లేదు.

శ్లో. ఇతి సంచిన్త్య జనకో యథా ప్రాప్తక్రమానుసౌ,
అసక్తః కర్తు ముత్తస్థో దినం దినపతిర్యథా.

తా. ఈ ప్రకారముగా నాజనకమహారాజు విచారించి
ప్రార్థనానుసారముగా చేయవలసిన క్రియలను కర్తృత్వాభిమాన-
రహితుఁడై సూర్యుఁడు దినమును చేసినట్లు చేయుటకు నుద్యో-
గించి లేచినవాఁడాయెను.

శ్లో. భవిష్యన్నానుసంధత్తే సాతీశం చింతయశ్యసౌ,
వర్తమాననిమేషం తు హసన్నేవానువర్తతే.

తా. ఈ స్త్రోత్రాక్షరము ప్రస్తావనార్థమై లగు కర్తృలను
చేయునప్పుడు ముందు రాజబోధవానిని యోచించుట లేదు.
కడచిననాటిని చింతించుట లేదు. వర్తమానమం దుండు
క్రియలను అనాదనముతో చేయుచుండును.

వా. ఈ స్త్రోత్రాక్షరము జ్యోతిషము వాసనాక్షయము నభ్య
సించుటచేత వెనుక జ్యోతిషము లక్షణముగల జీవన్ముక్తి
సిద్ధించునని నిశ్చయము.

ఇది జీవన్ముక్తి స్త్రోత్రాక్షరము వాసనాక్షయస్త్రోత్రాక్షరము

రెండవభాగము సమాప్తము.

శ్రీ హయగ్రీహయ నమః.

జీవన్ముక్తిప్రకాశిక.

—ॐ శివ ప్రకరణము. ॐ—

హరిః ఓమ్.

ఇతను మనోనాశక్రకరణము మూడవభాగ మారంభింపబడును. ఇతను జీవన్ముక్తికి సాధన మగుమనోనాశమును నిరూపించుచున్నారము.

విచారింపఁగా సమస్తవాసనలు విశింపఁగానే మనస్సు కూడ నశించియే పోవును. అయినను స్వతంత్రముగా మనోనాశమును చక్కఁగా నభ్యసించినయెడల, అభ్యసించబడిన వాసనాక్షయము రక్షింపబడును. అజిహ్వాత్వ పంశత్వాదిధర్మముల నభ్యసించినమాత్రమున వాసనాక్షయము రక్షింపబడదాయని శంకింపఁదగదు. మనస్సు నశించినపక్షమునను, అజిహ్వాత్వాదిధర్మములు స్వయముగానే సిద్ధించును గనుక వాటిని ప్రత్యేకముగా నభ్యసించుపక్షమునను చాలకాలము పట్టును. చాల క్రయాసముగాను నుండును. మనోనాశము నభ్యసించు నెడల మనస్సు ఒకటియే యుయినందున త్వరగా సిద్ధించును.

అజిహ్వాన్వాభిక్తములు వర్జితములుగానే స్థిరములు. కనుక మనోనాశమునే యిష్టించి చాపనాక్ష ములును వర్జించు కొనవలయును.

అశ్వే. ము.—దీక్షు! అజిహ్వాన్వాభిక్తములు నిర్భయించిన యెడల, మనోనాశమును గూర్చి కలుగును.

సమాధానము.—కలుగును అని మనోనాశమును నిర్భయ మైనందున ముఖ్యముగా మనోనాశమును ముఖ్యముగా నిర్భయ సింపనియెడల, అజిహ్వాన్వాభిక్తములు ఎంత వాగుగ నిర్భయ సింపినను స్థిరముగా చుండు నేరపు గనుక చాపనాక్ష ములుగా నిర్భయమై మనోనాశమునే ముఖ్యముగా నిర్భయించి వలయును. కనుకనే మనస్సు ముఖ్యముగా నిర్భయించేయందుగినది యని జన కునిచే జెప్పబడినది.

శ్లో. సహస్రారవిశాఖాస్తఫలకల్పవహాదినా,

అస్య సంసారస్యైస్య మనోమూలమితి స్థిరమ్.

తా. అనేక పలమొలకలు, కొమ్మలు, ఫలములు, చిగుళ్లు, పుష్పములు గలిగి వృద్ధిచొందుచున్న యీసంసారవృక్షమునకు మనస్సనునది మూల మని తెలియదగినది.

ఈసంసారము 'వృశ్చనాద్వృక్షః ఛేదింపదగియు'న్నం దున వృక్షము అని చెప్పబడినది. ఇట్టి సంసారవృక్షమునకు అవి ద్యాకామకర్త వాసనావిశిష్టమైన యవ్యాప్తితము (మూలము) బీజము. జ్ఞానశక్తిక్రియాశక్తులతో కూడియుండి సమష్టిలింగ శరీరాభిమానియై ప్రథమదేవుండగు హిరణ్యగర్భుడు అంకు

రము, సమస్తమైన వ్యష్టిజీవులయొక్క లింగశరీరములు
కొమ్మలు. తృష్ణయనునది జలనేకము. బుద్ధిన్ద్రియవిషయములు
చిగుళ్లు. శ్రుతిస్మృతిన్యాయవిద్యలయొక్క ఉపదేశములు ఆకులు.
యజ్ఞదానాదికర్తములు పుష్పములు. భిన్నభిన్నగుచిగల జంతు
పులచేత ననుభవింపఁబడు అనంతసుఖదుఃఖములు ఫలములు.
సాత్త్విక రాజస తామస భేదభిన్నములయిన కర్తవాసనలు
ఊడలు. సత్యలోకాదిలోకములు గూడులు. ఆయాలోకముల
యందుండు బ్రహ్మాదిజీవులు పక్షులు. ఆయాభూతములు సుఖ
దుఃఖాదుల ననుభవించు కాలములో చేయు హర్ష శోకాదిశబ్ద
ములును నృత్యగీతవాదిత్రాదిశబ్దములును పక్షులచేత చేయఁ
బడు వైరాగ్యపూర్వకాదైవిత బ్రహ్మజ్ఞానముచేత ఛేదింపఁ
బడును గనుకనే వృక్ష మని వ్యవహరింపఁబడినది.

శ్లో. సంకల్ప మేవతన్త న్యే సంకల్పాపశమేన తత్,
శోషయామి యథాశోషమేతి సంసారపాదపః.

తా. మనస్సును సంకల్పమనియే తలఁచెదను. సంకల్ప
మును శమింపఁజేసి మనస్సును శోషింపఁజేసెదను. మనస్సు
శోషింపఁగానే సంసారవృక్షము శోషించి క్రమముగా నశిం
చును.

శ్లో. ప్రబుద్ధోఽస్తి ప్రబుద్ధోఽస్తి దృష్టశ్చోరో మయాత్తనః,
మనో నామ నిహన్త్యేనం మనసాఽస్తి చిరం హతః. అని.

తా. నేను నిశ్చయముగా తెలుసుకొన్నాను. నన్ను
దొంగిలించుకొనిపోవు మనస్సునుదొంగను జూచినాను. ఈ

దొంగను ఇంకను చంపి వేయఁబడును. ఈమనస్సుచేతనే చిరకాలమునుండి బాధింపఁబడితిని.

వశిష్టమహాత్మునిచేత గూఢ నీయుద్ధము చేపట్టఁబడినది.

శ్లో. అస్య సంసారవృక్షస్య సహస్రోపశ్రమగోయినః,
ఉపాయ ఏక ఏనాన్తి మనఃస్వస్యస్య నిగ్రహః.

తా. సమస్తమయిన ఉపశ్రవములను కలుగఁజేయు సంసారమును నీవృక్షమును నశింపఁజేయుటకు తనయొక్క మనస్సును నిగ్రహించుట యొకమంచి యుపాయము. మఱియొక యుపాయము సంసారవిషవృక్షమును నశింపఁజేయుటకు లేదు.

శ్లో. మనసోఽభ్యుపయో నాశో మనోనాశోమహోదయః,
జ్ఞో మనోనాశమధ్యేతి మనోఽభ్యుపయో హి శృంఖలా.

తా. మనస్సు వృద్ధిఁబొందుటయే నాశము. అనఁగా మనస్సు విషయములయందు వ్యాపించి ఉత్తరోత్తర మభివృద్ధి నొందుచుండఁగా మనుష్యుఁడు సంసారమందుబడి నశించి పోవును గనుక మనస్సు వృద్ధి నొందుటయే నాశమని భావము. మనస్సుయొక్క నాశమే అత్యంతాభివృద్ధి అనఁగా మనస్సు నశించినతోడనే సకలసంసారదుఃఖములు నశించును గనుక మనోనాశమే అభివృద్ధియని తాత్పర్యము. తత్త్వజ్ఞానియొక్క మనస్సు నశించిపోవును. జ్ఞానశూన్యునిమనస్సు వానికి సంకలవలె బంధకముగా నుండును.

శ్లో. తావన్నిశీధవేతాళా పల్లంతి హృది వాసనాః,
ఏకతత్త్వదృఢాభ్యాసా ద్యావన్న విజితం మనః.

తా. ఎంతవఱకు అన్నితీతులైనా తత్త్వము నభ్యసించి మరస్సు నిగ్రహించఁబడవో అంతవఱకు కామక్రోధాది మలినవాసనలు అర్థగత్రమునందుఁ బిశాచములవలె హృదయమునందు విహరించుచుండును. నిగ్రహించఁబడినతరువాత సూర్యోదయవంతరమందుఁ బిశాచములు కనిగెల్లిపోవునట్లు మలిన వాసన లన్నియు నివర్తించును.

శ్లో. ప్రక్షీణైర్జలైశ్చైవ లగ్నహిమైశ్చైవ బద్ధభావః,
వర్జితః ఇహ హేమంతః క్షీయంతి భోగదాసనాః.

తా. చిత్తముయొక్క యావస్థలన్నియు నశించజేసి ఇంద్రియము లచుశత్రువుల గెలిచి స్వాధీనములో నుంచుకొన్న పురుషునకు హిమవంతలును శుభ్రవంతులుగా నుండునట్లు భోగవాసనలు నశించిపోవును.

శ్లో. హస్తం హస్తేరణంసేవ్య మతర్థంతాన్విగూర్హ్య చ,
అంగాన్యంగైశ్చనాశ్రయ్య జమదాదౌ న్వహం నహి.

తా. మనస్సును జయించుట నిండు కష్టము గనుక గొప్ప శ్రయత్నమును జేసి చేతులతోఁ దేతులను నటపి దంతములతో దంతములను కొఱికి పాదాద్యవయవములను ఆయా వయవములతోఁ బ్రక్కివట్టి మహాకోపముతో మనస్సును ముందుగా జయింపవలయును.

శ్లో. ఏతావతి ధరణితే నుభగాస్తే సాధుభోనాః పురుషాః,
పురుషకథాను చ గణ్యా న తే తా యే చ కపా న్యేన.

తా. ఏప్రపంచములు తనుమనస్సుచేత జయింపఁబడక యుండిరో, ఆపురుషులే యీయావత్తుభూమండలములో మంచి

వారుగా యోగ్యమయిన భూమియుగల వారగా యోగ్యమయిన
ఫలయొక్క వృత్తాంతమును చూచుకొనుటకును ముందుముందుగా
నెంచదగినవారుగా నుండును.

శ్లో. హృదయదితే భృగోమండల ఉద్భవతగాఢా నామ భృగోమండలం.
యస్యోపగమో మగినచక్రమృతమయిన భృగోమండలం.

తా. హృదయమును పుట్టిలో ఉట్టి ఉట్టుకొనిపోయి
సర్వాన్తకల్పన యను విషయము గ్రహించుచు మనస్సుకల్పము
ఎవనికి నశించిపోయెనో, అతడు చంద్రచంద్రమువలె నున్న
మును అభివృద్ధి జెందుచుండును ఎవనికిని వినాశము
లేకయుండును. అట్లు మహానుభావునికొనిన నమస్కరించుట.

శ్లో. చిత్తం నాభికి కింజీయేరం మాయాతక్రమ్య సర్వకళి,
నీయితే చిత్తదాక్రమ్య సర్వ కింజీయేరం. అని.

తా. మనస్సు మాయ యనుచక్రమునను నాభి
వంటిది. అనగా కుండవంటిది. ఇట్లు మనస్సును బిగబట్టి యుంటే,
కుండను గట్టిగా పట్టుముందు చక్రము తిరుగనట్లు మాయ
యేయన్తమును చేయజాలదు. శ్రీ గౌడపాదాచార్యులవారును
ఈయర్థమును చెప్పియున్నారు.

శ్లో. మనసో నిగ్రహాయ తమభయం సర్వయోగినామ్,
దుఃఖక్షయకి ప్రబోధకౌప్యక్షయ శాంతిరేవ చ. అని.

తా. సకలమయిన యోగులకు విదేహ కైవల్యము
సర్వదుఃఖక్షయము, బ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానము, జీవన్ముక్తి ఇవియన్నియు
మనోనిగ్రహము చేతనే కలుగుచున్నవి. కనుక మనస్సును ముఖ్య
ముగా జయించి స్వాధీనపఱచుకొనవలయును.

భగవద్గీతలయందు అర్జునునిచేత కూడఁ జెప్పఁబడినది.

శ్లో. చంచలం హి మనః కృష్ణ ప్రమాథి బలవద్బుధమ్,

తస్యాహం నిగ్రహం మన్యే వాయోరివ సుదుష్కరమ్. అని.

తా. మనస్సు స్వభావముతోడనే మిక్కిలి చపలమయినది దేహేంద్రియాదులనుగూడఁజూఁబింపఁజేయునదియు, విచారముచేతఁగూడఁ జయించుటను అశక్యమయినదియు, విషయవాసనలతో చుట్టఁబడి యున్నందున భేదింపశక్యము కానిదియుఁ గనుకనా కాశమునందు సంచరించు వాయువును ప్రతిబంధించుట కేప్రకారము శక్యము కాదో యాప్రకారమే మనస్సునుగూడ ప్రతిబంధించుటను శక్యము కాదు. ఈవాక్యము హతయోగము చేత మనస్సును నిగ్రహించుటకు శక్యము కాదని చెప్పుచున్నది కనుక మృదుయోగముచేత మనస్సు నిగ్రహింపఁబడును.

ఈయర్థము వసిష్ఠునిచేతఁ జెప్పఁబడినది.

శ్లో. ఉపవిశ్యోపవిశ్యైకచిత్తకేన ముహుర్దుహుః,

న శక్యతే మనో జేతుం వినా యుక్తిమనిందితామ్.

తా. సర్వజనస్పృహణీయమైన మంచియుపాయము లేకయే స్థిరమైన స్వస్థికపద్ధతాద్యాసనములయందుఁ గూర్చుండి మాటిమాటికి నేకతత్త్వాభ్యాసము చేయుటచేత మనస్సు జయింపఁబడదు. మృదువైనయూపాయముచేత జయింపఁబడును.

శ్లో. అంకుశేన వినా మత్తో యథా దుష్టమతంగజః,

విజేతుం శక్యతే నైవ తథా యుక్త్యావినా మనః. అని.

తా. మదిగించినయేనుఁగు అంకుశము లేకుండఁ గేవల బలాత్కారముచేత నేప్రకారము స్వాధీనము కానేరదో

యాప్రకారమే ఉపాయము లేక కేవలహతయోగముచేత
మనస్సు స్వాధీనము కానేరదు.

శ్లో. మనోవిలయహేత్వానాం యుక్తీనాం వశ్యగీరణమ్,
వస్తిషేన కృతం తావత్తన్నిష్ఠస్య వశే మనః.

తా. మనోవిలయమునకుఁ గొన్ని కారణములను వస్తిష
మహాముని చెప్పియున్నారు. ఆ కారణముల ననుష్ఠించువారికి
మనస్సు స్వాధీనమైయుండును.

శ్లో. హతతో యుక్తితత్పాపి ద్వివిధో నిగ్రహో మతః,
నిగ్రహో ధీక్రియాతాణాం హతో గోళక నిగ్రహోత్.

తా. మనస్సును నిగ్రహించుటకు హత మని యుక్తి
యని రెండుసాధనములు కలవు. ఇందులో జ్ఞానేంద్రియకర్తేం
ద్రియములయొక్క గోళములను నిగ్రహించుటచేత తత్త
దింద్రియముల నిరోధించుట హత మని చెప్పబడును. ముందు
చెప్పబోవు సాధుసంగమాద్యుపాయములచేత నింద్రియములు
నిరోధించుట యుక్తి యనబడును.

శ్లో. కదాచిజ్ఞాయతే కల్చిన్తనస్తేన విలీయతే,

తా. ఈ రెండుసాధనములలో నొకపురుషున కొక
సాధనము సంభవించును దానిచేతనే మనస్సు లయము
నొందును.

శ్లో. అధ్యాత్మవిధ్యాధిగమః సాధుసంగమ ఏవచ,
వాసనాసంపరిత్యాగః ప్రాణస్పందనిరోధనమ్,
ఏతాస్తా యుక్తయః పుష్టా స్సంతిచిత్తజయే కిల.

తా. వేదాంత శాస్త్రగ్రంథములను చదువుకొనుట, సత్పురుషులతోటి సహవాసముచేయుట, కామక్రోధాదివాసనలను విడుచుట, ప్రాణవాయువును స్థారప్రాణాయామము చేత నిరోధించుట; ఇవి మొదలయినయుక్తులు చిత్తమును స్వాధీనపఱచుకొనుటకు చాల కలవు. స్థారప్రాణాయామమని తాంత్రికప్రాణాయామమని రెండువిధముల ప్రాణాయామములు కలవు. పాతంజలశాస్త్రమునందుఁ జెప్పబడిన ప్రాణాయామము తాంత్రికమనఁబడును. దానియొక్క విశేషములను పాతంజలయోగశాస్త్రమునందే చూడవలయును. అది హతయోగాంగము. స్థారప్రాణాయామమనఁగా మన్వాదిధర్మశాస్త్రములయందుఁ జెప్పబడినది.

శ్లో. సవ్యాహృతిం సప్రజావాం గాయత్రీం శిరసా సహ,
త్రికి పతేదాయతప్రాణః ప్రాణాయామ స్స ఉచ్యతే. అని.

తా. శ్వాసప్రశ్వాసముల నిరోధించి గాయత్రీమంత్రమును ప్రణవముతోడను సప్తవ్యాహృతులతోడను శిరస్సుతోడను మూడు పర్యాయములు పఠింపవలయును. ఇది యొక ప్రాణాయామమగును.

ఇట్టి ప్రాణాయామము సంధ్యావందనాది నిత్యకర్మలకంగము. ఇచ్చట చిత్తజయోపాయములలోఁ జెప్పబడిన ప్రాణస్పందనిరోధమనునది స్థారప్రాణాయామమని తెలియఁదగినది. హతయోగములో నంతర్భూతముగా నున్నందున రెండవచిత్తజయోపాయమగుయుక్తియందు ప్రతిపాదించఁబడిన యీ ప్రాణాయామము స్థారప్రాణాయామమని నిశ్చయింపఁబడినది.

శ్లో. సతేషు నాం శ్రీశ్చైతాసు ఈహాన్నియమయంతి కుః,
చేతస్తే దీపముస్సృజ్య వివిఘ్నంతు త మోఽంబునైః.

తా. చిత్తమును జయించుటకు నీలాటియుక్తుల నేకములున్నప్పటికిని వీటిని ఉపేక్షించి హతయోగముచేతనే చిత్తమును స్వాధీనపఱచుటకు నెవరు యత్నమును చేయుదురోవారు దీపమును విడిచి కాటుకచూర్ణముచేత సంధికారమును నివర్తింపఁ జేయుచున్నవారు. అనఁగామృదుయోగముచేత చిత్తమును సులభముగా స్వాధీనపఱచుకొని దగియున్నట్లు హతయోగముచేత స్వాధీనపఱచుకొనుటకు శక్యమైయుండదు. అనిభావము.

శ్లో. విమూఢాః కర్తుముద్యక్తా య హాకాచ్ఛేషిసో నియమ,
తే నిబన్ధంతి నాగేంద్ర మున్నతం విసతంబుభిః. అని.

తా. ఏపురుషులు హతయోగముచేత చిత్తమును జయించుటకు యత్నించెదరో, వాసుచువలచిన యేనుఁగును తామర కాడలో నున్న దారములచేత కట్టివేయఁదలచిన మూర్ఖులని చెప్పఁబడుదురు.

వా. హతనిగ్రహమని క్రమనిగ్రహమని నిగ్రహము రెండు విధములు. చక్షురాదిజ్ఞానేంద్రియములను, వాగాదికర్తేంద్రియములను; ఆయాగోళమును నిరోధించుటచేత అనఁగా కన్నులు మూయుట, నోరుమూయుట మొదలగు వాటిచేతనిరోధించినట్లు చిత్తమునుకూడ నిగ్రహించెదనని మూర్ఖుఁడగువానికి భ్రాంతి కలుగును కాని ఆప్రకారము చిత్తము నిరోధింపఁబడదు. చిత్తముయొక్కగోళము హృదయము. అది శరీరములోపల నాభికి మీదఁ జూనయెత్తున కంఠముయొక్క యెముకకు క్రిందగా నుం

దును. ఎనిమిదిదశములుగలతామగపూవువలెనుండి అధోముఖముగా వ్రేలుచుండును. ఇట్టిహృదయము మూయుటకు శక్యముగా నుండదుగనుక గోళనిరోధముచేత చిత్తనిరోధము శక్యము కానేరదు. కనుక క్రమనిగ్రహమే చిత్తనిరోధమునకు యోగ్యమయినయుపాయము. అందులోఁగూడ వేదాంతశాస్త్ర శ్రవణాదులే ముఖ్యోపాయములు. వేదాంతశాస్త్రశ్రవణముచేత దృశ్యప్రపంచము మిథ్యయని దృక్కని చెప్పఁబడు స్వప్రకాశచిద్రూపము సత్యమని తెలియఁబడును. అందుచేత తనకు గోచరించువిషయములను గ్రహించుటవలన ప్రయోజనము లేదని ప్రయోజనముగల చిద్రూపము తనకు గోచరించదని తెలిసి ఇంధనములు లేని వహ్నివలె చిత్తము తనంతటఁ దానే యణింపఁబోవును. ఈనుర్థము శాస్త్రములలో వినఁబడుచున్నది.

శ్లో. యథా నిరింధనో వహ్నిః స్వయోనా వుపశామ్యతి,

తథా వృత్తిక్షయాచ్చిత్తం స్వయోనా వుపశామ్యతి. అని.

తా. ఇంధనములు లేనివహ్ని యేప్రకారము స్వకారణమైన వాయువులో లయమునొందునో యాప్రకారమే వృత్తులు నశించినతరువాత చిత్తము స్వకారణమయిన పరమాత్మయందు లయము నొందును.

వేదాంతశాస్త్రశ్రవణముచేత తత్త్వజ్ఞానము కలిగినప్పటికి ఎవనికి ఆజ్ఞానము మరుపును బొందుచుండునో వానికి సజ్జనసహవాసమే చిత్తజయోపాయము. సత్పురుషులగువారు తత్త్వమును మఱవకుండ మాటిమాటికి బోధించుచుందురు. వీపురుషుఁడు విద్యామదధనమదములచేత గర్వించి సత్పురుషుల

ననువర్తించుటకు నుత్సహించుచోవానికి వెనుకఁజెప్పిన వివేకముచేత వాసనాక్షయము నభ్యసించుటయే మనోజయోపాయము. వాసనలు నిండ్లప్రబలమైనందున నెవనికి విడుచుటకు శక్యములయియుండవో, వానికి ప్రాణాయామముచేతప్రాణవాయువును నిరోధించుట యుపాయము. ప్రాణవాయువుయొక్క చలనము వాసనలు ఈరెండు చిత్తమును ప్రవర్తించఁజేయుచుండును గనుక వీటిని నిరోధించుటచేత చిత్తము శాంతించును. ప్రాణస్పందము వాసనలు ఈరెండు చిత్తప్రవర్తకములని వసిష్ఠమహామునిచేఁ జెప్పఁబడినది.

శ్లో. ద్వే బిజే చిత్తవృక్షస్య వృత్తిప్రతతిభారణః,

ఏకం ప్రాణపిస్పందః ద్వితీయం దృఢవాసనా.

తా. చిత్తమును వృక్షము వృత్తులను తీగెలతోఁ జుట్టఁబడియున్నది. ఇట్టి వృక్షమునకు రెండువిత్తనములు కలవు. అందులో నొకటి ప్రాణవాయుస్పందము. రెండవది దృఢమగు వాసనలు.

శ్లో. సతీసర్వగతా సుఖత్పాణస్పందేన భోద్యతే,

సంవేదనాదనంతాని తతో దుఃఖాని చేతసః. అసి.

తా. లోహకారులు అనఁగా కస్తురవాండ్లు నిపురుకప్పిననిప్పును తిత్తులతో నేప్రకారముగా నూదుదురో తిత్తులతో నూదఁగా పుట్టినవాయువుచేత నగ్నియేప్రకారము జ్వలించునో యాప్రకారమే చిత్తమున కుపాదానకారణమయిన యజ్ఞానముచేత నావరింపఁబడిన జ్ఞానము ప్రాణస్పందముచేత బోధింపఁబడి చిత్తవృత్తిరూపముగాఁ బ్రజ్వలించుచుండును.

ఆచిత్తవృత్తియని చెప్పఁబడు భావజ్వాలారూపమగు సంవేదనమువలన దుఃఖములు పుట్టుచుండును. ఇదియే ప్రాణస్పందనను బీజముచేత చిత్తోత్పత్తిప్రకారమును దృఢవాసనయను బీజముచేత చిత్తము పుట్టుప్రకారమును వసిష్ఠమహామునిచే జెప్పఁబడినది.

శ్లో. భావసంవిత్ప్రకటితా మనుభూతాం చ రాఘవ,
చిత్తస్యోత్పత్తినివరాం వాసనాజనితాం శృణు.

తా. స్వభావజ్ఞానముచేత ప్రకటన చేయఁబడి నాచేతననుభవింపఁబడిన చిత్తముయొక్క దృఢవాసనాజన్యమయిన యుత్పత్తిని చెప్పెదను. అనఁగా చిత్తముయొక్క యుత్పత్తి దృఢవాసనచేతకూడ కలుగును. ఇది నాయనుభవముచేతను చిత్తముయొక్క స్వభావము నాలోచించుటచేతను నిశ్చయింపఁబడినది. దీనిని విశదముగాఁ జెప్పెదను అని భావము.

శ్లో. దృఢాభ్యస్తపదార్థకభావనావతిచంచలం,
చిత్తం సంజాయతే జన్తజరామరణకారణం. అసి.

తా. దృఢముగా నభ్యసించఁబడిన శబ్దాదివిషయములను ముఖ్యముగా భావించుటచేత నతి చపలమయిన చిత్తము జన్తించును. ఈచిత్తమే జన్తజరామరణాదిసంసారమునకు కారణమై యుండును. ప్రాణస్పందనలు చిత్తమునకు ప్రేరకములని చెప్పి పరస్పరమొకదాని కొకటియుఁ ప్రేరకమయి యుండునని కూడ వసిష్ఠమహామునిచే జెప్పఁబడినది.

శ్లో. వాసనావశేన ప్రాణస్పందిస్తేన చ వాసనా,
క్రియతే చిత్తవీడిత్యతేన నిజాంశరక్రమః. అసి.

తా. వాసనలచేత ప్రాణస్పందము ప్రాణస్పందముచేత వాసనలు ప్రవర్తించుచుండును. ఇదియే చిత్తవీజమునకు వీజాంకురన్యాయము. ఒకవిత్తనముచేత నొక చట్టు పుట్టును. ఆచట్టు వలన నొకవీజము పుట్టును. దానివలన మరియొకచట్టు, దాని వలన మరియొక వీజము. ఈవృక్షకరణము అనాదినుండి వీజాంకురములొకటికొకటి ప్రవర్తకముల్లయించును. ఇదియే వీజాంకురన్యాయము.

ప్రాణస్పందవాసనలు పరస్పరప్రవర్తకములు గనుకనే వీటిలో నొకదానిని నశింపఁజేసినను రెండవదియు నశించును.

ఇదియును వసిష్ఠునిచేఁ జెప్పబడినది.

శ్లో. ద్వే చిత్తే చిత్తవృక్షస్య ప్రాణస్పందవవాసనే,

ఏకస్మిన్ చ తయోః తీక్షణత్వప్రం ద్వే అనశ్యతే. అని.

తా. చిత్తవృక్షమునకు ప్రాణస్పంద మని వాసన లని రెండువీజములు కలవు. వాటిలో నొకటి నశించినా రెండు కూడ నతిశీఘ్రముగా నశించును.

ప్రాణస్పందవాసనలు నశించునుపాయము నశించిన తరువాత కలుగుఫలమును వసిష్ఠునిచేతనే చెప్పబడినది.

శ్లో. ప్రాణాయామదృఢాభ్యాసై ర్యుక్త్యై చ గురుదత్తయా,

అసనాశనయోగేన ప్రాణస్పండా నిరుభ్యతే.

తా. రేచకపూరకకుంభకము లను ప్రాణాయామము లను దృఢముగా నభ్యసించుటవలన గురువుచేచూపింపబడిన యుక్తవలన పద్మాసన కూర్చుననాది సుఖాసనాభ్యాసము వలన

శుద్ధమై మితమయిన ఆహారమును పుచ్చుకొనుటవలన ప్రాణ
వాయువుయొక్క చలనము నిరోధింపఁబడును.

శ్లో. అసంగవ్యవహారత్వాద్భవభావనవర్జనాత్,
శరీరశాశవర్తిత్వాద్వాసనా న ప్రవర్తతే.

తా. లౌకికవైదికకర్మల ననుష్ఠించునపుడు కర్మత్వాభి
మానము ఫలాభిలాషయును లేకుండ వ్యవహరించుటవలన
సాంసారికఫలముల నాలోచింపకపోవుటవలన శరీరము నశించు
నని విచారించుటవలన వాసనలు ప్రవర్తింపక నిలిచిపోవును.

శ్లో. వాసనాసంపరిత్యాగాచ్చిత్తం గచ్ఛత్త్యచిత్తతాం,
ప్రాణస్పందనిరోధాచ్చ యథేచ్ఛసి తథా కరు.

తా. వాసనలను విడుచుటవలనఁగాని ప్రాణాయామము
నభ్యసించి ప్రాణవాయువును నిరోధించుటవలనఁగాని చిత్తము
నశించును. ఓరామా! యీరెంటిలో నీకు దేనియందు రుచి
కలదో దాని నాచరింపుము.

శ్లో. ఏతావత్తాత్రకం మజ్జే రూపం చిత్తస్య రాఘవ,
యద్భావనం వస్తునోఽంత ర్వస్తుత్వేన రసేన చ.

తా. శబ్దాదిపదార్థములను వాస్తవములని సుఖరూపము
లని హృదయమందు భావించుటయే చిత్త మని తలఁచెదను.
ఇంతకు అతిరిక్తమగు రూపము చిత్తమున కున్నట్టు
కనుపడదు.

శ్లో. యదా న భావ్యతే కించి ధ్యేయాపాదేయరూపి యత్,
స్త్రీయతే సకలం త్యక్త్వా తదా చిత్తం న జాయతే.

తా. పురుషుఁడు త్యాజ్యము లగు కంటకాదిపదార్థములను గ్రాహ్యము లగు చందనాదిపదార్థములను అన్నిటిని నాలోచించుట లేకయే సర్వమును విడిచి యెప్పు డుండునో అప్పుడు చిత్తము జన్తింపక యుండును.

శ్లో. అవాసనత్వాత్సతతం యదా న మనుతే మనః,
అమనస్తా తదోదేని పరమోపశమప్రదా. అని.

తా. వాసనలు లేకపోవుటవలన మనస్సు ఎప్పుడు విషయముల నాలోచింపక యుండునో. అప్పుడు సర్వాధికమైన శాంతిని కలుగఁజేయు అమనస్కత కలిగె నని తెలియవలయును.

అమనస్కత కలుగనిపక్షమందు శాంతి కలుగదనియుఁ జెప్పఁబడుచున్నది.

శ్లో. చిత్తక్షయాదృధాక్రాంతం న మిత్రాణి న బాంధవాః,
శక్నువంతి పరిత్రాతుం గురవో న చ మానవాః. అని.

తా. చిత్తక్షయము అనఁగా అమనస్కత. దీనితోఁ గూడుకొననివానిని మిత్రులు గాని బంధువులు గాని గురువులు గాని ఇతరులయిన దయాళు లగుమనుష్యులు గాని రక్షింపఁజాలరు. అనఁగా పరమశాంతియను మోక్షము నియ్యఁజాలరని భావము.

ప్రాణవాయువును నిరోధించు నుసాయమును చెప్పునప్పుడు ఆసనమును, అశనవిశేషమును అభ్యసించవలయునని చెప్పినవాటిలో ఆసనముయొక్క లక్షణమును, ఉపాయమును,

ఫలమును మూఁడుసూత్రములచేత సతఃజలిమహాముని ప్రతి
పాదించియున్నారు.—

సూ. స్థిరస్థుః మానవః.

సూ. ప్రయత్నశ్చైథిల్యానంతసమాపత్తిభ్యాః.

సూ. తతోద్వంద్వంద్వనభిసూతః. ఆసి.

గా. దేహవిన్యాసరూః ము లగు పద్మకన్వస్తికాద్యా
సనములలో నెవనికి నేయాసనమువలన దేహచలనములేకుండ
స్థిరమైయుండునో, అవయవములకు పీడ లేకుండ సుఖము కలిగి
యుండునో, అదియే వానికి ముఖ్యమయిన యాసనము. ఇట్టి
యాసనమునకు ప్రయత్నశ్చైథిల్యము లోకసిద్ధ మగు నుపా
యము అనఁగా దూరమార్గమునదుచుటయందు గృహకృత్య
ములయందు తీర్థయాత్రలయందు తీర్థస్నానములయందు
యాగహోమాదులయందు ఇవి మొదలయిన వాటియందుఁ
గల ఉత్సాహమును విడువవలయును. ఇందువలన స్థిరమైన
యాసనము సిద్ధించును అనిభావము. గమనాదులయందు ఉత్సా
హమును విడువనియెడల నాయుత్సాహము శరీరమును బలా
త్కారముగా లేవఁదీసి తత్తత్కార్యములయందుఁ బ్రవర్తింపఁజేయు
ను. అందువలన స్థిరమైన యాసనము సిద్ధింప నేరదు సహస్రఫణ
ములచేత భూమిని ధరించి స్థిరముగా నిలిచియుండు శేషుఁడను,
అనఁతుఁడను నేనే యను ధృఢధ్యానము శాస్త్రసిద్ధమగు నుపా
యము. ఇట్టి ధ్యానమువలన స్థిరాసనము సిద్ధించుటకు సాధన
మయిన పుణ్య శేష ముద్భవించును. ఆపూర్వమువలన స్థిరాసనము

స్థించును. ఆసనము స్థించిన తరువాత శీతోష్ణ సుఖ దుఃఖ మానావమానాదిద్వంద్వసహనము కలుగును.

అని మూఁడు సూత్రములకు క్రమముగా వర్ణము. ఇందులో మొదటిసూత్రమువలన ఆసనముయొక్క లక్షణము, రెండవ సూత్రమువలన ఉపాయము ఆనఁగా సాధనము, మూడవసూత్రమువలన ఆసనముయొక్క ఫలమును చెప్పఁబడినది.

ఇట్టి ఆసనమును గూర్చి యోగ్య మయినదేశము శ్వేతాశ్వతరోఽనిషత్తులోఁ జెప్పఁబడినది.

శ్రు. వివిక్త దేశే చ సుఖాసనస్థ శ్శుచిస్సమగ్రీ వశిరశ్శరీరః. అని

తా. జనశూన్యమయిన ప్రదేశమందు పద్మకన్వస్థి కాద్యాసనములలో తనకు నేది సుఖకర మయిన యాసనమో, యట్టి యాసనముతో కూర్చుండి బాహ్యభ్యంతర శౌచములు కలవాడై కంఠమును, శిరస్సును, శరీరమును సమముగానుంచి యోగము నభ్యసించ వలయుననిభావము.

శ్రు. “సమే శుచా శర్కరావహ్నివాలుకాదివర్జితే, శబ్దశూళయాదిభిః, మనోనుహలేన చ చక్షుపీడనే గుహా నివాతాశ్రయగ్నే ప్రయోజయేత్” అని.

మఱియొక శ్రుతియును ఆసనమునకు యోగ్యమయిన దేశమును చెప్పుచున్నది.

తా. నిమ్నాన్న తములు లేకుండ సమానముగా నుండు నదియు స్వభావమువలనఁగాని మార్జనాదిశ్శుంస్కారములవలనఁగాని పరిశుద్ధమయినదియు గున్నతాలు వేడిమి ఇసుక కర్లకతోర

ములగుశబ్దములు అతిశైత్యము ఇట్టిదోషములులేనిదియు,
దోషములు మొదలగు జంతువులు లేనిదియు విశేషవాయువు
ప్రసరించనిదియునైన పర్వతగుహ నదీతీరము మొదలయిన
ప్రదేశములయందు యోగము నభ్యసించవలయునని భావము.

ఇందుచేత ఆసనయోగము వివరింపబడినది. ఇతను
అశనయోగము వివరింపబడును. అశనమనఁగామితాహారము.

శ్లో. ఆత్యాహారమనాహారం నిత్యం యోగీ విసర్జయేత్.

అను స్మృతి ఆహారమును అధికముగా పుచ్చుకొనుట,
నుతరాం ఆహారమును పరిత్యజించుట యీరెండు యోగికి
పనికిరావని చెప్పుచున్నది.

భగవద్గీతలయొక్క షష్ఠాధ్యాయమునందుఁ జెప్పబడి
నది.

శ్లో. నాత్యశ్చ తస్తు యోగోఽస్తి న చైకాంతమనశ్చతః,
న చాతిస్వప్నోఽలస్య జాగ్రతో నైవ చార్జున.

తా. ఆహారము నెక్కువగా పుచ్చుకొన్నను, బొత్తిగా
నాహారమును మానినను, అధికముగా నిద్రించినను, బొత్తిగా
నిద్రను మానినను యోగము సిద్ధింపదని భావము.

శ్లో. యుక్తాహారవిహారస్య యుక్తచేష్టస్య కర్తవ్యం,
యుక్తస్వప్నావబోధస్య యోగో భవతి దుఃఖహః. అని.

తా. ఉచితమైన యాహారము, ఉచితమైన సంచారము,
శాకికవైదికకర్మలయొద్ద యథోచితముగా వ్యవహారము,
యథోచితమగునిద్ర, యథోచిత మగు జాగరణము, ఇవి కల

వానికి యోగము సర్వదుఃఖముల నివర్తింపఁజేయు నని భావము.

పద్మక స్వస్తికాద్యాసనముల సభ్యసించినపురుషునకు ప్రాణాయామమువలన మనోనాశము కలుగు నని శ్వేతాశ్వత రోపనిషత్తులో చెప్పఁబడియున్నది.

శ్రు. త్రిరున్నతం స్థాప్య సమం శరీరం హృదీంద్రియాణి మససా సన్నివేశ్య, బ్రహ్మోడుపేన ప్రతరేత విద్వాన్ ప్రోతాంసే సర్వాణి భయా వహాని, అని.

తా. కంఠమును, శిరస్సును, మధ్యకాయమును, ఈమూటిని ఉన్నతముగా సమముగానుంచి మనస్సుతోఁగూడ చక్షు రాదీంద్రియములను హృదయపుండరీకమునందుఁ జేర్చి ఆ హృదయపుండరీకమునం దుండు పరమాత్మను ధ్యానించుచు, అట్టి పరమాత్మధ్యానమును తెప్ప చేతనే భయసంపాదకము లగు సంసారనదులను బ్రహ్మనిష్ఠుఁడగు పురుషుఁడు దాటవలయును.

శ్రు. ప్రాణాన్ ప్రపీడ్యేహ స యుక్తచేష్టః క్షీణే ప్రాణే నాసిక యోః శ్వసీత, దుష్టాశ్వయుక్తమివ వాహ మేనం విద్వాన్ మనో ధారయే తాప్రమత్తః, అని.

తా. బ్రహ్మధ్యానాభ్యాసముచేయు పురుషుఁడు ఉచిత మైన యాహారవిహారములు కలవాఁడై రేచకపూరకకుంభక ములచేత ప్రాణవాయువులను నిరోధించి ప్రాణము క్షీణించిన తరువాత నాసికారంధ్రములద్వారా నెక్కుదిగా శ్వాసమును వదలవలయును. తరువాత దుష్టాశ్వములను కట్టిన రథమును

బహుజాగ్రతగా నడిపించునట్లు మనస్సును ఇంద్రియములతోఁ గూడ ప్రమాదము లేకుండ కనిపెట్టి నడిపించవలయును అనఁగా ఆహింసాబ్రహ్మచర్యాదిసాధనముల సభ్యసిగచినతరువాత పద్మకన్వస్థికాద్యాసనములలో నొకదానియందు నిలిచి రేచక పూరక కుంభకములను ప్రాణాయామములచేత ప్రాణనాయువును నిరోధించి మనస్సును, ఇంద్రియములను ప్రత్యాహారము చేత స్వాధీనపఱచుకొని సరమాత్మస్వరూప జ్యోతిఃచన నాచరింపుచు బహుజాగ్రతగా నుండవలయును.

వా. యోగి యగువాఁడు రెండువిధములు. ఒకఁడు విద్యామగధనమదాన్యసురసంకలవాఁడు, మఱియొకఁ డది లేనివాఁడును వీరిలో రెండవవానికి బ్రహ్మధ్యానమువలన మనస్సు నిగ్రహింపఁబడఁగా, తపఃసద్విద్య ప్రాణనాయువుగూడ నిరోధింపఁబడును. అట్టి మధికారి నుద్దేశించి “త్రిగుణతం స్థాప్య” యనుశ్రుతి ప్రవర్తించినది. రెండవవానికి ప్రాణాయామాభ్యాసమువలన ప్రాణము నిరోధింపఁబడఁగా తపఃసద్విద్య మైనమనస్సుగూడ నిరోధింపఁబడును. ఇట్టి అధికారి నుద్దేశించి “ప్రాణా ప్రవీడ్యేహ” యనుశ్రుతి ప్రవర్తించినది. అనఁగా ప్రాణస్పందము మనస్పందమునకును, మనస్పందము ప్రాణస్పందమునకును కారణమైయుండును. కనుక బ్రహ్మధ్యానాభ్యాసము వలన మనస్సును నిరోధించినా, ప్రాణస్పందము తనంతట తానే నిరోధింపఁబడును. ప్రాణాయామాభ్యాసము వలన ప్రాణమును నిరోధించినా, మనస్పందము తనంతట తానే నిలిచిపోవును. అయితే విద్యామగధనమదాదమలిన

వాసనలు లేనివానికి ధ్యానాభ్యాసము సుకరమైయుండును అవికలవానికి సాధుసంగమసచ్చాస్త్రశ్రవణపూర్వముగా సాధింపదగిన ధ్యానాభ్యాసము దుష్కరమైనందున ప్రాణాయామాభ్యాసము చేయవలసియుండును అని తాత్పర్యము.

ప్రాణమును నిరోధింపవలసిన ప్రకారము ముందు చెప్పబడును. ఇట్టి ప్రాణనిరోధమువలన మనస్సుయొక్క వ్యాపారములయిన విద్యామదధనమదాదులు నిరోధింపబడును. ప్రాణనిరోధమువలన చిత్తదోషములు నిరోధింపబడు నను నర్థమందు దృష్టాంతము ఒకచోట చెప్పబడినది.

శ్రు. యథా పర్వతధారూపాం దహ్యంతే దహనాన్తలాః,
తథేంద్రియకృతా దోషా దహ్యంతే ప్రాణనిగ్రహాత్. అని.

తా. పర్వతములయం దుండు రజతాదిధాతువుల యొక్క అసాధారణములు ఏ ప్రకారముగా నగ్నివలన దహింపబడునో యా ప్రకారమే ఇంద్రియములయొక్క దోషములు ప్రాణవాయునిరోధమువలన దహింపబడు ననియర్థము.

ఈ యర్థమందు ఉపపత్తి వసిష్టమహామునిచే జెప్పబడినది.

శ్లో. యః ప్రాణపవనస్పందశ్చిత్తస్పందస్స ఏవ హి,
ప్రాణస్పందత్యయే యత్నః కర్తవ్యో ధీమతోచ్చతైః. అని.

తా. ప్రాణవాయువుయొక్క స్పందమే మనస్స్పందము కాని వేఱుకాదు గనుక ప్రాణస్పందమును నిరోధించుటయందు బుద్ధిమంతుడగువాడు విశేషప్రయత్నమును జేయవలయును.

వా. మనస్సు, వాక్కు, చక్షుస్సు మొదలైన యింద్రియముల కధిష్ఠానదేవతలు చంద్రాగ్నిసూర్యులు. వీరు తమ తమవ్యాపారములగు మనన ప్రవచన దర్శనాదులను నిరంతరముగాఁ జేయుదు మని వ్రతము నవలంబించి శ్రమ యను మృత్యువువలననాక్రమింపఁబడిరి. అనఁగా వాగాదీంద్రియములు ప్రవచనాదివ్యాపారములను కొంతకాలము చేయుఁగా వాటికి శ్రమ కలిగె నని భావము. ప్రాణము తనవ్యాపారమును జేయునప్పు డామృత్యువు దాని నాక్రమింపలేక పోయెను. కనుకనే నిరంతరముగా నుచ్ఛ్వాసనిశ్వాసములను ప్రాణము చేయుచున్నప్పటికి శ్రమను పొందక పోయెను అప్పుడు ఇంద్రియాధిష్ఠానదేవత లందఱు నాలోచించి ముఖ్యప్రాణములోఁ బ్రవేశించిరి. అనఁగా ఇంద్రియము లన్నియు ముఖ్యప్రాణాధీనవృత్తులు కలవై యుండె నని భావము.

ఈ యర్థము బృహదారణ్యకొఖయందుఁ జెప్పఁబడియున్నది.—

శ్రు. అయం వై సః శ్రేష్ఠో యః సంచరంత్యాసం చరంశ్చన వ్యధతే యో నరిష్యతి హంతాన్యైవ సర్వే రూపమసామ ఇతి. ఏతన్యైవ సర్వే రూపమభవత్ తస్మాదేత ఏతే నాఖ్యాయంతే ప్రాణా అతి.

తా. వాగాదీంద్రియము లన్నియు నాలోచించి “యేడి ఉచ్ఛ్వాసనిశ్వాసరూపముగా సంచరించుచున్నప్పటికి వ్యధను. గాని నాశమునుగ్గాని పొందదో, అట్టిప్రాణమేమనలో శ్రేష్ఠమై యున్నది. మనమందఱము నీ ప్రాణముయొక్క రూపము గానే ఉండుదము” అని నిశ్చయించి, అన్నియు ముఖ్యప్రాణము

యొక్కరూపముగానుండెను. అనఁగా ముఖ్యప్రాణాధీనవ్యాపారములు కలవై యుండెను. కనుకనే వాగాద్యోయములన్నియు ప్రాణము లన్నివ్యవహారమునఁబడిచున్నవి. అని శ్రుతులయొక్క భావము.

ఇంద్రియము లన్నియు ముఖ్యప్రాణాధీనవ్యాపారములు కలవై యున్నవి. అని బృహదాశక్త్యములోని యంతర్యామిబ్రాహ్మణములో సూత్రాత్మను నిరూపించునప్పుడు చెప్పఁబడినది.

శ్రు. వాయురైర్వా గౌతమ తస్మిన్త్రం వాయునా వై గౌతమ సూత్రేణాయా చ లోకకే యిశ్వ ర్వాణి చ భూతాని సంపృథ్వాని భవంతి. తస్మాద్వై గౌతమపురుషో ప్రేమాహుర్వ్యస్తంసష తాన్యాం గానీతి. అని.

శ్రు. వాయునా చ గౌతమ సూత్రేణ సంపృథ్వాని భవంతి. అనియం.

తా. జనకసభలో బ్రహ్మవేత్త యగు యాజ్ఞవల్క్య మహామునితో మునులందఱువాదముచేయనప్పుడు ఉద్ధాలకుఁడనునొకముని యాజ్ఞవల్క్యమహామునిని గూర్చి ఓయాజ్ఞవల్క్య, నేను మద్రదేశమునందు పతంజలియను బ్రాహ్మణుని యొక్కగృహములో యజ్ఞవిద్యను అభ్యసించుచుంటిని. అప్పుడాపతంజలిభార్యయొక గంధర్వగ్రహముచేత కట్టుకొఁబడియుండెను. ఆగంధర్వగ్రహమును నేనునాసహాధ్యాయులు సీవెనఁడవని అడిగితిమి. అందుకొగ్రహము కబంధుఁడను నామము కలవాఁడ ననిచెప్పి మమ్మును మాగుపాధ్యాయుఁడగు పతంజలని గూర్చి యీలోకము, పరలోకము, సకలభూతములు దేనిచేత

ధరింపఁబడియున్నవో అట్టి సూత్రాత్మను నెఱుఁగుదురా యని అడిగెను. మాయుపాధ్యాయుఁ డగు వతంజలి నేనెఱుఁగ నని చెప్పెను. తిరిగి ఆ గంధర్వగ్రహము ఈ లోకమును పరలోకమును, సకల మయినభూతములను ఎవఁడు లోకలనుండు సకల కార్యములయందు నియమించుచుండునో, అట్టి అంతర్యామిని నెఱుఁగుదువా యని అడిగెను. మాయుపాధ్యాయులు అంతర్యామిని కూడ నెఱుఁగ నని జెప్పెను. అంతట నాగంధర్వగ్రహముచే నడిగిన సూత్రమును అంతర్యామిని యెవ్వఁడెఱుఁగునో, వాఁడే బ్రహ్మవత్త యని లోకవేత్తయని వేదవేత్తయని చెప్పఁబడు నని చెప్పి ఆసూత్రాత్మను అంతర్యామిని మాకు చెప్పెను. అందుచేత నే నాసూత్రాంతర్యామిని తెలిసి యున్నాను. ఓ యాజ్ఞవల్క్యు, నీను ఆసూత్రమునుగూర్చి అంతర్యామినిగూర్చి యేమైనను తెలిసినయెడ ననాచర్య, తెలియకయుండి బ్రహ్మవేత్తలకు నక్షిణగానుండుఁబడిన యీగోకదంబమును నీవు గ్రహించితివా, నీశరస్సు వగిలపోవునని అడిగెను. అందులకు యాజ్ఞవల్క్యునుహాముని ఓయుద్ధాలకా ఆగంధర్వగ్రహము మీకుచెప్పినసూత్రమును అంతర్యామిని నేనెఱుఁగుదును అని యీప్రకారము చెప్పసాగెను.

గంధర్వగ్రహముచేతఁ జెప్పఁబడిన సూత్రము వాయువు. ఈవాయువు ఆకాశమువలెనే సూక్ష్మమయినదియు, సర్వభూతములను ధరించునదియును సత్తదశావయవాత్మకమై సమష్టివ్యష్టిరూపమయిన లింగమే యీవాయువుయొక్క శరీరము.

అనఁగా వాక్పాదపాణిపాయూషస్థలను కర్తేంద్రియము
తైదు,త్వక్చక్షుశ్రోత్రజిహ్వఘ్రాణము లను జ్ఞానేంద్రియము
లయిదు మనస్సు,బుద్ధి, శబ్దస్పర్శరూపరసగంధము లను పంచత-
న్ద్రాత్మలు ఈవిధమేడింట్లతో చేరిన లింగిశరీరమగు సూత్రాత్మ-
యను వాయువుయొక్క శరీరము పురాణములోఁ జెప్పిన నలు-
వదితోఁమిది మారుతస్కంధములు దీని వికారములు. ఇట్టి
వాయువను సూత్రముచేతనే యీలోకము పరలోకము
సమస్తభూతములు ముత్యములయందు దారము కూర్చుబడి
యున్నట్టు కూర్చుబడి యున్నవి.

వాయువను సూత్రముచేతనే సర్వము కూర్చుబడి
యున్నది గనుకనే మృతినొందినపురుషునివలన సూత్రమను
వ్యష్టివాయువు తొలఁగిపోయినందున అట్టి పురుషునియొక్క
అవయవములు దారము తెగిపోయినముత్యములవలె శిథిలము
లైనవని లోకులవలనఁ జెప్పబడును. అని యాజ్ఞావల్క్యమహా-
ముని చెప్పఁగా నుద్దాలకుఁడు సూత్రాత్మను చెప్పితివి యికను
అంతర్యామిని చెప్పుదువుగాఁ అనిప్రశ్నచేయఁగా విస్తార-
ముగా నంతర్యామిస్వరూపమును జెప్పెను.

కనుక ప్రాణము, మనస్సు ఈ రెండు నొకటిగానున్నందున
ప్రాణమును నిరోధింపఁగా మనస్సు కూడ నిగ్రహింపఁబడును.

ఆక్షేపము—ఓయీ ప్రాణమనస్సులు రెండు కూడ
చలించుచుండునుగనుక నొకదానినినిరోధించితేరెండవదికూడ
నిరోధింపఁబడు నని చెప్పుట యుక్తముకాదు. సుషుప్తిదశలో

ప్రాణము చలించుచున్నప్పుటికి మనస్సుయొక్క చలనము కనుపడలేదు గదా.

సమాధానము — సుషుప్తిదశలో మనస్సు ప్రాణములో లయించిపోవును అందుచేతనే మనస్సుయొక్క చలనము వెరుగఁ గనుకఁబడు బాగ్యశలో మనస్సు ప్రాణములోనుండి తొలఁగి వేటుగానుండును కనుక ప్రాణచలనమనశ్చలనములు వేటువేటుగా గనుఁ దుకుండును. అర్హతశలో నొకదానియొక్క నిరోధముచేత మరొకదాని కూడ నిరోధింపఁబడును.

ఆక్షేపము—ఓయీ “ప్రాణాన్తర్యమిన్” యను శ్రుతి యందు ప్రాణములు ఊడఁబనివతరువాత నాసికావంధ్రముల ద్వారా నెవ్వడిగా శ్వాసమును విడువవలయు నని చెప్పుట విరుద్ధముగా నున్నది.

ప్రాణము ఊడఁచుట యనఁగా మరణమే కదా. అట్టి మరణదశలో శ్వాసము కనుపడుట లేదు శ్వాసము కనుపడుచుండఁగా, ప్రాణము ఊడఁచుట లేదు గదా? కనుక నిది విరుద్ధము.

సమాధానము—ప్రాణముయొక్క ఉయమనఁగా అధికముగ ప్రవర్తించక పోవుటయే కాని సుతరాం నాశముకాదు. భూమిని త్రవ్వవానికి చిట్టును కొట్టువానికి పర్వతము నెక్కువానికి బహుదూరము పరుగిడువానికి నెంత శ్వాసవేగము కలిగియుండునో, అంతవేగము నెచ్చడిగాఁ గూర్చున్నవానికి వీప్రకారము ఉండదో, ఆప్రకారమే ప్రాణాయామమును విశే

షముగా నభ్యసించువానికి నాసారంధ్రములయం దతిస్వల్ప మైన శ్వాసము కలిగియుండును.

ఈయభిప్రాయముచేతనే యొకచోట నిట్లు వినఁబడు చున్నది.

శ్లో. భూత్వా తత్రాయతప్రాణః శనై రేవ సముచ్ఛ్వనేత్. అని.

తా. పద్మ కాద్యాసనములలో నొకదానియందు కూర్చుండి ప్రాణమును బిగఁబట్టి తరువాత నెమ్మదిగా శ్వాసమును విడువ వలయు నని యర్థము.

దుష్కములగు నశ్వములు గట్టి న రథము ఆగుఱ్ఱములచేత మార్గమును తొలఁగించి యే ప్రకార మీడ్వఁబడునో, సారథి యగువానిచేత గుఱ్ఱములను కల్లెములతో దృఢముగాఁ గట్టి పట్టుకొని మిగిలిన మార్గమునందు నే ప్రకారము నడిపింపఁబడునో ఆ ప్రకారము ఇంద్రియములచేత వాసనానురూపముగా మనస్సు నానావిషయములయందుఁ బ్రవర్తించుఁ జేయఁబడుచుండును. ప్రాణమును దృఢముగా బిగించినవక్షమునకు విషయమార్గ ములయందు సంచరింపక సన్తానముందే సంచరించును.

వెనుకటి శ్రుతిలో ప్రాణములను నిరోధింపవలె నని చెప్పి యున్నది. ప్రాణమును నిరోధించు ప్రకారము గ్రంథాంత రమం దీ ప్రకారము చెప్పఁబడియున్నది.

శ్లో. సవ్యాహృతిం సప్రణవాం గాయత్రీం శిర్షసా సహ,
త్రిః పతేదాయతిప్రాణః ప్రాణాయామస్స ఉచ్యతే.

ఈశోకార్థము పూర్వము వ్రాయఁబడియున్నది.

శ్లో. ప్రాణాయామాస్త్రయః ప్రోక్తా రేచపూరకకుంభకాః,

తా. రేచకము, పూరకము, కుంభకము అని ప్రాణాయామములు మూఁడుప్రకారములుగా నున్నవి.

శ్లో. ఉత్తిష్ఠ వాయుమాకాశం శూన్యం కృత్వా నిరాత్మకం,
శూన్యభావేన యుండేయాద్రేచకస్యేతి లక్షణమ్.

తా. దేహమధ్యమమునం దుండు ప్రాణవాయువును వెలుపలికి తీయుటకొఱకు శరీరమునుండి లేవ నెత్తి శరీరాంతరాళమం దుండు నాకాశమును శూన్యముగాఁ జేసి అనఁగా స్వల్పమైన ప్రాణవాయువును గూడ నచ్చట లేకుండఁ జేసి శూన్యముగా నుంచుట రేచకప్రాణాయామ మనఁబడును.

శ్లో. వక్త్రేణోత్పలనాన తోయమార్దయన్నరం,

ఏవం వాయుర్దృఢీకృతస్యక పూరకస్యేతి లక్షణమ్.

తా. కలువకాడను నోటియం దుంచుకొని జలమును పీల్చినట్లు నాసికారంధ్రములలో నొకదానిగుండా బాహ్య వాయువును పీల్చుట పూరకప్రాణాయామ మని చెప్పఁబడును.

శ్లో. నోచ్ఛ్వసన్న చ నిశ్వాసేన్న చ గాత్రాణి చాలయత్,

ఏవం తావన్నియంజీత కుంభకస్యేతి లక్షణం. అని.

తా. దేహబాహ్యవాయువు లోనికి దేహమధ్య వాయువును వెలుపలికిని ఆకర్షింపక నిరోధించి శరీరావయవములను కదల నియ్యకయుండుట కుంభక మని చెప్పఁబడును. కుంభకప్రాణాయామము అంతర మని బాహ్య మని రెండువిధములు.

ఈ రెంటిని వసిష్ఠమహర్షి వివరించి చెప్పియున్నారు.

శ్లో. అపానేఽస్తంగతే ప్రాణో యావన్నాభ్యుదితో హృది,
తావత్సా మింభకావత్థా యోగిభిర్యానుభూయతే.

తా. అపానము అనఁగా నాభికి దిగువ నుండు వాయువు
లయము నొందినతరువాత ప్రాణవాయు వెంతవఱకు హృద
యమునందు పుట్టుకయందునో ఆయవస్థ అంతరకుంభక మనఁ
బడును. ఇది యోగాభ్యాసగుళలు లగు వారిచేతనే యనుభవిం
పఁబడును.

శ్లో. బహిరస్తం గతే ప్రాణో యావన్నాపాన ఉద్భవః,
తావత్త్వార్థా సమావత్థా బహిరస్తం కుంభకం విదుః అని.

తా. ప్రాణవాయువు బాహ్య దేశమందు లయమునొందిన
తరువాత, అపానము ఎంతవరకునుత్పత్తి నొందదో, అంతవరకుఁ
గల యవస్థ బాహ్యకుంభక మనఁబడును. అనఁగా బాహ్య
వాయువును పూర్వముచేత లోపలికి నాకిర్పించి తిరిగి వెలుప
లికి గొకుండు నిర్బంధించుట అంతరకుంభక మని, రేచకముచేత
నాంతర వాయువును వెలుపలికిఁ దీసి తిరిగి లోపలికి పోకుండ
నిరోధించుట బాహ్యకుంభక మని చెప్పఁబడు నని భావము. ఇం
దులోను చ్ఛావ్రముఅనఁగా బాహ్య వాయువునాసారంధ్రముల
గుండా లోపలికి పోవుట. ఇది బాహ్యకుంభకమునకు విరో
ధిగా నుండును. నిశ్శ్వాసముఅనఁగా లోపలి వాయువు నాసారం
ధ్రములోనుండి వెలుపలికి వచ్చుట. ఇది అంతరకుంభకమునకు
విరోధిగా నుండును. శరీరావయవములు చలించెనేని నిశ్శ్వాస

ముగాని ఉచ్ఛ్వాసముగాని తప్పక ప్రసరించును గనుక శరీరచలనము రెండుగుంభకములకు విరోధిగా నుండును. పతంజలిమహర్షి చేత ఆసనములను నిరూపించినతరువాత ప్రాణాయామము ప్రతిపాదించఁబడినది.

సూ. అస్తిక్ సతి నిశ్శ్వాసోచ్ఛ్వాసయోర్గతివిచ్ఛేదః ప్రాణాయామః.

అ. పద్మకస్వస్తికాద్యాచలములు సిద్ధించినతరువాత శ్వాసప్రశ్వాసములయొక్క సంచారమును నివర్తించఁజేయు ప్రాణాయామము సిద్ధించును.

ఆశ్లేషము — ఓయీ, గుంభకవంతు నిశ్శ్వాసప్రశ్వాసములయొక్క సంచారము లేక పోయినా, రేచకపూరకములయందు ఉచ్ఛ్వాసనిశ్శ్వాసములు అవశ్యముగా సంచరించుచుండును గనుక అన్ని ప్రాణాయామములకు నిశ్శ్వాసప్రశ్వాసములయొక్క గతివిచ్ఛేదమే లక్షణమని చెప్పుట గనుక్తము కాదు.

సమాధానము — శేషముగా నభ్యసించుటచేత స్వభావముగా నున్న నిశ్శ్వాసప్రశ్వాససంచారము రేచకపూరకములయందు న్యూనత్వాధికత్వములను బొందును. ఇట్టి న్యూనత్వాధికత్వములే రేచకపూరకములయందు నిశ్శ్వాసోచ్ఛ్వాసగతివిచ్ఛేదమని చెప్పబడినది. గుంభకవంతు సంపూర్ణముగా గతివిచ్ఛేదము కలుగును గనుక ప్రాణాయామముల కన్నిటికి నిశ్శ్వాసోచ్ఛ్వాసగతివిచ్ఛేదము లక్షణమని చెప్పఁదగియున్నది.

ప్రాణాయామాభ్యాసము పతంజలిమహర్షి చే సూత్రింజు
బడినది.

సూ. బాహ్యాభ్యంతరస్తంభవృత్తిః దేశకాలసంఖ్యానిర్ణయవివృత్తీర్హితా
సూక్ష్మా అని.

తా. రేచకము బాహ్యవృత్తి యనఁబడును. దీనియం
దాంతరవాయువు బాహ్యముననుసర్జితవేయఁబడును. పూర్వకము
ఆభ్యంతరవృత్తి యనఁబడును. దీనియందు బాహ్యవాయువు
శరీరములోపలికి ఆగిరింపఁబడును కుంభకము స్తంభవృత్తి
యనఁబడును. దీనియందు బాహ్యాభ్యంతరవాయువులు రెండు
కదలకుండ స్తంభింపఁబడును. ఇందులో నొక్కొకప్రాణా
యామమును దేశకాలసంఖ్యలచేత పరీక్షింపవలయును. అది
యెటువలెనంటే చెప్పెదము ప్రాణవాయువు స్వభావముగా
హృదయదేశమునుండి బయలుదేరి నాసిక కెదురుగా నుండు
ప్రదేశమునందు నిన్నెందు అంగుళముల దూరము వరకు
వ్యాపించి నిలిచిపోవుచుండును. ఆభ్యాసమును విశేషముగా
చేయఁగా చేయఁగా నాభిస్థానమునుండి కాని మూలాధారము
నుండికాని ప్రాణవాయువు బయలుదేరి నాసాగ్రభాగమునం
దిరువదినాలు గంగుళములదూరము వ్యాపించి, అచ్చటఁగాని
ముప్పదియాఱంగుళములదూరమువరకు వ్యాపించి అచ్చటఁ
గాని సమాప్తి నొందును. ఈరేచకమునందు ప్రయత్నా
ధిక్యము కలుగుచుండఁగా శరీరములోపల ప్రాణము బయ
లుదేలునప్పుడు హృదయనాభ్యాదిదేశములలో నేత్రదేశము
చలించునో ఆప్రదేశమును గనిపెట్టి పరీక్షింపవలయును.

బాహ్య దేశమునందు సమాప్తి నొందునప్పుడు సూక్ష్మమగు దూదిపింజను నాసాగ్రభాగమందునిచి యెన్నియంగుళముల దూరమున సమాప్తి నొందునో దానిని బరీక్షింపవలయును. అదియే దేశపరీక్ష యనఁబడును.

రేచకమును చేయనప్పుడు ప్రణవాక్షరములను పది మార్లుగాని ఇరువదిమార్లుగాని ఆవృత్తిచేసి ఎన్ని ప్రణవములను ఆవృత్తిచేయువరకు రేచింపఁబడునో దానిని బరీక్షింపవలయును లేదా, తనమోకాలిని తనవాస్తముతో నెత్తుదిగా ప్రదక్షిణముగా స్పృశించి—ఒకచిటకెవేయుకాలము ఒక మాత్రయనబడును—ఇట్లమాత్రాకాలములు ఎన్ని అగువరకు రేచించఁబడునో దానిని బరీక్షింపవలయును. ఇదియే కాలపరీక్ష యనఁబడును. ఈమాసమందు దినమొకటికి పదిరేచకములు, ఉత్తరమాసమునందు దినమొకటికి ఇరువదిరేచకములు, తదుత్తరమాసమందు దినమొకటికి ముప్పదిరేచకము లని సంఖ్యతోఁ బరీక్షింపవలయును. ఇదియే సంఖ్యాపరీక్ష యనఁబడును. పూరకమందుఁగూడ నీప్రకారమే దేశకాలసంఖ్యాపరీక్షలను చేయవలయును. యోచింపఁగా కుంభకమందు మాత్రము దేశవ్యాప్తిపరీక్ష చేయ శక్యము కాదు. అయినా కాలసంఖ్యాపరీక్షలను చేయవచ్చును. గట్టగా నున్న దూదిపింజనాడి యేప్రకారము దీర్ఘముగా సూక్ష్మముగా నేర్పడునో ఆప్రకారము దేశకాలసంఖ్యలచేత విశేషముగా నభ్యసించఁబడి ప్రాణవాయువు కూడ దీర్ఘముగా సూక్ష్మముగా సంపాదించఁబడును. అనఁగా లోపల హృదయకమలము వరకు వెలుపల పన్నెండంగుళములవరకు

స్వభావముగా వ్యాపించు ప్రాణవాయువు రేచకపూరకాభ్యా
సముచేత లోపల మూలాధారమువరకు వెలుపల ముష్పదియా
జంగుళముల దూరమువరకు స్వభావముగా ప్రసరించుచు
డును. ఇదియే ప్రాణమునకు ద్వీత్యస్తాప్తి. లోపల స్పృశవిశేషము
చేతను వెలుపల దూరియొక్క చలనముచేతను తెలియఁబడు
ప్రాణము అభ్యాసవిశేషముచేత విరళమై దుష్లక్ష్యముగా
నుండును. ఇదియే ప్రాణమునకు సూక్ష్మాత్మాస్తాప్తి. ఈ చెప్పిన
రేచకపూరక కుంభకములకంటె విలక్షణమయిన మరియొక
ప్రాణాయామము కఠంజలిగుహార్థి చేతనే సూత్రింపఁబడినది.

సూ. బాహ్యభ్యంతరనిషేధానపేక్షీ చతుర్థః ఆని.

తా. దేహాంతరాలముందుండు వాయువును యథాశక్తిగా
వెలునరించి తరువాత చేయు కుంభకము బాహ్యకుంభక
మనఁబడును. బాహ్యమునం దుండు వాయువును యథాశక్తిగా
లోపలికిఁబీల్చుకొని తరువాత చేయు కుంభకము ఆంతరకుంభక
మనఁబడును. రేచకపూరకములను రెంటిని విడిచి కేవలకుంభక
మభ్యసించఁబడినయెడల, ఇది నాలుగవప్రాణాయామ మని
చెప్పఁబడును. నిద్రాలస్యాదిదోషములవలన నాక్రమింపఁబడిన
వారికి రేచక పూరక కుంభకములు అనుష్ఠింపఁదగినవి. అట్టి
దోషములు లేనివారికి కేవలకుంభకము అనుష్ఠేయ మని తెలి
యవలయును.

ఇట్టి ప్రాణాయామము నభ్యసించినందున సంభవించు
ఫలము సూత్రింపఁబడినది.

సూ. తతః క్షీయతే ప్రకాశావరణం. ఆసి.

తా. ప్రకాశమనఁగా శుద్ధతత్త్వము. దీనిని ఆవరించి యుండునది తమోగుణము. ఇది నిద్రాలస్యాదిదోషములను గలుగఁజేయును. ఇట్టితమోగుణము ప్రాణాయామాభ్యాసము చేత నశించును. ఇదియే ప్రాణాయామమునకు ఫలము.

మరియొకఫలము కూడ చెప్పఁబడినది.

సూ. ధారణానుయోగ్యతా మనసః. ఆసి.

తా. మూలాధారము, నాభిచక్రము, హృదయము, భ్రూమధ్యము, బ్రహ్మరంధ్రము ఇవి మొదలయిన ప్రదేశముల యందు చిత్తము నాకర్షించి స్థాపించుట ధారణ యనఁబడును.

సూ. దేశబంధితస్య ధారణా.

తా. ఈసూత్రముచేత మూలాధారాదిప్రదేశముల యందు చిత్తమును నిలిపియుంచుట ధారణ యని చెప్పఁబడినది.

ప్రాణాయామము శబ్దగుణోద్దేశమువలనఁగలుగు చపలత్వమును తమోగుణోద్దేశమువలనఁ గలుగు నిద్రాలస్యాది దోషములను నివారించి మనస్సును శుద్ధతత్త్వప్రధానముగాఁ జేసి శుభాశ్రయమందు స్థిరముగా నిలుచులాగునఁ జేయును.

శ్లో. ప్రాణాయామవ్యభిభాసై ర్విద్యై చ గురువర్తమా.

అను పూర్వముదాహరించిన శ్లోకములలోని ముక్తిశబ్దము వలన యోగిజనప్రసిద్ధముయిన శిరోరూపమీరుచాలనము, జహ్వగ్రమువలన ఘంటకౌభ్రమునము, నాభిచక్రమునందు జ్యోతిస్స్వరూపధ్యానము దేహమును విత్తరింపఁ జేయునౌషధ

ములను సేవించుట, ఇవి మొదలగుసాధనములు గ్రహింపఁ బడును. ఇవి యోగశాస్త్రరహస్యము లయినందున యోగు లగువారివలనఁ దెలియఁదగినవి.

ఇంతవరకు చిత్తనాశమునకు సాధనములగు వేదాంత శాస్త్రవిచారము, సత్పురుషసహవాసము, వాసనాక్షయము, ప్రాణవాయునిరోధము ఇవి చెప్పఁబడినవి. ఇకను చిత్తనాశ సాధ్యమైన సమాధిని జెప్పెదము.

అయిదు భూమికలు గలచిత్తమునకు మొదటి మూడు భూమికలను విడిచి శేషించిన రెండుభూమికలు సమాధి యనఁ బడును. చిత్తముయొక్క భూమి కొపంచకము యోగభాష్య కారులగు వ్యాసాచార్యులవారివలన చూపింపఁబడినవి.

భా. క్షిప్తం, మూఢం, నిక్షిప్తం, ఏకాగ్రం, నిరుద్ధమితి చిత్తస్య భూమయః. అని.

తా. క్షిప్తమని, మూఢమని, విక్షిప్తమని, ఏకాగ్రమని, నిరుద్ధమని చిత్తమునకు అయిదుభూమికలు కలవని అర్థము.

ఆసురసంపద యగు దంభదర్పదవృత్తులయందు వెనుకఁ జెప్పఁబడిన లోకవాసన, శాస్త్రవాసన, దేహవాసనలయందుఁ బ్రవర్తించు చిత్తము క్షిప్తమనఁబడును. ఈభూమి చిత్తము కేవలరజోగుణాక్రాంతమైనప్పుడు కలిగియుండును. నిద్రాప్రమాదాలస్యాదులయందు ప్రవర్తించుచిత్తము మూఢ మనఁబడును. ఈభూమిక కేవలతమోగుణాక్రాంతమైనప్పుడు కలిగియుండును. లోకవాసనాదులయందుఁ బ్రవర్తించుచున్నప్పటికి ఒకా

నొకప్పుడు ధ్యానముచేయుటను యోగ్యమయిన చిత్తము విక్షిప్తమనఁబడును. ఈభూమిక సత్వగుణమిశ్రమగు రజోగుణమువలన నాక్రమింపఁబడినప్పుడు కలిగియుండును. ఇదిక్షిప్తముకంటె కొంచెము మంచిది అయినందున విక్షిప్తమని చెప్పఁబడినది. ఇందులోక్షిప్తమూఢములనుభూమికలయందు సమాధి సుతరాం కలుగనేరదు. విక్షేపభూమికయందు కాదాచిత్కమగు ధ్యానము కలదుగాని విక్షేపాధిక్యమువలన మహావాయుమధ్యమందు పెట్టఁబడిన దీక్షమువలె అతిశీఘ్రముగా నశించి పోవును. ఇదిగాక మంటయందు వేయఁబడిన విత్తనము తత్తణ మేత్రకారము నశించునో, ఆత్రకారమే విక్షేపాంతర్గతమౌటవలన కాదాచిత్కధ్యానమును నశించును గాని ధ్యానసంతానమును వృద్ధిబొందింపఁజేరదు. కనుక విక్షేపభూమికయందుగూడ సమాధి సిద్ధింపదు. ఏకవిషయమందు తైలధారవలె నవిచ్ఛిన్నముగా వృత్తిసంతానమునుకలుగఁజేయుచిత్తము ఏకాగ్రమనఁబడును. ఇది సత్త్వగుణోద్దేకమువలనఁగలుగును. ఈభూమికయందు సమాధి నిశ్చయముగా సిద్ధించును. ఈసమాధి సంప్రజ్ఞాతసమాధి యనఁబడును. ధ్యేయవస్తుస్వరూపము తదాకారమగువృత్తియును ఈరెండునుసమాధియందుగోచరించును గనుక నిది సంప్రజ్ఞాతసమాధి యని చెప్పఁబడినది. సర్వవృత్తి శూన్యమయిన చిత్తము నిరోధమనఁబడును. ఈభూమికయును శుద్ధసత్త్వోద్దేకమందే కలుగును. ఈ భూమికయందుఁగలుగు సమాధి అసంప్రజ్ఞాతసమాధి యనఁబడును. దీనియందు ధ్యేయ స్వరూపముమాత్రము స్ఫురించుచుండును. ధ్యేయాకారవృత్తి

స్ఫురింపనేరదు గనుకనే యీసమాధి అసంక్రష్టత సమాధి యని వ్యవహరింపఁబడిన యముదుభూమికలలో సంక్రష్టత సమాధిని గలుగఁజేయు నేకాగ్రభూమికలంజలవిహారము నిచ్చే జెప్పఁబడినది.

సూ. శాంతోద్ధితి తుల్యప్రత్యయా ద్విధ్యతే గ్రతాపి నాత్మ.

తా. శాంత మనఁగా భూతకాలముందు జన్మించిన జ్ఞానము. ఉద్ధితమనఁగా వర్తమానకాలముందు గలిగియున్నది. ఈ రెండును ఎప్పుడు సమానములుగా నుండవో, అప్పుడు చిత్తము ఏకాగ్రభూమికను పొందిన దని శిలియవలయును. అనఁగా భూతకాలజ్ఞానము ఏవిషయమును కలుసుకొని యుండవో, ఆవిషయము వర్తమానకాలజ్ఞానమునకు గోచరించి శ్రత్యక్షముగా నుండవో, చిత్తము ఏకాగ్రత నొందె నని శిలియవలయును. భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలములందును దేనివిషయములను శ్రత్యక్షముగా జేయునునో, దగిన నిష్కల్యాదుల చిత్తమునకు కలిగెనా, ఏకాగ్రభూమిక కలిగిన దని శిలియవలయునని పరమతాత్పర్యము.

ఏకాగ్రతాభివృద్ధియే సమాధి. ఇద్విసమాధిని పరంజలి పుహర్షియే చెప్పియున్నారు.

సూ. సర్వార్థతైకాగ్రతయోః తయోదయా శ్రత్య సమాధిపరిణామః.

[అసి.

తా. రజోగుణమువలన చలింపఁజేయఁబడు చిత్తము క్రమముగా సర్వవిదార్థములను గ్రహించుచుండును. చిత్తచలన హేతు వగురజోగుణమును నివారించుటకొరకు చేయఁబడు

యోగియొక్క శ్రయత్నవిశేషమువలన ప్రతిదినమందు సర్వ విషయగ్రహణము చిత్తమునందు క్షీణించుచుండును. స్థిరముగా నొకవిషయమును గ్రహించుట ఉదయించును. ఇట్టి చిత్తవరిణానుమే సమాధి యనబడును. సమాధిసాధనమైన చిత్తైకాగ్రతయందు సమాధిశబ్దము ఉపచారముగాఁ బ్రయోగింపబడినది అని తెలియవలయును.

ఇట్టిసమాధికి ఎనిమిది అంగములు కలవు. అవి యమ నియమాసన ప్రాణాచూషణస్వాహారధ్యానధారణాసమాధులని చెప్పబడును ఇందులో యమనియమాసనప్రాణాయామ ప్రణాళాహారము లను అయిదు సమాధికి బహిరంగసాధనములు. శేషించినమూడు అంతరంగసాధనము లని తెలియవలయును.

అందులో యమములు సూత్రింకబడినవి.

సూ. అహంసాసత్యాస్తేనుబ్రహ్మచర్యాపగ్రహోయమాః. అని.

ఈ ఆశ్వాస్త్రీయమైన జంతుపాత్య హింస యనబడును. అట్టిహింస స్వయముగాఁ జేయఁబడినది యని, అన్యులచేత చేయింపఁబడినది యని, అన్యులు చేయుచుండఁగా చూచి అంగీకరింపఁబడినది యని మూడువిధములు. ఇట్టి హింసను పరిత్యజించుట అహింస యనబడును. వినినదానికి చూచినదానికి విపరీతముగాఁ జెప్పకపోవుట, నిర్దోషి యగువానిని చంపుటకుఁ గారణమైన యభాష్టవచనమును చెప్పకపోవుటయును సత్యమనబడును. శాస్త్రనిషిద్ధమైన మార్గముచేత పరద్రవ్యమును గ్రహించుట స్తేయమనబడును. దానిని పరిత్యజించుట అస్తే

యమనఁబడును. శాస్త్రనిషిద్ధక్రమముచేత పరద్రవ్యమును గ్రహింపఁదగదని భావము.

శాస్త్రనిషిద్ధమైన స్త్రీసంపర్కమును బరిత్యజించుట బ్రహ్మచర్య మనఁబడును. అనఁగా పర స్త్రీసంపర్కము బొత్తిగా నిషిద్ధము. స్వస్త్రీసంపర్కమును ఋతు కాలమందుః దప్ప తక్కినకాలమందు నిషిద్ధము. ఇట్టినిషిద్ధమైన స్త్రీసంపర్కమును చేయక యుండుటయే బ్రహ్మచర్య మని భావము.

శాస్త్రనిషిద్ధమార్గముచేత శరీరయాత్రకు ఉపయోగించు భోగములకంటె అధికమయిన భోగములను స్వీకరింపక పోవుట అచరిగ్రహమనఁబడును ఈ అయిదువిధములగుహింస మొదలగు నిషిద్ధకార్యములనుండి యోగి యగువానిని నియమించును (నివర్తింపఁజేయును) గనుక యమము అని చెప్పఁబడినది.

నియమములు అయిదు. ఇవి—

సూ. శౌచసంతోషతపస్యస్వాధ్యాయేశ్వర ప్రణిధానాని నియమాః.

అని సూత్రంబడినవి.

తా. శౌచము, సంతోషము, తపస్సు, స్వాధ్యాయము, ఈశ్వరప్రణిధానము. ఈ అయిదు నియమము లనఁబడును. ఇందులో శౌచమనఁగా శుద్ధి. ఇది బాహ్యశౌచ మని, ఆంతర శౌచ మని రెండువిధములు. మూత్రపురీషోత్సర్జనకాలముల యందు ధర్మశాస్త్రోక్తప్రకారముగ మృత్తికచేతను జలము చేతను కరపాదాద్యవయవములను కడిగికొనుట మొదలగు నదియు, స్నానకాలమునందు దేహమంతయు మృత్తికతో రుద్ది

స్నానము చేయుటయును, హితవిత్తవిద్రాన్మ భక్షణమును
బాహ్యశౌచ మనుబడింను. దైత్రికదుఃఖానిజుభ వాసనలచేత
మనస్సుయొక్క మలుపును శోధించుట జంతరశౌచ మను
బడును. తత్కాలమందు తననుగల భోగోక్తి కరణములకుంపె
నధికచుయినభోగోక్తికరణములను కోరినిది తప్పతి సంతోష
మనబడును యుత్పిసాసలగా, శీతోష్ణాది కర్వందిచ్చులనుసహించు
టయు కాష్ఠమానా ఆకాశమానా నల్లలులును తపస్సని చ్ఛ్వం
బడును. కాష్ఠమానా కరణగా తనయభ్యాసమును సంజ్ఞ చేత
నైనా తెలియజేయుట జోవుట. ఆకాశమాన మనగా వాజ్ఞాత్ర
నిరోధము. ప్రణామార్గమును జరిగించుట గాని మోక్ష
శాస్త్రములస్వరూపము చేరకుటగాని న్యాభ్యాసమున బడును.
తనచేశ్వర మనుబడు పులు ఖే నిరోధి స్థిర దౌరుక్త- ఫలము
నవేక్షించక వారని పంచుకొనక గుణ విశిష్టుడనియించు సమ
ర్పించుట ఈశ్వరప్రణేధాచరణ బడును. పంచుచుదు జన్మాంతర
హేతువు లగుకామర్షభయమునుండి రక్షాగిని నివారించి
మోక్ష కారణమైన నిష్కమధర్మములయందు నియమించును
(ప్రవర్తించుజేయును) గనుక నియమముల అని చెప్పబడినవి.

య హనియమములయొక్క— అనుభవము భిన్నరూపముగా నుండునని యొక స్వతంత్రతయందుఁ బట్టించినది.

శ్లో. యమః లేక చాకం వ నిష్కం నియమః సభా,
యమః సామ్యైర్భావో నియమః సామ్యైర్భావః. ఆది.

శా. అహింస మొకలగుయమమలను నిత్యముగానను
ష్ఠింపవలయు. ను. శౌచము మొకలగునియమము అను నిత్యముగా

నునష్టింపవలసినది లేదు. యమముల ననుష్ఠింపక కేవలనియమములనే యనుష్ఠించినయెడల యోగఫలము సిద్ధింపనేరదు.

శ్లో. పతతి నియమవాన్ యమేష్వసక్తో
న తు యమవాన్నియమాలసోఽపసిదేత్,
ఇతి యమనియమా సమీక్ష్య బుద్ధ్యా
యమబహుళేష్వసంసధీత బుద్ధిమ్. అని.

తా. అహింసాదియమముల ననుష్ఠింపక కేవలనియమముల ననుష్ఠించువాఁడు చెడిపోవును. యమముల ననుష్ఠింపుచు నియమముల ననుష్ఠింపనివాఁడు చెడిపోనేరఁడు. యమనియమములయొక్క స్వభావ మిట్టివని యాలోచించి యమములనే అధికముగా ననుష్ఠింపవలయును.

యమనియమములయొక్క అనుష్ఠానముచేతఁ గలుగు ఫలములు సూత్రింపఁబడినవి.

శ్లో. తత్త్విన్నిధౌ వైరత్యాగః; సత్యప్రతిష్ఠా సూం క్రియాభూ; శ్రయత్వం
అస్తేయప్రతిష్ఠా సూం సర్వరత్నోపస్థానం; బ్రహ్మచర్యప్రతిష్ఠా సూం
వీర్యలాభః; అపరిగ్రహస్థైర్యే జన్తకథంతాసంబోధః. అని.

తా. అహింసను భావించు వానికి ఆయహింస దృఢముగ చిత్తమందు ప్రతిష్ఠనొందఁగా అతనిసమీపముం దుండు స్వభావ విరోధము గలజంతువులుకూడ పరస్పరవిరోధమును వదలి ఆనోయ్యమైత్రి కలవై యుండును.

సత్యము ప్రతిష్ఠనొందినవానికి యాగాదికర్తలు చేయఁ బడకపోయినను స్వర్గాదిఫలము ప్రాప్తించును.

అస్తేయ మభ్యసింపఁబడి చిత్తమందు దాగ్యమును పొందినవానికి సర్వలోకములయందుండు ఉత్తమవస్తువు లన్నియు వాటియంతట నవియే ప్రాప్తించును.

బ్రహ్మచర్యము నభ్యసించి దాగ్యమును పొందించినవానికి శరీరేంద్రియమనస్సులయందు సర్వకార్యకరణసామర్థ్యము ఆవిర్భవించును.

అపరిగ్రహము నభ్యసించి దానియందు దాగ్యము గలవానికి తాను జన్మాంతరమందు నెవ్వరై నది యేమి పనిచేసినది యీజన్మ తనకు నేలాగునఁ గలిగినది తెలియును అనిక్రమముగా సూత్రముల కర్థము.

ఈప్రకారమే నియమములయొక్క ఫలములును సూత్రింపఁబడినవి.

సూ. శౌచాత్స్వాగజాగుప్సా పరైరసాసర్గః, సర్వశుద్ధిసౌమనస్యైకాగ్రతేంద్రియజయాత్త పర్యవశ్యాగ్నోత్పాది చ; సంతోషావనుత్తమసుఖలాభకామేంద్రియశుద్ధిశుద్ధిజయాత్త సహ స్వాధ్యా యోగివ్చ దేవతాసంప్రయోగః; సమాధిసిద్ధిరీశ్వరప్రణిధానాత్. అని.

తా. ఏసరముఁడు ద్వివిధమైనశౌచములను భావించి దృఢముగా ననుష్ఠించునో, వానికి తనశరీరమునందుఁ గూడ శరీరకారణములగు శుక్లశోణితాదివస్తువులయొక్క స్వభావము నాలోచించుటచేత అసహ్యత కలుగును. శరీరధారు లగు నితరజనులతో సంస్కర్షము నివర్తించును. అనఁగా ఇతరజనులయొక్క శరీరము కూడ కారణవస్తుస్వభావముచేత అసహ్య

మనితోచి, వాటియందు సంప్రయోగమును (ప్రీతిని) చేయఁ
డని భావము.

ఇదిగాక అంతఃకరణము రజస్తమోగుణములు నశించి
శుద్ధసత్త్వప్రధానమై నిర్మలముగా నుండును. దుఃఖకారణము
లున్నప్పటికి భేదమును పొందక చిత్తము శ్వాసన్నముగా నుం
డును. చిత్తమే కాగ్రతనొందును. ఇంద్రియములు విషయము
లయందు చేరక స్వాత్మస్వరూపమును గ్రహించుటయందు
యోగ్యత కలిగియుండును. ఇట్టిఫలములు శౌచాభ్యాసము
చేత సంభవించును.

సంతోషము నభ్యసించుటచేత నేసుఖమునకు విషయ
సుఖము శతాంశముచేత కూడ సమము గాదో అప్యమహా
సుఖము ఆవిర్భవించును.

తనస్సు నభ్యసించినపక్షమునకు చిత్తముయొక్క అప
విత్రత్వము నశించి దేహేంద్రియములు ఉత్కర్షము నొందు
ను. అనఁగా కృచ్ఛ్రాచంద్రాయణాదితనస్సుల నాచరించుటచేత
చిత్తముయొక్క అపవిత్రత్వము నశించును ఇంద్రియములు
సూక్ష్మవస్తువులను దేశకాలవ్యవహితవస్తువులను తెలుసుకొను
సామర్థ్యము కలవైయుండును శరీరము అణుత్వమహత్త్వాది
పరిమాణములను యథేచ్ఛముగా నొందుచుండు నని భావము.

స్వాధ్యాయము నభ్యసించఁగా, అది ఉత్కర్షను
జొంది అభిమతులైన ఇంద్రచంద్రాదిదేవతలను ప్రత్యక్షముగాఁ
జేయును.

ఈశ్వరప్రణిధాన మను భగవద్భక్తివిశేషమును దృఢముగా నభ్యసించినయెడల వెనుకఁజెప్పిన సంప్రజ్ఞాతపమాధి అసంప్రజ్ఞాతపమాధియును సిద్ధించును. అనఁగా ఈశ్వరుఁడు ప్రసన్నుడై సమాధివిఘ్నకరము లగువాటిని నివారించి సమాధిని నిర్విఘ్నముగా సిద్ధింపజేయు నని అర్థము.

అసనప్రాణాయామములు ఇదివరకే వివరింపఁబడినవి.

ప్రత్యాహారము సూత్రింపఁబడినది.

సూ. స్వవిషయానుప్రయోగే దిత్తస్వరూపాచుకార ఇవేంద్రియాణాం ప్రత్యాహరణః అని.

తా. శబ్దస్పృశ్యరూపరసగంధాదివిషయములనుండి మరలింపఁబడిన శ్రోత్రాదు లగు నింద్రియములు మనస్సుతో లీనమై మనస్వరూపాభిన్నములై నట్లు నిలుచుట ప్రత్యాహర మనఁబడును.

ఈయర్థమును స్మృతి గూడఁ జెప్పుచున్నది.

స్మృ. శబ్దాదివిషయైవ సుచ మనశ్చైవాతిచంచలం,

చింత మేనంత్యనో నిర్జిత ప్రత్యాహరస్య ఉచ్యతే. అని.

తా. శబ్దస్పృశ్యరూపరసగంధము లను అయిదు విషయములుగల శ్రోత్రస్వేత్ చక్షూరసనాఘ్రాణము లను అయిదు ఇంద్రియములను అతిచంచలమృజ్జావముగల మనస్సును స్వస్వ విషయములనుండి నిర్మర్శింపజేసి యీమనస్సుతోఁ గూడిన అయిదు ఇంద్రియములను ఆశ్లేయొక్క కరణము లని ధ్యానించుట ప్రత్యాహర మనఁబడును.

ఇట్టిప్రత్యాహరముయొక్క ఫలమును సూత్రింపఁబడినది.

సూ. తతః పరమావశ్యతేంద్రియాణామ్. అని.

ఈ ప్రత్యాహారమునభ్యసించుటచేత కర్తేంద్రియజ్ఞానేంద్రియము లన్నియు తనకు అత్యంతస్వాధీనములై యుండును.

ధారణాధ్యానసమాధులను మూటిని మూడుసూత్రములచేత పఠంజలిమహర్షి నిరూపించియున్నారు.

సూ. దేశబాధశ్చిత్తస్య ధారణా. తత్రప్రయోకతానతా ధ్యానం.

తదేవార్థమాత్రసిర్భాసం స్వరూపశూన్యమివ సమాధిః. అని.

తా. దేశవిశేషమునందు చిత్తమును దృఢముగాఁ జేర్చుట ధ్యాన మనఁబడును.

ఆధారనాభిచక్రాదిదేశములు ఇదివఱకే చెప్పఁబడినవి.

మఱియొక దేశము కూడ వినఁబడుచున్నది.

శ్లో. మనస్సంకల్పకం ధ్యాత్వా సంక్షిప్తాత్మని బుద్ధిమాన్,

ధారయిత్వా తథాత్మానం ధారణా పరికీర్తితా. అని.

తా. బుద్ధిమంతుఁడగుపురుషుఁడు సర్వవిషయములను సంకల్పించు మనస్సు సర్వవిషయములను వదలిపెట్టి పరమాత్మస్వరూపమునే సంకల్పింపవలయు నని నిశ్చయించి పరమాత్మయందే మనస్సును నిలుపవలయును. ఇది యొకధారణా యోగ మని చెప్పఁబడును.

ఏదేశమునందు చిత్తమునకు ధారణ చేయఁబడెనో, ఆ దేశమునందు జ్ఞానము ఏకతానమై యుండుట ధ్యాన మనఁబడును. అనఁగా ఇతరవిషయములను గ్రహింపక ధారణావిషయమైన పదార్థమునే చిత్తవృత్తిచేత గ్రహించుట ధ్యానమని యభిప్రాయము.

ఇష్టిధ్యానము మధ్యే మధ్యే విచ్ఛేదము లేక చిరకాలము ఏకవిషయమం దుండుటయే సమాధియనబడును. అలంబనవిషయము మాత్రమే చిత్తమునకు చిరకాలము గోచరించి యుండి ఇతరాకారపరిణామము లేకయుండుట సమాధియని మూడవసూత్రాగ్రము.

ఈధ్యానసమాధులను రెంటిని సర్వానుభవయోగియను ఆచార్యులు విశదముగా వివరించిరి.

శ్లో. చిత్తైకాగ్రాద్యతో జ్ఞానముక్తం సముపజాయతే,
తత్సాధన మతో ధ్యానం యథావచుపదిశ్యతే. అని.

తా. చిత్తము ఏకాగ్రత నొందుటచేతనే ఇదివరకు చెప్పబడిన జ్ఞానము పుట్టుచుండును. ఆజ్ఞానకారణమైన చిత్తైకాగ్రతకుసాధనమగుధ్యానముయథాగ్రముగా నిరూపింపబడును.

శ్లో. విజ్ఞాప్య వికృతిం కృత్స్నం సుభవవ్యవృత్తమాత్,
పరిశిష్టం చ సన్తాత్రం చిదానందం విచింతయత్. అని.

తా. దేహేంద్రియాదివికారప్రపంచమును సర్వమును ఉత్పత్తిక్రమమునకువిడిచి తక్రమముగా లయింపజేసి శేషించిన జ్ఞానానందస్వరూప మగు సన్తాత్రబ్రహ్మను చింతింపవలయును. ఇదియే ధ్యాన మని వ్యవహరింపబడును.

సచ్చిదానందాత్మకము బ్రహ్మ దీనివలన మాయ యను ప్రకృతి, దీనివలన ఈక్షణమను మహత్తత్త్వము, దీనివలన సంకల్పమును నహంకారము, దీనివలన ఆకాశము, దీనివలన వాయుతత్త్వాత్మము, దీనివలన తేజస్తత్త్వాత్మము, దీనివలన జలతత్త్వాత్మము, దీనివలన పృథివీతత్త్వాత్మము, ఈప్రపంచతత్త్వాలవలన ఆకా

శాదిపంచమహాభూతములు, వాటివలన బ్రహ్మాండము, దాని వలన అస్తదాదివ్యష్టిశరీరములు జన్మించెను ఇది ఉత్పత్తి క్రమము. వ్యష్టిశరీరములు సమష్టిశరీర మను బ్రహ్మాండమునందు, బ్రహ్మాండము స్థూలపంచమహాభూతములయందు, అవి పంచ తన్మాత్రలయందు, పంచతన్మాత్రలలోఁకృత్తవి జలమునందు, జలము తేజస్సునందు, తేజస్సు వాయువునందు, వాయువు ఆకాశము నందు, ఆకాశము అహంకారమందు, అహంకారము మహత్తత్వ మందు, మహత్తత్వము మాయమందు, మాయ పరమాత్మ యందు లయించును. ఇవి వివరీత క్రమము

శ్లో. బ్రహ్మకారమనోవృత్తిప్రవాహాః హంకృతీ విదా,
సంప్రజ్ఞాతసమాధిస్సాన్యత్ ధ్యానాభ్యాసప్రకర్షతః.

తా. సచ్చిదానంద బ్రహ్మకారముగా పరిణమించిన చిత్త వృత్తి ప్రవాహము అహంకారము లేకుండ ప్రసరించెనా, సంప్రజ్ఞాతసమాధి యని చెప్పబడును. ఇది ధ్యానమును విశేషముగా నభ్యసించినందునఁ గలుగును.

లయపూర్వకసమాధి యని బాధపూర్వకసమాధి యని సమాధి రెండువిధములు. లయపూర్వకసమాధి సాతంజల మతము ననుసరించి బాధాపూర్వకసమాధి బ్రహ్మవాదిమతము ననుసరించి చెప్పబడినది.

సూ. తదనన్యత్వమారంభణశబ్దాదిభ్యః.

తా. బ్రహ్మకార్యమగు నీప్రపంచము బ్రహ్మకంటఁ బిన్న మైనది కాదు. ఈప్రకారము శ్రు. 'వాచారంభణం వికారో నామధేయం.' అను శ్రుతి చెప్పుచున్నది. కార్యము కారణము

కంటె భిన్నము కాదని యుక్తిచేతః గూఢ కనుబడుచున్నదియని సూత్రార్థము.

ఈన్యాయముచేత కారణముకంటె భిన్నమగు కార్యము లేదు. ఈజగత్తు అను కార్యము సన్తాత్ర మగు పరబ్రహ్మ వలనఁ గలిగినది.

ఏప్రకారముగా నంటె చెప్పెదము.

సత్యజ్ఞానానందసుఖస్వరూపుడగు పరమాత్మ మొదట అనాదిమామాశక్తితోఁ గూడుకొని యాక్షణముచేసి (అలోచించి) అనంతరము “బహు స్యాం” అని సంకల్పించి తరువాత శబ్దము గుణము గాఢగల ఆకాశమును సృజించెను.

అమాకాశము శబ్దస్పృశ్యగుణములు గల వాయువును సృజించెను. అవాయువు శబ్దస్పృశ్యరూపగుణములు గల తేజస్సును, అతేజస్సు శబ్దస్పృశ్యరూపగుణములు గల జలమును, ఆజలము శబ్దస్పృశ్యరూపగంధగుణములు గల పృథివిని బుట్టించెను. ఈభూతములు అయిదు మొదట పరస్పరమేళనము లేకయే యుచుచిక్కతములై యుండి తరువాత చంచీకృతపంచమహాభూతములను పుట్టించెను. నీతివలన బ్రహ్మాండరూపమైన సమష్టివిరాట్పురుషశరీరము పుట్టెను. దానివలన అస్తదాదుల యొక్క వ్యష్టిశరీరము లుదయించెను.

కనుక చంచీకృతపంచమహాభూతసంఘాతరూప మగు నీవ్యష్టిశరీరము సమష్టివిరాట్పురీర కార్యమనందున సమష్టిశరీరముకంటె భిన్నముగా నేరదు చంచీకృతపంచమహాభూతసంఘాతమైన విరాట్పురీరము అచంచీకృతపంచమహాభూతములవలన

పుట్టినందున వాటికంటె భిన్నముగా నుండదు. అందులో కూడ శబ్దాదిగుణపంచముగల పృథివి జలకార్యమైనందున జలముకంటె భిన్నముగా లేదు. జలము తేజఃకార్యమైనందున తేజస్సుకంటె భిన్నముగా లేదు. తేజస్సు వాయుకార్యమైనందున వాయువుకంటె భిన్నముగా లేదు. వాయువు ఆకాశకార్యమైనందున ఆకాశముకంటె భిన్నముగా లేదు.

ఆకాశము “బహు స్యాత్ = అనేకముగ నొందు” నను పరమేశ్వరసంకల్పరూప మగు అహంకారముయొక్క కార్యమైనందున ఆయహంకారముకంటె భిన్నముగా లేదు. అహంకారమును “తదైక్షత = అపరమాత్మ యీక్షణము చేసెను” అని చెప్పబడిన మాయేక్షణరూప మగు మహత్తత్త్వముయొక్క కార్యమయినందున మహత్తత్త్వముకంటె భిన్నముగా లేదు. మహత్తత్త్వము అవ్యాకృత మను మామయొక్క కార్యమయినందున మాయకంటె భిన్నముగా లేదు. ఆమాయ యను కారణము జడమయినందునను, చిద్రూపుడగు పరమేశ్వరునియందారోపింపబడినందునను పరమేశ్వరునికంటె భిన్నముగా లేదు. అని యనుసంధించుటచేత కార్యకారణాత్మకమయిన యీ ప్రపంచమునందు చైతన్యస్వరూపుడగు పరమేశుని మాత్రము గోచరింపజేయునసూధి లయపూర్వకసమాధి యని చెప్పబడును.

ఈసమాధియందు తత్త్వమస్యాని వేదాంతమహావాక్యార్థజ్ఞానము లేనందున అవిద్యాతత్కార్యములు నశింపవు. కనుక వెనుక చెప్పినప్రకారము చింతించినప్పటికి అవిద్యాది

కారణము లున్నందున తిరిగి యావత్ప్రపంచమునకు ఆవిర్భావము కలుగును గనుక ఈసమాధి సబీజసమాధి యని చెప్పవలయున్నది.

ఇందుచేతనే ఇది ముఖ్యసమాధి కాదు. తత్త్వమస్యాది వేదాంతమహావాక్యార్థ మగు ప్రశ్నోగభిన్నబ్రహ్మముయొక్క సాక్షాత్కారముచేత అవిద్య యావత్తు నివర్తించును గనుక తత్కార్యమగు ఆకాశాదిప్రపంచము బాధించబడును. అవిద్య తిరిగి ఆవిర్భవించనేరదుగనుక వేదాంతమహావాక్యార్థసాక్షాత్కారపూర్వకముగఁ గలుగు నీసమాధి నిర్బీజసమాధి యనబడును.

ఇదియే ముఖ్యసమాధి. దీనియందుఁ బత్త్వసాక్షాత్కారముచేత అవిద్యాతత్కార్యములు బాధించబడును గనుక ఇది బాధాపూర్వకసమాధి యనబడును.

ఈసమాధిని శ్రీశంకరభగవత్పాదాచార్యులుగారు ఉపదేశసాహస్రి యను గ్రంథమునందు ఉదాహరించిరి.

జ్ఞో. దృశిస్వరూపం గగనోపమం పంచ సర్వస్విభావం స్వజమేక మక్షరం,
అతేపకం సర్వగతం సుపద్వయం తదేవ చాహం సతతం విముక్తః.

తా. జ్ఞానమాత్రస్వరూపమై ఆకాశమువలె నిత్యమై సర్వపద్ధాన్యములను కారణమై స్వప్రకాశమై జన్మాదివికారములు లేనిదై సర్వభేదరూప్యమై నాశాదివికారరహితమై పుణ్యపాపాదికర్త సంబంధవివర్జితమై సర్వవ్యాపకమై జీవస్వరూపము కంటె అభిన్నమైన యేకరమాత్మస్వరూపము కలదో, అట్టిపరమాత్మస్వరూపమును, నేను సర్వకాలములయందు అవిద్యాదిదోషములచేత విడువబడియున్నాను.

శ్లో. దృశిస్తు శుద్ధోఽ హమవిక్రియాత్మకా
న మేఽస్తి కశ్చిద్విషయః స్వభావతః,
పురస్తిరశోఽర్థస్వనుభవశ్చ సర్వతః
సంపూర్ణభూమా త్వజ ఆత్మని స్థితః.

తా. నేను శుద్ధమయిన జ్ఞానస్వరూపుఁడను. సర్వవికార
రహితుఁడను. నాను స్వభావముచేతనే విషయము లేవియును
లేవు. నానాదిక్కులయందు సంపూర్ణమై వ్యాపకమై జన్మాదులు
లేక స్వస్వరూపమునం దున్నవాఁడను.

శ్లో. అజోఽమరశ్చైవ తథాఽజరోఽమృతః
స్వయంప్రభ స్సర్వగతోఽహమద్వయః,
న కారణం కార్య మతీవ నిర్తలః
న దైవ తృప్తశ్చ తతో విముక్త హిం. అని.

తా. నేను జన్మలేనివాఁడను, అపక్షయము లేనివాఁడ
ను, ముదిని లేనివాఁడను, మరణము లేనివాఁడను, స్వయం
ప్రకాశస్వరూపుఁడను, సర్వవస్తువులయందు వ్యాపించియున్న
వాఁడను, సజాతీయవిజాతీయస్వగతభేదములు లేనివాఁడను,
కారణము లగు పృథివ్యాదిభూతములకంటె కార్యములగు
దేహేంద్రియాదులకంటె విలక్షణమైనవాఁడను, అత్యంతనిర్మ
లుఁడను. సర్వకాలములయందు తృప్తికలవాఁడను గనుకనే
నేను ముక్తుఁడను.

ఆక్షేపము. — ఓయీ! యమనియమాదులు ఎనిమిది అం
గములు. సంప్రజ్ఞాతసమాధి ప్రధానము ఈ ప్రకారము శాస్త్ర
మర్యాదకనుపడుచుండఁగా ధ్యానానంతరము చెప్పబడు నెని

మిదన యంగమగు సమాధిని చెప్పచున్నాడు అస్థానమందు ప్రధానమగు సంక్రజ్ఞాతసమాధిని ఉదాహరించుట యుక్తము కాదు.

సమాధానము—ఎనిమిదవ అంగమగు సమాధికిని ప్రధానమగు సంక్రజ్ఞాతసమాధికిని విశేషభేదము లేనందున అంగభూతసమాధిస్థానమందు సంక్రజ్ఞాతసమాధిని నుదాహరించుట యుక్తముగానో యుక్తముకాదు. అలాగే వేదము చెప్పకొను బ్రహ్మచారికి ద్వివిధానితీతీనవానికి వేదము నధ్యయనము చేయుచు సమాధ్యాచులగు వీరియుగ్గరికి వేదాధ్యయనము సమాచరులుగా నున్నవారికి ఏకకాలము వేదమునధ్యయనము చేయు బ్రహ్మచారి స్త్రీతవాన్యమునందుః గొప్పచు మాటి మాటకి జాగ్రత్తతో నుండునా, బ్రహ్మచారియే స్పృహయుగా నధ్యయనముచేసి తరచాత జాగ్రత్తతో నుండి వేదవాక్యములనుండు తప్పడో, వేదమును శిష్యుల కధ్యయనము చేయుచు సమాధ్యాచులు ప్రమాదముగా నున్నవారికి తప్పి చెప్పడో యాత్రకాలమే ధ్యానసమాధి సంక్రజ్ఞాతసమాధులు మూడు ఏకవిషయములైనప్పటికి అవాంతరభేదము కలవై యుండును. అనగా ఏకతత్త్వాభ్యాసము చేయు పురుషుడు అరంభములో నొకవిషయము నాలంబనముగా చేసుకొని చింతించుచున్నాడు తత్త్వము చిత్తము అన్యవిషయములయందు విశేషము నొందుచుండఁగా జాగ్రత్తతోఁ గనివెట్టి అలంబనము నందు చేర్చుచుండును. ఇది ధ్యాన మనబడును. ఇట్టి ధ్యానము ను కొంతకాల మధ్యపించుగా కొంచెము జాగ్రత్తతో నుండు

నప్పుడు చిత్తము విషయాంతరములయందు విశేషమును జెందక ఆలంబనమునందే చిగకాలము నిలిచియుండును. ఇది సమాధి యనబడును. ఇట్టిసమాధి కొంతకాల మభ్యసించగా ప్రమాదముతో నున్నప్పుటికి చిత్తము విషయాంతరముల యందు చేరక ఆలంబనమును వదిలిన చింతించునుండును. ఇది సంప్రజ్ఞాతసమాధి యనబడును ఈ ప్రకారము ధ్యానసమాధి సంప్రజ్ఞాతసమాధులు మూడు వివిధములై యిట్టి కించి దవాంతరభేదములు కలవని భావము.

ధారణాధ్యానసమాధులు మూడు సంప్రజ్ఞాతసమాధికి అంతరంగములు. యమనియమాదులు అయిదు బహిరంగములు. ఈయిద్దము హతంజలిమహర్షి చేత సూత్రింబడినది.

సూ. శ్రయమనంగం పూర్వేన్యః ॥ ౩ ॥

తా. ధారణాధ్యానసమాధులు మూడు వెనుకజెప్పిన యమనియమాదులకుంటే సంప్రజ్ఞాతసమాధికి అంతరంగము లని సూత్రార్థము.

కనుక నేదో యొకపుణ్యవిశేషముచేత ధారణాధ్యాన సమాధులలో నొకటి సిద్ధించెనా యమనియమాదులనుగూర్చి విశేషముగ యత్నించ నక్కరలేదు.

ప్రశ్న—హతంజలిమహర్షిని భూతతన్తా త్రేంద్రియాదుల నాలంబనముగా చేసి సంప్రజ్ఞాతసమాధులను అనేకముగ నిరూపించియున్నారు. మీరు ఆస్సమాధులను నిరూపించకపోవుటకు కారణ మేమి?

ప్రతిగచరము—తంజలిచేత నివరింపబడిన భూత తన్మాత్రాదివిషయసమాధులు అంతర్ధానగరకాయప్రవేశాదిసిద్ధులకు కారణములైనందున మోక్షమునకు కారణములు కానందున మోక్షహేతువగు పరమాత్మవిషయసమాధికి విరోధులైనందునను నూచేత వానియందు దావరము చేయబడలేదు.

ఇదియే ఆనమాధులను మేము నిరూపించకపోవుటకు కారణము.

భూతతన్మాత్రాదివిషయసమాధులు అనాత్మవిషయములైనందున మోక్షసాధనములు కానందున హేయములనియు, ఆత్మవిషయసమాధికి విరోధులనియు పతంజలిమహర్షియే సూత్రినియున్నాడు.

సూ. తే సమాధాభిసంగ్యార్థానే సిద్ధయః. అని.

తా. ఈచెప్పబడిన అనాత్మవిషయసమాధులన్నియు మోక్షసాధనములైన పరమాత్మవిషయసమాధియందు విఘ్నముగానుండును. పుష్కలౌకమందు అంతర్ధానాదిసిద్ధులను కలుగఁజేయుచుండునని సూత్రార్థము.

సూ. స్థావరచలనుత్రతే సంగస్తమాకరణం పునరవిష్టప్రసంగాత్. అని.

తా. మోక్షసాధనమగు పరమాత్మవిషయసమాధి నాచరించునప్పుడు స్వర్గాదిస్థానములయందుండు దేవతలు వచ్చి తమతమలోకములకు రమ్మనుననిస్థాధింపఁగా ఆస్వర్గాదిలోకములయందు దాసత్తిని గాని దేవతలచేత కూడ ఆదరింపఁదగిన ప్రభావము తనకుగలిగెనను గర్వమును గాని పొందఁగూడదు. సంగస్తయములను చేసినమోక్షమునకు ఆత్మవిషయసమాధి భంగము

నొంది మోక్షము సిద్ధింపకపోవడమే కాకుండ సాంసారికానిష్టములు కూడ తిరిగి సంభవించు నని సూత్రార్థము.

ఉద్ధాలకుఁ డనుముని సమాధి నాచరించుచుండి దేవతలచేత పిలువఁబడి వారిలోకములయం దాసక్తి చేయక తిరిగి పరమాత్మవిషయనిర్వికల్పసమాధినే చేయుచుండె నని వాసిష్ఠరామాయణములోఁ జెప్పఁబడినది. ఇదిగాక యీయర్థము శ్రీరామవసిష్ఠులయొక్క ప్రశ్న ప్రతివచనవాక్యములచేత విస్పష్టముగాఁ జెప్పఁబడియున్నది

అది యే ప్రకారమంటే వివరించెదము.

శ్లో. జీవన్ముక్తశరీరాణాం కథమాత్మవిదాం వర,

శక్తయో నేహ దృశ్యంతే ఆకాశగమనాదికాః. అని.

తా. జ్ఞానవంతులలో నుత్తముఁడవైన యోస్వామి! జీవన్ముక్తినిొందిన మహాపురుషులయొక్క శరీరములయందు ఆకాశగమనాదిశక్తులు కనుపడుట లేదు! ఇందుకు కారణమేమి? ఈ ప్రకారము శ్రీరాములు ప్రశ్నచేయగా శ్రీవసిష్ఠమహర్షి ప్రతివచనమును జెప్పుచున్నారు.

శ్లో. అనాత్మవిదముక్తోఽపి నభోవిహరణాదికమ్,

అణిమాద్యప్తసిద్ధీనాం సిద్ధిజాలాని వాంఛతి.

తా. ఆత్మజ్ఞానశూన్యుఁడగు పురుషుఁడు ముక్తిని పొందనివాఁడై యుండి ఆకాశగమనాదిసిద్ధులను అణిమాద్యప్తసిద్ధులను కోరును.

శ్లో. ద్రవ్యమంతక్రియాకాలయుక్త్యాప్నోత్యేవ రాఘవ,

నాత్మజ్ఞస్యైవ విషయ ఆతజ్ఞో హ్యేతమాత్రదృక్.

తా. ఆకాశగమనాదిసిద్ధులు, ఓషధులు, మంత్రములు, క్రియావిశేషములు, కాలవిశేషములు వీటిని సాధనములుగా నేర్పజచుకొని పొందుచుండును. అత్త తత్త్వజ్ఞానముగలవానికి ఈయోషధిమంత్రాదిసాధనములు గాని ఆకాశగమనాదిసిద్ధులు గాని ఆదరింపఁదగినవి కావు. అత్తజ్ఞాని అత్తను మాత్రము చూచుచుండును.

శ్లో. అత్తనాత్మని సంతృప్తి నావిద్యానుచుధావతి,
యే కేచన లగద్భవా స్తానవిద్యామయాన్విమః,

తా. అత్త తత్త్వజ్ఞానము గలవాఁడు స్వస్వరూపానుభవముచేతఁ దృప్తిని బొందుచుండును. అవిద్యాకల్పితవిషయములలోఁ బ్రవర్తించుఁడు ఈ ప్రపంచములో నుండు విషయములన్నియునవిద్యచేత కల్పింపఁబడిన ధ్యాభూతములుగానున్నవి యని యాత్మజ్ఞులు తెలిసెనుండును.

శ్లో. కళం తేషు క్షోణ్యే శ్చ క్షోణ్యే క్షోణ్యే నిన్దురః.

తా. అత్తజ్ఞుఁడగుచున్నప్పుడు అవిద్యను సవాసనగా వదలియున్నందున, అవిద్యాకల్పితములగు సిద్ధులలో అసక్తి కలవాఁడై యేకకారముగా నుండును?

శ్లో. ద్రవ్యమంత్రక్రియాకాలశక్తియస్సాస్థివిః,
పరమాత్మపదస్రాప్తే సోపనశ్వంతి కాశ్వనః.

తా. ద్రవ్యము, మంత్రములు, క్రియలు, కాలము వీటి యొక్క సామర్థ్యములు ఆకాశగమనాదిసిద్ధులను కలుగఁజేయునవియనిచిప్పు క్రి. పరమాత్మస్వరూపమును బొందువిషయములో గొంతెఱుఁగను చిది కారమును జేయఁజాలవు.

శ్లో. సర్వేచ్ఛాజాలసంశాంతా వాత్సలాభోదయో హి యః,
స కథం సిద్ధివాంఛాయాం మగ్నచిత్తేన లభ్యతే. అని.

తా. సర్వవిషయములయందుఁ గల ఆశ సశించినతరు
వాతఁ గలుగు ఆత్మస్వరూపలాభ మను మోక్షము ఆకాశగమ
నాదిసిద్ధులలో కోరికగలిగి యుండఁగ నేప్రకారము సిద్ధించుచు
అనఁగా సిద్ధింపదని భావము.

శ్లో. న తేచన జగద్భవా స్తత్త్వజ్ఞం రంజయంత్యమి,
నాగరం నాగరీకాంశం కుగ్రామలలా ఇన.

తా. ఈ ప్రపంచమునందుఁగల పదార్థము లేవియును
బ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానము గల పురుషుని పట్టణములయం దుండి
రసికుడై పట్టణస్త్రీలకు వల్లభుడైనవానిని గ్రామములలో
నుండు రసికత్వము నెఱుఁగని స్త్రీలనలె రంజింపఁ జేయనేరవు

అనఁగా బ్రహ్మపరోక్షజ్ఞానము గల పురుషుఁడు ఈలో
కమం దెటువంటి విచిత్రపదార్థములను చూచినా, వింతను
ఆశ్చర్యమును పొందఁడని భావము.

శ్లో. అపి శీతరుచావర్కే సుతీక్ష్ణే చేందుమండలే,
అప్యధః ప్రసరత్యగ్నౌ జీవన్ముక్తో న విస్త్రియా.

తా. అతితీక్ష్ణస్వభావముగల సూర్యుఁడు ఒకానొక
కాలమునందు చల్లని కాంతిగలవాడైనను, శీతస్వభావ
ముగల చంద్రుఁడు వేడిమి గలవాడైనను సర్వదా ఊర్ధ్వ
జ్వాలలు గల అగ్ని క్రిందిభాగమునకు ప్రసరించుజ్వాలలు
గలవాడైనను బ్రహ్మతత్త్వాని ఆశ్చర్యమును పొందఁడు.

శ్లో. చిదాత్మన ఇమా ఇత్థం ప్రస్ఫురంతీహ శక్తయః,
ఇత్యస్యాశ్చర్యజాలేషు నాభ్యుదేతి కుచాహలమ్.

తా. సర్వశక్తియుక్తుడైన పరమాత్మయందు అనేకవిధములగు శక్తులు కలవు. అవి కొన్ని కొన్ని దేశకాలములయందావిర్భవించును. మరికొన్ని మరికొన్ని దేశకాలములయందావిర్భవించు నను అభిప్రాయము కలవాడైనందున, బ్రహ్మవేత్త ఇతరజనుల కాశ్చర్యమును గలుగఁజేయు విషయములయందాశ్చర్యము నొందఁడు.

శ్లో. యస్తు ఏ ధామతాత్మన సిద్ధిజాలాని వాంఛతీ,
స సిద్ధిసాధకైర్ద్రవ్యైస్తాని సాధయతి క్రమాత్, అని.

ఏపురుషుఁడు ఆత్మతత్త్వసాక్షాత్కారము గలవాడైనప్పటికి, ఆకాశగమనాదిసిద్ధులను కోరునో, అట్టిపురుషుఁడు ఆసిద్ధులను సాధించుద్రవ్యముంబ్రాధిసాధనములను సంపాదించి క్రమముగా సిద్ధులను సాధించును.

ఇందువలన తత్త్వజ్ఞానము విదేహముక్తిజీవన్ముక్తులకు సాధనముగా నుండును గాని, ఆకాశగమనాదిసిద్ధులకు సాధనముకాదు కనుక నే జీవన్ముక్తులగువారికి ఆకాశగమనాదిసిద్ధులు సంభవింపనేర వని ప్రతిపాదించఁబడినది.

ఆత్మవిషయమగు సంప్రజ్ఞాతసమాధి వాసనాక్షయమునకు నిరోధసమాధికిని కారణమై యున్నందున దానియందే మేము ఆదరముంచి దానినే నిరూపించినారము.

ఇకను చిత్తభూము లైదింటిలో అయిదవభూమియగు నిరోధసమాధిని నిరూపించెదము.

ఈనిరోధసమాధిని పతంజలినుహర్షి సూత్రించియు న్నారు.

సూ. వ్యుత్థాననిరోధ సంస్కారయోగభిభవప్రాదుర్భావో నిరోధలక్షణ చిత్తాన్వయో నిరోధసమాధిః. అని.

ఈసూత్రము ఇదివరలో వ్యాఖ్యానము చేయఁబడి యున్నది.

వ్యుత్థానసంస్కారములు సమాధికి విరోధులుగా నుండును. అట్టిసంస్కారము లేని యనఁగా వాసిష్ఠ రామాయణము లో ఉద్దాలకమునియొక్క సమాధిలో నుదాహరింపఁబడినవి.

శ్లో. కదా ఽహం త్యక్తమననే పదే పరమపావనే,

చిరం విశ్రాంతిమేష్యామి మేరుశృంగ ఇవాంబుదః.

తా. ఉద్దాలకుఁడను ముని సమాధిని చాలించియున్న సమయములో నీప్రకార మాలోచించుచుండెను. నేనువిచార శూన్యమై అనఁగా నసందిగ్ధమై పరమపవిత్రమైన బ్రహ్మస్వరూపమునందు స్థిరముగాఁ జిత్తమును జేర్చి చిరకాలము మేరుశిఖరమునందు మేఘమువలె నెప్పుడు నిలువఁగలను?

శ్లో. ఇతి చింతాపరవశో బలాదుద్దాలకో ద్విజః,

పునఃపునస్తాపవిశ్య ధ్యానాభ్యాసం చకార హ.

తా. ఈప్రకారము చింతించుచున్నవాఁడై ఉద్దాలకుఁడనుముని బలాత్కారముగా మాటిమాటికి కూర్చుండి ధ్యానమును అభ్యసించెను.

శ్లో. విషయైర్నియమానే తు చిత్తే మర్కటచంచలే,
న స తేభే సమాధానప్రతిష్ఠా ప్రీతిరాయనీం.

తా. కోరికవలె అతిచలస్వభావాక్షుగల చిత్తము శబ్దా
దివిషయములచేత నీడ్వబడుచుండఁగా మద్దాలకునకు సమా
ధియందు ఆనందజరకమైన స్థైర్యము కలుగక పోయెను.

శ్లో. కదాచిద్విచ్ఛానంస్పృహసత్త్వాగాదవంశరం,
తస్యాగచ్ఛన్నైతదపరాంకరిస్పృహచంచమాన్.

తా. జీదాలకునియొక్క చిత్తమును విషయము లాక
ర్షించినప్పుడొకప్పుడును చెప్పుచున్నాను ఆయుద్ధాలకునియొక్క
చిత్తము మానము ఒకసమయములో బాహ్యవిషయముల
లోనుండి మలంకబడి, అంతరవిషయములయందు సంచరించు
చుండును అనఁగా బాహ్యవిషయములయందుఁ బ్రవర్తించ
కుండఁ జేయుబడిన చిత్తము పూర్వానుభూతవిషయములను
స్మరించుచుండును అని భావము.

శ్లో. కదాచిదాంకరిస్పర్శా దృశ్యం విషయమాపదే,
తస్మాద్దేయ మహో మాతి శుక్రాన్తస్త్వపక్షివత్.

తా. మరీయొకసమయములో అంతరవిషయములను
విడచి బాహ్యవిషయములను గ్రహించుచుండును. మరీయొక
సమయములో ఆ యుద్ధాలకునిమనస్సు బెరరినకక్షివలె నెగిరి
యెక్కడిగో పోవుచుండును.

శ్లో. కదాచిదుదితార్కాభం తేజః పశ్యతి విస్తృతం,
కదాచిల్కేపలా వ్యోమ కదాచిన్నివిడం తమః.

తా. ఒకసమయములో సూర్యసమానమగు తేజస్సును జూచును. మరియుక సమయమందు కేవలాకాశమును, మరియుక కాలమందు దట్టమైన తమస్సును చూచును.

శ్లో. ఆగచ్ఛతో యథాకామం ప్రతిభాసాత్పునఃపునః,

అచ్ఛిన్నస్తనసా శూరః ఖడ్గేనేవ రణే రిపూర్ణ.

తా. ఈ ప్రకారము యథేచ్ఛముగా సంభవించుచున్న విషయజ్ఞానములను ఆ యుద్ధాలకుఁడు తనమనస్సును ఖడ్గము చేత శూరుఁ డగువాఁడు యుద్ధమునందు శత్రువులను ఖండించి నట్లు ఖండించెను.

శ్లో. వికల్పాఘే సమాలునే సోఽపశ్యద్ధృదయాంబరే,

తమశ్చన్నవివేకార్కం లోలకజ్వలమేచకం.

తా. ఈ ప్రకారము విషయముల నన్నిటిని ఛేదించిన తరువాత ఆముని తనహృదయాకాశమునందు అజ్ఞానముచేత నావరింపఁబడినందున కాటుకపొడివలె నల్లనై చలించుచున్న వివేక మనుసూర్యబింబమును చూచెను.

అనఁగా తమోగుణభూయిష్టమైన యాత్మానాత్మవివేకము చిత్తమందు స్ఫురించె నని భావము.

శ్లో. తమప్యత్సాదయామాస సమ్యక్జ్ఞానవివస్వతా,

తమస్యపరతే స్వాంతే తేజఃపుంజం దదర్శసః.

తా. సమగ్జ్ఞానమను సూర్యునిచేత ఆతమోగుణ మను అంధకారమును నివర్తింపఁజేసినతరువాత నాయుద్ధాలకునకు తనహృదయమం దొక తేజోవిశేషము కనుపడెను.

శ్లో. తల్లలావ స్థూబానాం వనం బాల ఇవ ద్విషః,
తేజస్యపరతే తస్య ఘూర్ణ మానం మనో మునేః.

నిశాబ్జవదగాన్నిద్రాం తామప్యశు లులూప సః.

తా. మెట్టతామరను ఏనుఁగు తెంచి వేసినట్టు ఉద్దాలకుఁ
'డాతేజస్సును ఛేదించెను. తేజస్సు నివర్తింపఁగానే ఆముని
యొక్కమనస్సు విహ్వలమై రాత్రి కాలమందు తామరపూవు
వలె ముడుచుకొనిపోయెను. అనఁగా నిద్రలో చేరెను. నిద్రను
కూడ ఆముని నివారించెను.

శ్లో. నిద్రావ్యవగమే తస్య వ్యోమసంవిశ్నముష్యయా,
వ్యోమసంవిః నష్టానుం మూఢం తస్మాభవన్తనః.

తా. చిత్తమందు నిద్రయను లయదశ నివర్తింపఁగానే
శూన్యత్యావస్థ జనించెను. ఆశూన్యత్యావస్థను కూడ నివారిం
పఁగా ఆమునియొక్కమనస్సు మూఢముగా నుండెను. అనఁగా
నేవిషయమును గ్రహింపకుండ నిర్విషయముగా నుండె నని
భావము.

శ్లో. మోహమప్యేష మనసస్తం మహర్ష మహేశయః,
తత స్తేజస్తతో నిద్రామోహాదిపరిచ్ఛిత్తాః,
కామకృష్ణామాసాద్య విశక్రావ మనః శుభ్రాః ఆని.

తా. ఈ ఉద్దాలకుఁడు ప్రమాదములేనివాడై తన
చిత్తమునందుఁ గలిగిన మోహమును కూడ నివారించెను.

అనంతరము నిద్రామోహాదిదోషములు లేని యవాజ్ఞా
నసగోచరమైన స్థితిని బొంది, ఆయుద్ధాలకునియొక్కమనస్సు
విశ్రమము నొందెను. అనఁగా సకలవిషయములఁ బరిత్యజించి
బ్రహ్మకారమై యామునియొక్క మనస్సు హాయిని బొందెను.

ఇందుచేత బ్రహ్మతత్వజ్ఞానేచ్ఛ కలిగియున్నప్పటికి చిత్తమునకు ఊహ్యమాధవిఊహ్యభూమికలయందుండు బాహ్యభ్యంతరవిషయములయందు సంచారము అనవస్థితత్వము దేహాంతరాళమందుండు తేజస్సును తమస్సును చూచుట నిర్విషయముగా నుండుట ఇవి మొదలగునవి వ్యుత్థానసంస్కారము లని చెప్పబడినవి.

ఈ వ్యుత్థానసంస్కారములు నిరోధసమాధిరూపమగు యోగిప్రయత్నముచేత ప్రతిదినమందు ప్రతిక్షణమందును నివారింపబడుచుండును. వ్యుత్థానసంస్కారవిరోధులగు నిరోధసంస్కారములు పుట్టింపబడుచుండును. ఈ ప్రకారము చేయుచుండఁగా నిరోధవ్యుత్థానములయందు రెంటియందు సంచరించుచిత్తము నిరోధమందే నిలిచియుండును.

ఆక్షేపము—ఓయీ!“ప్రతిక్షణపరిణామినోహి భావాబ్దుతే చితిశక్తేః”) అనున్యాయప్రకారము చిత్తమునకు సర్వకాలములయందు విచిత్రరూపమైన పరిణామము కలదని చెప్పవలయును గదా. ఈలాగున నుండఁగా పరిణామము లేకయే చిత్తము నిరోధమును బొంది యే ప్రకారముగా నుండును? (చిద్రూపమగు బ్రహ్మస్వరూపము గాక, ఇతరములైన పదార్థములన్నియు ప్రతిక్షణమునం దవస్థాంతరమును పొందుచుండు నని న్యాయవాక్యమున కర్థము.)

సమాధానము.—వాస్తవము. ‘వ్యుత్థానదశయందు విచిత్రపరిణామము కలిగియుండును. నిరోధమును పొందింపఁ

బడిన చిత్తమునకు పరిణామము ఏప్రకారముగా నుండు నని శంకించి పతంజలియునియే

సూ. తతః ప్రశాంతవాహితాసంస్కారాత్.

అనుసూత్రముచేత సమాధానమును చెప్పిరి. చిదుగులు, నెయ్యి మొదలగు వస్తువులను వేయుచుండఁగా అగ్ని యేప్రకారము ఉత్తరోత్తరము వృద్ధి నొంది ప్రజ్వలించుచుండునో సమిధలు మొదలయినవాటిని వేయుచుండ నుండఁగా మొదటిక్షణము నందు కొంచెము తొంటి నొంది, అనంతరము ప్రతిక్షణము విశేషముగా తొంటి నొందుచుండునో, ఆప్రకారమే నిరోధింపఁ బడిన చిత్తము ఉత్తరోత్తరము అధిక్యమైన ప్రశనుమును నొందుచుండును. ఇదియే ప్రశాంతవాహిత యనఁబడును. ఇందులో భూర్భువఃస్వః ప్రత్యాంతిచేతఁ గలిగిన సంస్కారము ఉత్తరోత్తరప్రత్యాంతికే గాత్రణమొనఁబడును. ఇట్టి ప్రశాంతవాహిత యను చిత్తః పరిణామమును శ్రీకృష్ణమూర్తి భగవద్గీతలయొక్క ఆజ్ఞాపయధ్యా యములలో విస్పష్టముగా నానతిచ్చియున్నారు.

శ్లో. యదా వివియశం చిత్త మాత్మ న్యేవావతిష్ఠతే,

నిస్సప్తహృద్వికామభ్యో యుక్త ఇత్యుచ్యతే తదా.

తా. విశేషముగా నిరోధింపఁబడినచిత్తము ఎప్పుడు చిద్రూపుండగు పరమాత్మయందే నిశ్చలముగా నుండునో, అప్పుడు నిర్వికామములయందు నిస్సప్తహృదల పురుషుఁడు మోగసిద్ధి గలవాఁడాయె నని యెఱుంగవలయును.

శ్లో. యథా నీచో నివాశస్థో నేంగతే సోపమా స్తృతా,

యోగినో యశచిత్తస్య యుంజతో యోగమాత్మనః.

తా. గాలి లేని ప్రదేశములలో పెట్టఁబడిన దీపము ఏ ప్రకారము చలించక యుండునో, పరమాత్మవిషయమైన యోగము నభ్యసించుపురుషునియొక్క నిరోధమును బొందిన చిత్తము ఆ ప్రకారముగా నుండును.

శ్లో. యత్రోపరమతే చిత్తం నిరుద్ధం యోగసేవయా,
యత్ర చైవాత్మనాత్మానం పశ్యన్నాత్మని తుష్యతి.
సుఖమాత్యంతికం యత్తద్బుద్ధిగ్రాహ్యమతీంద్రియమ్,
వేత్తి యత్ర నచైవాయం స్థితశ్చలతీ తత్త్వతః.
యం లబ్ధ్వా చాపరం లాభం మన్యతే నాధికం తతః,
యస్మిన్ స్థితో న దుఃఖేన గురుజాపి విచాల్యతే,
తం విద్యాద్యుఃఖసంయోగవియోగం యోగసంబ్ధితం.
స నిశ్చయేన యోక్తవ్యో యోగోఽనిర్విణ్ణచేతసా. అని.

తా. ఏయవస్థయందు యోగాభ్యాసముచేత నిరోధించఁబడిన చిత్తము సర్వవిషయములను విడచియుండునో ఏయవస్థయందు పరిశుద్ధమయిన మనస్సుచేత పరమాత్మ స్వరూపమేమాడఁబడునో, దేహేంద్రియాదులుమాడఁబడవో ఆత్మనుచూచుచు ఆత్మయందే సంతోషముపొందఁబడునో, నిషయములయందు సంతోషము పొందఁబడదో ఏయవస్థయం దవాఙ్మానసగోచరమై సర్వోత్కృష్టమై నిత్యమై ఇంద్రియగోచరముగాని సుఖము అనుభవింపఁబడునో ఏయవస్థలో యోగియగువాఁడు ఆత్మస్వరూపమునందునిలచి చలంపకయుండునో, దేనియందు ఆత్మస్వరూపమునుపొంది అంతకంటె అధికమైన లాభము లేదని తెలఁచుచుండునో ఏయవస్థయందుండి ప్రబలమైన దుఃఖములు

ప్రాప్తించినా విఘ్నోభమును పొందక యుండునో అట్టియవస్థ సర్వదుఃఖస్పృశ్యశూన్యమయిన యోగమని చెప్పబడును. ఇట్టి యోగమును నిర్వేదమును బొందని చిత్తముగలిగి దృఢాధ్యవ సాయముచేత సాధించవలయును. నిర్వేదమనఁగా విసుగు. ఇది చిరకాలసాధ్యమయిన కార్యముల నారంభించి చేయునప్పుడు పుట్టుచుండును. యీవిసుగును పొందకుండ యోగము సభ్య సింపవలయును. ఇదిగాక గురుశాస్త్రోపదిష్టవిషయములయందు విశ్వాసమునుంచి యోగమును సాధించవలయును. అనిర్వేదము నిశ్చయమును లేనిపక్షమునకు యోగము సిద్ధింపనేరదు.

నిరోధసమాధియొక్క సాధమును పతంజలి సూత్రము చేత నిరూపించియున్నారు.

సూ. విరామప్రత్యయాభ్యాసపూర్వకః సంస్కార శేషఃన్యః.

తా. వృత్తులయొక్క ఉపశమము విరామ మనఁ బడును. అట్టి విరామమునకు కారణము పురుషప్రయత్నము. ఈపురుషప్రయత్నమును అడుగడుగు కభ్యసించుటచేత అసంప్రజ్ఞాతసమాధి జనించును. ఇదియే నిరోధసమాధి యనఁ బడును. దీనియందు వృత్తిశూన్యమగుచిత్తము తనస్వరూపము తో కనుగడకుండ నుండి సంస్కారమాత్రముగా నుండు నని సూత్రార్థము.

నిరోధసమాధి విరామప్రత్యయాభ్యాసముచేత పుట్టు నని శ్రీకృష్ణమూర్తిచేత చెప్పబడినది.

శ్లో. సంకల్పప్రభవాన్ కామాన్ శ్యత్వైవ సర్వానశేషతః,
మన సైకేంద్రియగ్రావం విసియమ్య సమంతతః.

తా. సంకల్పముచేత పుట్టుచుండు యోగప్రతికూలములగు కామములనన్నిటిని సవాసనగావడలివేసి చక్షు రాదీంద్రియములను విషయములలోకి చేరకుండ మనస్సుచేత నాకర్షించి యోగము నభ్యసించవలయును.

శ్లో. శనైశ్శనైరుపరమే దుబ్ధ్యా ధృతిగృహీతయా,
ఆత్మసంస్థం మనః కృత్వా న కించిదపి చింతయేత్.

తా. ధారణచేత స్వాధీనపఱచుకొంటున్నబుద్ధివలన మనస్సును పరమాత్మయందు నిశ్చలముగాఁ జేర్చి అభ్యాసక్రమమున నుపరతిని బొందవలయును. ఇతరవిషయములను కొంచెమైనను చింతించఁగూడదు.

శ్లో. యతో యతో నిశ్చరతి మనశ్చంచలమస్థిరం,
తతస్తతో నియమ్యైత దాత్మస్యేవ వశం నయేత్. అని.

తా. ఈ ప్రకార మభ్యసించఁబడుచున్నప్పటికి చిత్తము రజోగుణముచేత విషయములయందుఁ బ్రవర్తించినను, తమోగుణముచేత నిద్రాలస్యాదిదోషములను పొందినను, అట్టిలయ విక్షేపములయందుండి తొలఁగించి పరమాత్మయందు నిశ్చలముగా చేర్చి యుంచవలయును.

కోరఁబడుచున్న స్రక్చందనవనితాపుత్రమిత్రగృహ తేత్రాదిపదార్థములు మోక్షశాస్త్రమును తెలిసిన పండితుల చేత వ్యవహరింపఁబడు అనిత్యత్వాదిదోషములు కలవైనప్పటికి అనాద్యజ్ఞానవివశమువలన నాదోషములను ఆచ్ఛాదించి అవిషయములయందు యోగ్యతను (మంచిని) సొకల్పించును. అట్టి సంకల్పముచేత 'ఇది నాకు కావలయును, అది నాకు కావలయును'

అను కామములు పుట్టును అచటగా ప్రకృందనాదిపదార్థములు అనిత్యత్వాదిదోషములు కలవై నష్టపక, దోషములు అనాద్యజ్ఞానముచేత నావరింపబడి కనుకజనించుచు ఆవిషయములు మంచి వను అభిప్రాయము కలుగఁను. అందువలననే ఆవిషయములయందు కామములు (కోరికలు) పుట్టుచుండును అని భావము.

ఈ యర్థ మొకస్మృతిమిందుః తేష్వబడియన్నది.

శ్లో. సంకల్పమూలం నాకౌఠ్యే యద్భావనాద్యుపాధిభావః,
కామజానాన తే మూలా నిరసాన్మృతాః సయన్తే,
స త్త్వో సంకల్పయాత్మానా సచవాలప్రకృతీః సంత్యజి. ౩౦౧.

తా. కామము సంకల్పభావకలనము బుట్టుచుండును. యాగదానాదులు సంకల్పమువలననే కలుగుచుండును. ఓ కామమా! నీయొక్క మూలము (మూల) నిరసితము. నీవు సంకల్పము వలన గదా పుట్టుచున్నావు. అట్లే సంకల్పమును నేను ఇరకఁజేయను. అందువలన నీ, మూలముగా నశించిపోవువు.

వివేకముచేత విషయములయందుండి దోషములు ప్రత్యక్షముకాఁగానేదుక్కచేత క్రొక్కబడినసాయరసమందువలె విషయములయందు కామములు పుట్టవు. ఇహలోకమునందుఁ గల ప్రకృందనాదిపదార్థములయందు కామములు విడిచినట్టు బ్రహ్మలోకాదిపదార్థములయందు అదమాద్యజ్ఞాన్వయములయందు కలుగఁ కామమును కనుగొనవలయును నను అభిప్రాయము చేత 'సంకల్పక్రభవకా కామా' నను భగవద్గీతావాక్యము

నందు సర్వశబ్దము చెప్పబడినది. ఇదిగాక మానోపవాసప్ర
తము ననుష్ఠించువానికి ఆమాసమందు అన్నము విడువబడి
నను అన్నమందు కామము అడుగడుగుకు కలుగుచుండును.
త్యజింపబడిన విషయములయందు ఆప్రకారము కామముకలు
గకుండ నుండవలయును. కామమును విడిచినతరువాత బుద్ధి
పూర్వకముగా విషయములయందు ప్రవృత్తి లేకపోయినను
చక్షు రాదీంద్రియములకు రూపాదివిషయములయందు స్వభా
వము చేతనే ప్రవృత్తి సంభవించుచుండును. అట్టిప్రవృత్తిని
కూడ ప్రయత్న విశేషముతోఁ గూడిన మనస్సుచేత నివారింప
వలయును. దేవతాగర్భనాదులయందుఁగూడ చక్షు రాదీంద్రియ
ములను ప్రవర్తించనీయఁగూడదు.

భూమికాజయక్రమమునకుఁగా ఉపశమము నభ్యసించ
వలయును. జ్ఞాన సూచికలు నాలుగు. అవి కథవల్లియను ఉపనిష
త్తులలో చెప్పబడినవి.

శ్రు. యచ్ఛేద్వాజ్ఞానసీ ప్రాజ్ఞస్తస్యచ్ఛేత్ జ్ఞాన ఆత్మని,
జ్ఞానమాత్మని (మహతి) నియచ్ఛేత్తద్యచ్ఛేచ్ఛాఛాత ఆత్మని. అని.

తా. వాగింద్రియవ్యాపారమును మనస్సునందు నిరో
ధింపవలయును. మనోవ్యాపారమును జ్ఞానాత్మయను విశేషా
హంకారమునందును ఆవిశేషాహంకారమును మహదాత్మయను
సామాన్యాహంకారమందును ఆసామాన్యాహంకారమును శాం
తాత్మయను నిరుపాధికుడైన పరమాత్మయందును జేర్చి
నిరోధింపవలయునని యర్థము.

దీనియొక్కతాత్పర్యమును వివరించెదము.

వాగింద్రియము లౌకికవ్యాపార మని వైదిక వ్యాపార మని రెండువిధములు. అందులో వ్యవస్థలాభము లౌకిక వ్యాపార మని, అస్తాక్షరీ సంచాక్షరీ ప్రభృతిమంత్రజపము, వేదసారాయణము మొదలగునవి వైదిక వ్యాపారమని చెప్పబడును. ఇందులో లౌకికవ్యాపారము వ్యుత్థానదశయందు కూడ చిత్తనిత్యేషకరమైనందున యోగికి స్వీయా త్యాజ్యము కనుకనే యొకప్పుటియందుఁ జెప్పబడియున్నది.

శ్లో. మానసం యోగానసం యోగః స్థిరమనోనిలయః,

నిఃస్పృహత్వం సమత్వం చ వత్సతాత్మకం యోగః. అని.

అ. మానస్వ్యాపారః కిం వ్యగమః యోగమున కుప యోగముగల వత్సతాత్మకవ్యాసరము ప్రాణానూనుము శీతోష్ణాది ద్వంద్వవాసము ఏకాంత్య దేశియందు నివసము విషయములనుం జూగ లేకపోవుట సర్వభూతములనుండు సమత్విబుద్ధి యియ్యేడును పరమహంససత్త్వాన్నిపికి గుణగ్నభగ్నములు.

మంత్రజపాది వ్యాపారము నిరోధసమాధియందు త్యాజ్యము. వ్యుత్థానదశయందు అనుభేయము. ఇట్టి వాగ్వాపార పరిత్యాగము వాగ్భూమిక యని చెప్పబడును. ఇది మొదటి భూమికి. ఈభూమికిను విశేషస్రయత్నముచేత కొన్నిదినములకుఁగాని కొన్ని మాసములకుఁగాని కొన్ని సంవత్సరములకుఁగాని జయించి (సాధించి) తరువాత మనోభూమియందు స్రయత్నమును చేయవలయును. మొదటిభూమికిను దృఢముగా సాధింపక పైభూమికలలోనికి పోవుటకు అభ్యాసము చేసినవాడునుండు

మొదటిభూమిక దృఢముగా లేనందున పైభూమికలు చెడిపోవును గాని సిద్ధింపనేరవు.

ప్రశ్న.—చక్షు రాదీంద్రియములను కూడ నిరోధింపవలదా? వాగింద్రియమును మాత్రము నిరోధించితే చాలునా?

ప్రతివచనము—చాలదు. చక్షు రాదీంద్రియములను కూడ నిరోధింపవలసినది అవశ్యకమేను. అయితే చక్షు రాది నిరోధము వాగ్భూమికయందుఁగాని మనోభూమికయందుఁగాని అంతర్భవించును.

ఆక్షేపము.—ఓయీ! వాగింద్రియమును మనస్సునందు నిరోధించవలయునని చెప్పితివి. ఒక ఇంద్రియము మరియొక ఇంద్రియమునందు ప్రవేశించుట కానము గనుక ఇది యుక్తముగా కనుపడలేదు.

పరిహారము—ఇచ్చట ఒక ఇంద్రియము మరియొక ఇంద్రియమునందు ప్రవేశించునని చెప్పలేదు. వాగింద్రియము మనస్సు ఈరెండు నానావిధవిక్షేపములను కలుగఁజేయును గనుక మొదట వాగింద్రియవ్యాపారమును విడిచి మనోవ్యాపారములతో మాత్రము నిలిచియుండవలయునని చెప్పఁబడినది. గోమహిషాదిపశువులకు వలె వాఙ్మయమము స్వాభావికముగా సిద్ధించినతరువాత మనస్సును జ్ఞానాత్మయందు నియమింపవలయును. ఆత్మ జ్ఞానాత్మ యని మహాత్మ యని శాంతాత్మ యని మూడువిధములు, విషయజ్ఞానసాధనమైనమనస్సు ఇచ్చట నియామ్యముగాఁ జెప్పఁబడినందున చిదాత్మకు జ్ఞాతృత్వమును

కలుగఁజేసిన అహంకారము ఇచ్చట జ్ఞానాత్మ యని చెప్పఁబడినది. అహంకారము సామాన్యహంకారమని విశేషాహంకారమని రెండువిధములుగా నున్నవి. నేను ఫలానివానినుమారుడను, ఫలానిపేయకలవాడను, ఫలానివిద్యను నేర్చినవాడను అని విస్పష్టముగా నిభిమానింపఁజేయునది విశేషాహంకారము. నేనని సామాన్యముగా నిభిమానింపఁజేయునది సామాన్యహంకారము. ఈసామాన్యహంకారము సర్వజీవులయందు వ్యాపించియున్నందున మహాత్మనిచెప్పఁబడినది. ఈరెండుఅహంకారములతోఁగూడిన జన్మలు కర్మము సర్వోపాధిసూన్యమైన ఆత్మ శాంతాత్మ యని చెప్పఁబడినది. ఈయుద్ధరాత్మలలో విశేషాహంకారవిశిష్టాత్మకండు సామాన్యహంకారము శిష్యాత్మ అంతరము. అంతకంటె శాంతాత్మ అంతరము ముడిమిను సర్వమున కాంతరమై చిద్రూపమున శాంతాత్మయందు సర్వత్వ మని చెప్పఁబడు జడశక్తియగుమూలప్రకృతిచేరియున్నది. ఆమూలప్రకృతి సామాన్యహంకారమైన మహాత్మత్వము నామమునుబొంది వ్యక్తముగా నుండును. ఆమహాత్మత్వముననుష్ఠింపఁగా, విశేషాహంకారమని అంతమపైఁగా మనస్సుని అంతమపైఁగా వాగాదీంధ్రయము లని నామములనుబొంది అతిస్పృహముగా పరిణమించును.

ఈయభిప్రాయముతోనే దీంధ్రయములు మొదలుకొని పరమాత్మను ఉత్తరోత్తరము ఒకదానికంటె నొకటి అంతరవైయుండునని కథవల్లియందు చెప్పఁబడినది.

శ్రు. ఇంద్రియేభ్యః పరా హ్యర్థా ఆర్థభ్యశ్చ పరం మనః,

మనసస్తు పరా బుద్ధి ర్బుద్ధేరాత్మా నః ॥ ౧౮ ॥

మహతః పరమస్యైవ మన్యతాస్సు నుషః ॥ ౧౯ ॥

పురుషాన్న పరం కిం చి త్సా కాష్టా సా చరా నన్తి. అని.

తా. ఇంద్రియములకంటె విషయములు అంతరములు.

వాటికంటె మనస్సు అంతరము మనస్సుకంటె బుద్ధియను
విశేషాహంకారము, అంతకంటె మనఃకర్మ యను సామాన్య
హంకారము, అంతకంటె మూలస్థితి అంతఃకర్మముగనుండును.
అవ్యక్తముకంటె పరమాత్మ అంతరము. పరమాత్మకంటె అంత
రమైనది మరియొకటి లేదు. శబ్దరూపరసగంధము అన్నిటికిఁ గర్మవ
సానమం దుండునదియును ముఖ్యముగాఁ జెల్లించగినదియు
అని శ్రుతి కథము.

కనుకనే నానావిధసంకల్పవికల్పచోదనము మనస్సును
విశేషాహంకారమందు నియమించుచుండును. అదిగా మనో
వ్యాపారములైన రాగద్వేషాదివాంఛలను వికల్పవికల్పము
లను విడచి విశేషాహంకారముతోఁ బూర్ణము నిలువజేయు
చని భావము.

శ్లో. తస్మాహం నిగ్రహం నుష్యే వాఙ్మోహ మనుష్యయే

తా. అతిచపలప్రభావము గల మనస్సును నిగ్రహిం
చుట వాఙ్మోహమునలననే శక్యము కాదని తెలు
చెదను.

అని యూక్త కారముగాఁ జూచుకొని అగునునిఁకూర్చి
అభ్యాసవై రాగ్యములచేత మనోనిరోధమును చేయవచ్చునని

శ్రీకృష్ణమూర్తిచేత నుత్తరము చెప్పబడినందున మనోనిరోధము చేయుటకు శక్యమైయుండ దని శంకించదగదు.

మనోనిరోధము శక్యము కాదని అర్జునుడు చేసిన ప్రశ్నకు శ్రీకృష్ణమూర్తిచేత నుత్తర మిచ్చినారముగా చెప్పబడినది.

శ్లో. అసంశయం మహాదాహహా మనో మన్నిగ్రహం వలం,
అభ్యాసేన తు హంసేషా నైలాగ్నిం చ స్పృశ్యతే.

తా. ఓహహనా! మనస్సు అతిచంచలమైనది. నిగ్రహించుటకు శక్యమైనదియు కాదు. ఇందును సంశయము లేదు. కాని అభ్యాసముచేత వైరాగ్యముచేత మనస్సు నిగ్రహించబడును. అటుగా హంసయోగముచేత నిగ్రహించుటకు శక్యము కాదు గాని హృదుయోగముచేత శక్యముగా మున్నది యని భావము.

శ్లో. అసంయతాత్మజో మోగో దుష్కృతః శాంతిం నయతి,
వశ్యాత్తనా నై మోలా శాన్త్యం సాధ్యమపామరే . . .

తా. అభ్యాసమైనై వైరాగ్యముల నుపాహరించిన శాంతంజలి సూత్రముల ముందు వివరించదగదు. పూర్వభూమికలను దృఢముగా నభ్యసించనివానియొగము దుస్సాధ్యమై యుండును. పూర్వభూమికలను దృఢముగ నభ్యసించినవానికి ఉపాయము చేత సాధ్యమై యుండు నని అర్థము.

ఉపాయముచేత యోగము సాధ్యమై యుండు నని శ్రీగౌడపాదాచార్యులవారిచే కూడ చెప్పబడినది.

శ్లో. ఉత్పేక ఉదభేర్యద్వత్కుశాగ్రేణైకబిందునా,
మనసో నిగ్రహస్తవ్యస్థవేదపరిభోగతః.

తా. దర్శ్యగ్రముచేత నొక్కొకబిందువును వెలులడి
విసుకు నొందకుండఁ జల్లుచుచున్నచో, ఏప్రకారము సముద్రము
యొక్కజలమును యావత్తు నిశ్చేషముగా నివర్తించేయి
నగునో, ఆప్రకారము మనోనిగ్రహపాయములయందను ననుచే
లేక ప్రవర్తించువానిచేత మనస్సు నిగ్రహించబడును.

శ్లో. బహుభిర్న విరోధవ్య మేకేనాపి బలీ మనః.

స పరాధవమాప్న్నో సముద్ర ఇవ టిట్టభావః. అనఁ.

తా ఎంతబలవంతుడై నను బహుజనముతో విరోధ
మును పొందఁగూడదు బహుజనముతో విరోధమును పొందఁ
వాఁడు సముద్రము నులంగఁ ట్టి నో విరోధము కలఁగజూచును
పొందినట్లు పరిభవమును పొందును

ఇచ్చట సంప్రదాయవేర్క లోకమును చూపెను. ఒక
కులింగఁడతీ (ఈఁడతీ భూమియందే - ప్రసిద్ధము) కేయలిని
చును. భూమియందే గుంటలను పరిగట్టును పట్ట భూమియను
సముద్రతీరమునందు తనభార్యతోఁగూడఁ జొరవడి నడుచు
చుండెను. అప్పు డానులంగఁడతీభార్య గర్భమును భరించి
యుండి తనభర్తను జూచి యును నుండెదప్పుడు తొందరము
జేయఁగూడదు. ప్రాచీనమునందు కులింగినికూడ ఇచ్చట కేమి
ప్రసవించినమొదల, చూచుచుద్రము కుచ్చిల్లుచు, తొందర
చేత నీడ్చుకొనిపోవును. కనుక వారయొక్క దేహమునో పాము
ప్రసవించెద నని చెప్పెను. అందు కునులంగఁడతీ భార్యను

చూచి ఓపిచ్చిదానా! నాసామర్థ్యము సముద్రముకు తెలియదా? అతడు మనకు అపకారమును చేయునా? భయము లేదు. ఇచ్చటనే ప్రసవింపు మని చెప్పెను అంతట నాకులింగవక్షి భర్తమాటను అతిక్రమింపజాలక యాసముద్రతీరమునందే గ్రుడ్లను పెట్టెను. సముద్రుడు కులింగః క్షీయొక్క ప్రగల్భవా క్యములను విని చూచెదను. ఈ క్షీయేను నీయునో యని దానిగ్రుడ్లను అలలచేత లోకటికి నీళ్ళుకొని పోయెను. అప్పు డాకులింగవక్షి భార్య తన పనిమిటిని జూచి నే నిదివరకే చెప్ప లేదా? సముద్రుడు మనగ్రుడ్లను నీళ్ళుకొని పోయెగదా యని దుఃఖించెను. అప్పు డాకులింగవక్షి తన భార్యతో నీవు దుఃఖం పకు నేను సముద్రపుజలమును శోషించి నీ చునగ్రుడ్లను తిరిగి తెచ్చవనని చెప్పి తనముక్కుతో నొక్కొక జలబిందువును గ్రహించి దరికి నుమియుచుండెను. అప్పు డా క్షీయొక్క బం దువులందఱువచ్చి యిది నీకు శిష్యముగానిని దీనిని మాను కోమని యెంత చెప్పినను ఆకులింగవక్షి మాచని మీ రందఱు నాకు సహాయముగా నుండుడు. త్వరలో నేనీ సముద్రనిశోషిం పజేయుద మని ఆపక్షులను సహాయముకొరచు. అప్పు డన్ని యు ఆకులింగవక్షికి సహాయములే తమముక్కులతో నొక్కొక జలబిందువును సముద్రములోనుండి గ్రహించి దరికి నుమియు చుండెను. అప్పు డీకులింగవక్షియొక్క అర్పణముచేత నా త్రోవను వచ్చిన నారదమహర్షి యాకులింగవక్షియొక్క యత్న మును మొదలనుండి విని యిది నీకు శిష్యముగాదు. మానుకో మని బోధించిరి. ఎంత బోధించినను ఈజనములోగాని మరి

యొకజన్మములోఁగాని వేయిజన్మములకై నను ఈసముద్రమును శోషింపఁజేసి నాశ్రుష్టను నేనుగ్రహించుదునుగాని యీ సంరంభమును మానుట లే దని దృఢముగాజెప్పి నీకుచుక్కలను వెలువలికి చిమ్ముచుండెను. అంతట నానదమహర్షి ఆ కులింగపక్షియొక్క దృఢనిశ్చయమునను మిక్కిలి సంకోషించి దయగలవాఁడై గరుత్మంతునియొద్దకుఁబోయి ఆయనను ఈ కులింగపక్షికి సహాయముగా ప్రేరేపించి సంసరించును. అంత నా పక్షిగద్రునికాక్షపేగమునను సముద్రము భయమునొంది పక్షియొక్క శ్రుష్టను దానికి నిచ్చి ప్రార్థించి నావ్యాపారమును తమింపఁజేయకొనిపోయెను. ఈ ప్రకారమే గరుధునినను మనోనిరోధముచందు ప్రయత్నము చేయుపుడుషుఁడు పనును లేక చేయుఁడునుందు వానిని పరమేశ్వరుఁడు పనుగ్రహించి క్షమముగా మనోనిరోధము కలుగులాగున జేయును.

అన్నమును భుజించుపుడుషుఁడు గ.ధ్యేనుధ్యే మాతలు మొదలైనవాటిని అన్వేషించుట దేని కేంద్రమును పనును నొందక చున్నమును భుజించునో యాశ్రయమును మనోనిగ్రహపోషణముల ననుష్ఠించుచును మధ్యగ.ధ్యే తానుకొల వ్యాపారముల ననుష్ఠించుటదేని పనును పొందక మనోనిగ్రహమును సాధించును.

ఈ మభిప్రాయముతోనే వసిష్ఠునివాని జన్మమున్నను.

శ్లో. తత్త్వేనైవ భోగ్యేభ్యో భోగో జన్మేనైవ ప్రథో మతః,

గురుఃప్రసాదయ భోగే మభ్యోవ్యోగ్యే జన్మతః.

తా. వివేకములేని మనస్సునకు వివేకమును కలుగఁ జేయునపుడు మొదట చిత్తముయొక్క రెండుభాగములను భోగములచేతను ఒకభాగమును శాస్త్రముచేతను మరియుక భాగమును గురుశుశ్రూషచేతను నిండింపవలయును.

శ్లో. కందిమ్యవ్యశ్చ త్రిముఖస్య భాగం శాస్త్రప్రభావతో,
గురుశుశ్రూషయా భాగౌ భావం శాస్త్రస్థానాయా.

తా. కొంచెము వివేకముగలిగినతరువాత నొకభాగమును, భోగముచేత రెండుభాగములను, గురుశుశ్రూషచేత మరియుకభాగమును శాస్త్రవివాదముచేత నిండింపవలయును.

శ్లో. త్విశ్చ త్రిముఖాయాశ్చ భావం త్విశ్చానోఽన్యథా,
ద్వౌ భాగా శాస్త్రజ్ఞరాద్విద్యో భావం త్విభావయో.

తా. విశేషముగా వివేకమును బొందినతరువాత ప్రతిదినము చిత్తముయొక్క రెండుభాగములను శాస్త్రవివాదవైరాగ్యములవలనను రెండుభాగములను తత్త్వానుబంధానగురుశుశ్రూషాదులవలనను నిండింపవలయును.

ఇచ్చట భోగశబ్దముచేత దేహధారణసాధనమున భిక్షాటనాదివ్యాపారము వ్యక్తమౌచితనిత్యజ్ఞానము ప్రకటితమైనమును చెప్పబడుచున్నది. గడియకాలముగాని రెండుగడియలకాలముగాని యథాశక్తిగా యోగము నిర్భయించి తరువాతముహూర్తకాలము శాస్త్రప్రవణముచేత గాని గురుశుశ్రూషచేతగాని గురుపన్నిధియందు నివసించి ముహూర్తకాలము స్వదేహధారణాగ్రహణనులను చేసుకొని ముహూర్తకాలము యోగశాస్త్రమును ఆలోచించి తిరిగి ముహూర్తకాలముయో

గము నభ్యసించవలయును. ఈ ప్రకారము యోగమును ముఖ్యముగా నుంచుకొని ఇతర వ్యాపారములను మధ్యమధ్య లెవలనుష్ఠించుచు తాను శయనించుకాలమందు ఆననమందు నన్నియుహారములు యోగము చేయుఁబడెనో ఆముహూర్తములను లెక్కపెట్టుకొనవలయును. అంతట రెండవవిషయమందుగాని, రెండవవిషయమందుగాని, రెండవవిషయమందుగాని యోగముహూర్తములను వృద్ధి నొందించవలయునని ప్రకారము చేయుచు ఒక్కొక్క యోగముహూర్తమును కొక్కొక్కయోగమును వృద్ధి నొందించినను, ఒకసంవత్సరమును యోగముహూర్తములను చాల వృద్ధి నొందును. ఈ ప్రకారము యోగముననే ముఖ్యముగా ననుష్ఠించుకావలయునని ఇతర వ్యాపారములు లోపించిపోవునని శంకింపరాదు. ఇతర వ్యాపారములన్ని నొనరించినవానికే యోగముని విధి నొనరించవలయు. నిజమే యోగముననే తరలోపము దూషణముకాదు. ఇది భూమియును నీయునును. గనుకనే విద్యార్థివ్యాస మహర్షిగారి బహుముఖములను బ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానము గలవాడై చివ్వాదము నొనర్చుకొని రములను నుపగమించి జీవన్ముక్తిసాధనము యోగమున గావించవలయునని శాస్త్రములందు చెప్పియున్నది. యోగ భాగము.

గనుక యోగమునందే ముఖ్యోద్దేశమున్నది. ఇది యోగధ్యయనమును చేయు బ్రహ్మచారియై, అతని ముఖ్యము మతివలె ప్రాముఖ్యముగా యోగాదూఢు. గనుక ముఖ్యోద్దేశమును చేయు బ్రహ్మచారి యోగభాగము ముఖ్యము, అతని సాధనములను తరువాతను, అనంతరముబుద్ధియు, అతని సాధనము.

లను, కాండమును, అధ్యయనముచేసి క్రమముగా వేదమునంత
టినిచదివి యధ్యాపకత్వమునే ప్రకాశముపొందునో వర్తకమును
జేయుకోమటి మొదట నొకవరహాను తగువాత గెందువరహా
లను సంపాదించి క్రమముగా లక్షద్రవ్యపూర్ణించి యే ప్రకా
రము లక్షేశ్వరుడగునో అప్రకారము బ్రహ్మచారి, కోమటి
అధ్యయనమును వర్తకమును ఆరంభించినప్పుడు తాను కూడ
సమానముగా యోగాభ్యాసము నుక్రిమించి ఉత్తరోత్తరము
వృద్ధిగా వారలకంటె నెక్కువగా కనిపెనువలె నని అభినివే
శము నొంది యోగము నభ్యసించినయెడల బ్రహ్మచారివర్త
కులు అధ్యాపకత్వలక్షేశ్వరత్వముల నెంతకాలమునకు పొందు
దురో యంతకాలమునకు తాను యోగముయొక్క పరమా
వధిని నెందువల్ల పొందజాలడు! అవశ్యముగా యోగకౌశ్ఠను
పొందనేపొందును.

కనుక మాటిమాటికి చిత్తమందు వచ్చిచేరు సంకల్ప
వికల్పములను ఉద్ధాలనునివలె పురుషవ్రత్తయన్నియుచేత నివా
రించి విశేషాహంకారోపాధిగుడ్డైన జ్ఞానాత్మయందు మనస్సును
చేర్చి నిరోధింపవలయును. ఇది రెండవభూమిక. ఈభూమికను
జయించితే బాలురగువలె, మూగవాంఛనవలె అమనస్కత
స్థించును. అట్టి నిర్లసస్కత్వము స్వభావముగా నేర్పడిన
తగువాత విశేషాహంకారరూపమైన జ్ఞానాత్మను సామా
న్యహంకారరూపమగు మహత్తత్వమునందు చేర్చి నిరో
ధింపవలయును కొంచెము ప్రమాదనిర్మలను బొందవవా
నికి విశేషాహంకార మే ప్రకారము సంకోచమును పొందునో

ప్రమాదనిద్రలను పొందకపోయినా, విశేషమహాకాశమును మఱచుటయందు ప్రయత్నము చేయువానికి ఆప్రకారము నో మహాకారమును సంకోచమును జొందును. అట్లే స్త్రీస్థనమున ప్రమాదనిద్రలయందు తార్కికాదుల కభిమతస్సేదో నిష్పక్షిల్పక జ్ఞానముతోని సమానమైన మహత్తత్వమొత్తస్థ ముండును. భూమిక యనబడును.

అభ్యాసవిశేషముచేత నీభూమికలను జయించినవాత నీసామాన్యపాంకారరూపమైనను వాత్సల్యమును కల్గి పాధిశూన్యమై చిదేకరూపమైన శాంతిశాంత్యయందు చేర్చి నిరోధించవలయును.

శ్లో. మహత్తత్వం తదస్మత్త్వం చిన్మాత్రం మతేన మతేన చ.

తా. మహత్తత్వమును చిన్మాత్రమును మతేన మతేన చ చిద్రూపుడైన మహాత్ముని చేషింపవలయును. మహత్తత్వం తదస్మత్త్వం తరయందుఁ జెప్పియున్నది.

ఈచిన్మాత్రస్వరూపమును జయింపగలగలము ములోకూడ వెరుకజప్పిన పూర్వభూమివలంబననున్నది. ప్రయత్నమే శూన్యముకంటె నధికముగా చేయఁబడి నిర్భయమును. శూన్యము నభ్యసించుపురుషులకు మ్రోహిష్మితి కలుగుటకు పూర్వము ప్రతిపదమును వివరించి జక్కటు మహాత్మ్యకమైయున్నప్పటికి మ్రోహిష్మితి కలిగితమివాత స్వయముండునే ఉత్తరగ్రంథముయొక్క- అపూర్వము నేర్పరకముగా నుండును. అయినో ఆప్రకారమే పూర్వభూమిని చక్కగా నుండుది

స్వాధీనపరచుకొన్న యోగికి ఉత్తరభూమికలను సాధించి నుపాయము స్వయముగానే తోచుచుండును.

ఈయన్ధము యోగభాష్యకాదు లగు వ్యాసాచార్యులచేఁ జెప్పఁబడినది.

శ్లో. యోగేన యోగో భావహ్యో యోగాద్యోగః ప్రసర్జితః,
యోఽప్రమత్తస్థుః యోగేన న యోగః సమీచిన్. ౧౧.

తా. యోగముయొక్క యుత్తరభూమికను పూర్వభూమికచేతనే తలుసుకొనవలయును. పూర్వభూమికయొక్క సమ్యగభ్యాసమువలన నుత్తరభూమిక ప్రసర్జించును. ఏవైనను యుండు ప్రమాదములేనివాడై యుండుచో నాడు భూమికల నన్నింటని సాధించి చిరకాలము విహరించును.

ఆశ్చర్యము—ఓయీ! మహాత్మ్యముయొక్కయు, శాంతాత్మ్యముక్కయు విద్యమునందు 'తత్త్వయే శ్వేతం' హ్యర్హా' అనుశ్రుతిచేత అవ్యక్తము దృఢమిందున్నది యచేద్వా జ్ఞానసప్రాప్తి' అనుశ్రుతియందు మహాత్మ్యమునకు స్వకారణమైన అవ్యక్తమునందు నిరోధమును దృఢపరిచి : అవశ్యకమైయుండిఁగా దాని నతిక్రమించి శాంతాత్మ్యయందు నిరోధము వల దృఢపడినది.

సమాధానము—అవ్యక్తమునందు నిరోధమును చేయఁగానే అహంకారముతోఁ గూడిన మహాత్మ్యము లయమును పొందును. అట్టిలయము పునఃమార్గము కాదనే అభిప్రాయముతో నవ్యక్తమునందు మహాత్మ్యమునకు నిరోధమును దృఢపరచును. ఘటము తనకు ఉపాదానకారణముగాని జలమునందు నిరోధం

పబడినప్పటికి నేప్రకారము లయమును పొందదో ఉపాదాన
కారణముగు మృత్తికయందు నిరోధింపబడి లయమును పొందు
నో ఆప్రకారమే మహత్తత్వము శాంతాత్మయందు నిరోధింపబడినప్పటికి
లయముకొందదు. అవ్యక్తమందునిరోధింపబడెనా
లయముకొందును. ఇట్టిస్వరూపలయము పరమాత్మదర్శనమున
కుపాయముకొనందున పురుషార్థము కొనెరదు.

శ్రు. దృశ్యతే త్వగ్రూపా బుద్ధ్య మాత్మనా సూక్ష్మహి.

శా. సూక్ష్మారగ్రహణచదుర్ధనా నిర్మలభవబుద్ధి చేత
నాపరయాత్మ భూషబడును. ఈప్రకారము శూన్యహృద్వ్యము
నందు పరమాత్మదర్శనమును చెప్పి ఇట్టి పరమాత్మదర్శనమున
కుపాయమైన బుద్ధిసూక్ష్మవ్యమును ప్రతిపాదించుచుండగాను
'యచ్చేద్వాజ్ఞనసీ' యను శ్రుతియందు నిరోధింపబడినా
బడినది. ఇదిగాకి, ప్రతిపదియు నిషేధింపబడినందు మహాత్మ
త్వమునకు అవ్యక్తమందు లయము స్వభావముకొనె నందుగు
చున్నందున, అట్టిలయమును గూర్చి నిరోధింపబడినది నిధిం
చుట వ్యర్థముగా నుండును.

శిష్యము — ఓయీ! భాగవాద్వ్యాస మహర్షి! చేత
సాధింపబడిన సంప్రజ్ఞాతనమాధి ఏకాగ్రవృత్తి మానసమందున
పరమాత్మదర్శనమునకు సాధనముయిచ్చునకి తండ్రిగొప్పముడు
నిరోధింపబడి యుండు ప్రజ్ఞాతనమాధిని నేను పొందెను విధియు
వృత్తి శూన్యమైవందున నిషేధింపబడిన పరమాత్మదర్శనమునకు
కుపాయము కొనెరదు.

సమాధానము—నరనూత్నదర్శనము స్వహస్తిస్థమయి నందున నివారించ శక్యము కానేరదు. అయితే ఇది సమస్త జ్ఞాతసమాధిలో వృత్తిపహితములు కలుగజేయుచు నోపాధిక బ్రహ్మను గ్రహించుచుండును. అందువల్ల జ్ఞానపహితాధిలో వృత్తి శూన్యమయియుండి ఆత్మస్వరూపమును గ్రహించలే. పోయినను ఆత్మస్వరూపము స్వయంప్రకాశ మయినందున ద్విమయుగానే ప్రకాశించుచుండును.

ఈయర్థము శ్రీయోమార్గముగ్రంథమందుఁ జెప్పఁ బడినది.

శ్లో. ఆత్మానాత్మాకారం న్నభావతోఽన్యత్కరం నగాదిభ్యః,
ఆత్మకాకారం మా నివృత్త్యతానాత్మస్వస్తి నివర్తే ॥ ౧౬౬ ॥

తా. చిత్తము స్వభావముగా నాత్మకారముననుండును, అనాత్మాకారముగాను మాత్రమే నున్నది. ఇందుచేత అనాత్మాకారమును నిరోధించినపక్షమునను ఆత్మాకారము స్వభావముగా నుండును గనుక చిత్తముయొక్క అనాత్మాకారమును నిరోధించుటయందు ప్రయత్నమును జేయవలయును.

ఘటము పుట్టుచప్పుడు ఆకాశముచేత సంపూర్ణమయ్యే పుట్టును జలము, బియ్యము, అన్నము భిక్షత్రవ్యములు ఘటముపట్టరతరువాత పునఃప్రయత్నముచేత ఘటములో నిండింపబడును. అనంతరమందు నిండింపబడిన జలతండులాదులను ఘటములోనుండి నివర్తింపజేసినప్పటికి ఆకాశము నివర్తింపజేయుటకు నేత్రకార్తము శక్యముగా నుండవో ముఖమును మూసినప్పటికి ఘటములోపల నాకాశము నిండియుండును.

గదా. ఆ ప్రకారమే చిత్తము పుట్టునప్పుడు ఆత్మచైతన్యముతోటి పూర్ణమయ్యే పుట్టును. చిత్తము పుట్టిన తరువాత సుఖదుఃఖాద్యనుభవములను కారణములైన ధర్మధర్మములనుబట్టి ఘటనఃటరూపరసగంధసుఖదుఃఖాదులన్ని తిరూపములు మూలలో కరిగిపోసిన గాగివలె చిత్తమునందు సంక్రియించును. ఇది లో రూపరసాద్యాకారములు నిరోధపరమాధిచేత నివారించబడి గానే స్వతస్సిద్ధమైన పరమాత్మాకారము ప్రకాశించును. ఇది అది నివారించుటకు శక్యమై యుండదు. కనుక నిరోధములున్నచేత వృత్తి శూన్యముగాఁ జేయఁబడి సంస్కారమార్గముగా శేషించియున్నందున సూక్ష్మమయి చిదాత్మాభివ్యుత్పాదమున వకాగ్రమయియున్న చిత్తముచేత నిర్విఘ్నముగా నిర్వృత్తా సాక్షాత్కరించబడును.

ఈయభిప్రాయముచేతనే వాల్మీకికావ్యమున కర్మములనుభవయోగియును ఉభయములు విస్మయించుచున్నది.

శ్లో. సుఖదుఃఖావిహేతుత్వం ధర్మో పర్త్యాదిహేతుకః,

స్వీర్షేతుత్వాత్త సంబోధరూపత్వం పశ్యన్తుశ్చేతి.

తా. చిత్తమునకు సుఖదుఃఖాదులవలనకాక కారణము ధర్మధర్మములచేత కలుగుచుండును. అనాన్యధ్యక్షవచిదాత్మాకారము స్వభావముచేతనే కలిగియుండును.

శ్లో. ప్రశాంతవృత్తికం చిత్తం పరమానందకరం,

అసంప్రభాతనామాయం సమాప్యగీవాం ప్రసూయతి.

తా. సర్వవృత్తిశూన్యమైన చిత్తము పరమానందక స్వరూపుడైన పరమాత్మను ప్రకాశింపజేయును. కనుకను

ప్రజ్ఞాతపమాధి యనఁబడును. ఈతపమాధి యోగులకు నింక ప్రీయమైనది.

పరమాత్మదర్శనము స్వతస్స్వీకృతమైనది అనాత్మదర్శనమును నివారించుటకు నిరోధితపమాధిని ఆభ్యసించవలయును.

కనుకనే భగవద్గీతలయందు జప్యబడినది.

శ్లో. ఆత్మసంస్థ మనః స్థిత్యా త కలమః పదా మనః. ౧౭.

తా. చిత్తమును సరళమాత్మయందు నిర్వహించుట జ్యేష్ఠయితరవిషయములను స్వచ్ఛముగా నానా విధములనుబడు.

భువనములో నాకాశము స్వతస్స్వీకృతముగా నున్నట్టికి జలతండులాదుల వలన నాకాశము విడిచి పుష్పముగా ప్రకాశించి కలముండును. జలతండులాదులు నిరకరమైనవిగానానాకాశము విచ్ఛిన్నముగా కనుక కలము ప్రకాశమే చిత్తమునందుఁ బరమాత్మకారము స్వతస్స్వీకృతముగా నున్నట్టికి అగంతకుఁడూఁడసాద్యాకారములవలన విచ్ఛిన్నముగా విచ్ఛిన్నముగా కనుపించి కలముండును. అందుకనుభవముభావ్యాత్మకారములను నివారించుటగా విచ్ఛిన్నముగా సాతవిత్తరూపము అనాత్మకారములను నివారించుటగానునిరోధితపమాధిని ఆభ్యసించవలయును.

యోగశాస్త్రము చిత్తమును నిర్మలముగాఁ జేయుటకు మాత్రము ప్రవర్తించినందున నిరోధితపమాధియందు పరమాత్మదర్శనమును సాక్షాత్తుగా ప్రతిపాదించు లేదు గాని ప్రకారాంతరముగా పరమాత్మదర్శనమును ప్రతిపాదించినది.

సూ. యోగశ్చిత్తవృత్తినిరోధః.

యోగమనగా చిత్తవృత్తులనన్నింటిని నిరోధించుటయే
యని చెప్పి

“తదా ద్రష్టవ్యమాపేక్షవస్థాను.”

చిత్తవృత్తుల నన్నింటిని నిరోధించగా ద్రష్టయగు ప్రశ్య
గాత్మకుఁగాని చిత్తమునకుఁగాని సహజమైనందు నిష్ఠల
మయివస్థితి కలుగునని చెప్పినందున నిరోధసమాధాయందు అన
ర్జనీయముగా పరమాత్మనాత్మత్వా-సముపయోగు నని అంగీకరిం
పఁబడినది. విచారింపఁగా ద్రష్టయగు ప్రశ్యగాత్మ నిష్ఠకాయుత్త
నందున నెప్పుడు స్వరూపమగుచే గలుగును నని ప్రశ్నయ
చున్నది. అయినను వ్యోమముల వృత్తులను గావ్యవృత్తుల మందు
చిద్రూపము ప్రతిబింబించుచున్నది. అట్లే వృత్తులను ప్రశ్యగాత్మను
కలిగియున్న భేదము అభేదములగునట్లు ప్రశ్య ప్రశ్యత కలిగి
యున్నట్లు కనుపడుచుండును.

ఈయన్వయమును వివరింపఁజేసిన నే “సూ. వ్యతీతసామ్యాన్య
మితరత్ర” యని సూత్రింఁబడియున్నది.

తా. వ్యవృత్తులయొక్క నిరోధము లేనికాలముగను వ్యవృత్తు
లతో సమానముగా ప్రశ్యగాత్మ కనుపడుచుండునని సూత్ర
ర్థము.

మరయొక చోట సమాన సమ్యము.

సూ. సత్త్వగుణరూపానాం త్యక్త్యా సమాన భావః
అని సూత్రింఁబడినది.

తా. ప్రకాశశుఖాత్త కమయిన యంతఃకరణస్తత్త్వము పురుషుఁడు వీరు ఉభయులు స్వతః ఆత్మంతభిన్నులుగా నున్నప్పటికి ఆభేదముగా ప్రతిభాసించుట భోగమున బడును. నిరోధసమాధిచేత శోధించబడిన త్వందాద్ధము అనగా ప్రత్యగాత్మ సాత్మాత్కరించబడినప్పుడు ఆప్రత్యగాత్మక బ్రహ్మత్వమును కలియఁజేయుకొనఁగల తత్త్వసాన్యముమాహాక్యములవలన బ్రహ్మవిద్యయను వ్యవస్థంతనము స్పష్టించబడును. పరిశుద్ధత్వందాద్ధసాత్మాత్కరించును కలుగఁజేయుటను నిరోధసమాధి యొనరించు నానాధ్యాయము కలదు. చిద్రూపజడరూపములయొక్క వివేకజ్ఞానముచేత కూడ త్వందాద్ధసాత్మాత్కారము గలుగును.

కనుకనే వసిష్ఠమహర్షి చే చెప్పబడినది.

శ్లో. ద్వౌ క్రమా చిత్తనాశస్య యోగో జ్ఞానో వ రాధాః,
యోగస్తద్వృత్తరోగో హి జ్ఞానం పర్యగపడతాం.

తా. చిత్తము సరించుటకు యోగ వాని జ్ఞాన మని రెండుమార్గములు కలవు. యోగ మనగా చిత్తవృత్తులను నిరోధించుట; జ్ఞానమనగా చిద్రూపుడగు ప్రత్యగాత్మయొక్క జడములగు దేహస్థానమనోబుద్ధులయొక్క స్వరూపమును విభజించి యథార్థముగ తెలియుట.

శ్లో. అసాధ్యో కస్య చిద్యోగో కస్యచిత్ జ్ఞాననిశ్చయః,
ప్రకారా ద్వౌ శతో దేహో జగద పరమేశ్వరః. ఆసి.

తా. ఒకపురుషునకు యోగము అసాధ్యముగా నుండును. మఱియొకనికి వివేకజ్ఞాన మసాధ్యముగా నుండును కనుక

పురుషులయొక్క అధికారము నాలోచించి పరమేశ్వరుడు యోగమార్గజ్ఞానమార్గములను రెంటిని ఉపదేశించిరి.

ఆత్మేచ్ఛము— ఓయీ! ప్రత్యేకాత్మ సాక్షాత్కారకాల మందు ఆత్మమాత్రవిషయమైన చిత్తముయొక్క ఏకాగ్రవృత్తి సంప్రజ్ఞాతసమాధిలో సంతర్భాతస్థులందుచి వివేకజ్ఞానము కూడ యోగమునందే పర్యవసించుచున్నది. యోగజ్ఞానములు భిన్నములుగా చెప్పుట కేమి కారణము?

సమాధానము— వాస్తవము. అయితము సంప్రజ్ఞాత సంతర్భాతసమాధులకు స్వరూపముచు బట్టి చూచినను, సాధనములనుబట్టిచూచినను విశేష భేదము కలదు. సంప్రజ్ఞాతసమాధియందు వృత్తి కలిగియుండవచ్చు. అసంప్రజ్ఞాతసమాధియందు వృత్తికూన్యమై యుండును. ఇది యూహా యుక్త-స్వరూప భేదము. సంప్రజ్ఞాతసమాధికి ధారణాధ్యానసమాధులు విజాతీయము లగుటచేత సాధారణసాధనములు. అసంప్రజ్ఞాత సమాధికి విజాతీయములగుటచేత బహిరంగసాధనములు. ఇది సాధనప్రకార భేదము. ధారణాధ్యానసమాధులవలననే సంప్రజ్ఞాతసమాధి మాడ వృత్తిసహితస్థులందుచి నీనామగి, విజాతీయములు అసంప్రజ్ఞాతసమాధి వృత్తికూన్యమందుచి ధారణాదిత్రయము దీనికి విజాతీయమని పేరు ముద్రలగును. 'సూ.తె దప బహిరంగం నిర్భిజప్య' నిర్భిజమని నిర్భిజమని సంప్రజ్ఞాత సమాధికి ధారణాధ్యానసమాధులు మూడు బహిరంగములుగా నుండు నని సూక్తముచేత మాత్ర నీయర్థము బహుబలికలది. ధారణాదిత్రయము అసంప్రజ్ఞాతసమాధికి విజాతీయముగానున్నది.

టికి అనేకవిధములైన యనాత్మాకారములను విడిచియుండుట చేత ఉపకారకమయినందున బహిరంగ మని చెప్పట వినుద్ధము కానేరదు. ఇట్లు యుపకారకత్వమునకు నశనముచుటకొరకు వతంజలినుహర్షి సూత్రించియున్నాడు.

సూ. శ్రద్ధాదీన్యస్తస్థిగిజమాశ్చిత్తాభూత్వోత్తరహం. ౪౧.

తా. దేవతలు మొదలగు కొంగలు జనితనే సమాధి సిద్ధికలవారై యుండు 'ని ఖాన్ద్యసూత్రమునందు' చెప్పి చును మృత్యులనుగూర్చి సమాధి స్థితి మహిమమును సూత్రము చేత చెప్పుచున్నాడు. నా యోగిమే కరుణకు నిష్ఠసాధన మను నిశ్చయము శ్రద్ధ యుపజయము. ఇట్లు శ్రద్ధ యోగము యొక్క శ్రద్ధావహము అనేయగు. ఇది ముందు తీర్చిదిద్దును.

యోగశ్రద్ధావహ భగవత్కేలమందు సమయమచుచ్చదే.

శ్లో. కవస్విభ్యోఽభిసంయోగ్య భావభ్యోఽభిసంయోగ్య

కర్తృభ్యశ్చాభిసంయోగ్య నిష్ఠాభ్యోఽభిసంయోగ్య.

తా. కృచ్ఛ్రమంద్రాయగాదితస్యైవ నాచరించువారి కంటె యోగి ఉత్తముడు. నాననాక్షయమనోగానముల నభ్యసించకయుండి కేవలతత్త్వజ్ఞానమును మూర్ఖము సాహసించిన జ్ఞానులకింది నుత్తముడు. నిత్యజ్ఞమితికొలుపుల నాచరించు వారికంటె యోగి ఉత్తముడు గనుక ఓము యజ్ఞవా! నీవు సర్వోత్కృష్ట మగుయోగమునే అభ్యసించుటయగును.

ఇట్టిశ్రద్ధావము యోగమునందుఁ గలదని జ్ఞాన్తము వలన సద్గురూపదేశమువలన వినుటచేత యోగమునందు శ్రద్ధ గలుగును ఈశ్రద్ధ దృఢముగాఁగలిగినతరువాత వీర్యము కలు

గును. వీర్యమనఁగా ఉత్సాహము సర్వప్రకారములవలన
యోగమును సాధింపవలయు నను చిత్తవృత్తి ఉత్సాహమునఁ
బడును. ఇటువంటి యుత్సాహము కలుగఁగానే అనుష్ఠానము
లయినయోగాంగములు స్వర్తింపఁబడును. చక్ష్మవృత్తిచేత అపూర్ణ
చక్కఁగా ననుష్ఠింపఁబడును. సమాధియొక్క కరిషాకమువలన
చిత్తము నిర్మలమయినందున ఋతంభర యను ప్రజ్ఞ కలుగదు.
ఈ ప్రజ్ఞ చేత నపంప్రజ్ఞాతసమాధి మనుష్యులకు కలుగదు. ఇది
సూత్రముయొక్క అర్థము

ఋతంభర యను ప్రజ్ఞ కతంజలిచే సూత్రంబడివన.

సూ. ఋతంభరా వస్త్ర ప్రజ్ఞా. 44.

ఋతం మనఁగా పర్యాయ సర్వసమస్తములయొక్క సమత్వ
స్థితి. దీనిని ప్రకాశింపజేయుటకు ఋతంభర మనఁగా
అనఁగా సర్వసమస్తములయొక్క సమత్వమును సాధించు
బుద్ధివిశేషము ఋతంభర మనఁబడు నని భాష్యము. ఇది ఋత్త
విశేషము సమాధి, రిషాకమువలన నిర్మలము కాక కర్మము
నొందిన ఋతుమందు సంభవించు నని సూత్రార్థము

ఋతంభర యను వాచుము ప్రవర్తించుటకు వాని వలన
సూత్రంబడివన.

సూ. శ్రుతానామనప్రజ్ఞాభిగ్నాన్వితమున శిశోర్భయతే. 45.

తా. సూక్ష్మవస్తువులనుగూడ దేహమునకు కలుగఁగొనిన
వస్తువులయందును యోగులు కనిపాటయొక్క ప్రత్యక్షము
ప్రవర్తింపనేరదు. అట్లే వస్తువులను శిశువును పిత్తము మూతము
కానివాడు తెలుసుకొందురు. ఇంత్రానుమానములతో

జ్ఞానములు ఆయావస్తువులయొక్క సామాన్యస్వరూపములను తెలియఁజేయును గాని విశేషవిషయములను తెలియఁజేయ నేరవు. యోగులయొక్క ప్రత్యక్షము స్వీకర్యదృష్టములయొక్క విశేషాకారముల నన్నిటిని విస్పష్టముగాఁ దెలియఁజేయును. ఇందువలననే యోగిప్రత్యక్షమునను సంతోభర యని నామ మేర్పడినది యని సూత్రార్థము. ఇట్టి యోగిప్రత్యక్షము అసంప్ర జ్ఞాతసమాధికి బహిరంగ మని యిట్లుటకు యోగిప్రత్యక్షము. అసంప్రజ్ఞాతసమాధికిఁ జేయు నక కారము సూత్రించబడినది.

సూ. అష్టమా స్కాందోఽవ్యసంస్కారో ప్రతిబంధీ. ౪౬.

యోగిప్రత్యక్షముచేత కలుగు పాస్కారము వ్యత్యాస సంస్కారములను ఇతరసమాధిజన్యపాస్కారములను ప్రతి బంధించును. ఇదియేయతంప్రజ్ఞాతసమాధికి యోగిప్రత్యక్షము చేయునుపకార మని సూత్రార్థము.

అసంప్రజ్ఞాతసమాధికి బహిరంగసాధనముయొన బంధం భగయసు యోగిప్రత్యక్షమును జెప్పి సంప్రజ్ఞాతసమాధిని నిరోధించుటకు చేయు ప్రయత్నము అంతరంగసాధన మని సూత్రించబడినది.

సూ. వస్యో నిరోధోఽవ్యసంస్కారోఽన్యస్త్రిత్యనూధిః. ౪౭.

సంప్రజ్ఞాతసమాధిని నిరోధించుటచేత పాస్కరము నిరోధించబడును గనుక సందుచేత సంప్రజ్ఞాతసమాధి మను నిర్భీ జసమాధి సిద్ధించు నని సూత్రార్థము. ఈసమాధి సుమృద్ధి దశతో సమము.

ఇది సాక్షిచైతన్యముచే తెలుసుకొనుటకు శక్యమైనది. ఈయనం ప్రజ్ఞాతనమాధి సర్వవృత్తిశూన్యమైనందున సుషుప్తియేయని శంకింపఁదగదు. అసంప్రజ్ఞాతనమాధియందు అంతఃకరణము శేషించియుండును. సుషుప్తియందు అంతఃకరణము కూడ లయము నొందును. శరణిశేషము కలిగియున్నందున సుషుప్తిదశాసంప్రజ్ఞాతనమాధు లౌకిక కానేరవు.

ఇది గౌడపాదాచార్యులవారిచే చెప్పబడినది.

శ్లో. నిగృహీతస్య వాసనో నిర్వృత్తస్య భీషణః,
ప్రచారస్య తు విచ్ఛేదయన్సుఖ స్త్రిహ్యో న జన్యమా.

అ. నిరోధించబడి సర్వకల్పనాశూన్యము ను నేరయు క్తమయిన వాసనయొక్క ప్రచారము సుషుప్తియందు విలక్షణముగా నుండునని యాచార్యులచేత నభిప్రాయపడి నున్నది. సుషుప్తియందు వాసనయొక్క ప్రచారము అసంభవమై యున్నది. అందుచేత వాసనావీజములతో మామిడిముండును. అందుచేత ముందు ఆత్మతత్త్వజ్ఞానముచేత నపిచ్ఛానాశక్తులందును అంతఃకరణము శూన్యమై సుషుప్తియందు విచ్ఛేదము యగును. అందుచేత నిర్విసుభవముచేత భీషణునిగింప.

శ్లో. త్రిమితీ హి సుషుప్తీ తత్త్వస్పృహతో నామతే,
నిదేహ నిర్భయ బ్రహ్మజ్ఞానాంతర్యామిని.

అ. సుషుప్తియొక్క ప్రచారము సుషుప్తియందు సమాధియందును భిన్నముగా నుండుటకు కారణమును చూచుచున్నది. సుషుప్తి సుషుప్తికలియందు నిర్వహించుట శక్యమైనది. అవిద్యయందు త్రిమితీని పోవును. సమాధియందు నిర్వేదజ్ఞాన

పూర్వకముగా నిరోధింపబడి లీనము కానేరదు. ఎప్పుడు గ్రాహ్యగ్రాహక భేదమును విడిచి మనస్సు కేవలముగా నుండునో అప్పుడు పరబ్రహ్మకారమై యుండును. పరబ్రహ్మ కేవల జ్ఞాన స్వరూపము సర్వదేశవ్యాప్తకముగా నుండును.

మాండాక్యశాఖయందు సూడ నీయన్యము వినబడు చున్నది.

శ్రు. ద్వైతస్యాగ్రహణం చైవ మభయో ప్రాప్త్యంత్యయో,
వీజనిద్రాయాః ప్రాజ్ఞస్య గుణత్వే న నిర్వృతే.

తా. ప్రాజ్ఞశురీయలిప్తిజననైర్విశ్లేషించుట స్ఫురింపకయుండునుగాని ప్రాజ్ఞము విశేషవిజ్ఞానము స్వీకరించు స్ఫురణమునకు కొంతయును యజ్ఞానమునకు కొంతయునుండును. ఇట్టి అజ్ఞానము శురీయనియందు లేయుండును.

శ్రు. స్వప్ననిద్రాయా తా వాచ్య ప్రాజ్ఞ స్వప్నావస్థా తా,
న నిద్రా ప్రేత చ స్వప్నావస్థా తావత్స్వప్నావస్థా తా.

తా. నిశ్శుండు ప్రేతముడు వీరద్వయ అన్యధాజ్ఞానము తత్త్వాప్రతిబోధమునజ్ఞానమును కలుపంగలె నుండును. ప్రాజ్ఞుడు అన్యధాజ్ఞానము లేనివాడై కేవలస్వప్నతో కలసి యుండును. శురీయుడు అన్యధాజ్ఞానము స్వీకృతముగాని తత్త్వాజ్ఞానము నిద్రగాని లేనివాడై యుండుని బ్రహ్మవేత్తలు చెప్పుదురు.

శ్రు. అన్యథా గృహ్యోన్మితోన్మి నిద్రాస్వప్నమౌనతా,
విపర్యాసే తయోః క్షీణే శురీయం పవచన్ముతే.

ద్వేషాదిబంధముల నివర్తింపఁజేయునా? లేక అభ్యాసముచేత
 నిరంతరముగా సంపాదించఁబడిన సుషుప్తి నివర్తింపఁజేయునా?
 మొదటిపక్షమునందు సుషుప్తికాలమునందుఁ గల బంధమును
 మాత్రము సుషుప్తి నివర్తింపఁజేయునా? లేక యితరకాలముల
 యందు వర్తించు బంధమును సూక్ష్మ నివర్తింపఁజేయునా? ఇతర
 కాలములయందుండు బంధము సుషుప్తికాలమునందు ప్రస
 త్తిము కానందున సుషుప్తిచేత నివర్తింపఁజేయఁబడదు. తత్త్వ
 జ్ఞానకూస్మయ లగువారికిఁగూడ సుషుప్తయందు గాగద్వేషాది
 క్లేశబంధము లేదు గదా. కనుక ప్రథమపక్షము గుర్తము
 కాదు. కొలఁతలేవ ర్తించు బంధమును కొలఁతలేవ ర్తించు
 సుషుప్తి నివర్తింపఁజేయనేరదు గనుక ద్వేషాదిపక్షమును
 యుక్తము కాదు. సుషుప్తిచేతనిగల బంధము నొకప్పుడు పరిమితముండు
 లాగున నభ్యసించుట సుశక్యము కానందున మొదటిరంగవక్ష
 మును గుర్తము కాదు గనుక తత్త్వజ్ఞాని మిగుల "సోమహాస" రంగ
 ద్వేషాదిక్లేశబంధము నివర్తించుటను గానుకలంక జ్ఞానసమాధి
 యపేక్షించఁబడుచు ఇట్లమాధిక్షాన్యములగుట లేవాగ్రస్త్రయ
 నిరోధము ప్రథమభూమి. బాలచూఢాదులయందున లె నిర్లభ
 స్కత్వము ద్వితీయభూమి. ఆలస్యదులయందు నలె అపాం
 కారకూఠ్యత్వము మూడవభూమి సుషుప్తయందు నలె గుహ
 తత్త్వకూఠ్యత్వము అచ. గానానాన్యాయాహంకార హిత్యము
 నాలుగవభూమి. ఈనాలుగుభూమికిలను హృదియందు
 దుంచుకొని "శనై శ్శనై మపరమేత" అని భగవంతునిచే జన్మ
 బడినది. ఈశపరమమందు సాత్వికధృతిచేత గ్రహింపఁబడిన

సాత్వికబుద్ధి కారణమైయుండును సామాన్యవాహకములు విశేషాహంకారము మనస్సు వాగాదీంద్రియములు ఇవి స్వభావముగా నతితీవ్రవేగముచేత బాహ్యమునకుఁ బ్రసరించుచుండును. ఇట్లు వాహముగలవఁచి నిరోధించుటనవలయునని ధైర్యము ముఖ్యముగా నవేక్షించఁబడుచున్నది. ఇట్లే సాత్వికమైన బుద్ధిచేత పూర్వభూమి సాధించఁబడెనా? లేదా? ఇది పరీక్షించి, చక్కఁగా సాధించఁబడినట్లు తెలిసినచో, సాత్వికభూమిని సాధించుటకు బ్రయత్నము చేయవలయును. లేదా మొదటిభూమియందే నిలిచి, అది స్వాధీనముగఁజేసి, సాత్వికమును చేయవలయును. అధ్యసించుకొలవలసియును. అప్పుడు యెంతమాత్రము సాధించఁబడినదో దానిని పరీక్షించవలయును. నాలుగవభూమియును, అప్పుడు “సాత్వికమునకుఁ బ్రశ్నార్థము” యనుష్ఠాపకమునందు బ్రతిపాదించవలయును.

చతుర్థభూమి కార్యమును గొడవచేసి, సాత్వికమునకుఁ జేతఁగొండఁ జెప్పఁబడినది.

ప్రశ్న. ఉపాయమున నిగ్రహముగొట్టికొన్నప్పుడు సాత్వికమునకుఁ బ్రశ్నార్థమునందు లయము వలన యుక్తమునందు లయమునందు.

తా. కామభోగములయందు విశేషమును పొందుచున్నచి తేమును ఉపాయముచే ముగియించవలయును. లయమునందు ప్రవేశించుచి తేమును ఆ మానము లేకుండు యుక్తమునందు ధమును పొందించవలయును. లయమునందు పొందుచున్నప్పుడు కూడ అటువంటిది.

శ్లో. దుఃఖం సర్వమనుష్టశ్చ కామభోగస్త్వివర్తయేత్.

అథం సర్వమనుష్టశ్చ జాతం వైవ సంశయే.

శా. ద్వైతప్రపంచమంతయు సవిద్యావిజృంభితమగుట చే దుఃఖమాన మని విచారించి కామభోగములనుండి చిత్తమును నిరోధించవలయును. స్వప్రపంచము బ్రహ్మార్పణముగా భావించుటచేత ద్వైతప్రపంచమును మానకయుండును.

శ్లో. లయో సంభోధమేచ్ఛిత్తా దక్షిప్తా శమయేర్హ్యవే.

సకమాయా విహసేతూన్పశ్యత్తా నా నాదయేత్.

శా. లయావస్థలో జీరిన చిత్తమును బోధించవలయును. విశేషముకొనిన చిత్తమును శమించి శీలువలయును. కపాయావస్థనొందిన చిత్తమును గుర్రెఱిగిసామ్యావస్థను పొందింపవలయును సామ్యావస్థను పొందినతరువాత నాచిత్తమును నాయావస్థలోనుండి కదలనీయఁగూడదు.

శ్లో. గాంధీయస్త్విహ ప్రకర్షణ ప్రహరణే.

సశ్చ సశ్చ పుష్కమనర్హ్యం యత్సక.

శా. సమావస్థయందు సుఖము ససుఖములగుదు సుఖమునందు నిర్వృహుడై వివేకయుక్తమయిన బుద్ధిగోచరముకొన్న హుడై యుండువలయును. నిర్మలముగా నుంచబడినచిత్తము బాహ్యవిషయములలోనికి చేరిన తమనకు అట్ల చిత్తమును నిరోధించి ప్రయత్నముచేత పరిమాత్మమందే చేర్చవలయును.

శ్లో. యో న విచ్యతే చిత్తం న చ దక్షిప్యతే పునః.

అనిగనమనాభానా నిష్పన్నం నిష్కలత్వం.

తా. ఈ ప్రకారముగా నిగ్రహింపఁబడిన చిత్తము ఎప్పుడు సుషుప్తియందు లయమును బొందదో, విషయముల యందు విక్షేపములకు బొందదో, కల్పితవిదార్థములచేత ప్రకాశింపకయుండునో అప్పుడు బ్రహ్మాస్వరూపముగా చిత్తము పర్యవసించిన దని తెలియవలయును.

ఈస్థోకములయొక్క తాత్పర్యము విశేషముగా ప్రాయఁబడును.

తా. లయమని, విక్షేపమని, కలహమునని, సగుప్తాభియని చిత్తముయొక్క అవస్థలు నాలుగు. నిరోధింపఁబడునదియు విషయములలోనుండి మరలఁపఁబడి భావవ్యభాసముచేత సుషుప్తియందు అభిముఖ్యమగునదిగాకనా, అప్పుడు ప్రవోధ ప్రయత్నముచేతఁగానినుండు స్థితియందునుండునుండుకొనియుండును నివారించుటచేతఁగాని చిత్తమును చక్కఁగా ప్రవోధించవలయును. నిద్ర అజ్ఞేయము అత్యోజనము కలహముగా నాలుగు లయకారణములు.

ఇవి పూర్వాచార్యులచే. జ్ఞానబహుళము.

శ్లో. సమారాధ్యనిద్రాం సదర్శిత్వభావే శ్రమత్కర్తృణాం నిద్రాప్రదోషే,
సదాసేక నిస్తృష్ట పితృప్రమహాత్మనాం నిద్రా నిద్రాభావే
సమాత్మలో. అని.

తా. నిద్రాకాలముగాదు నిద్రను జ్ఞాన నిద్రాశేషముచేత మాంద్యము కలుగఁజేయునది జేసుకొని కీర్తనముగా సులభ

ముగా జీర్ణమగుపదార్థములను కొద్దిగా భోజనము చేసి
 దూరమార్గగమనాదులచే నాయాసమును బొందక విజన
 మయిన యే కాంత ప్రదేశమునందు కాగజ్వేషాదిసూన్య
 మయిన చిత్తము కలవాఁడై గురునివలదగును. లేదా, అభ్యాస
 మార్గము ననుసరించి ప్రాణాయామమును మోక్షిండుచుండ
 వలయు నని భావము. ఇట్లుకారము లయినను పొంద
 కుండఁజేయుఁగా త్తరివిన గణకాలాభ్యాసముచేత విష
 యాంతరములయందు చిత్తము విక్షేపము పొందును. అప్పుడు
 వివేకి శాస్త్రమునుబట్టి వివేకి పురుషులచేత బుద్ధిబదుఃసాశిత్య
 పరిణామవిరసత్వాదిదోషములను విషయములనుబట్టి నిశ్చ
 యించి విషయములలోనుండి చిత్తమును విరమించుచును.
 ఇదిగాక వేదాంతశాస్త్రసిద్ధియును సత్త్వగుణసద్భిన్నవిదగత
 బ్రహ్మస్వరూపమును నింతించుచున్నందున విషయకర్మపులు
 బుద్ధికి స్ఫురింపనేరవు గనుక నీమార్గపరివలనఁ గూడ చిత్త
 మును విషయములనుండి మరలింపవలయును. తీవ్రమయిన
 చిత్తదోషము తీవ్రమయిన కాగజ్వేషాదివాసవలు కషాయ
 మనఁబడును. ఇట్టికషాయముచేత నాక్రమింపఁబడినచిత్తము
 ఒకానొకప్పుడు సమాధిని చెందినదానివలె లయవిక్షేపములు
 లేనిదై దుఃఖికాగ్రముగానుండును. అనఁగా స్తబ్ధముగా
 నుండును. అట్టిస్థితిని కనిపెట్టవలయును కొందఱు వివేకిహీను
 లగుయోగులు యీకషాయావస్థనే ఉత్తమస్థవస్థగా తలఁచెదరు.

ఇట్టి కషాయావస్థను బొందిన చిత్తముగూడ సమాధిని పొంద లేదని తెలుసుకొని లయవిక్షేపములవలె కషాయావస్థరూప నివర్తించు ప్రయత్నమును జేయవలెను. 'సమప్రాప్త్యం న చాలయేత్' అనుష్ఠలమందు సమ మనఃగా పరబ్రహ్మస్వరూపము.

శ్లో. సమం సర్వేషు భూతేషు తిష్ఠంతం మమేశ్వరం. ౧౧౬.

భగవద్గీతలయందు కూడ సమశబ్దము పరబ్రహ్మముగా ప్రయోగించబడియున్నది. లయవిక్షేప కషాయములను మూడవస్థలను పరిహరింపఁగా చిత్తముచేత సమమునకు బ్రహ్మస్వరూపము పొందఁబడును. సమప్రాప్తి నొందిన చిత్తమును లయావస్థ కషాయావస్థలను పొందియున్న దేహోయని భ్రమ పడి చలించజేయఁగూడదు. మిక్కిలి సూక్ష్మముగా నిర్మలమయిన బుద్ధిచేత లయావస్థ కషాయావస్థావస్థావస్థలను పొందజించి తెలుసుకొని సమప్రాప్తి నొందిన చిత్తమును నిర్మలచిరకాలము నిలువలయును. ఈ ప్రకారము, చిత్తమును బ్రహ్మస్వరూపమునందు స్థాపింపఁగా బ్రహ్మస్వరూపభూతనయన కరమానందము చక్కఁగా నావిర్భవించును.

ఈయర్థము భగవద్గీతలయందు ప్రతిపాదించబడినది.

శ్లో. సుఖమాత్యంతికం యత్తద్బుద్ధిగ్రాహ్యమతీంద్రియం. ౧౧౭.

తా. ఇంద్రియగోచరము కానిదియు, శుద్ధసత్వాత్మకముగా బుద్ధివలన తెలియఁదగినదియు నెచ్చటికి వినాశము లేని సుఖమేది కలదో, ఆసుఖమే బ్రహ్మస్వరూపసుఖ మని భావ్యర్యము.

శ్రుతి సూడ నీయర్థమునే చెప్పుచున్నది.

శ్లో. సమాధినిర్భూతచులస్య తేజసో వివేకోహ్యుత్థస్థో యస్మిన్ భవేత్,
స శక్యోఽపి బుద్ధియుగం గిరా తదా వ్యయం సమాధినిర్భూత
హ్యుచ్యతే.

శా. సమాధిచేత పోగొట్ట బడిన మాలిన్యములు (రా
గద్వేషాదివాసనలు) గతగి ఇతరసాత్తవలెందుఁ జేర్చబడిన చిత్త
మునకు నెటువంటి సుఖము కలుగునో యోసూఖము వాక్కు
చేత వర్ధింపడుట శక్యమోయ్యుండదు. నిర్మలమైన తనబుద్ధి
చేతనే గ్రహించఁ దగియుండును.

అర్థము. — ఓయీ! సమాధియందు నెల బ్రహ్మచందము
బుద్ధివలన గ్రహించఁబడుచున్న శ్రుతి వృత్తులవలెందుఁ జేర్చబడి
యున్నది. గొప్పవాదాచార్యులచేత సమాధిసూక్ష్మమనుభవించఁ
గూత దని బుద్ధిగ్రాహ్యశక్తియు నిషేధక బహుమన్నన గనుక
నిఁ విరుద్ధముగా నున్నది.

సమాధానము. — తన సత్త్వము గొడు వలెందువలనవంటి
బుద్ధివలన గ్రహించఁబడు సమాధిసూక్ష్మము గొప్పవాదాచార్యుల
వారితేనిషేధించఁబడలేదు. ఇది నేమనినో, సమాధినిర్భోధముగా
నుండు వ్యుత్థానకాలేనసుఖము గ్రహించ. గూఢుడని నిషేధించఁ
బడినది గ్రీష్మవనములయందు మధ్యాహ్న పేళలలో గంగా
జలమున మునిగిరి పురుషునిచేత పక్షులయందు శిశువు సుఖ
మేర్పకారము చెప్పుటన శిశ్యము కొదో, ఉపకమలోనుండి
లేచిపోవువాత నేర్పకారము చెప్పుటన శిశ్యము గూఢు
నో, సుషుప్తయం దలి సూక్ష్మములైన యవివ్యాపృత్తులచే నను

భవించఁబడు సుఖస్వరూపము తత్కాలమందు చెప్పట కేప్ర
కారముశక్యముగానుండదో, ప్రబోధ కాలమందు స్మృతిజ్ఞానము
చేత నేప్రకారము పరామర్శించఁబడునో ఆప్రకారమేవృత్తిహూ
యమైసంస్కారమాత్ర శేషమయినందునసూక్ష్మముగానున్నచిత్త
ముచేత సుఖ మనుభవించఁబడు నని శ్రుతిస్మృతులయందు చె
ప్పఁబడినది వృత్తితుండైనవానికి సమాధియందుగొప్పసుఖమను
భవించఁబడినదని కలిగెడిపరామర్శయే యిచ్చట ఆస్వాదమని
చెప్పఁబడినది. ఇట్టియాస్వాదమే గౌడపాదాచార్యులచే నిషే
ధించఁబడినది. ఇదియే తమయభిప్రాయమని తిలియఁజేయుటకు
'నిస్సంగః ప్రజ్ఞయాభవేత్' అని చెప్పిరి. అనఁగా సవికల్పకజ్ఞాన
ముతోకూడ సుఖానందాన్ని విడువవలయునని గాని వెరున చెప్పఁ
బడిన సాత్వికధృతితోకూడిన బుద్ధిచేత సుఖము నాస్వాదం
చుటను సుఖమును వర్ణించుటను విడువవలయునని నీని
యర్థము.

సమాధియందు బ్రహ్మోపాసకములలో మునిఁగియున్నచిత్త
ము ఒకప్పుడు సుఖము నాస్వాదించుటకుఁగాని మరక ముఖీ
కాదిబాధలవలనఁగాని వృత్తానందమును పొందినక్షమందు నిశ్చ
మునిశ్చలముగా నుండుటకుగాను తిరిగి మరబ్రహ్మయొనాది
మును జేర్చి బ్రహ్మాతో నైక్యమును పొందించవలయును. 'నేప్ర
కారముగాచేయుటకు నిరోధప్రయత్నమే సాధనము' అని గురు
అనాభాసం' అనుననయులవలన కషాయమును సుఖానంద
మును నిషేధించఁబడినది అయి, విశ్లేష, కషాయమును

దములనెడి నాలుగువికారములు లేని చిత్తము పరమాత్మయందు నిశ్చలముగా నిలుచునని తాత్పర్యము.

ఈయభిప్రాయముతోనే కరికాష్టయందు ఉపసంహరించబడుచున్నది.

శ్రు. యదా ముచాపేగిష్టం తే శ్చాదాని సువహా హనా.

బుద్ధిశ్చ న విచక్షేణ తామసానాం చ మానసాం.

తా. ఏకాలమందు శ్రోత్రాదిజ్ఞానేంద్రియములందు మనస్సుతోపూడ తమతమవిషయములలో నుంచి వారల పరమాత్మయందే స్థిరముగా నిలిచియుండసినో నిశ్చయవృత్తిగల బుద్ధి పూడ పరమాత్మయందే దాక్షిణ్యమును పోయి నిలుచునో అట్టి స్థితియే పరమగతికిసాధనముగా ఉండినట్లు చేర్చి వివరించుచున్నది.

శ్రు. తాం యోగమిద మ్మోరే శ్చరామిక్రయకరణం.

అప్రమదస్తనం భవం యోగం హి ప్రథమమ్యమం.

తా. చలించకయున్న బాహ్యవస్తుకరణములయొక్క భారణమునే యోగమని చక్కదురు ఎప్పు డిట్టి యోగము నందుప్రవర్తించునో అప్పుడేపురుషుడు ప్రమాదము లేని వాఁడై యుండును. బుద్ధింద్రియములు వ్యాపారకరణములయియుండుగా ప్రమాదము కలుగనేరదుగదా. యోగముచిత్త త్రివిణ శములను కారణమైయున్నది. అనఁగా యోగము ఉపేక్షించబడెనా, ఇంద్రియవృత్తులను సళింపఁ జేయునని తాత్పర్యము.

శ్చియోగముయొక్క స్వరూపమును లక్షణమును పఠంబలివలన సూత్రించఁబడినది.

సూ. యోగః చిత్తవృత్తినిరోధః.

తా. అంతఃకరణముయొక్క సర్వవృత్తులను నిరోధించుట యే యోగమని చెప్పబడును. వృత్తులు అనేకములుగా నున్నవి. గనుక వాటిని నిరోధించుటకు శక్యము కాదనుశంకను పరిహరించుటకు

‘సూ. వృత్తయః పంచతయ్యః క్లిష్టాః అక్లిష్టాః’

అని సూత్రము చేయబడినది.

తా. చిత్తముయొక్క వృత్తులు అయిదు. ఇవి క్లిష్టము లని, అక్లిష్టము లని రెండుప్రకారములుగా నున్నవి యని సూత్రార్థము.

రాగద్వేషాద్యాసురవృత్తులు క్లిష్టము లని అభయామానిశ్వాసదైవవృత్తులు అక్లిష్టము లని చెప్పబడును.

ఆక్షేపము—విచారింపఁగా క్లిష్టాక్లిష్టవృత్తులు రెండు పంచవృత్తులలో సంతర్భూతములుగానే గుఱున్నవి. పంచవృత్తులను నిరోధించుటవలన క్లిష్టాక్లిష్టవృత్తులు రెండును నిరోధింపఁబడును. పంచవృత్తులను క్లిష్టాక్లిష్టము లని విభజించుటకు ప్రయోజనము కనుపడదు.

సమాధానము—సత్యము. అయినా, పంచవృత్తులను మాత్రము సామాన్యముగా చెప్పిన అక్లిష్టములుగానుండు అమానిత్వాదివృత్తులను నిరోధింపవలసినదని లేదనియు క్లిష్టములైన దంభదర్పదులను మాత్రము నిరోధించినఁ జాలునని కొందఱకు భ్రాంతి గలుగును. ఆభ్రాంతిని నివారించుటకేగాను

పంచవృత్తులను క్రిష్ణాక్షిప్తరూపముగా విభజించి సూత్రించిరి. ఇదియే విభాగమునను బ్రయోజనము. దైవపరివదయందుఁ జేరిన యక్షిప్తవృత్తులను అనుచరింపదయందుఁ జేరిన క్రిష్ణవృత్తులను కూడ నిరోధింపనలయు నని తాత్పర్యము.

నామధేయమును లక్షణమును చెప్పి వృత్తులను విశద పఱచుటకొరకు నెనిమిది సూత్రములు చెప్పబడినవి.

సూ. ప్రమాణవిషయ విశిష్టాప్రత్యక్షము, ప్రత్యక్షవిషయవాగమా ప్రమాణాని విశిష్టాప్రత్యక్షముననుసరింపఁ ప్రత్యక్షం శబ్దజానా ని. పాతీకప్రమాణం వి. త్వం. అథాప్రత్యక్షసూత్రంబనాప్యత్తిక్తిప్ర అనుభూతివిషయం ప్రమాణం ప్రత్యక్షం. అ.వి.

తా. ప్రమాణ మని, విషయ మని, విశిష్ట మని, నిత్ర యని, స్పృతీ యని వృత్తులు అయిదు. ఇందులో ప్రత్యక్ష మని, అనుమానమని, అగమమని మూఁదలఁడి నులు. ఇందులో చక్షురాదిజ్ఞానేంద్రియములు ప్రత్యక్షమనినన్నిటా ప్రదేశముల యందఁ ప్రత్యక్షముగానుండువహ్నిదీపస్వప్నలను అముప్రత్యక్షముగానుండి తెలియఁజేయు ధూమాదుః దౌర్భాసములు అనుమాన మని, శ్రుతిస్పృతీతిహాసపురాణము లాగమమని చెప్పబడినను. ఒక వస్తువును మఱియొకవస్తువును గాతలునుకొనుచు థ్యాగ్జ్ఞానము వివర్యయమని చెప్పబడును. అనఁగా ప్రాణని జ్ఞాని చెప్పమని, చవిటనేలయందుండు గ్రీష్మ కాలపునెండను జ్ఞాని జలననియు తెలుసుకొనుజ్ఞానము వివర్యయమని చెప్పబడినని భావము.

శబ్దమును విన్నందున కలుగు అర్థకూన్యతాన వృత్తి వి కల్ప మనబడును. అనఁగా శశశృంగపంథ్యాపుత్రాదిశబ్దములను

వినఁగానే ఒకవృత్తి చిత్తమం దుదయించును. దానికి ఆలంబన మైన పదార్థ మొకటి లోకమునం దుండనే యుండదు. అట్టి చిత్తవృత్తి వికల్ప మనఁబడు నని భావము.

గాఢమైన తమోగుణము అభావ మనఁబడును. అట్టియ భావమును (గాఢతమోగుణము) ప్రకాశింపఁజేయు చిత్తవృత్తి నిద్ర యని చెప్పఁబడును.

దేశాంతరకాలాంతరములయం దనుభవించఁబడినవిషయ ముల ననుసంధించువృత్తి వృత్తి యని చెప్పఁబడునని ఎనిమిది సూత్రములకు క్రమముగా తాత్పర్యము.

ఈపంచవిధవృత్తులను నిరోధించుసాధనము సూత్రించఁ బడినది.

సూ. అభ్యాసనైరాగ్యాభ్యాస తస్మిరోధః. ఆది.

తా. అభ్యాసముచేతను వైరాగ్యము చేతను చిత్తవృత్తు లన్నియు నిరోధింపఁబడు నని సూత్రార్థము.

అతితీవ్రవేగముగల నదీప్రవాహమును అనట్లుచేత నిరోధించి వేటుకాలువను త్రవ్వినట్లేత్రముల కిభిముఖముగా నడ్డముగా మడియొకప్రవాహ మేత్రకోరము పుండఁబడినతో ఆత్రకోరము వైరాగ్యమువలన చిత్తవదియొక్క విషయాభి ముఖప్రవాహమును నిరోధించి సమాధ్యభ్యాసమువలన ప్రశాంతప్రవాహమును సంపాదించవలయును.

మంత్రజపము దేవతాభ్యాసము మొదలగునవి క్రియా రూపము లగుటవలన నావృత్తి యను నభ్యాసముగానే యుం

దును. సమాధి యనఁగా సర్వవ్యాపారములయొక్క నివృత్తియే కదా. అష్టసమాధికి అభ్యాసము ఏదాగున సంభవించు నను శంకను నిహరించుట కీసూత్రము చేయఁబడినది.

సూ. తత్ర స్థితో యత్సోఽభ్యాసః.

అని సర్వవృత్తివశయందు నిర్వృజముగా నిలుచుట కొఱకు చేయు ప్రయత్నము అభ్యాసమని చెప్పఁబడు నని సూత్రార్థము.

స్వయముగానే బాహ్యవిషయములయందు ప్రవర్తించుచిత్తము నేత్రకారముగా నై నను నిష్కేదాచన ననవశముత్సాహము అనిచ్ఛిన్నముగా చేయుట, అభ్యాసమని చెప్పఁబడు నని తాత్పర్యము.

ఇట్టి అభ్యాసము అధునికమునందున చిరకాలము నుండి సంభవించియుండు నృసింహమున నొనలను ఏత్రకారముగా నభిభవించు నను శంకను నిహరించుట కీసూత్రము చేయఁబడినది.

సూ. స తు చిత్త కాలదైర్యంశర్యసత్కారాసేవతో వృత్తసంఘః.

తా. శ్రద్ధాభక్త్యాగుణములతోఁ గూడుకొని నిరంతరము చిరకాలము నేనించఁబడిన అభ్యాసము అనాదిసిద్ధిములైన సర్వవాసనలను భేదించునని సూత్రార్థము.

లోకములో నొక బ్రహ్మచారి వేదాధ్యయనమును చేయుటకొఱకు గురుగృహమునకు పోయియుండఁగా చాతని తండ్రి పరమమూఢుఁడు వేదము లనఁగా నాలుగు మావాడు

పోయి అయిదురోజులయినది యింకను రా లేదుగదాయని చెప్పి పరితపించినట్లు లోకములో నొకవాడుక కలదు. యోగాభ్యాసము చేయుచుండలచిన పురుషుడు దినములచేతఁ గాని మాసములచేతఁగాని యోగముయొక్క సిద్ధిని కోరెనా, పైనఁజెప్పిన మూఢునివంటివాడె యగును. కనుక అనేకసంవత్సరములకుఁ గాని అనేకజన్మములకుఁగాని యోగము సిద్ధించునని తలచి చిరకాల మభ్యాసము చేయుచుండవలయును.

చిర కాలాభ్యాసముచేతఁగాని సిద్ధి గలుగ దని శ్రీభగవద్గీతలో చెప్పబడియున్నది.

శ్లో. అనేకజన్మసంసిద్ధస్తతో యాతి పరాం గతిం. ఆని.

తా. అనేకజన్మలలో యోగము నభ్యసించఁగా, సిద్ధి గలుగును తరువాత పరాక్షిమును పొందును అని యర్థము.

యోగము చిర కాలము నేరని బహిష్కరించి ధ్యేయ ధ్యేయవిచ్ఛేదించి బడి నేరని బడెనా, అప్పుడు పుట్టించు యోగదానము విచ్ఛేద కాలముల మందు గలుగు పుష్కలైవానలవలన పరిభవించి బడునున్నందున భుజితకాలము చప్పిన న్యాయము ప్రాప్తించును. ముందు గ్రంథమును చదువువానికి వెనుకటి గ్రంథము నుండునట్టివలె కేమిభాగము కలుగునని భరించుకొనో కన్యాయము గనుక విచ్ఛేదములేకుండ నిరంతరముగా నుండును. అట్లుగనుక గా ఆరణ్యము, ఆరణ్యము లేనిది నేరనియుండల పసిగ్రంథమును నీచే జన్మింపబడిన న్యాయము సరిభవించును.

శ్లో. అకర్తృ కర్తృదప్యేతచ్ఛేషశ్చేన్ద్రగవాసనం,

దూరం గతమనా జంతుః కథాసంక్రమణి యథా.

అని వసిష్ఠులచే జెప్పబడినన్యాయము.

తా. భారతాదికథలను వినుటనుఁగాను హర్షున్న పురుషుఁడు అన్యవిషయముల నాలోచించుచు దూరము గాఁబోయిన చిత్తము కలవాఁడైనక్షయమందాకథను వ్యక్తకారముగా గ్రహించనేరఁడో అన్త, కారమే చిత్తము సమాధిని అభ్యసించుచున్నప్పటికి శ్రద్ధ లేనిక్షయమందాచమాధిని కొంచెముగా నైనను గ్రహించఁజాల నని అర్థము.

ఇందుకొక కథ సాంప్రదాయములచే జెప్పబడుచున్నది.

ఒక శిష్యుఁడొక గురువుయొక్కపన్నిధిలో శాస్తాభ్యాసము చేయుచుండెను. గురువుగారు పాఠమును చెప్పినపుడు శిష్యుఁడు ఒక యెలుకతోక్కలో బొరబడినచుండునగా దానినే చూచుచుండెను. గురువుగారు అప్పుడతఁడు చెప్పి పోవునాయని శిష్యుని నడిగెను. నేను చెప్పినానట్టిచూ నీబుద్ధిలో చేరెనా యని గురువుగారి యభిప్రాయము. అందులకు శిష్యుఁడు ఎలుకనే చూచుచున్నందున నింకను తొక చోరలేదని శిష్యుఁడు ప్రత్యుత్తరమును చెప్పెను.

కనుక నాదరము లేకుండఁ జేయు కార్యము నీర్థింపనేరదు.

ఆదరమనగా లయ విఠేక కషాయ నిఘానోపకరము. లను నాలుగింటిని పరిహరించియుండుట. కనుక ఆదరముచేతనే యోగమును సేవింపవలయును. దీక్ష కాలాదర్శనైరంతర్యముల

తోఁగూడి నేవించిన యోగము విషయసుఖాస్వాదముచేతఁ గాని దుఃఖవాసనలచేతఁగాని చలింపజేయఁబడదు.

ఈయర్థము భగవద్గీతలలోఁ జెప్పఁబడినది.

శ్లో. యం లబ్ధ్వా చాపరం లాభం మన్యతే నాభికిం శతతః.
యస్మిన్ స్థితో న దుఃఖేన గురుణాపి విచాల్యతే. ౪౪.

తా. ఏయోగములభించినతరువాత గురియొకసుఖలాభ మెక్కువగా తోఁపదో యేయోగమందుండి మనస్సు అదన దుఃఖమువలన కూడ చలింపజేయఁబడఁదో అయోగ యోగ మని చెప్పఁబడు నని యర్థము.

యోగము లభించినతరువాత గురియొకసుఖము లెక్కువగాతోఁపదను నర్థము కదోపాధ్యాయములో వర్ణింపఁబడిన మునిచే నుదాహరించఁబడినది.

శ్లో. కచః కదాచిదుత్థాయ సమాధేః ప్రసవినః.
ఏకాంతే సమువాచ స మేచా గద్గదా కులగిరౌ.

తా. కచుడను పేరుగల బ్రాహ్మణుఁడు ఏకాంతస్థుని సమాధినుండి లేచి ఏకాంతమందుఁ గులగిరీని నిలఁగించుకొని పించిన మనస్సుగలవాడై కద్గదాకతో స్త్రీకూటమునకుఁ జెప్పెను.

శ్లో. కిం కరోమి క్వ గచ్ఛామి కిం శృణ్వామి కేవలమిదం.
అత్తనా భవతం శర్వం కరోమి తస్మాదనా రయిష్యే.

తా. ప్రళయకాలపు మహాకలము త్రోవకము వీక్షించుకొని ప్రపంచమంత నిండియుండెనునో శర్వకారణమే భగవదత్మత్వము.

రూప మీశ్రమంచమునంతయు నిండియున్న ఆ గనుక నేను ఏమి
కార్యము చేయుదును? ఎచ్చటికిపోదును? దేనిని గ్రహించు
దును? దేనినివిడుతును? అనఁగా కార్యము బ్రహ్మస్వరూపముగా
నున్నందున కర్తృకర్తృక్రియలు లేవు గనుక గమనాదివ్యాపా
రములను జేయుటకు శక్యము కాదని భావము.

హా. స బాంధ్యశ్చింతకే పేహా బ్యాన ప్త్యర్థం చ బంధు భ,
ఇత ఆత్మా నదోహత్తా నాస్య కాశ్చ మును జగత్.

అథో భాగములలో మాధ్వభాగములను విన్నవించును. అందు
మాధ్వభాగము నిండియున్నది. అందుమాధ్వభాగము గాని
ప్రపంచము కొంచెమున లేదు.

అ. పాపమున యుత్తరాది పాపములను విడిచి
విడువబడినందున నీయ సర్వములు మోక్షము.

తా. అట్లే యీ పూజనైనా నే నెచ్చట లేవో నాయం
దేవ లేవో, అట్టవస్తువు లేనేలేదు. స్వమున్ను వ్యాకర్మైన
చిద్రూపముగానే యున్నది గనుకనేను దేనిని కోరెదను. అనఁ
గా చిద్రూపంబునైన నాకంటె భిన్నంబువు లేందున ఇచ్చా
విషయ మొకటియు లేదని తాత్పర్యము.

శ్రీ. పార్థివముగఁ జూచుచు నున్నాఁడనుచు నామమునకు నానందమును
చూపింపఁ జూచుచు నున్నాఁడనుచు నామమునకు నానందమును

గా. ఈలోకమున గనుకడుచుండు మేనుమందరిది
కులవర్జితములు స్వప్రకాశబ్రహ్మస్వరూపమును మహాసముద్ర
మందు నురుగుముద్రలుగా నున్నవి. ఈ ప్రపంచ మంతయు పర

బ్రహ్మ యను గ్రీష్మాదిత్యప్రకాశమందు కనుపడు నండమూ
వులు. కనుక పరమాత్మస్వరూప మొకటియే పరమాత్మము
గాని కులపర్వతాదులతోఁ గూడిన యీక్రమించదగినంతయు
గ్రీష్మకాలసూర్యకిరణములయందు కల్పించబడిన యెంతవఱకు
లవలె సముద్రమందు కల్పించబడిన తరంగభేదబుద్ధుకముల
వలె మిథ్యాభూతమై యున్నది.

మహత్తరమైన దుగ్గిమువలన ఈ క చలించినీయఁ
బడదనునర్థముశిఖిధ్వజునియొక్క మాండలికవత్సరములసమా
ధిని చెప్పునప్పుడు ప్రతిపాదించబడినది.

శ్లో. నిర్వికల్పసమాధిస్థం శత్రావశ్యన్తః పీఠలింగం,

రాజానం తావదేశస్తా ద్యోగముమి షాగర్వణాదీ.

తా. శిఖిధ్వజుడను రాజు కొంతకాలము నిర్వికల్పముగా
భవించినతరువాత విరక్తస్థుడగు సమాధి వశ్యునికొని పీఠలింగ
దేశమందు నిలచి భూమి జయక్రమముగా నిర్వికల్పసమాధి
యందుఁజేరి యుండఁగా అతనిభార్య యగు చూడాల యను
నామె తనభర్తను వెదకుచుఁ బోయి యొకచోట నిర్వికల్ప
సమాధినిష్ఠుఁడై యున్న తనభర్తయగు శిఖిధ్వజునిఁ జూచి చూ
సమాధిలో నుండి లేవఁగోసెద నని కోరెను.

శ్లో. ఇతి సంచింత్య మాడాలా సింహనాదం చకార సా,

భూయో భూయః ప్రభోరక్ర వనేచరణయక్రమం.

తా. ఈవిధముగా నాలోచించి యా చూడాల యను
రాజభార్య యాశిఖిధ్వజునియెదుట మాటిమాటికి నడవితో

నుండు జగదువ్రలగుఁ గూడ భయమును కలుగఁజేయునట్టి
సింహనాదమును చేసెను.

శ్లో. న చచాల నిదా రాను గుణా వాచే తే గా,
ఘోరగా ఘోరుఁ యీ నేనాన నిదా నిదా చునాల నునో,
నా నా ఘోరగాఁ యీ నేనాన నిదా నిదా చునాల నునో.

గా. శివభిముగా సింహనాదములు మూలమాటికి
చేసిచచ్చుట నాళి క్షిప్రజును బహుశక్తిలోనుండి కర్పించు లేక
పోయినో కర్ప దాహాదా అవధినిబట్టి కవతించెను. కద
లించినను నాకాజు లేక పోయెను

క్రష్ణవచస్ర మందు. కుచం నీ మృగం చుట్టబడినది.
శ్లో. కుచం చుట్ట ముట్టె క్రష్ణం చుట్టె,
నీ మృగం చుట్టె చుట్టె చుట్టె చుట్టె.

గా. కుచం చుట్టె ముట్టె చుట్టె చుట్టె చుట్టె చుట్టె
చుట్టె చుట్టె చుట్టె చుట్టె చుట్టె చుట్టె.

శ్లో. కుచం చుట్టె ముట్టె క్రష్ణం చుట్టె,
నీ మృగం చుట్టె చుట్టె చుట్టె చుట్టె.

నిర్వీర్యమూర్ఖుడు దుగవి చిత్రమందు ప్రాయః
బడినవానిచేత చుట్టబడినది. నీ మృగం చుట్టె చుట్టె చుట్టె
గా. కుచం చుట్టె ముట్టె క్రష్ణం చుట్టె,
నీ మృగం చుట్టె చుట్టె చుట్టె చుట్టె.

శ్లో. కుచం చుట్టె ముట్టె క్రష్ణం చుట్టె,
నీ మృగం చుట్టె చుట్టె చుట్టె చుట్టె.

తా. ఈ ప్రకారము నిర్వికల్పసమాధియం దున్న ప్రజ్ఞో దునియొద్దగు శ్రమన్నా రాయణుఁడు విచ్చేసి యో మహాత్మా, సమాధిని చాలించి లేవ్తూ యని చప్ప పాంచజన్యముచు తన శంఖము చే దశదిశామధ్యము నిండుచుటల ధ్వనిచేసెను.

శ్లో. మహతా తేన శబ్దేన వైష్ణవప్రా శస్త్రచా,
బభూవ సంప్రబుద్ధాత్తా దానవేశశ్వనైశ్వనైః. అని

తా. నా రాయణునియుక్తయూనద్బలముచే నూదఁబడిన యాశంఖధ్వనిచేత నా ప్రజ్ఞోదుఁడు తిన్నతిన్నగా సమాధిని చాలించి పుష్కతిశుఁ డాయెను.

ఈ ప్రకారమే వీరహ్యాయన మొదలగు యోగులయొక్క సమాధిని కూడ నిష్కర్మమును పాదాహారం వలయును.

వైశాగ్యము రెండింటియును. దిశదిశావైశాగ్యము; రెండవది అవైశాగ్యము. ఇందులో సుఖవైశాగ్యముయ తమానమని, చ్యుతి రేమని, ఏ కేంద్రమును, వశీకారమనినాలుగు విధములు. వీటిలో మొదటమూ అనితభిప్రాయమం దుంచుకొని వశీకారమనునాలుగవ వైశాగ్యము సూత్రించఁబడినది.

సూ. పృష్ఠాశ్రవిణవిషయవిశృంఖల్య మహిమోపార్జనం క్షిరాగ్ధరం.

తా. స్రవణం దనవనితాప్రశ్రవణశ్రద్ధచా విసుక్తులు దృష్ట విషయములు. వేదముతో ద్విబడిచి స్వ్యోదులు విసుక్రివి విషయములు. ఇవియే అవ్యక్తవిషయము అనితాని చ్చా బడును. ఈ రెండింటి ములుల మం పోషమున్నప్పటికిని వేదతా రతమ్యముచేత యోగమానాగవైశాగ్యములుమూఁడు సాధవిం

చును. ఈ ప్రసంహమందు సోమనానః యే యో సోమనానః
 యేదియో వీడిని గుహాః జేసెనాస్త్రమియో సోమనానః తేలును
 కొనుదుననియుద్యోగించుట యతమావధై రాగ్యమచబడును.
 ౧. తనచిత్తమందు హావ్యము నిలికించునని కోషములలో నభ్య
 సింహబడు నివేశముచేత నిప్పున నెన్ని నివర్తించినది. యెక నె
 న్ని దోషములు తేషించి గుహానియని ప్రతీతియు పరిశీలన
 చేయుట వ్యతిరేకవై రాగ్యమచబడును. ౨. ముక్తావృష్టివిష
 యములలో బ్రవర్తించుట దుష్టరూపమని ప్రతీతి యాస్త్రా
 త్రిని విడిచిపెట్టి మోచస్సునందు మాత్రము నివహించి కలిగి
 యుండుట యేకేంద్రియవై రాగ్యమచబడును. ౩. ముక్తావృష్టివిష
 కవిషయదుచితము నృష్టావృష్టివిషయములలో నివహించుట
 వశీకారవై రాగ్యమచబడు నని మాత్రమే వైష్ణవము.

ఈయపరవై రాగ్యము అష్టాంగముగా నిలవ వలదు. బ్ర
 వర్తింపజేయునది గనుక సంప్రజ్ఞాతసమాధికి వలె రాగ్యముగా
 నుండును. అసంప్రజ్ఞాతసమాధికి వలెవై రాగ్యమంతాంగముగా
 నుండును.

పరవై రాగ్య మీమాత్రముచే జెప్పబడినది.

సూ. తత్పరం పురుషఖ్యాతే ద్దుణ్ణపి తృప్త్యై. అని.

తా. సంప్రజ్ఞాతసమాధిని దృఢముగా నభ్యసించుటచేత
 గుణత్రయాత్తకమైన ప్రధానముకంటె విలక్షణ్యమైన ప్రత్య
 గాత్మస్వరూపము సాక్షాత్కరించును. అట్టిసాక్షాత్కారము
 చేత గుణత్రయజన్యములైన సమస్తకదార్థములయందును

గుణత్రయమందును కలిగెడి వై రాగ్యము ఇకవై రాగ్య మని సూత్రార్థము.

ఈపరవై రాగ్యతారతమ్యమువలన సమాధికి శీఘ్రబోధి తారతమ్యము గలుగు నని సూత్రముచే జెప్పబడినది.

సూ. తీవ్రసంవేగానా మానన్నస్పృహభావోఽపి సాధ్యః.

తా. సంవేగ మనఁగా వై రాగ్యము. తీవ్రవై రాగ్యము కలవారికి సమాధిస్థి స్వల్పకాలముచేతనే కలుగు నని సూత్రార్థము.

మృదుసంవేగు లని, మధ్యసంవేగు లని, తీవ్రసంవేగు లని యోగులు మూడువిధములు. ఇందులో తీవ్రసంవేగులను తీవ్రవై రాగ్యము గలవారికే యోగము శీఘ్రకాలములో సిద్ధించును.

తీవ్రవై రాగ్యము కలవారిలో కంటే సమాధి తారతమ్యముగా సిద్ధించు నని సూత్రముజెప్పబడినది.

సూ. మృదుమధ్యాతిమాత్రత్వాత్తేజోఽపి పశ్యేత్. అవి.

తా. మృదుతీవ్రవై రాగ్య మని, మధ్యతీవ్రవై రాగ్య మని, అధితీవ్రవై రాగ్య మని తీవ్రవై రాగ్యమే మూడువిధము లుగా నున్నది. ఇందులో మృదుతీవ్ర వై రాగ్యము కలవారి కంటే మధ్యతీవ్రవై రాగ్యము కలవారికి, అంతకుంటే అధితీవ్ర వై రాగ్యముగలవారికిని సమాధి శీఘ్రముగా సిద్ధించు నని సూత్ర తాత్పర్యము.

ఉ తమో తనులైన జనక ప్రస్థోదాదులు అతితీవ్ర
వై రాగ్యము గలవారు. కనుకనే యొకముహూర్తమాత్రము
తత్త్వవిచారము చేసినమాత్రమున దృఢసమాధిని బొందిరి.
ఉద్దాలకుడు మొకలగు యోగులు పృథుతీవ్రవై రాగ్యముగల
వారు గనుకనే చిరకాలాభ్యాసమువలనఁగాని సమాధి సిద్ధి
నొందరైరి.

ఈ ప్రకారమే యితరార్థకానులను కూడ నుదాహరించ
వలెను.

ఈ ప్రకారము అధితీవ్రవై రాగ్యము గలవానికి దృఢ
మైన యుక్తప్రజ్ఞాతపసాధిభావముగలుగఁగా, తిరిగి వృత్తాన
దశ నొందుటకు శక్తియు కాదు. అందుచేతనే మనస్సు సమ
గ్రముగా నశించిపోవును.

మనోనాశముచేత మారనాక్షయము రక్షింపఁబడఁగా,
జీవన్ముక్తి సుస్థిరమై యుండును. మనోనాశము గలుగఁగానే విదే
హమోక్షమే సిద్ధించును గాని జీవన్ముక్తి నిలిచి యుండ దని
శంకింపఁదగదు. మనోనాశము గలిగినా, జీవన్ముక్తి నిలిచి
యుండునని శ్రీరామవసిష్ఠులయొక్క ప్రశ్న ప్రతివచనముల
వలన నిర్ణయింపఁబడియున్నది.

శ్రీరాములు చేయు ప్రశ్నము.

శ్లో. వివేకాభ్యుదయాచ్చిత్తస్వరూపేంద్రశ్చి తే మనో,

మైత్ర్యాదయో గుణాః సత్ర జాయంతే యోగినాం వచ.

తా. ఓమునివర్యా! వివేకము మిగుల వృద్ధిచొందుట వలన చిత్తము నశించఁగా మైత్రీకరుణాదిశుభవాసనలు యోగులగువారికి నెచ్చటఁ బుట్టును.

ఇందుకు వసిష్ఠమహర్షి యొక్క ప్రతివచనము.

శ్లో. ద్వివిధశ్చిత్తనాశోఽస్తి సరూపోఽరూప ఏవ చ,
జీవన్ముక్తౌ సరూపస్సౌ నరూపోఽదేహముక్తిగః.

తా. మనోనాశము సరూపమని, అరూపమనియు రెండు విధములు. అందులో జీవన్ముక్తియందు మనోనాశము సరూపముగానుండును. విదేహముక్తియందు నరూపముగా నుండును.

శ్లో. ప్రాకృతం గుణసంభారం మమేతి బహు మన్యతే,
సుఖదుఃఖాద్యవృద్ధిం విష్యమానం వితో వినుః.

తా. సుఖదుఃఖాదులకు కొరణములై చర్చించుగుణాత్మయాత్మక ప్రకృతिसంబంధములైన నొక దేవునిగుణములను తనవిగా అభిమానించుచుదాహ్లాదమును మనస్సునుగా దెచ్చుదురు.

శ్లో. చేతసః కథితా సతతా మణాః గిఘనులోన్వహా,
అస్య నాశమిదానీం త్వం శృణు ప్రశ్నవిదాం సుత.

తా. ఓరఘువంశప్రతిష్ఠాపనుఁడవైన రామచంద్రా! మనస్సుయొక్కసత్తను జెప్పితిని. ఈమనస్సుయొక్క నాశమును జెప్పెదను వినుమా.

శ్లో. సుఖదుఃఖవశాధీరం సామ్యాన్న ప్రోక్షరంతి యం,
నిశ్వాసా ఇవ పైతేంద్రం తస్య చిత్తం మృతం విదుః.

తా. బ్రహ్మతత్త్వసాక్షాత్కారముగలిగి నిరంతరబ్రహ్మనుసంధానము గల యేళురుషుని నిష్ఠూర్పువాయువులు గర్వ

తమును కదలింఁ లేనట్లు సుఖదుఃఖాద్యవస్థలు కదలింఁ నేరవో,
యాపురుషునియొక్క చిత్తము నశించిన దని యెఱుంగవల
యును.

శ్లో. అపత్కర్మణ్యముత్సాహా నుదో మాంః పాపహోత్సవః,
యం న మూరి న వైరూప్యం తస్య కష్టం మదో విదుః.

తా. పుత్రకళ్యాణాది నాశరూపై న యావదయును,
దారిద్ర్యమును, పుత్రజన్మాదులవలనఁ గలుగు నుత్సాహమును,
ధనికత్వోపాండిత్యాదులవలనఁ గలుగు గర్వమును, అలసత్వ
మును, వివాహశిశువహోత్సవదర్శనమువలనఁ గలుగు హర్ష
మును ఏపురుషుని చుందు సంగతములు కావో శ్చచి యేపురుషుని
వైరూప్యమును పొంఁగింఁ నేరవో, అపురుషుని మనస్సు
నశించినది యని తెలియవలయును.

శ్లో. చిత్తమాశాభిధానం హి యదా శక్యం రాగువ,
మైత్ర్యసిద్ధిర్దుఃస్వత్వం చిదా సత్త్వముద్యోలకం.

తా. ఆశయే చిత్తమునఁబడును. శక్తి చిత్త మెప్పుడు
నశించునో అప్పుడు చిత్తము మైత్ర్యసిగుణములతోఁగూడి
సత్త్వగుణాశ్రధానమై యావిర్భవించును. అనఁగా రాగద్వేష
లోభాదిరూపములు నశించఁగానే మైత్ర్యముదితాదిగుణముల
తోఁగూడ చిత్తముయొక్క సత్త్వైశము వృద్ధి నొందు నని
భావము.

శ్లో. భూయో జన్త బీవస్తు క్తం బీవస్తు కన్య విద్యతే,
సరూపోఽసౌ మనోనాశకి బీవస్తు కన్య విద్యతే.

తా. జీవన్ముక్తునియొక్క మనస్సు పునర్జన్మకు కారణము గాక యుండును. ఇదియే సరూప మను మనోనాశము. ఇట్టి మనోనాశము జీవన్ముక్తునికి కలిగియుండును.

శ్లో. ఆరూపస్తు మనోనాశో యో నుయోఽర్థో రహిత్యహా,
విదేహముక్తావేవాసౌ విద్యతే నిష్ఠితాత్మకః.

తా. ఏఆరూప మనెడిమనోనాశము నాచేతః చక్షుః బడెనో, అది ప్రయోజనములేనిదై విదేహము క్షయించె కలిగి యుండును. అనఁగా జీవన్ముక్తియందుఁగల మనోనాశము శత్రు మాత్ర శేషముగా నున్నందునను, ఆశ్శస్వరూపము నిర్గుణమై నందునను మైత్ర్యాదిగుణాశ్రయత్వమునూప లేక యుండు నని భావము.

శ్లో. సమగ్రగ్రాహణాధారమితి తత్ర ప్రసీయతే,
విదేహముక్తావమతే పదే పరమపావనః.

తా విదేహముక్తి; యనఁగా నిర్మలమయి పరమః విత్త మయిన పరబ్రహ్మస్వరూపమే దానియందు సర్వశ్రేష్ఠములయిన సమస్త మైత్ర్యాదిగుణములతోఁగూడ తదాశ్రయమయిన మనస్సు నశించును. ఇదియే ఆరూపమనోనాశ మనఁబడును.

శ్లో. సంశాంతదుఃఖముః డాత్మకమేకరూప
మానందమంగళమపేతరజస్తమో యో,
అకాశప్రశతనహోఽతనహో మహిమః
తస్మిన్ పదేగతచిత్తలవా ననంది. అవి.

తా. శమించినసమస్త దుఃఖములు గలదియును స్వప్ర కాశచైతన్యస్వరూపమును సజాతీయవిజాతీయస్వగతభేదములు

లేనిదియు పరమానందాత్మకమును రజస్తమోగుణశూన్యమును ప్రసిద్ధము నైన యేపరమాత్మస్వరూపముకలదో, దానియందు ఆకాశమువలె నతినిగ్లమయిన స్వరూపము గల మహాత్ములు చిత్తలేశము కూడ లేనివారై నివసించియుందురు.

కనుక జీవన్ముక్తు లగువారికి సర్వావస్థనోనాశము కలిగి యుండు నని, ఇదియే జీవన్ముక్తిసాధనమని సిద్ధము. ఇది జీవన్ముక్తిప్రకాశికయందు మనోనాశనిరూపణ ప్రకరణ మను మూడవభాగము సమాప్తము.

శ్రీ హయగ్రీవాయ నమః.

జీవన్ముక్తిప్రకాశిక.

— ర-వ ప్రకరణము. —

హరిః ఓమ్.

ఇకను జీవన్ముక్తియొక్క ఫలమును నిరూపించెదము.

ఇదివరకు జీవన్ముక్తి యనఁగా నేమి! దీనికి ప్రమాణ మెద్ది? ఈజీవన్ముక్తి యేవిధముగా సిద్ధించు నను మూడు ప్రశ్న లకు సమాధానము చెప్పఁబడినది.

జీవన్ముక్తి సిద్ధించినందున నేమిప్రయోజనము కలదను నాలుగవ ప్రశ్నకు సమాధానము చెప్పఁబడును.

జీవన్ముక్తి సిద్ధించినందున జ్ఞానరక్షణము, తపస్సు, విసంవాదాభావము, దుఃఖనాశము, సుఖానిర్భవము అను అయిదుప్రయోజనములు కలవు.

ఆక్షేపము—అపారమేయ మయినందున నిత్యనిర్దోష మయిన వేదాంతవాక్యప్రమాణముచేత గలిగిన తత్త్వజ్ఞాన మునకు బాధయసంభావితమయి యుండఁగా తత్త్వజ్ఞానోక్షణము జీవన్ముక్తి ప్రయోజన మని చెప్పుట యసంగతము. దేనికి బాధకలుగునో దానిని గదా రక్షింపవలసియుండును.

సమాధానము—చిత్తవిశ్రాంతి లేనియెడల సంశయ వివర్యయములు తత్త్వజ్ఞానబాధకములుగా సంభవించును. తత్త్వజ్ఞానబాధకములైన సంశయవివర్యయములు చిత్తవిశ్రాంతి చేత నివర్తించును.

చిత్తవిశ్రాంతి జీవన్ముక్తిస్థితిచేత గలుగును. కనుక జీవన్ముక్తి చిత్తవిశ్రాంతి ద్వారా సంశయవివర్యయములను నివర్తించజేసి తత్త్వజ్ఞానమును సుస్థితిముగా జేయును. కనుక జీవన్ముక్తికి తత్త్వజ్ఞానరక్షణము ప్రయోజనముని చెప్పట గుర్తముగానే యున్నది. శ్రీరాములవారికి తత్త్వజ్ఞానము కలిగియున్నప్పటికి చిత్తవిశ్రాంతికి పూర్వమునందు సంశయము కలిగియున్నట్లు వాసిష్ఠాచార్యమాయణములో విశ్వామిత్రమహర్షి చే చెప్పబడి యున్నది.

శ్లో. న రాఘవ తపాస్త్యస్తోత్రే శ్రయం జ్ఞానవలాంవర,
స్వయం సూక్ష్మసూక్ష్మార్థా సర్వం విజ్ఞానవాచసి.

తా. ఓ రామచంద్రా! నీవు చెప్పిన సంగతులను విచారించగా నీకు తెలుసుకోవలసిన సంగతి మరియొకటిలేదు. నీవు సూక్ష్మమైన స్వబుద్ధిచేతనే సమస్తమును తెలుసుకొంటివి.

శ్లో. భగవద్వ్యపశ్యత్రస్య శుకస్యేవ మతి క్షయ,
విశ్రాంతిమాత్రమేవాత్మజ్ఞానోచూష్యతేషతే. అని.

తా. వ్యాసమహర్షి శుకమూర్ఖుడైన శుకమహర్షి యొక్క బుద్ధివలె నీబుద్ధి కూడ తెలుసుకోవలసిన యర్థమును యావత్తు తెలుసుకొని యున్నప్పటికి విశ్రాంతిని మాత్ర మపేక్షించుచున్నది.

౪-వ ప్రకరణము.

శుకమహర్షి స్వబుద్ధిచేతనే తత్త్వమును సమగ్రముగా తెలుసుకొని స్వావగతార్థమునందు సుశయము కలవాడై తనతండ్రియగు వ్యాసమహర్షిని శ్రేష్ఠ చేయఁగా వాని శవను తెలిసినప్రకారమే చెప్పినందున అప్పునికిని సుశయించి జనకమహా రాజునన్ని ధికి పోయి ఆయనవలనఁ గూడ నీ ప్రకారమే యుపదేశించఁబడి యాజనక రాజును కూర్చి బ్రాహ్మణికముగా చెప్పెను.

శ్లో. స్వయమేవ మయా ఘోర్వ మేవగో భ్రూం నిషేధితః,
ఏతదేవ చ పృష్టేన శిశ్రామే నమదాహ్వానమ్.

తా. ఓజనకమహా రాజా! మీరు చెప్పిన యూరవాక్యమును నేనిదివరకు వివేకము క్షమయిన బుద్ధిచేత తెలుసుకొని యుంటిని. మాతండ్రియగు వ్యాసమహర్షిని చదివినగా వాని నిదియే చెప్పిరి.

శ్లో. భవతాఽప్యేష వివర్థక కథతో హర్షిణాం నిర
ఏష ఏవ చ వాత్సాన్ధ్య శాస్త్రేషు చాప్యశ్రవణే.

తా. మీచేత కూడ నీయర్థమే బహుబలిచదివినది. సమస్త శాస్త్రములయందును విచారించఁగా, ఈయర్థమే కనుక దుచున్నది.

శ్లో. యథాఽయం స్వకలాపబద్ధః స్వకాల్పవిషయాత్,
క్షీయతే దగ్ధసంసారో నిస్సార ఇతి నిశ్చయః.

తా. నిస్సారమయిన మూలసారము స్వభ్రాంతిచేత కలిగిన దనియు, స్వభ్రాంతి నివర్తించఁగా సంసారము నివర్తించు

ననియు నేను నిశ్చయించుకొన్న యర్థము. ఈయర్థమే మా తండ్రి గారిచేత, మీ చేత, శాస్త్రములచేత కూడ చెప్పబడినది.

శ్లో. తత్కిమేతన్త హావాహా సత్యం ప్రాప్తి మమాచలమ్,
త్వత్తో విశ్రామ మాస్మమి తతసా భ్రమతా జగత్.

తా. ఓజనకమహారాజా! నేను నిశ్చయించుకొన్న యర్థమును మీరు చెప్పిన యర్థమును వాస్తవమా? నాకు సత్యముగా చెప్పుడు. జగత్తును గుఱించి నేను నిశ్చయించుకొన్న యర్థము వాస్తవమా? అవాస్తవమా? యనిభ్రమించుచి తత్తముగల నేను మీయుదేశముచేత విశ్రాంతిని పొందెదను.

ఈప్రకారముగ శుకమహామునిచే నడుగబడి జనకమహారాజు చెప్పుచున్నారు.

శ్లో. నాతః పరతరః కల్పి నిశ్చయోఽస్థిరః సుఖే,
స్వయమేవ శ్వయా జ్ఞానం సుఖశ్చ యగౌ శ్రుతం.

తా. ఓశుకమహామునీ! ఇదియే వాస్తవార్థము. ఇంతకు మించిన వాస్తవము లేదు. నీవు స్వబుద్ధిచేతనే ఈయర్థమును తెలుసుకొంటివి. మీ తండ్రి గారిచేత కూడ వినియుంటివి.

శ్లో. అవ్యభిన్నశ్చిదాత్మైకః పుమానస్తీహ వేదకన్,
స్వసంకల్పసహృద్ధః సిస్సంకల్పస్తు ముచ్యతే.

తా. దేశ కాలవస్తుపరిచ్ఛేదములేని చిద్రూపుడైన పరమపురుషుఁ డొకఁడే కలఁడు. పుణియుంటి లేదు. ఆపురుషుఁడు తనసంకల్ప మను నూయాశక్తిచేతనే బద్ధుడై సంసారము ననుభవించును. సంకల్పశూన్యుడాయెనా, ముక్తుడగును.

౪-వ ప్రకరణము.

శ్లో. తేన త్వయా స్ఫుటం జ్ఞాతం జ్ఞేయం స్వస్య మహాత్మనః,
భోగేభ్యో విరతిర్జాతా దృశ్యాద్వా సహజిహ్వా.

తా. తెలియఁదగిన యీయర్థము నీకు బాగుగ తెలి
సెను. మహానుభావుఁడవైన నీకు సమస్తభోగములయందు
సమస్తప్రపంచమందును విరక్తి గలిగెను.

శ్లో. ప్రాప్తంప్రాప్తవ్యమఖిలం భవతా పుంశ్చ సాసా,
న దృశ్యే పతసి బ్రహ్మక ముత్తమస్య ప్రాముఖ్యేన.

తా. పరిపూర్ణచిత్తముగల నీచేత పొందవలసిన ఫల
మంతయు పొందఁబడినది. నీవు ఈదృశ్యప్రపంచమునం దాసక్తి
గలవాఁడవు కాకపోతివి. కనుకనే నీవు ముగ్ధుఁడవు భ్రాంతిని
విడువుము.

శ్లో. అనుశిష్ట స్స ఇత్యేవం జననేన ముద్భవతా,
విశక్రామ శుకస్తూష్ణి స్వస్థే సహనఃసమగ్ర.

తా. ఈప్రకారము మహాశ్మద్ధవ జనమనిచే ను
దేశింపఁబడి యాశుకమహాముని స్వమహిమ ప్రతిష్ఠితిష్ఠాదు
మాత్తయందు సర్వవ్యాపారోపరమపూర్వకంబుగా విక్రంతి
నొందెను. అనఁగా పరమాత్మస్వరూపమందు నిర్బుణ్యముగా
నిష్ఠగలవాఁడై యుండెను.

శ్లో. వీరభోకభయానూసో సరీశాశ్చిన్నసంశయః,
జగామ శిఖరం మేరోః సమాశ్మద్యమసింహినః.

తా. తరువాత నాశుకమహాముని స్వాంశయ నిశ్చిత్తి
గలవాఁడై విషయములయం దాశే తేనివాఁడై భోజనమా
యాసములను విడిచి జనకోశదేశముచేత నిశ్చితస్థ శరమంత్ర

తత్త్వమును క్రత్యక్షముగా చూడఁగోరి పరమాధినిచేయుటకై
మేరువర్వతశిఖరముచతుః బోయెను.

శ్లో. తత్త్వ వర్తనసాప్రాప్తి నిర్వికల్పనమాశివా.

చేతనోన్మీల్నా శశామాహుః కర్తవ్యమేహాచరితమ్. ౪౦.

తా. ఈ మేరువర్వతశిఖరము దినేక పరిచయవత్పరములు
నిర్వికల్పసమాధిని అనుష్ఠించుచుండి యాశుకమహాముని
తైలము లేని నీరమునల నాల్చుచుండు శిమింపెను. అనఁగా
విదేహము కిని పొందె నని భావము.

కనుక తత్త్వజ్ఞానము పూర్వము కి నిర్మింతలేనిక్ష
మందు శుకగ్రహమునికి శ్రీ గురులవానికివలె పరిశయము
కలుగుచుండును. ఇట్టి పరిశయము అజ్ఞానమునల తత్త్వజ్ఞాన
ముననే సమీకరింపఁగలగుచుండును.

కనుకనే భగవద్గీతలయందు చెప్పబడినది.

శ్లో. అజ్ఞానోన్మీల్నాశశామాహుః కర్తవ్యమేహాచరితమ్.

నాయం భావోన్మీల్నా నాచరితమ్ సుఖం పరిశయాత్తతమ్.

తా. అజ్ఞానవివర్తయచరితయములు గల పురుషుఁడు
పురుషార్థమును చింతక నశించిపోవఁను. అజ్ఞాన వివర్తయములు
కలవాఁడు భూలోకముందై నను కొంచము సుఖమును
పొందును పరిశయవిశ్చయము ఈలోకముందుఁగాని పరలోక
మందుఁగాని సుఖము నెప్పటికిని పొందనేరఁడు.

ఈశ్లోకముచు దశ్రద్ధయచగా వివర్తయము ఈవివర్త
యము ఉత్తిరగ్రంథమునందు వివరింపబడును. అజ్ఞానవివర్త

యములు మోక్షమును మాత్రము ప్రతిబంధించును. సంశయము భోగమోక్షములను రెంటిని ప్రతిబంధించును సంశయమనగా దేనియందును నిశ్చయబుద్ధి లేకపోవుట కనుకనే యెప్పుడు సంసారసుఖములయందు బ్రవర్తించుకో, ఎప్పుడు మోక్షమార్గ బుద్ధిసంసారసుఖప్రవృత్తిబుద్ధిని నిరోధించును. ఎప్పుడు మోక్షమార్గమందుఁ బ్రవర్తించునో ప్రవృత్తిబుద్ధినినిరోధించును గనుక సంశయంతోకరణము గలవాఁడు మోక్షపరలోకసుఖములలో నొక సుఖమునైనను పొందనేరడు.

కనుకనే మోక్షోపేక్షగలవాఁడు సంశయములను విమర్శముగా ఛేదించుకొనవలయును. గనుకనే “శ్రు. భిక్ష్యంతే సర్వ సంశయాః” అనుశ్రుతియందు ముముక్షుజనులకిది స్వీకరణయోచ్చేదమావశ్యకమని చెప్పియున్నది. విమర్శమునకు మునుపనిదాఘుఁడను బ్రాక్షాణుని దృష్టాంతమును వివరింపవలసివచ్చును. విమరహాముని పరమకృతచేత తన శిష్యుఁడైన నిదాఘునిస్సహమునకు పోయి యానిదాఘుని బహువిధములచేత బోధించి స్వాశ్రమమును బ్రవేశించెను. నిదాఘుఁడు మొదట తిరిసియును గురూపదిష్టమార్గమందు శ్రద్ధ లేనివాఁడై శ్రాతన్తి కర్తవ్యలే పరమపురుషార్థసాధనము లని వివర్యయబుద్ధి (వివరీతబుద్ధి) కలవాఁడై కర్తవ్యసంస్థిండుటయందు పూర్వమువలె బ్రవర్తించెను. గురువైన యాఋణుమహామునియును శిష్యుఁడు మోక్షమార్గభభష్టుఁడు కాకపోవుఁ గాక యని తిరిగి నిదాఘునియందు టికి వచ్చి తత్త్వజ్ఞానమునుబోధించెను. అప్పుడతని నిదాఘుఁడు వివరీతబుద్ధిని విడువకపోయెను. అంతట విడువక మూడవసంవత్సరము

యమును బోధించుటచే వివరీతజ్ఞానమును విడిచి నిదాఘుడుఁ బ్రహ్మాత్వమునందు విక్రాంత నొందెను.

ఈసంశయవివర్యయములకే అపరంభావనావివరీతభావనలను నామాంతరములు గలవు వీరిచేత తత్వజ్ఞానముయొక్క ఫలము ప్రతిబంధింపబడును.

ఈయర్థము వివరీతమహర్షిచే జెప్పబడినది.

శ్లో. మణిమంత్రప్రకృత్యుక్తిం శ్చుభిర్భక్తిః సుఖభావనాః,
ప్రకృత్యైవ శక్తిస్సాన్నిధ్యైర్బద్ధస్తదాచ.
జ్ఞానాన్నిధ్యం సంపాద్య ప్రకృత్యుక్తిశ్చింతిత,
ప్రకృత్యైవ శక్తిస్సాన్నిధ్యైర్బద్ధస్తదల్పమా.

తా. మణిమంత్రములచేతను, భక్తిప్రకృత్యులచేతను, ప్రతిబంధింపబడిన దామాని, శక్తిగల జగ్గీ భక్తివివరీతముగానుండు చున్నప్పుడుకే కొష్టముల నేర్పకొనుట నపొగొనజాలదో, యా ప్రకారమే తత్వజ్ఞానము కూడ వృథముగా నున్నయించి ప్రకాశించుచున్నప్పుడుకే సంశయవివర్యయములవలన ప్రతిబంధింపబడెనా, మోక్షప్రతిబంధకపాపములను నివర్తించుజీయ శక్తిగలదిగా నుండదు.

శ్లో. భావనావివరీతా యా సూచాసంభావనా శుభ,
కురుతే ప్రతిబంధం సా నైర్విజ్ఞానస్య చాపరా. అని.

తా వివరీతభావన యనునది అపరంభావన యనునది తత్వజ్ఞానమునకు ప్రతిబంధకములు. ఇవి గాక యితరములు ప్రతిబంధకములు కానేరవు. జీవాభిన్న బ్రహ్మస్వరూపమును

ప్రపంచమిథ్యాత్వమును కేవలజ్ఞానముయొక్క మోక్షసాధనత్వమును శాస్త్రము, ప్రతిపాదించు దనుబుద్ధి అసంభావన యని చెప్పబడును. శాస్త్రము జీవేశ్వరభేదమును ప్రపంచసత్యత్వమును కర్తృసముచ్చితజ్ఞానముయొక్క మోక్షసాధనత్వము నేతాత్పర్యముచేత ప్రతిపాదించు ననుబుద్ధి విచారితభావన యని చెప్పబడును.

కనుక విశ్రమము నొందనిచిత్తము గలవానికి సంశయ విపర్యయములు సంభవించుచున్నందున తత్వజ్ఞానముయొక్క ఫలము ప్రతిబంధించబడును. ఇట్టిఫలప్రతిబంధరూపమైన బాధవలన తత్వజ్ఞానమును వక్షించవలసియుండును నిజ్రాంతిచిత్తము గలవానికి మనోనాశము యగుండున ప్రపంచమే భాసించుననుక సంశయములు సంభవింపనేరవు. ప్రపంచప్రతిభాసము లేని బ్రహ్మవేత్తయొక్క శరీరవ్యాపారములన్నియున్నను లేకపోయినా, వరమేశ్వరప్రకృతమైన ప్రాణవాయువుచేతనే నిర్వహించబడును.

కనుకనే ఛాందోగ్యోపనిషత్తులలో చెప్పబడియున్నది,

శ్రు. సోపజనం స్థరన్నిదం శరీరం స యథా ప్రయోగ్య ఆచరణే యుక్త ఏవ మేవాయనస్తి శరీరే ప్రాణో యుక్తః. అని.

తా. జనులయొక్క సమీక్షమం దుండు శరీరమును బ్రహ్మవేత్త స్మరించక యుండును. అనగా బ్రహ్మవేత్తయొక్క శరీరమును సమీక్షమం దుండు జనులు చూచుచుండురు గాని యాబ్రహ్మవేత్త తాను నిర్తనస్కుడై యున్నందున ఇది నా శరీరము ఇట్టివ్యాపారముల నాచరించుచున్నదియని యెఱుంగక

యే యుందునని భావము నీ ప్రకారము గర్భవేదతాదులనీ హృదయ
యోగ్యములైన ఆత్మములు సూక్ష్మములను గాని నీ టనుగాను
మొదట సాగధిచేత ప్రేరణచేయబడి అంతరము సాగధి
యొక్క ప్రేరణ వేషమునకు స్వయంగానే ప్రరోహిల్లి గ్రామ
మునుగాని తేజోమును గాని గర్భవేదతాదులను వారికించుకో,
యూ, కారమే యీ ప్రకారముగాను భావించి బోధింపబడినచేత
నీశరీరుండు నియోగిం బడి ప్రనియమిల్లి గర్భము పండినా,
లేకపోయినా శరీరవ్యవహారము ను నిర్వహించుచు గనుచు.

ఈయన్ముక్తి ప్రభాగము చలనము గాని స్థిరముబడి
యున్నది

శ్లో. చేయించు నెవ్వరెవరిన్ స్థిరముగ నున్నది

స్థిరము పశ్యంతి ముగియింపక నున్నది

ప్రకారముచేయించుచున్నది

వాసో యథా పశ్యంతి ముగియించుచున్నది

శా. బ్రహ్మతత్త్వసాక్షాత్కారముగల మహానుభా
వుడు నిరంతరము బ్రహ్మార్పణమును భావతత్త్వము చేయు
న్నందున నశించుత్పత్తివముగల యీశ్వరము హరించియుండి
నా, లేక, నిలిచియుండినా, ప్రారబ్ధకర్మప్రబల్యమువలన తనతో
గూడియుండినా, లేక తన్ను విడిచిపోయినా తీనిని మర్యాపానము
వశుండైన పురుషుడు తన్ను వత్తము నేప్రకార పాటుగక
యుందునో ఆ ప్రకారముగానే యుండుగకించుచును.

వసిష్ఠమహామునియు నీ ప్రకారముగానే చెప్పియు
న్నారు.

శ్లో. పార్శ్వస్థభోజితాస్సంకృతాః పూర్వార్థాః ప్రమాదాః సాః

అచారమాచారోక్తేన ముఖ్యైర్ధావనాః సాః.

తా. బ్రహ్మవేత్త లగువాఁడు ప్రమాదకరమగుచుండు ధావనము గుఱు లైనందుచు భావ్యాః పూర్వార్థాః సాః అను నాదు గదయుండి, పార్శ్వముం దున్న శిష్యుల వేత భోజనం బహిష్కార, సాధనదశాయం దాచరించుకొనుచుండు వాఁడు నిరసనల నొనరింపకర్తలను శరీర మూర్త్యుకాము లిహ్యసాఁగింపఁ గల సుప్రకృతు ధునివలె నీలోకమునం దాచరించుచుండును.

ఆక్షేపము—ఈ ముచాచారములు భావనచక్రమునందు సిద్ధుడైన తత్త్వజ్ఞుని శక్తిత్యక్తమనవలయు. నాచారమున నెవ్వని వాఙ్మయునందు, శక్తిత్యక్తమనవలయు. నాచారమున నెవ్వని వాఙ్మయునందు, శక్తిత్యక్తమనవలయు. నాచారమున నెవ్వని వాఙ్మయునందు, శక్తిత్యక్తమనవలయు.

సమాధానము—నిరసనల నొనరించుచుండు వాఁడు భావనముననుసరించి శక్తిత్యక్తమనవలయు. నాచారమున నెవ్వని వాఙ్మయునందు, శక్తిత్యక్తమనవలయు. నాచారమున నెవ్వని వాఙ్మయునందు, శక్తిత్యక్తమనవలయు.

ఇచ్చి చిత్త తారతమ్యము ప్రకటించుచుండుచున్నది.

శ్రు. ఆత్మశ్రీః శ్రీమహానామో బ్రహ్మసామంతము.

తా. బ్రహ్మశ్రీజ్ఞానము గల బ్రహ్మసామంత చిత్తశ్రీమంత తారతమ్యము చేత శ్రీమహానామో బ్రహ్మసామంతమునందు, శక్తిత్యక్తమనవలయు. నాచారమున నెవ్వని వాఙ్మయునందు, శక్తిత్యక్తమనవలయు.

ఇచ్చట నలుగురు బ్రహ్మవేత్తలు పోయియుండుచున్నారు. ఇందులో మొదటివాఁడు బ్రహ్మవేత్త యని, రెండవవాఁడు

బ్రహ్మవిద్యనుండని, మూడవవాడు బ్రహ్మవిద్యరీయుండని,
నాలుగవవాడు బ్రహ్మవిద్యరిష్టుడని చెప్పబడుదును.

ఈనలుగురు యోగభూమిక లేడింటిలో నాలుగవభూమిక
మొదలుకొని క్రమముగా నాలుగు భూమికలను పొందినవా
రని తెలియవలయును. అయిన నాలుగవభూమికయందు బ్రహ్మ
విత్తని, అయిదవభూమికయందు బ్రహ్మవిద్యనుండని, ఆఠవ
భూమికయందు బ్రహ్మవిద్యరీయుండని, ఏడవభూమికయందు
బ్రహ్మవిద్యరిష్టుడని చెప్పబడునని భావము.

యోగభూమిక లేడింటిని శ్రీససిష్టమహర్షి చెప్పియు
న్నారు.

శ్లో. జ్ఞానభూమిశ్చ భేదోఽస్మిన్ స్యాత్ప్రమా సముదాహృతా,
విచారణా నిరచితా స్మిన్ స్యాత్ప్రతీక్షా తనుమానసా.
సత్వాపత్తిశ్చ సర్వస్య స్యాత్తతోఽపసంక్లిశానకా,
పదార్థాభావినో వస్త్వీ సప్తమీ శుశ్లగా స్మృతా. అని.

తా. జ్ఞానభూమిక లేడింటిలో మొదటిది శుభేచ్ఛ
యని, రెండవది విచారణ యని, మూడవది తనుమానస యని
నాలుగవది సత్వాపత్తి యని, అయిదవది అపసంక్లియని, ఆఠ
వది పదార్థాభావిని యని, ఏడవది శుశ్లయ యని చెప్పబడును.

శ్లో. స్థితః కిం మాత్రం నీవాప్తి ప్రత్యేకహం ప్రాప్తశ్చ నైః,
స్తరాగ్యపూర్వమిచ్ఛతి శుభేచ్ఛశ్చ తే బుధైః.

తా. నేను మాధుడనై యెందును నిలిచితిని. సజ్జ
సహవాసముచేత సచ్చాస్త్రశ్రవణముచేత తత్త్వమును తెలియ

యత్నించెద నని వైరాగ్యపూర్వకముగాఁ గలుగుచు
యిచ్చ శుభేచ్ఛ యని పండితులచే చెప్పఁ బడినది.

శ్లో. లాస్త సజ్జన సంపక్కు వైరాగ్యాభ్యాసపూర్వకం,
సద్విచార ప్రవృత్తిర్యా ప్రోచ్యతే సా విచారజా.

తా. వేదాంతశాస్త్రములను విని సాధుజనులసహవా
సమును చేసి ఇహలోకపరలోకములనుందు వైరాగ్యమును
పొంది బ్రహ్మవిచారమునందుఁ బ్రవర్తించుట విచారమని చెప్పఁ
బడును.

శ్లో. విచారజా శుభేచ్ఛాభ్యాసాద్విచార్యాభ్యాసపూర్వకం,
యత్ర సా తనుతామేని ప్రోచ్యతే తనుమానసా.

తా. విచారణచేతను, శుభేచ్ఛచేతను, విషయవై
రాగ్యముతోఁ గూడినది త్తము ఏనశము, ము సూక్ష్మాత్వగ్రహణ
సామర్థ్యరూపమయిన తనుత్వమును పొందుకో, విచార తనుమా
నస యని చెప్పఁబడును.

శ్లో. భూమికాత్రిశనూభ్యాసాద్విత్తైర్థవిరతేవ్యకాగ్,
సత్త్వాత్తని స్థితే శుద్ధేనత్వాపత్తిరుదాహృతా.

తా. ఈ చెప్పఁబడిన మూడు భూమికల సభ్యసించుట
వలనను విషయములయందుఁ గలిగిన వైరాగ్యద్యాయమువల
నను సత్యజ్ఞానానందాత్మకమయి అవిద్యానిదోషకూఠ్యమయిన
పరమాత్మస్వరూపమునందు చిత్తము దృఢముగా నిలుచుట
సత్త్వాపత్తి యనఁబడును.

శ్లో. దశాచతుష్టనూభ్యాసా దసంపర్కభగ్నం సు యో,
యాసనత్త్వచమత్కారా ప్రోక్తాఽనుపత్తి నామికా.

శా. శుభేచ్ఛాభూమికాచక్షుష్టయాభ్యాసమువలనసర్వ
విషయములయందును బొత్తిగా సాస్కము లేకయుండి కర
మాత్మయందు యాభామమున స్థితి యసంపత్తి యుపబడును.

శ్లో. భూమికాపంచకాభ్యాసాత్స్వస్థ రామాయా భ్యుక్తి,
అభ్యంతరాణాం బాహ్యేనాం పదార్థానామభాసనాత్.
పరిత్రాన్ముక్తేన చిత్తం ప్రయత్నేనాపదోభవత్,
పదార్థాభ్యాసే నాచ చిత్తి భవతి భూమికా.

శా. శుభేచ్ఛాభూమికాచక్షుష్టయాభ్యాసమువలన కేవల
స్వరూపమునందే దృఢముగా చేరి యానందించుచున్న చిత్త
మునకు బాహ్యోపయోగాలు గాని అంతరూపయములు గాని
గోచరించక యుండుట వలన కేవలయోగ ప్రయత్నములేతనే
చిత్తకాలమునకు వ్యర్థమై నమును పొందు పరిమళముయొక్క దశ
పదార్థాభ్యాసాని యను భూమికాభూమికగా చిహ్నబడును.

శ్లో. భూమిషక్తివిరాభ్యాసాద్భేదవిద్యుదహారిభావో ,
యస్సంభావైకస్య స్థం చాస్థిమా మిన్సా గతిః ॥౧౬॥

శా. వెనుక అటుభూమికల సభ్యాసమునైనందుకు
భేదప్రపంచ మెక్కడకిని స్ఫురించకపోవుటవలన సర్వకాలసర్వా
వస్థలయందు పరబ్రహ్మస్వరూపమునందు నిష్ఠ కలిగి యుండి
పరప్రయత్నమువలన నైనా వ్యర్థమై నమును పొందకయుండుట
తురీయ యనెడి యేకైక భూమికగా చిహ్నబడును.

ఈ యేడు భూమికలలో మొదటి మూడుభూమికలు
బ్రహ్మవిద్యకు సాధనములుగా నుండును. కొని విద్యయం దగత
ద్వారములు కానేరవు. ఈ మొదటి మూడుభూమికలయందు

భేదప్రపంచము సత్యముగానే తోచుచుండును గనుకనే యివి జాగ్రదవస్థయని చెప్పబడును. జాగ్రదవస్థయందు భేదప్రపంచము సత్యముగా స్ఫురించును గదా.

ఈయర్థము వసిష్ఠమహామునిచే చెప్పబడినది.

శ్లో. భూమికాత్రితయం త్వేత ద్రూప జాగ్రత్తస్థితం,
యథావద్భేదబుద్ధీనా జగజ్జాగ్రతి స్ఫుశ్యతీ. ౧౧.

తా. ఓ గామచంద్రా, జాగ్రదవస్థయందు భేదబుద్ధివలన యథార్థముగా నీప్రపంచము నుండుబడును. ఈభూమికాత్రితయమునందును ప్రపంచము భేదబుద్ధివలన యథార్థముగానే తెలియబడుచుండును గనుక నీభూమికలు మామను జాగ్రదవస్థయని చెప్పబడును.

ఈమూడు భూమికలను దృఢముగా నిర్భయించినవారు వాత వేదాంత మహావాక్యములవలన నిర్విశేషప్రత్యగభిన్న బ్రహ్మస్వరూపసాక్షాత్కారముకలుగును. ఇదిచిహ్నించు త్తయను నాలుగవభూమిక. ఇదియే భూమికాత్రితయాభ్యాసముయొక్క ఫలము. ఇదియే బ్రహ్మవిద్య యని పండితులచే చెప్పబడినది. ఈనాలుగవ భూమిక యందు సర్వప్రపంచమున గుహదాన కారణమైన పరమాత్మయొక్క స్వరూపమును అన్వితీయసచ్చిదానందస్వరూపమని నిశ్చయించి పరమాత్మయం దారోపింపబడిన జగత్తని ప్రపంచమని చెప్పబడిన నామరూపములు మిథ్యయని తెలుసుకోబడును. మోక్షోచ్ఛగల పురుషునికి వెనుకఁ జెప్పిన జాగ్రద్దశనుబట్టి చూడఁగా నీభూమిక స్వప్న మని చెప్పబడియున్నది.

ఇదియును వసిష్ఠమహామునిచే చెప్పబడినది.

శ్లో. అక్షైతే స్థైర్యమానూతే ద్వైతే చ ప్రశమం గతే,

వశ్యంతి స్వప్నసర్వోకం చత్వర్థం భూమి కామితాః.

తా. చిత్తమునం దద్వితీయవర బ్రహ్మస్వరూపము స్థైర్యమును పొందఁగానే ద్వైతప్రపంచ మంతయుఁ బ్రకాశించక శాంతిని పొందియుండును. ఇట్లు నాలుగవభూమికను పొందిన మహానుభావులు ఈప్రపంచమును స్వప్నప్రపంచమును జూచి నట్లు మిథ్యగాఁ జూచుచుండురు.

శ్లో. విచ్ఛిన్నశబ్దాంత్రాంకశలయం ప్రవీణీయతే,

నత్తావశేష ఏవాస్తే చత్వర్థం భూమికామితాః.

తా. శరణ్మూలమేఘమునుండి చెదరిన మేఘశకలము వీచకారము ఊచించి కనుపడకపోవునో యాచకారమే యీ భేదప్రపంచము క్రమముగా ఊచించును. నాలుగవభూమికను పొందిన మహానుభావుఁడు కేవలసత్త్వరూపమయిన బ్రహ్మము గానే నిలిచియుండును.

ఈనాలుగవ భూమికను పొందిన పురుషుఁడు బ్రహ్మచిత్తని చెప్పబడును. పంచమ పక్ష సత్త్వమభూమికలు మూడు జీవన్ముక్తియొక్క అవాంతరభేదములు. అవి నిర్వికల్పసమాధ్యభ్యాసముచేతనైన చిత్తవిక్రంతయొక్క తారతమ్యము నవలంబించి కలుగుచుండును. పంచమభూమికయందు నిర్వికల్పసమాధిలో కొంతకాలము నిలిచినతరువాత స్వయముగానే వ్యర్థాశమును బొందును.

ఈపంచమభూమికయం దుండుయోగి బ్రహ్మోద్వరకుడని చెప్పబడును. ఆఽవభూమికలోనికి పోయినయోగి నిర్వికల్ప సమాధిని చేయుచుండి పరశ్రయత్నము చేత వ్యుత్థానమును బొందుచుండునుగాని స్వయముగా సంతకాలమున కైనా వ్యుత్థానమును బొంద నేరఁడు. ఈరెంటిలో అయిదవభూమిక సుషుప్తియని, ఆరవభూమిక గాఢసుషుప్తియని చెప్పబడును.

ఈయర్థమును వసిష్ఠమహర్షి చే చెప్పబడినది.

శ్లో. పంచమీం భూమిం మేత్య సుషుప్తిః సామిదాని,
కాంతా శేషసతేహంశ స్తిష్ఠశ్చ ద్వైతమాత్మికే.

తా. సుషుప్తి యని చెప్పఁదగిన అయిదవభూమికను పొంది శమించిన సకలవిశేషములు కలవాఁడై అవ్యతీయః పరమాత్మ స్వరూపమునందే నిలిచియుండును.

శ్లో. అంతర్ముఖతయా నిత్యం బహిర్వర్తితః పరః,
పాశ్రాంతతయా నిత్యం నిద్రాహీనః లక్ష్మణః.

తా. అయిదవభూమియందు చేరిన పురుషుఁడు పర్య కాలములయందు సంతర్ముఖుఁడై గురున్నందున చక్షురః కీర్తియ ములు బాహ్యమునందుఁబ్రవర్తించుచున్నట్లు కనుకడుచున్నప్ప టికి చిత్తవిశ్రాంతి కలవాఁడగుట చేత నిత్యము నిశ్చించువాని వలె చూడఁబడుచుండును.

శ్లో. నిర్వృన్నభ్యాం మేషభ్యాం భూమిం సూరి వివాసవః,
షష్ఠీం గాఢసుషుప్త్యాభ్యాం స్రహాత్మకేతి భూమిం.

తా. ఈసుషుప్తిభూమికయందు చిరకాల మభ్యాసము చేయుచుండి వాసనల నన్నిటిని విడిచినవాఁడై గాఢసుషుప్తి

యని చెప్పవలసిన అతివభూమికను ప్రయముగా పొందును.

శ్లో. యత్ర వాణ్యవస్త్రాదీనామహం వాణ్యవస్త్రాదీనిః.

శేవలం తీయమం అస్థే ద్వైత్యుత్తరం.

తా. "అతివభూమికయందు ప్రవేశించినపుడు సద్రాప్రదానని కాని అమాంకాదీనికే పుడని కాని అమాంకార శూన్యతని కాని పొందుదు. తీయవలసిన వస్తువులవాడై ద్వైతాద్వైతములు లేని శేవలముగా నుండును.

శ్లో. అద్వైతం వేదాద్వైతం ద్వైతం వేదాద్వైతం.

వసుం బ్రహ్మం వసుం బ్రహ్మం ద్వైతం ద్వైతం.

ఈలోకములోని వస్తువుల వలు అతివభూమికలోఁ జేరినవాని లాభతీతముగా నుని తలచుదు. మరొకవలు సద్విలీనుండని తలచుచును. అట్టి మత్స్యబద్ధతీ మత్స్యములు రెండును లేనివాడై వసుముగా నుండు బ్రహ్మయే యని యెఱుఁగును.

శ్లో. అంత శూన్యం బహుశూన్యం శూన్యమంత శూన్యమంతే,

అంతశూన్యం బహుశూన్యం శూన్యమంత శూన్యమంతే.

తా. ఈయాతివభూమికయందున్న పురుషుఁడు అంతర మందుఁగాని బాహ్యమందుఁగాని అన్యమేమియు లేనివాడై యాకాశమునం దుండు నిర్గుణవచనలే నుండును. ఇదిగాక యాంతరమందును, బాహ్యమందును పూర్ణస్థితి సముద్రము లో మునిగియున్న శూన్యగుంథమువలె నుండును.

గాఢముగా నిర్వికల్పరమాధిని చెందిన పురుషుడు చిత్తము సంస్కారమాత్రముగా నున్నందున సాంకేతికవిదార్థ

ములను భావించుటకుఁగాని బాహ్యకదాక్షిణ్యములను గ్రహించు
 టకుఁగాని సామర్థ్యము లేనందున నాకాశమునందున్న కుంభము
 వలె వెలుకల లోకల కూమ్యుడైయుండును స్వయంప్రకాశ
 సచ్చిదానందైకరసమును కరబ్రహ్మాయందు మగ్నుడైయున్న
 దున బాహ్యభ్యంతరములయం దంతటను కరబ్రహ్మస్వరూ
 పమునే చూచుచుండును గనుక సముద్రమున నునిగియున్న
 పూర్ణకుంభమువలె లోకల వెలుకల భాగ్యుడై యుండును.
 తురీయమనెడి యేకవభూమికిను పొందినయోగికి స్వతంత్ర
 ముగాఁగాని కరతంత్రముగాఁగాని ప్రవృత్తినమే కలుగినట్లదు.
 ఇట్టి యోగిశిరోసుని నుద్దేశించి ‘దేవాంచనశ్చరం’ ననుభాగ
 వత్స్లోకము ప్రవర్తించినది. అసంక్రమ్యతతదూఢిని బోధించు
 యోగశాస్త్రము లన్నియు నీభూమికియందే వ్యవసాసము
 నొందుచున్నవి. ఈయేకవభూమికి యందు జీవయోగి మే
 పూర్వోదాహృతశ్రుతియందు బ్రహ్మవిష్ణుశుకుఁ డని య్చూ
 బడెను. ఆయేకవభూమికియందు జీవయోగి ‘నాశ్వత్థవోధశః’
 అను శ్లోకము చేతను, ఏకవభూమికియందు జీవయోగి
 “దేవాంచనశ్చరం” అనుభాగవత్స్లోకమువలన య్చూబడినందున
 నీరెండుశ్లోకములను కరస్పృశవిసదృశము లేకని యత్యయవలయును.
 ఇంతవరకు చెప్పిన భూమికావత్సకమును కూర్చి పరిగ్రహమును
 చెప్పెదము. పంచమాదిభూమికాత్మయగుఁ డైవ జీవస్థుక్తి
 సంపాదించఁబడిన కక్షమునందు ద్వైత ప్రపంచప్రతిభాసము
 లేనందున సంతయవిచర్యయములు సంగభవిచర గనుక పేదాంత
 ప్రమాణమువలనఁబుట్టిన తత్త్వజ్ఞానము బాధించఁబడికరక్షించఁ

బడును. ఇట్టతత్త్వజ్ఞానరక్షణము జీవన్ముక్తికి మొదటిప్రయో
జనము. రెండవ ప్రయోజనము తపస్సు, యోగభూమి
కలు దేవత్వాదిస్థాప్తికి హేతువు లగుటచేత తపస్సుని తెలియ
వలెను.

యోగభూమికలు దేవత్వాదిస్థా ఫిసాధనము లనునర్థము
శ్రీకృష్ణార్జునులయొక్కయు గాను వసిష్ఠులయొక్కయు శ్రీశై
వ్రతివసములచేతఁ దెలియఁబడుచున్నది.

అర్జునుఁ డడిగిన శ్రీశై —

శ్లో. ఆయన్తే శ్రద్ధాగోపితా గోకాశ్చరీమహానః,

ప్రాప్త్యా హిమసద్ధిర్ధావో నీలీ విష్ణు నిర్భరః.

శా. మోక్షమార్గమునందు అల్పక్రయస్థియును శేసిన
పురుషుఁడు గురువేదాంతవాక్యములనుందు శ్రద్ధయును శమ
దమానగుణములును కలవాడై గురుసమీపమునకుఁ బోయి
వేదాంతవాక్య శ్రవణమును చేయుచుండి తత్త్వసాక్షాత్కార
మును బొందకయే మధ్యకాలమునందు మృతఁ బొందిన నేమి
గతిని బొందును!

శ్లో. కచ్చిహ్నిభయభ్రష్టః శ్వాశ్రమిని వశ్యః,

అప్రగిహ్నో మహాబాహో విమూఢో బ్రహ్మహి వహః.

శా. బ్రహ్మజ్ఞేక్యజ్ఞానములేనివాడై నందుచు ముక్తిని
బొందక కర్తలను ఉపాసనలను విడిచినందున స్వర్గలోక బ్రహ్మ
లోకములను బొందక ఉభయభ్రష్టుడై చిదిరిపోయినమేఘ
శకలమువలె నశించిపోఁడుగదా.

అనఁగా స్వర్గప్రాప్తిసాధనములైన యాగదానాది
కామ్యకర్తలను బ్రహ్మలోకప్రాప్తి సాధనములైన శంకాగ్ని
విద్యాద్యుపాసనలను విడిచి నిష్కామకర్తయోగము ననుష్ఠించి
దానివలన నిర్తలమైన చిత్తము కలవాడై శమదమాదిగుణ
ములుగలిగి మోక్షమునందిచ్చుగలవాడయి నరమహంససన్న్యాసి
సాశ్రమము నంగీకరించి శ్రోత్రీయ బ్రహ్మవిష్ణు గురునిధియందు
వేదాంతశాస్త్రమును యథావిధిగా శ్రవణముచేసి మనన నిది
ధ్యాసనముల నాచరించు పురుషుఁడు అద్వితీయబ్రహ్మనాథా
త్కారము గలుగులోకల కాలగతిచేత మరణము నొందున
పక్షమునకు తత్త్వసాక్షాత్కారము లేనందున పానికి
మోక్షము నిశ్చయముగా లేదు. కర్మోపాసనలకు విడిచినందున
స్వర్గలోక బ్రహ్మలోకములును లేవు. పేదో క్షిణకర్తలను విడిచి
నందున నరకము ప్రాప్తించునా? లేక శ్రవణము మొనరగి అని
షిద్ధకర్తల నాచరించుచున్నందునను, సుకాపానానిషిద్ధకర్తల
నాచరించనందునను స్వర్గోపాసనలోకములే ప్రాప్తించునా
యని ప్రశ్న తాత్పర్యము.

ఇందులకు శ్రీకృష్ణమూర్తిచే చెప్పబడినయు త్తరము.

శ్లో. పార్థవైవేహ నామాత్ర వివాకస్త్వయ విద్యతే,

నహి కల్యాణకృష్కశ్చిద్దుర్గతిం తాం గచ్ఛతి.

తా. ఓయర్జునా, బ్రహ్మవిద్యానిచారము చేయు పురు
షుఁడు ఈలోకమునందుఁగాని పరలోకమునందుఁగాని చిరు
పునుపొందఁడు. పుణ్యకార్యములను జేయువానికి ఈలోకమున
నపకీర్తి గాని పరలోకమునందు నరకము గాని కలుగనేరదు

శ్లో. ప్రాప్త్య పుష్కలైశ్చ తాం తాం న దక్షిత్వా తాన్మనోభ్యుపాసే,
శుభాం శ్రీసుఖాం నేహా మోక్షాన్ప్రప్తవత్సేదాయనీ.

సా. బ్రహ్మ సాక్షాత్కారము కొఱచు యత్నము చేయుచు బ్రహ్మసాక్షాత్కారము కలుగక నుండి మృత్యుబాంధవ పురుషుఁడు మృత్యుకాలమునందు భోగ వాసులు కలనాఁడైనను నామునుబొందెనా, మరణానంతరము నాశ్వమేధాని మహాపుణ్య కాన్యములను చేసిన నుచుకనుభూవులు పొందు బ్రహ్మలోకాది లోకములను అర్చి కాన్యములము కలనా బ్రవేశించి యచ్చట నను సభోగములను విరకాల మనుభవించి తనవాణ నీలోక మునం దాచార్యులను మహాసాక్షాత్కారముగల శ్రీయోత్యములకు ననులయందు జన్మించును.

శ్లో. బ్రహ్మ జగత్కాదులకుం గలదు.

శ్లో. బ్రహ్మ జగత్కాదులకుం గలదు భగవంతుని నీకులలోన,
బ్రహ్మజగత్కాదులకుం గలదు శ్రీయోత్యములలోన.

సా. భోగ వాసులు లేని యే కేవలముగా మృత్యుబాంధవైనా, మరణానంతరము నాశ్వమేధాని కాలమునందే బ్రహ్మతత్వా భ్యాసము లేనిది బ్రహ్మములయొక్క వంశములయందు శ్రీశుక జడభగవాదులవలె జన్మించును. సదాచార్యులజ్యములు గల రాజవంశములయందు జన్మించుట దుష్టభము. బ్రహ్మతత్వా భ్యాసముగలది బ్రహ్మజవంశములయందు జన్మించుట యంత కంటె నింజ దుష్టభము.

శ్లో. శక్త్యం బుద్ధిపంకాగం లభ్యే పాపజైహం,
యత్తే చ తతో ధూయః సునిష్ఠా సునరసః.

తా. పూర్వజన్మమందు శ్రీనాథుని ప్రియమైన వయసు నభూమిక వరకు నభ్యసించియుండునో, అభూమికను ప్రయత్నము లేకుండు పొందును. అందుకు బడిన భూమికను బొందుటకు శ్రమ తమ చేయను. అందుచే నాకవచమునకు ముగియ నడువవేదాంతవాద్యైవమునందని భావించుట అనతి. అందు భూమికలతో నే భూమికవరకు అభ్యసించి స్వతః బొందెనో అభూమికను ఉత్తరజన్మనందు ప్రయత్నముగా నొందుట తరభూమికలను సాధించుటకు ప్రయత్నమును చేసి నిష్ఫలమై తొత్కారమును కలుగుననుభవించి ముక్తికొందును.

ఈ ప్రకారమే నాసిష్ట కమాయాకములలో నొక ప్రకారము వసిష్టసంవాదమునందు నిరూపించి వివరించుచున్నాము.

అచ్చట శ్రీనాథునివాదమునకు వీరికి ప్రతిపదము.

శ్లో. ఏకాక్షర స్వరూపమున భూమికామయమున,

అయాశక్తి స్వరూపమున ప్రతిభావకొనెను.

నా. ఓస్వామీ భక్తియు శ్రీ యను వాలుగన భూమికను బొందుటవానికి విదేహాక సత్వము నిర్మయముగా గలదు కాని శుభచ్ఛయము ముగి భూమికను గాని ఏదాదాని యను రెండవభూమికను గాని నేనుమూలము యను మూడవ భూమికను గాని పొందె, అచ్చటనే ప్రతికొనినవానికి ఏమిగతి గలుగును?

ఈ ప్రశ్నయొక్క నాశ్చర్యమును పూర్వము అర్జునుని ప్రశ్న తాత్పర్యమును వలె సూచించవలయును.

ఇందుకు వసిష్ఠమహర్షిచే చెప్పబడిన ప్రశ్నోత్తరము.

శ్లో. యోగభూమికయోగ్యైశ్చజీవన్ముక్తయోగిభిః,

భూమికాంతకామసారేణ తీయతే భూర్భువఃస్వర్గము.

తా. ఓ భూమచంద్రా, మొదటి యోగభూమికలు మూడవలో నొకదానియందుండి మృతినొందినవానికి ఆయా భూమికాస్వభావము ననుసరించి భూర్భువస్వర్గములు కలిగించును. అనగా మొదటిభూమికలో నుండి మృతినొందినవానికి కొంచెముపాపమును రెండవభూమికలో నుండి మృతినొందినవానికి మరి కొంత యెక్కువపాపమును మూడవభూమికలో నుండి మృతినొందినవానికి ఇంక నెక్కువపాపమును సరించు కని భావము.

శ్లో. కథం స్మరణియా నీషి యోగి పాలపురేషు చ,

మేధావనాశు క్షిప్తే నమతే నామదీపభిః.

తా. దుష్కృతనాశ శాంతతప్త్యము ననుచరించి దేవతల విమానములయందు ఇంద్రాదిలోకపాలకులః స్థానములయందు మేధావనాశ న్యోద్యావములయందును వంభోద్వ్యసనలతో క్రీడించును.

శ్లో. కథం స్మృత్యంతరభారే దుష్కృతే చ పుర్వార్థి,

భోగక్షయసరిక్షీణే జాయంతే యోగిభిః భువి.

శుచీనాం శ్రీమతాం గృహేనైవై గుణవతాం సదా.

తా. ఈ ప్రకారముగా ననేకసంవత్సరములు క్రీడించిన తరువాత పూర్వజన్మకృతపుణ్యమును పాపమును సరించుకొననే తిరిగి భూమిలో సదాచారసంపన్నులగు మహారాజైశ్వర్యము గల క్షత్రియోత్తములవంశములో జన్మించుదురు.

జ్ఞో. శత్రుస్తానాం వాగ్మధు సాంధ్యభావి ప్రాణాంతరీ
ప్రాణాంతరీభావి ప్రాణాంతరీభావి ప్రాణాంతరీ.

అం. అభ్యుదయం దు మార్గభావి ములో నభ్యుదయించిన
భూమికలను అనా గానముగ లభించి వాటికి శత్రుభూమికలను
సాధనాభ్యాసప్రగమము చే పొందును.

ఇందు చేత యోగభూమికలు పూర్వలోకప్రాప్తిసాధనము
అని తెలియబడుచున్నది.

అక్షేపము — ఓ యూ, యోగభూమికలు మీను చిప్పిన
ప్రకారము బ్రహ్మలోకాంతర్యామిలోకములను పొందించుటను
సాధనము అని యంగీకరించుచున్నది కాని యూయోగ
భూమికలు తగల్గని చిప్పటను మూత్రము ప్రమాణమును
గానము.

అయోధానము — ఇందును ప్రమాణము శ్రుతివాక్యమే
యని చిప్పినము. అట్టిశ్రుతివాక్యమును ఉదాహరించెదము.
శ్లో. త్తరీయభావియందు,

శ్రు. తపసా దేవతా దేవతా సుగ్ర అయశ్ తపసర్షయస్సుపదవ్యవంశం.

అ. పూర్వకల్పమునందు కొందఱు పురుషులు దేవత్వ
మును పొంద నిచ్చగింపవారై తపస్సు నాచరించి యీకల్పము
యొక్క మొదటను దేవత్వమును పొందిరి. భృగ్వాదిముఠులు
తపస్సుచేతనే స్వర్గలోకమును పొంది రని శ్రుత్యర్థము.

తత్త్వజ్ఞానోత్పత్తిః పూర్వమం దున్న మూడుభూమికలు
తపస్సుని చిప్పబడుచుండగా తత్త్వజ్ఞానోత్పత్తరకాలమం దున్న

పంచమాభిమామి కౌక్రయము నిర్వికల్పముగా, మానసును
దుర తఃస్పని నిర్వికలముగా ఉద్ధరించుచున్నది.

కనుకనే క్రింది ప్రశ్నలకు జవాబులున్నవి.

శ్లో. మనఃస్థైర్యముగానిది మనఃస్థైర్యముగానిది,
స్థైర్యమున్నప్పుడు కనుకనే మనఃస్థైర్యము.

అ. మనస్సు, చక్షు - శ్రోత్రములు ఏ కౌక్రయము
ఉండుటయే శ్రేష్ఠము అని తోచుచున్నది. అట్లే, మనస్సు
ఉత్తమమున ఉన్నప్పుడు, మనఃస్థైర్యమును గాని, మనస్సు
జెప్పబడినది.

కనుకనే మనఃస్థైర్యముగానిది మనఃస్థైర్యముగానిది, మనఃస్థైర్యముగానిది
మనఃస్థైర్యముగానిది మనఃస్థైర్యముగానిది, మనఃస్థైర్యముగానిది
మనఃస్థైర్యముగానిది మనఃస్థైర్యముగానిది, మనఃస్థైర్యముగానిది
మనఃస్థైర్యముగానిది మనఃస్థైర్యముగానిది, మనఃస్థైర్యముగానిది

కనుకనే భగవద్గీతానుచు ప్రస్తావించినట్లే మనస్సు
బడినది.

శ్లో. మనఃస్థైర్యముగానిది మనఃస్థైర్యముగానిది, మనఃస్థైర్యముగానిది

అ. లోకసంగ్రహము భగవద్గీతానుచు ప్రస్తావించినట్లే మనస్సు
కర్మ యోగాని యోగములుగా భగవద్గీతానుచు ప్రస్తావించినట్లే మనస్సు
నని భావము.

లోకసంగ్రహము భగవద్గీతానుచు ప్రస్తావించినట్లే మనస్సు
ప్రవర్తించుటయే శ్రేష్ఠముగానిది మనఃస్థైర్యముగానిది, మనఃస్థైర్యముగానిది
మనఃస్థైర్యముగానిది మనఃస్థైర్యముగానిది, మనఃస్థైర్యముగానిది
మనఃస్థైర్యముగానిది మనఃస్థైర్యముగానిది, మనఃస్థైర్యముగానిది
మనఃస్థైర్యముగానిది మనఃస్థైర్యముగానిది, మనఃస్థైర్యముగానిది

• యుండెనా, అట్లు గురువుకందుల్గియుంటే త్వబుద్ధి పోలేరుముగాఁ గలిగి యోగుగవు చేత ముగివేశించబడిన తనాత్మమునందు పరమవిశ్వాసము గలవాడై శిష్యుముగాఁచి తవిశ్రాంతిని బొందును. కనుకనే శ్రుతియం దీర్పరాదు ముచ్చబడిచిన.

* శ్రు. యస్మాదేవ మహా శక్తి ర్భూతాః పరమేశ్వరః, అట్లు చేసినచో ముచ్చబడిచిన ప్రకారముగాఁబడినది.

ఈ వానిని కరమేర్పరచియును కనుగొన్న కలిగి యుండునో, కరమేర్పరచియుండునో గురువుచేతు గాడ పరమభక్తిగలిగియుండునో, అట్లు చేసినచో పలువారిని గురువు వలన ముగివేశించ బడిన ముచ్చములు త్వబుద్ధిముక్తాఁకొనించును. ఈయనల ముచ్చత్రాలో చేసిన ముచ్చబడియున్నది.

శ్రీ. అట్లు చేసినచో ముచ్చబడిచిన ప్రకారముగాఁబడినది.

ఈ పాపహృద్ధి మహాత్మ్యమునన్నిటి నాచరింపగలవును ఘడు గురువుకందులు గురువాత్మ్యమునందును శ్రద్ధకల వాడై తత్త్వజ్ఞానమును పొందును. తత్త్వజ్ఞానమును పొంది త్వరలోనే పరమేశ్వరచి తవిశ్రాంతిని పొందును.

ఇదిను శిష్యులకు గురువు ముచ్చబడిచినవానినాన శిష్యవాదిభూతికలవ యోగిని నేరించి ఆయోగియొక్క తపస్సును కానుక్రిపొందును.

ఈయనల ముచ్చత్రాలో చేసిన ముచ్చబడియున్నది

శ్రు. అట్లు చేసినచో ముచ్చబడిచిన ప్రకారముగాఁబడినది.

నా. ఆత త్వజ్ఞుడగు యోగియొక్క గృహక్షేత్రాది
 క్రయమును పుత్రులు గ్రహింతురు ; అన్నదానాదిపూజలచేత
 వారిని తిరగించుపద్ధతులు వారియొక్క పుణ్యమును గ్రహిం
 తురు. అధిక్షేపతినినొకరకరిహరిసాదులనలవ యోగుల ననాద
 రించువాని యోగులయొక్క హృద్యకృత్యములను గ్రహింతు
 రని యర్థము

తత్తుస్థుడగువాడె యిట్లుచని నాస్తికుడని చెందు
 విధములు. ఆస్తికుడెవ్వఁగా కలలోకము కలవని, అన్యకుడె
 కలఁడని వేరభాగ్యములు పత్యము అని జ్ఞానము కలవాడు.
 నాస్తికుడెవ్వఁగా నామేకము లేననువాడు. ఇందులో స్త్రీ
 ముడు యోగియొక్క పన్నాస్థిమధ్యమును జూచి నాను హృ
 త్త పన్నాస్థిమందు పుచ్చగించుచుండును.

శ్లో. యన్యనాచాన్తేష్టప్రజ్ఞేనాచాన్తే
 పయన్యహంబా పునో నాన్తే పయన్యహంబా.

నా. చ. లోకములో ప్రసిద్ధుడైన స్త్రీయు, వపుసునుడు
 ఏయేధర్మము నాచరించునో జ్ఞానమునో యన్యస్థిమయు
 జనులు సాధారణముగా నాచరించుదురు. ఇంకొక యా
 ప్రసిద్ధుడు ధర్మము నాచరించుకప్పుడు సాక్షాత్తధర్మములతోటి
 యెన్ని అంగోపాంగములు నో నాచరించునో లోగు లందఱు
 నదేప్రకారముగ నాచరించుదురు.

ఇక నాస్తికుడు యోగిచేత మానబడి తప్పి
 ములు నశించి కర్మక్రమమును.

ఈయన్యము పురాణములో ద్వైరబడియున్నది.

శ్లో. యశ్చైతద్భవంతా వర్జ్యే అస్థి ప్రవర్తతే,
తద్వైరబిచరాస్పర్శే ముహూర్తే తస్మాత్తాత్తే.

తా. ఏపురుషునియొక్క బుద్ధి వరచూర్థత త్వమైత పర
బ్రహ్మచ్ఛరూపమునందుచాతాత్కాగ్రగర్భతము వ్యాపించునో,
అట్టి మహాపురుషునియొక్క కటాక్షమునకు గోచరించిన మను
ష్యు లందఱు సమత్వసాచములచేత విడువబడి వరచూరవిత్తులై
సమత్వపుష్కాములను బొందుదును.

శ్లో. తదేవైత్యోనాపిచ్ఛిత్తి సర్వోన్యాయానిమా,
తాత్పర్యమునాన్యకాన్ పుత్రాన్ సర్వస్వోపాధ్యక్షమి.

తా. తాత్పర్యములో మున్సిన్యాయము, తాత్పర్యములు, వాడులు
తమతరుచులను సర్వముచే గ్రహ్యములతో పుష్కచేతను
ఏకకారముగా పోషించునో తాత్పర్యమే బ్రహ్మతత్వజ్ఞాన
ముగల యోగులు తాత్పర్యములను గ్రహించి రక్షించెదరు.
అనఁగా మున్సిన్యములు సమత్వములను కన్నులతోచూచినమాత్రాన
రక్షించును. కూర్తములు పిల్లలను మనస్సులో తలచినమా
త్రాన రక్షించును. వాడులు పుష్కములను చేసినమాత్రాన పిల్ల
లను రక్షించును. ఏదేకకారము సర్వసమత్వతన యోగులు
మందాధికారులను దృష్టిచేతను సర్వచూఢికారులను మనస్సు
లో గ్రహ పుష్కాత్త లగుదురు గాక యని ధ్యానించుటచేతను
ఉత్తరచూఢికారులను హస్తము పుష్కముయొగరూపమున స్పర్శ
చేత వసుగ్రహించి రక్షించెదరని తాత్పర్యము.

ఈ క్రమముచేత సర్వవిధముల కార్యము యోగియందు కల దని అభియుక్తుల నే జెప్పబడినది.

శ్లో. స్వామి గోప బసువత్ స్థానం బాహ్యం ప్రాంతం
యథావా త గూప్త సత్త్వభావం కీర్తయంత్యతా,
సంకరాత్ప జలంబు న్నీనం బ్రహ్మజ్ఞానోద్భవం
యశ్చ బ్రహ్మ సత్యం దేవతా శ్చైవ ప్రాప్నోతుమాన్.

తా. ఎవనియొక్క చిత్తము సత్త్వభావ బాహ్యమందు నిమిష కాలమైనా నిరసనమునకు లోబడినది. తనలోనుభవించు గంగాయలనాసలముల నున్నట్లు కలముందు నన్నవలను చేరిన వాడే యావత్సత్త్వమునందును సాత్త్విక బ్రహ్మమునకు యోగ్యమైనదే గకాలములందు దానమును చేరినవాడును ఏకావాచికము మొదలు సహస్ర బాహుకవలమువరకు నన్ని యాగములు కలవో వానినన్నింటిని సమగ్రముగా వనఃపించిన వాడును పారిహరహిరణ్యగర్భాదేశవతల వందలొని సహస్ర ర్యములచేత నానందము చేరినవాడును గమూత్రాధాదులను చేసి తనపితృదేవతలనందఱిని సంసారమండలములోనుండి లేవనెత్తి బ్రహ్మలోకమును జేర్చినవాడును మూడులోకములయం దున్న సమస్తజనులచేత పూజనీయ బడసవాడును అగును.

శ్లో. కులం ముక్తం చరణి గృతాత్థా రక్షణం బాహ్యమే చ రేణ,
అపారపరివృత్తిరసాగతైర్జ్విక ర్ణానాం బహిర్బ్రహ్మో యశ్చ సత్యం.

తా. ఎవనియొక్క చిత్తము అసత్యబ్రహ్మజ్ఞానానందస్వ రూపుడయిన పరమాత్మయందు సుస్థిరమై యుండునో, వాని

మలము శనిక్రమముగా నుండును. తన్ని కృతార్థముగా లగును. వానిచేతనే నూని యంతయు పూర్వము గలవగా నుండును.

యోగియొక్క జాతీయమైనదేశమునూత్తము తన స్వగా మ్నెబలవలెను. జాతీయమైనదేశమున గల నాన భోజనాదులు పంపిణీ స్వగానే మ్నెబలవలెనున్నవి. పోల్లి రీయశాఖయందు మొక్క అనువాదములో తత్వజ్ఞానియొక్క మహిమ మ్నెబలవలెనున్నది. అనుమనాకముయొక్క మొదటి భాగములో తత్వజ్ఞానియొక్క అవధులు యజ్ఞాంగము లుగా నిరూపించబడినవి.

శ్రు. పుష్కలమును యజ్ఞమునకు పంపించుట ప్రతి వత్సర మున్నది. పుష్కలమును పుష్కలమునకు పంపించుట మూలముగా నున్నది. పుష్కలమును పుష్కలమునకు పంపించుట మూలముగా నున్నది. పుష్కలమును పుష్కలమునకు పంపించుట మూలముగా నున్నది. పుష్కలమును పుష్కలమునకు పంపించుట మూలముగా నున్నది.

శా. యజ్ఞాద్యధానియైన యజ్ఞాని యొక్క ఆత్మయే యజనగానుండు. శ్రద్ధయే మత్తి (అనగా యజమానుని యొక్కభావ్య). శ్రద్ధయే యజ్ఞము (యజ్ఞలయొక్క పనుదా యము). యజ్ఞలయే వజ్ర (అగ్ని ప్రత్యక్షమనర్థము). వెంట్రు కలె వజ్రలు వేదమేళియను యజ్ఞాంగము. పూర్వయమే యూర్వభవము కామమే కర్మము (నెయ్యి). కోమే యజ్ఞ మందుహింసించుట శుభ్ర. అలో వనమని చెప్పబడు తపస్సు, జ్ఞానము అగ్ని. అంతరిక్రియనిగ్రహభావ్యాంక్రియనిగ్రహ మను వమమే శుభ్రను హింసించుశమముత. దానమే దక్షిణ

ఇచ్చట దానమును సదము లేకపోయినా శ్రు. 'అథ యత్తపో
దానమాన్వవమహింసా సత్యవచసమితి తా అస్య దక్షిణా'
యను ఛాందోగ్యశ్రుతి ననుసరించి దానశబ్దమును అథ్యాహార
మును చేయవలయును తలస్సు దానము అకౌశల్యము అహింస
సత్యవచనము (యథాథ్యభిప్రణము) ఇవి దక్షిణ యని
ఛాందోగ్యశ్రుత్యము. వాగింక్రియము హిత యను బుద్ధి
జాడు. ప్రాణము ఉద్ధారయనుబుద్ధి జాడు, చక్షురింక్రియము
అధ్యర్యుడను బుద్ధి జాడు. శ్రవస్సు బ్రహ్మను బుద్ధి జాడు.
శ్రోత్రేంక్రియము అగ్నిధ్యుడను బుద్ధి జాడు.

ఉక్తానువాదము యొక్క మధ్యమభాగములో యోగి
యగు తత్త్వజ్ఞునియొక్క వ్యాపారములు అతనికాలమును
జ్యోతిష్లోమానయములుగాను పౌండరీకాద్య శరక్రమేవుల
యొక్క అవయవములుగాను చెప్పబడినవి.

శ్రు. యోగ్యైర్యతే సతతా యాగ్నానాం శ్చైవ సృజ్యబలి తాస్య
సోమకానం యాద్రవతో నిదురగా మృంతాన్మహాశక్త్యత్వ
తే త సప్రకల్గ్యే యస్తానాం తదానావసేసరం యా వ్యహారిరా
హుని ర్భవన్త విజ్ఞానం శబ్దహోతి యత్సమం ప్రాసన్నం తస్మి
మికం యత్ప్రత ర్త్వగ్జిహం సాయంతనం త తాపి జవవాని యత
హోరాస్త్ర తద్వత్పూర్ణమాసౌ య అర్థమాసోశ్చ మాసోశ్చ తే
చానుర్త్యానాని య మూశచస్తే మహాబాధాః తు సర్వసర్వం త వ
త్సరాశ్చ సేవహర్తానాం సర్వవిజనం తా విశ్వేశ్వ యత్సరం
తదవధృగి, అని.

తా. తత్త్వజ్ఞునియొక్క అవధారణము (నిర్భయము)
వదికలదో అదియే దీక్షయని చెప్పబడును. తత్త్వజ్ఞునియొక్క

భోజనము హవిస్సని (హోమస్త్రవ్య మని), జలసాగము సోమ
 పాన మని, ప్రధాన్యసాగములు ఉపశస్త్రులనెడి యిష్టిని శేషము
 లని, సంచారోపవేశోత్థానములు మూడు ప్రవర్త్యలనెడి యిష్టి
 విశేషము లని, చుభము అహవనీయమనెడి అగ్నియని, సంభా
 వణము సంతతి యని, విజ్ఞానము హోమ మని, సాయంకాల
 ప్రాతఃకాలములయందు చేయు భక్షణము సమిద్వాగ మని,
 ప్రాతఃకాలమధ్యాహ్న కాలవాాయంకాలములు మూడు మూడు
 సవనము లని, అహోరాత్రములు వర్షపూర్వమూపము లని,
 పక్షములును మూపములను చాశుర్వర్షయాగములని, వసం
 తాదిబుశువులమును పశుబంధములని, పంచశృంగః పంచశృంగము
 లు అహర్వాణము లని చక్రబంధమును అహర్వాణములు మొద
 లు పంచశృంగః పంచశృంగములనాహుచ్చివ. కొలవావయవములతో
 గూడిన తే తేర్జ్ఞానియొక్క అగ్రముపేక్షలమును సర్వోపమును
 దక్షిణగా నియ్యవలెనని ప్రత్యయాగమని చెప్పెను. కనుకనే
 తేర్జ్ఞానియొక్క మదనామీ యానత్రయాగమున కవభృథ
 మని చెప్పబడినది.

ఉత్తరానువాకముయొక్క చరమభాగములోతేర్జ్ఞాని
 చరిత్రమును సర్వముల్లభిరూపముగా నుపాసించువానికి
 సూర్యచంద్రులను కర్మబ్రహ్మలయొక్క అధాత్మ్య రూపమైన
 క్రమమాతము ఫలించు నని చెప్పబడినది.

ప్రా. ఏర్జ్ఞాని రామస్య అగ్నిహోత్రా సత్రం య ఏవం విద్వాను
 అగ్రమున ప్రమాయతే దేవానా మేవ మహిమావంగత్వానిర్వృత్య
 నానుభవ్యం గచ్ఛతి అగ్రేనా దక్షిణ ప్రమాయతే నిర్వణామేవ

బడి యుండనుగదా. ఈజీవన్ముక్తిరసేయందు శ్రోధ గాహిత్యాది భర్తములు ఏప్రకారము పురింపబడుచున్నవి?

సమాధానము—వాత్సల్యము. కనుకనే జీవన్ముక్తినియందు శ్రోధాదు లుండునా యని శంకించుటకు హేళనకరకారము లేదు. జీవన్ముక్తికి చాల స్థావరకాలము పనుష్టించబడిన విని తిషాసన్నాప్తమునందే శ్రోధాదులు పునఃసంజన్మము కాక యుండఁగా సర్వోత్తముగను నుపతత్త్వముకరసేయందు శ్రోధాదులేప్రకారము సంభవించును? తత్త్వజ్ఞులకేయందే సంభవించని శ్రోధాదులు పునర్వత్సవాన్మగలందునుగాని జీవన్ముక్తియందుగాని బోలుగా పునఃసంజన్మము కానేరదు, కనుక వినితా సన్నాప్తమునం పభ్యసించ బడి బాధులైనవారగు అనుచు తిండి వచ్చు శ్రోధ గాహిత్యదుల నిచ్చట మదాహరణనిచ స్పృతి వాక్యముచేత ననువారలబడుచున్నది గాని విధిగా బడలేదు.

కనుక తత్త్వజ్ఞులకు యోగి గానికాని పునఃజన్మ కప్పటి కిని కలహము సంభవించనేరదు.

నిందించఁదగిన కషయము యోగియందు లేకందున నిందాయాకమునున విచారనాదము హేళనకరకరముగాను యోగియందు సంభవించదు

ఈయర్థము హేళన పెక్కు ప్రతీయదు. నలువలబడియున్నది. శ్రో. అన్నది కలహమున వాస్తవమున బహుశ్రేయ, న సుష్కశ్రోతం న దుష్కశ్రోతం వల కల్పింప దై నును. అది.

గా. ఏపురుషుడు మరలయొకపురుషుని పుట్టెనుజాలి కలవాడనిగాని హీనజాతకలవాడని గాని మూఁగునిగాఁగాని

పండితునిగాఁగాని మంచియాచారముగలవానిగాఁగాని దు -
చారము గలవానిగాఁగాని యులుగఁగో అష్టప్రశ్నాఁడే యతి
యని జీవజ్ఞుఁడని చెప్పబడును.

అనఁగా అనుష్ఠలముందు నీచోత్తమాదిభేదబుద్ధి గలిగి
వ్యవహరించువానితో కలహించుట కవకాశము గలిగియుం
డును. సర్వోత్తమము గలిగి వ్యవహరించు జీవజ్ఞ క్షప్రశ్నము
నితో కలహించుట కవకాశము గలది నని తాత్ప
ర్యము.

ఇకను శాస్త్రజ్ఞుఁడగువాఁడును యోగిలో విలంబాద
మును బొందును.

శాస్త్రజ్ఞుఁడు యోగిలో శాస్త్రజ్ఞుఁడు వివాదమును
పొందువా? లేక యోగియు - చరిత్రుఁడు విలంబాదమును
బొందువా?

శ్రీ. కనుకైన శాస్త్రజ్ఞుఁడనువా, వానిలో విలంబాదము,

వాని శాస్త్రజ్ఞుఁడనువా? కల్పాత్ వాచో ద్భూతం హి తత్.

అనుష్ఠానముల ననుసరించి యోగిశ్వరుఁడు ఐరశాస్త్ర
ప్రమేయములను దూషించుచు గనుక శాస్త్రవేత్తను యోగిలో
శాస్త్రజ్ఞుఁడునుచు విలంబాదము పంభించును. ఐరశాస్త్ర
ప్రమేయములను దూషించినఁగదా ఐరశాస్త్రవేత్తలు కలహిం
చుదురు. ద్యుభూమ్యా క్రమచక్షుః కథిషోవిష్టేన యాపర
మాత్త నోకనినే తలుసుకొనుడి ఇతరమైన వాక్యములను
విడువఁడి బ్రహ్మజ్ఞోకము క్షములు గాని వాక్యముల నన్ని
టిని విడువకలయును. ఇతరవాక్యముల నుచ్చరించుట వాగిం

కు మోక్షమును పొందెను. అప్పుడు అతడు అనేక విధములను
దుర యోగియై, పుష్కరికమునకు పురాణముగా భావించెను.
అప్పుడు ప్రాచీన, వైశేషి, శాఖా, శైవ, క్షత్రియ,
శాస్త్ర, సంఖ్య యోగాలు అభ్యసించుట లేదు. అందుచే
ములయాదు ప్రాచీనముల దివివదనమును భిన్న భిన్నముగా ను
న్నప్పటి మోక్షార్థమును మరలయిన సమయమునకు యోగ
మును మార్చుచు నేరచిత్తముగా ప్రాచీనములనున్నదియని
యోగియై, అమృతమును పురాణమును పొందెను.
కనుకనే యోగిని పునః పునః పునః పునః పునః
యందును.

ఈ మధ్యస్థ ముదాహరణ నాకిది. మహర్షి శ్రీ బ్రహ్మ
శ్రీ. యుగముల మధ్య ముదాహరణ ముదాహరణ.
మహర్షి శ్రీ బ్రహ్మ ముదాహరణ ముదాహరణ.

౧౧. పునః పునః పునః పునః పునః పునః పునః
నుండినో, పునః పునః పునః పునః పునః పునః
విద్యలు నుండినవియును పునః పునః పునః పునః
ప్రపంచమును.

శ్రీ. అప్పుడు అప్పుడు అప్పుడు అప్పుడు అప్పుడు అప్పుడు,
మహర్షి శ్రీ బ్రహ్మ ముదాహరణ ముదాహరణ.

౧౨. పునః పునః పునః పునః పునః పునః పునః
ననుగా, పునః పునః పునః పునః పునః పునః
మిశ్రణము, చంద్రునివలె ప్రయవర్తనము, సర్వశాస్త్రము

జ్ఞానము ఇవి మొదలయిన గుణములు స్త్రీజన మంత్రపురము
వాస్త్రయించినట్లు యోగీశ్వరుని వాస్త్రయించును.

శ్లో. పేశాచాననుభవం పశ్యే వాంఛంతే తే నారాదాః,

పేషం నుభవవిభక్తవం వశే నాన్యథా ఇవ.

గా. సర్వజనప్రయంతే స్త్రీనా ఆనుభవముచేత నొప్పు
చున్న యాతే శ్లోజ్ఞాని సకలజనులు కోరచుగడును. అనగా
వశమందు మధునిముగా భవించే నుచున్న బొంబువెదురును
విడువఁజాలక వనమృగములు దానిచుట్టు చుట్టుకొని యున్నట్లు
సకలజనులు తే శ్లోజ్ఞానియొక్క అన్యథాప్రకృతిని నాది విడువఁ
జాలక వానిని పర్యవేక్షించి వ్యభిచారముండును చుట్టుకొని యుండు
రని భావము.

శ్లో. సమస్తాన్వృత్తాన్తథాబృత్తికా

స్థితస్సదా బాగ్రతీ తుష్ట్యా నరేంద్రాః,

కాన్త్యతో నిధిరేవ విష్ణునా నరేంద్రాః,

స్థితస్సదే గుర్భ భూమి న వ్యసాన.

గా. వశ్రయముఁడిని బాగ్రతీ వశ్రయమందు కూడ సుమప్తి
దశయందు వలె సమ భవిషయా కోరవ్యక్తులను విడిచి కేవల
ముగా సున్న చిత్తవైఖితో కూడియుండునో అంభోర్వక్తలు గల
చంద్రుఁడే ప్రకారము దేవతలచేత నేరిం బడునో అప్రకారమే
పండితులచేత పర్యవేక్షణములయందును శోభనమును నేరిం
బడునో, అప్రకారమును చిత్రోద్దేశములతో గూర్చి యిది బ్రహ్మ
బడును.

శ్లో. మాదితే తేనా గోపానీ మహానీ నృపానీ చ,

కన్యాపానీ ధూపానీ గర్వానీ కమలానీ చ.

శా. శాస్త్రోక్తములలో సాదావులు కనులు కూడ తమ తల్లియం దేక, కొలము విశ్వాసముల వ్యాధియుందురోయాప్త కారమే శాస్త్రము, భావము గాగల పురుషునియందు సమస్త భూతములు విశ్వాసమును బొంది యుండును.

శ్లో. శాస్త్రోక్తా వశ్యాన్తా యోగోక్తా స్పృహేష్ట వ,
బలవన్తా నిరాశ్టాన్తా శనువాన్తా తాతే.

శా. శాస్త్రము చేయువారియందు విశిష్టాత్మపాండిత్యము గలవారియందు యాగాభ్యాసాభ్యాసములు చేసినవారియందు మహాగాజాలముందు బలవంతులయందు సమస్తసద్గుణములు కలవారియందును శనుగుణము గల పురుషుడే యధిపతిగా ప్రకాశించును.

ఈ చట్టి చట్ట, కొలము శాస్త్ర క్రికి విపరవాదాభావమును మూడవ ప్రయోజనము నిర్బాధముగా కనుకడుచున్నది.

దుఃఖనాశనిభాగి శాస్త్రముల చక్షుర్థ వందమ ప్రయోజనములు బ్రహ్మవందగ్రంథములోని విద్యావందమను నాలుగవ యధ్యామమునందు నిరూపించబడియున్నది. ఆ గ్రంథిని సంగ్రహముగా నిచట చెప్పివము.

శ్లో. ఆత్మానా నిర్వికారము ననుష్ఠీతి పూర్వజా,
యోగోక్తా శాస్త్రాణామాయ శరీరము సంజ్ఞితేన్.

శా. విశ్వాసము దుశ్చక్రభూతములయొక్క హృదయముల యందుండి అనినామోదో పశూన్యైకైవ శాస్త్రము నిత్యశుద్ధ బుద్ధము శాస్త్రభూతైవ శాస్త్రముగా కలుసుకొనెనో, ఆ పురుషుడు యే ప్రయోజనముకొరకు నేపలమును కోరి శరీర

ము నను పరికించి విడిచివేయును. అప్పుడు
 వరనూరింగట్వయ్యను మును కన్నడ మాట నేరే నని నిశ్చయపడెను.
 ముగా తేలికనుకొన్నప్పుడు మును కన్నడ మాట నేరే నని నిశ్చయపడెను.
 దగిన కమాండము లేరనుచును అప్పుడు కన్నడ మాట నేరే నని నిశ్చయపడెను.
 ఫలము లేరనుచును నిరసనగా మాటల మును నేరే నని నిశ్చయపడెను.
 టికి విడిచివేయు గలుగు నేరే నని నిశ్చయపడెను లేక భరి
 దన్నునాడుకొన వలసియును అప్పుడు కన్నడ మాట నేరే నని నిశ్చయపడెను.
 స్వస్యతరీక్షణమును ఫలమును విడిచివేలివేరదలచు నని నిశ్చయపడెను.
 లాభము నుద్దేశించి కలెగము కలెగించుచును కలెగించుచును
 పరితపించు నని భావము.

ఈ శ్లోకముచేత నై హింసించుచున్నందున చివరకు చివర
బడినది. శ్రీ. 'ఏతస్మిం మా మానవతయే, తిహాం సాధు
నాకరవం, కి మహాం పా: నాకరవం' అనుశ్లోకమును పాఠము
పుణ్యపాఠం అంటారు. వ. ౪౪౪. దుష్టాదులగుంట్ల నాకరము
చెప్పుచున్నది. నేను పుణ్యము నొందుకొని నేను పాపము
పాపము నెందుకలరా జేసితిని నాకు నీ పాప మీత ద్వైతమునిని
పరిత్యజించితిమి అని శ్రీతత్త్వము. ఇది శివార్చనము. నాలుగవ
శ్లోకము.

అయి కవచ యోజకము. — ముగ్ధాని శిష్యుడు. —
 మూడువిధములు. మొదటిది సర్వకామాపాత్తి; రెండవది
 కృతకృత్యత్వము; మూడవది ప్రాప్త్యప్రీతి; ఇవిగా పోలిక
 దగించదానినిజేయుదురు. ఇందులో సర్వకామాపాత్తి సర్వవాన్
 త్వమని, సర్వక్రొతి కామపాతత్వమని, సర్వభోక్తృమానత్వమని

మూడువిధములు. హిరణ్యగర్భము మొదలుజ్జ్వలమునకడ
గల సర్వదేహములయందు ననుగ్రహించి సాక్షిగా నేర్పరచు
మయిచ మేల్పరచి కలహో జ్వలనమున నేర్పరచునని నీలసు
కొనియున్న పునః పునః పునః దేహములందు నీ సర్వదేహముల
యందును సర్వకొనుములను సాక్షిగా నుండును.

సమస్తసర్వమునోజ్జ్వలనమున సర్వకా
కామాకాసహ, బ్రహ్మాకా నిశ్చలం బ్రహ్మకా నిశ్చలం బ్రహ్మకా నిశ్చలం

బ్రహ్మకా సర్వభూతము గలపునః పునః పునః పునః పునః పునః
సర్వభూతములను బ్రహ్మకా నిశ్చలం బ్రహ్మకా నిశ్చలం బ్రహ్మకా నిశ్చలం
ములను నిశ్చలం బ్రహ్మకా నిశ్చలం బ్రహ్మకా నిశ్చలం బ్రహ్మకా నిశ్చలం
భరించి నిశ్చలం బ్రహ్మకా నిశ్చలం బ్రహ్మకా నిశ్చలం బ్రహ్మకా నిశ్చలం
లేనందున మనము సర్వభూతములను సర్వభూతములను సర్వభూతములను
సర్వభూతములను మందు నిశ్చలం బ్రహ్మకా నిశ్చలం బ్రహ్మకా నిశ్చలం
తత్త్వభూతములను సర్వభూతములను సర్వభూతములను సర్వభూతములను
సర్వభూతములను సర్వభూతములను సర్వభూతములను సర్వభూతములను
మమహిమ జను ఆనందించి హిరణ్యగర్భమునకడను నున్నలోకర
శతగుణాధిపతియగు జ్యోతిర్బహుమానందములయందు 'శ్రోత్రి
యస్య చాకామహితస్య' అని వినబడుచున్నది. సర్వభూతముల
యందు నిచ్చలేని శ్రోత్రియుడైన వికర్తకుని నీయానందము
కలదని శ్రుత్యము.

సద్బ్రాహ్మచేతను చిద్బ్రాహ్మచేతను ఆనందరూపము
చేతను సర్వభూతములయందు ననుగ్రహించున్న స్వస్వరూ

పము ననుసంధింప వానికి భక్తిభోక్తృత్వము కలకని శైలికి
యోగనిష్ఠులలో నవ.బడుచున్నది.

శ్రీ. అలాగన్న మలాగన్న మలాగన్న. అలాగన్నబోడలాగన్న
బోడలాగన్న మ. శం.

అ. బ్రహ్మలోకస్థితియు సత్తాను భక్తికొనెనపుడు యందు
తనకృష్ణాత్మత్వము భక్తికొనెనపుడు భక్తి భక్తియు
మము, సిరిండును ముచు భక్తియు సత్తాను భక్తియు
నందు. గల భక్తియును భక్తియును, అన్నాదుడను
(భక్తియు) సత్తాను భక్తియును భక్తియును భక్తియును భక్తియును.

కృష్ణాత్మత్వము భక్తియందు భక్తియు బడినది.

శ్రీ. అలాగన్న మలాగన్న మలాగన్న. అలాగన్న
బోడలాగన్న మ. శం.

అ. కృష్ణాత్మత్వము భక్తియు భక్తియు భక్తియు భక్తియు
కృష్ణాత్మత్వము భక్తియు భక్తియు భక్తియు భక్తియు భక్తియు
నుండదు. భక్తియు, భక్తియు భక్తియు భక్తియు భక్తియు.

శ్రీ. అలాగన్న మలాగన్న మలాగన్న. అలాగన్న
బోడలాగన్న మ. శం.

అ. వృక్షములు భక్తియు భక్తియు భక్తియు భక్తియు
వృక్షములు భక్తియు భక్తియు భక్తియు భక్తియు భక్తియు
డడో, అత్తచేతనే తృప్తికొందునో, అలాగన్న మలాగన్న
నొందడో, అత్తయందే సంతోషమునొందుచునునో, ప్రత్ర
ధనాదిప్రాప్తిచే సంతోషము నొందడో, అత్తచేతనే తృప్తి
యయిన పురుషునకు కృష్ణాత్మత్వము కొంచెమునా కలగియుండదు.

శ్రు, 'అభయం వై భవతే పౌర్ణమి' 'రక్షాదన్వయభవతే' 'అక్షా
వేద ప్రక్షాళ భవతి.'

అనుశ్రుతులచేత ప్రాకృత్యైర్భవ్యతా ద్వేషబడి యున్నది. ప్రాకృత్యైర్భవ్యతా అనుగా వినివ. విగత యథములన్నియుపొందఁ బడియుండుట. దీనివశమహా గాజా, నీవు సర్వప్రపంచోత్తేష్ట మయిన అభయమును మోక్షమును పొందుతివి. ఇదిను నీకు పొందినది. ఇది యమును నుదయము. లేదు కనుకనే సర్వత్క బ్రహ్మార్థానా మగామెను. నీవు సమమును సర్వజ్ఞానానందాద్వితీయ వరసూక్ష్మను గోగో యని ప్రత్యక్షముగా జూచునో ఆపురుషుడు బ్రహ్మయే యగు నని మూడు శ్రుతుల కర్థము.

అనువాదము.—పై యా, యా ద్వేషబడిన దుఃఖనాశ సుఖప్రాదుర్భవములు దీనిను గోగో యని చెప్పించుచుం డిగా దీనివస్తుత్వమునకు ప్రయోజనము లని చప్పుట న్యాయ ము కాదు.

అనువాదము.— సురక్షితములైన దుఃఖనాశ సుఖ ప్రాదుర్భవములు దీనిను గోగో ప్రయోజనము లని మాయభిప్రాయము యున్నది. అనుగా తత్త్వజ్ఞానము పూర్వమే పుట్టియున్న వృత్తికి దీనివస్తుత్వచేత నేమి కారముగా రక్షించఁబడునో అట్లు కారమే దుఃఖనాశ సుఖప్రాదుర్భవమును కూడ తత్త్వజ్ఞానముచే శిద్ధింపఁబడునో దీనివస్తుత్వచేత రక్షించఁబడును. ఇట్లు రక్షితములైన దుఃఖనాశ సుఖప్రాదుర్భవములు దీనివస్తుత్వకే ప్రయోజనములని చప్పుట న్యాయవిరుద్ధము కాదని తాత్పర్యము.

ఆ తోరము—ఓ యా, యీ కాలము జీవన్ముక్తి అయిదు
ప్రయోజనములు కలిగినదై యుండునని యాహినిచిప్పుడైన
యోగీశ్వరుండు లోకజ్యోతహాసనమునందుఁ బ్రకటింతుచున్న
తత్వజ్ఞానికంఠ ను నొందుకొని తప్పకబలపఱచుకొనును. ఇలాగున
చెప్పడిము యుక్తియు లోకని నానందశిఖరంబానందహాస్యముల
చేత కనుబడుచున్నది.

రాముల వారిచే నియోజితులు. —

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 श्रीकृष्णार्चनम् ॥
 श्रीगुरुभक्त्युत्तमं श्रीगुरुभक्त्युत्तमं
 श्रीगुरुभक्त्युत्तमं श्रीगुरुभक्त्युत्तमं
 श्रीगुरुभक्त्युत्तमं श्रीगुरुभक्त्युत्तमं

తా. భూతభవవ్యవస్థలన్నిటిని నియమించు
స్వభావముగల ఓస్వామీ! మరలమరలలో నీవెప్పుడోనుడు
తత్త్వజ్ఞానముగలవాడేమి లోకవ్యవస్థలన్నిటి నాచరించుచు
విశ్రాంతి కలవాడేమి యుండును. దానియందు ఏ తాంతమునం
దుండి సమాధి నాచరించుచుండును. ఏలిచవులలో నెవ్వడు
శ్రేష్ఠుడుగానుండును. ఈయన్మును నాను విశేషముగా జెప్ప
వలయును.

ఇందును వసిష్ఠమహర్షిని బట్టిన పోతము.—

శ్రీ. ఆదం నువ్వూ-లే మనాల్లే క్కేన నాల్లే,
అంతన్నీకం లోనూ-లే నా-లే క్కేన నాల్లే.

తా. ఈదృశ్యమానమయిన దేహేంద్రియమహస్తా
 శాద్విప్రవంచమును ఆత్మ కాదని తెలుసుకొనియుండు పురుషు

శ్లో. అంశస్మింకలతానూనం ను లతానూనం శీతలం చానన్,

అంశ స్తప్తస్థానోష్ణానూనం వాచనానూనం చానన్.

తా. పృథ్వీయమునందు శీతలత్వము పృథ్వీయమున దీజగన్తు శీతలత్వము గలుగని పృథ్వీయములో హేయమని కలుగఁ జేయును. స్పృశయనమునందు, అయినచోచేత పృథ్వీయమునందు బాధించఁబడువారిని నహోష్ణునతి నీజగన్తు నిదాహమును పుట్టించును.

ఇందుచేత స్పృశనిదోషములు పృథ్వీయములో లేక యుండుటయు అంశస్మింకలతానూనం చానన్ అనునట్లు.

అ. యేనైవ — పీఠానాం యానామనైవ చిత్తవాచనాకార్యములయందే అహోష్ణునతిగలుగును, లోకవ్యవహారముయొక్క శ్రేయస్సును కనుగొనుచున్నాం.

శ్లో. సమాధిస్థానోష్ణం చాపైష్ట్యం నిచరగతం,

శత్రుస్త్వం సమాధావనం సమాప్త్యం తానన్.

తా. సమాధియందు చేతన పునరుత్పత్తినియొక్క చిత్తము విషయాంతరములను గ్రహించుస్వరూపచేతన చలనము యుండెనా, అట్లగుచునేయొక్క సమాధి విచ్ఛిన్నమగు చేయు తాండవమునో సమాధిలో గలుగదును. అందు నిష్క్రమోజనమని భావము.

శ్లో. ఉచ్ఛేద్యంబంధాత్మకం హేత్యేన్ద్రియమగతం,

నైవ సోఽస్తి శత్రుస్త్వం సమాప్త్యం ప్రత్యక్షమగతం.

తా. విచ్ఛిన్నవాన్తిస్మృత్యమువలె నిష్క్రమోజనమున లోకవ్యవహారము ననుష్ఠించు ప్రభువునియొక్క చిత్తము వాసనాక్షయము గలిగియుండెనా, అప్రభువునియొక్క లోకవ్యవ

హాసము బ్రహ్మసమాధితో సమానమై యుండును. శక్తితోక
ములయందు లోకవ్యవహారము ప్రశంసింకఁబడుచున్నది.
సమాధి నింకింకఁబడుచున్నది.

సమాధానము—ఇచ్చట సమాధియొక్క స్థాన ప్రశ్నము
నంగీకరించి మానవ నిర్మాణ బలమునున్నది. ఇచ్చట నుదాహరిం
చిన వశిష్టపాత్యములు కష్ట మీర్తి కాకము ఎక్కియందగినది.
విచారించుటగా లోకవ్యవహారమునందుండి సమాధియొక్క ప్రశ్నము.
అయినా, సమాధి మానవా హింసను ఎదురదేవా, మానవారహిత
మయిన వ్యవహారమునందుండి విధానముగ చట్టపరమగుండును.
సమాధియొక్క మానవ నిర్మాణమును చేయువాడును
ఉభయమును ఈ నిర్మాణము లేనివాడే మానవారహిత
యగుటచే సమాధి అందులోని ప్రశ్నానుబంధము వ్యవ
హారమునందుండి నిర్మాణ ప్రశ్నగా చట్టపరమగుండును.

అనుపింఠాన్ని చూచి అర్జునుడు తన స్వల్పబలమును నిరూపించుకొని
యమమును, నాగనాథుల రహస్యమును నేరమును నిరూపించు
చున్న నరసానాథుని ను అనుభవించి కృష్ణముగానే గురుండును.
తనకు యోగిత్వమును బ్రాప్తి కలుగజేసి నభిముఖమున్నందున
యోగమును చరణముగల జీవము కలిగియు లేకపోవునా లేదనుట
సరియైనది.

అందుకే ఇప్పుడు కొత్తగా యాదాద్రి వద్దకు పులికొరణా
మొదలు నాలుగవ భాగము వరకు వచ్చాము.

శ్రీకాయ శ్రీకాయ వనః.

జీవన్ముక్తిప్రకాశిక

— శివ ప్రకాశము. —

హరిః ఓం.

భాగ్యను కలదు కిని భాగ్యమును విద్యత్సన్యాసమును
నిరూపించుము.

విద్యత్సన్యాసము వాచమహాసోపానమునకు విద్యత్సన్యాసము
ఆ ఊపనిషత్సన్యాసము ఇచ్చుట నమవలెనని వ్యాఖ్యానమును
చేసెదము. అందు విద్యత్సన్యాసమునకు విద్యత్సన్యాసము
ముందుగా చేసియున్నాము.

ప్ర. ౧. మోక్షమును పొందవలెనని వాంఛించు వాడు
విద్యత్సన్యాసమును చేయవలెను.

అ. ఇచ్చుట అభ్యసనమునకు విద్యత్సన్యాసము కాదు.
ప్రశ్న యే యర్థము. ని. 'మంగళాక్షరమునకు మంగళాక్షరము
ప్రశ్న అభ' అని నిఘంటువునందు మంగళము, అభ్యసనము,
ఆరంభము, ప్రశ్నము, సోపానము ఇది అభ్యసనము అని
చెప్పబడి యున్నది. నమక విద్యత్సన్యాసమును ముగిసి
చేయబడుచున్నది అభ్యసనము ప్రశ్నాత్త విద్యత్సన్యాసముగిరి
లోకవ్యవహారములచేత విజేయము నందుచున్నది. ఇందుగల

వాడై గుండి మనోవృత్తంతి విపేక్షించుచునును విద్యత్వ
న్యాసమం దధివార. ఇట్టి అధికారము గలిగినతరువాత నని
యైనా అభివృద్ధిమున కృత్యమును చేపవచ్చును. యోగుల యన
పరమహంసః తిష్ఠాజనులయొక్క చార్వాకము స్థితీయు నెట్టివి యని
నారదమహర్షి భగవంతుని న హిరణ్యగర్భునిసన్నిధికి పోయి
అడిగె నని శ్రుత్యము.

ఇచ్చట కేవలయోగులను గూర్చి కాని కేవల పరమ
హంసః తిష్ఠాజనులను గూర్చి కాని ప్రశ్న చేయబడినది కాదు.
ఇది కేవలయోగుల నేమహంస లగువారిని గూర్చి
ప్రశ్న చేయబడినది.

కేవలయోగులు తత్త్వజ్ఞానము లేనందున కాలక్రమ
జ్ఞానము అందుకొనవలయును ముగ్ధులైన యోగి శిష్యులచే ముగ్ధా
రమం దానంతరం, భాగనా ధ్యాన అనుభవము అజీమాన
సిద్ధులకొరకు అనుష్ఠించుచుండును. అందువలన పరమపురుషార్థ
మైన మానసములో ముగ్ధులకు అగుదురు ఈ ముగ్ధమునం దిది
పరకే పాశా దుష్టాత్మము నుదాహరించి యున్నారము

ఈసూక్తి ముగ్ధుల ప్రశ్నము బహిరుచ్ఛితి.

సూ. కేవలయోగులకు ధ్యానము చేసినది విధి.

కేవలయోగులకు ధ్యానము చేసినది విధియును విపే
క్షించి అందుకొనవలయును యోగి శిష్యులయందు దశార
త్వమును కనిపెట్టవలయును పరమపురుషుని యుండును.

ఈ ముగ్ధులకు ప్రమాణమును మునుపే యుదాహ
రించి యున్నాము.

శ్లో. విదాక్షన ఇమా ద్భూ ప్రభుకరిణా శరణా,
ఇన్ద్రాక్షకేంద్రావలంబాభ్యంతరే నమోహరః ॥౩౩॥

ఈశ్వరీశాన్తమును హార్షమేహాయుబధిగావృది.
ఈశరస మోహము యోగస్వేచ్ఛకులలో నిశ్చలైన్ద్ర
టకి బ్రహ్మలనాతీతమును చేత నిధినిధి కల నుల్లంఘించి
సంచరించుకూత.

శ్లో. సద్భక్తిం బ్రహ్మకరణం బ్రహ్మకరణం బ్రహ్మకరణం
అనుభవీకరిణం బ్రహ్మకరణం బ్రహ్మకరణం బ్రహ్మకరణం
చాననం బ్రహ్మకరణం బ్రహ్మకరణం బ్రహ్మకరణం

శ్లో. సద్భక్తిం బ్రహ్మకరణం బ్రహ్మకరణం బ్రహ్మకరణం
బ్రహ్మకరణం బ్రహ్మకరణం బ్రహ్మకరణం బ్రహ్మకరణం
అని సద్భక్తిం బ్రహ్మకరణం బ్రహ్మకరణం బ్రహ్మకరణం

శ్లో. సద్భక్తిం బ్రహ్మకరణం బ్రహ్మకరణం బ్రహ్మకరణం
బ్రహ్మకరణం బ్రహ్మకరణం బ్రహ్మకరణం బ్రహ్మకరణం
అని సద్భక్తిం బ్రహ్మకరణం బ్రహ్మకరణం బ్రహ్మకరణం

శ్లో. సద్భక్తిం బ్రహ్మకరణం బ్రహ్మకరణం బ్రహ్మకరణం
బ్రహ్మకరణం బ్రహ్మకరణం బ్రహ్మకరణం బ్రహ్మకరణం
అని సద్భక్తిం బ్రహ్మకరణం బ్రహ్మకరణం బ్రహ్మకరణం

శ్రీ ములవారిచే వీయబడిన శ్లోకములు—

శ్లో. ఏకాక్షరీ విదాక్షన ఇమా ద్భూ ప్రభుకరిణా శరణా,
ఇన్ద్రాక్షకేంద్రావలంబాభ్యంతరే నమోహరః ॥౩౩॥

కా. యోగియై తత్త్వజ్ఞానముగల జీవన్ముక్తిని మూర్ఖులతో సమానముగాని విశేష మిది యొకటియే కలదు. అది యేని యనగా బ్రహ్మలో సంపత్తి శ్లోకములయందు అభిలాష లేనందున రాగము లేని నిర్మలమయన మనస్సు కలిగి గనుండుట.

శ్లో. విలాపదేవ ఖలం కంఠి నుగంఠి నుమాన్తే
 వృంకాంతపాశ్యదివత్త్ర ముత్పన్నోన్మే.
 తద్భక్త్య యత్త పరాపరాహిత్య ముపాహ
 లోభాపరాధురారోగ నిర్మలం కలన్మే.

కా. కంఠ తత్త్వజ్ఞానంబట్లు పాశము చిరకాలానువృత్తమైన పంసాదభ్రాంతి తమించిపోయిన కంఠముగైచుక జీవన్ముక్తినికొనుకొనక పోయిన మాహా లోభాపరాధము లన్నియు త్రొక్కివినము తీసివేసిపోవుట గుణం గుణిను.

శ్లో. యితో మమలో హంకే వెనుక చిట్టచ రెండు
 దోషములు లేని మహాత్మ్యమనియున్న- మార్గమును స్థితి
 యును నానది మహామునిచే నడుగొడవడినది.

పరాభాషానాహాన్యవహానము మార్గ మని చిత్తేకాంతి హా మనోధర్మము స్థితి యని చిట్టబడిను.

శ్లో. కారముగా నారదగుహాః మనిచే జీవన్ముక్తి
 త్రశ్నిములను భగవంతుడ నచక్షుష్కుబ్రహ్మ శ్లోకమును
 చెప్పెదన్నాను ఇందులో ముందుగా కారము ద్విబోధ
 మార్గమునందు శ్రద్ధాతః మమును బ్రహ్మమిదిమనగాను మార్గ
 మును స్తుతించుచున్నాను.

శ్రు. ఈ భగవానాహ పోషితుం పరమహంసాహం ముఖ్యోన్మాదః.
అంతే దుర్లభతనో న సు పాహుర్నయం.

అ. నారదునిఁగూర్చి చతుర్ముఖుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు.
ఈమొందు చుప్పబోవుచున్న కరమహావలయుక్క ముఖ్య
మార్గము.

కృషి లోకములో నిందు దుర్లభము. ప్రచురముగా
లేదు.

సాక్షాత్తులలో 'మ' అనుశబ్దముచేత నేమార్గము ఆడుగఁ
బడెనో, అది పరామర్శిగాఁబడినది. 'అయిం' అను శబ్దముచే
తను మూడుగ్రంథములలో చూపబడిన దండాచ్ఛాకనాదిహాస
మయి స్వరేఖలోఁ భోగము చేతను లోకోక్తిఁ కొరముచేతను నిర
పేక్షమున ముఖ్యమార్గము నుండు మర్శిగాఁబడినది.
కావున బోధించుచు నేమార్గము లోకములో నెచ్చటను
కనుకొనఁగలమా నీమార్గము దుర్లభ మని చెప్పి బడినది.
లోకములో నెచ్చటను కనుపడికపోయినమాత్రమున నీమా
ర్గము అర్థమంతిభావ మని శంకింపదగ వను నభిప్రాయముతో
నీత బాహుళ్య మనుశబ్దముచేత నీమార్గము ప్రచురముగా
లేదని చెప్పినది.

ఓ యా! యామార్గము దుర్లభమయినపక్షమునకు దాని
వలన ప్రయోజనము లేనందున దానినిమి త్తమయి ఆయాసము
చేయఁ దగిదు అని శంకించుకొని చెప్పుచున్నారు.

శ్రు. యజ్ఞోక్తిః భవతి న వివ సత్కృతాశ్చ, న వివ వేదపురుష ఇతి
వివదిత మన్యథేతి.

గా. ఏమిటేనా పుష్పములను విధించినా, అతడే
నిత్యమునును విధింపఁజేసెను. అందుచేత
అనగా,

అతడే నీ పుష్పములను విధించెను.

అందుచేత నీ పుష్పములను విధించెను.

అనువాదము. కాదు. ఏమిటేనా, ఏకాల
మందేనా యూగమున. అందుచేత నీ పుష్పములను
పుష్పముడే నిత్యమునును విధింపఁజేసెను. అందుచేత
అనగా పర
బ్రహ్మక బ్రహ్మములను విధించెను.

అందుచేత నీ పుష్పములను విధించెను.

అనువాదము. అందుచేత నీ పుష్పములను విధించెను. అందుచేత
చున్నందున నిత్యమునును విధింపఁజేసెను. అందుచేత
కేవల యూగమును విధించెను. అందుచేత
అనగా పర
బ్రహ్మక బ్రహ్మములను విధించెను. అందుచేత
చున్నందున నిత్యమునును విధింపఁజేసెను. అందుచేత
కేవల యూగమును విధించెను. అందుచేత
అనగా పర
బ్రహ్మక బ్రహ్మములను విధించెను.

అందుచేత నీ పుష్పములను విధించెను. అందుచేత
చున్నందున నిత్యమునును విధింపఁజేసెను. అందుచేత
కేవల యూగమును విధించెను. అందుచేత
అనగా పర
బ్రహ్మక బ్రహ్మములను విధించెను.

అందుచేత నీ పుష్పములను విధించెను. అందుచేత
చున్నందున నిత్యమునును విధింపఁజేసెను. అందుచేత
కేవల యూగమును విధించెను. అందుచేత
అనగా పర
బ్రహ్మక బ్రహ్మములను విధించెను.

పరమహంసయే 'స ఏవ' అనుబ్రహ్మముచేత చెప్పబడుచున్నాఁడు. ఇతఁడే వేదబ్రహ్మఁడు పరమందు ప్రతిపాదించబడిన పురు. ఘఁడని అనుము. శ్రు. 'బ్రహ్మం దావాక్నోతి పరం' ఇతి మొదలయిన శ్రుతులు బ్రహ్మ యని చెప్పినది యిట్టి యోగియైన పరమహంసయే యని సాత్పత్యము.

బ్రహ్మనుభవవిత్తీకృతంతులను ప్రతిపాదించినశాస్త్రములను చక్కఁగా వివరించునది విద్యాంసు లని చెప్పబడుదురు. అట్టి విద్యాంసులు యోగియైన పరమహంసను బ్రహ్మ యనే చెప్పెదని. ఇతఁడనులు మాత్రము బ్రహ్మానిష్ఠుఁడని చెప్పెదరని : గమతాత్పర్యము.

విద్యాంసులు యోగియైన పరమహంసను బ్రహ్మగానే తలఁచిన పదియవ్యాయు పృథివీవచనముచేత కూడ చెప్పబడుచున్నది.

శ్రు. బ్రహ్మబ్రహ్మదే సాత్వో జ్వయం కేలనూపః,

యైర్బ్రహ్మదేవై బ్రహ్మం బ్రహ్మం బ్రహ్మనిష్ఠ్యయం.

అ. ఏవంబునను జ్ఞానాజ్ఞానములను రెంటిని విడిచి కేవలబ్రహ్మః మిగిలే బ్రహ్మశించుచుండునో ఆపురుషుఁడు సాత్వాత్మక బ్రహ్మమేకాని బ్రహ్మవేత్తయని చెప్పఁదగఁడని యర్థము.

అను : యోగి : పరమహంసత్వము దుష్టభమయినందున ప్రయోజనము లేకని శంకింపఁదగదు.

శ్రు. బ్రహ్మపురోహితమృత్యో నిశ్చ్యవో మమ్యేవావతిష్ఠతీ. తస్మాదహం

హం బ్రహ్మ స్మివాన్తమతీ.

త్కారము గలిగియున్నందున యోగిని మహాసముక్కు చిత్త
వృత్తిగొవరవలెననబ్రహ్మను నేనే యని చెప్పవలసి విగుద్ధము
కాదు.

శ్రు. అసో బ్రహ్మత్రయమై కర్మబాధ్యుడై విభాముల్లసినీ స్వగోళి
యౌ త బ్రహ్మర్షికి బ్రహ్మసాగము బ్రహ్మజు త హిత్వాకాపీనా
నందముచెల్లవలెనన బ్రహ్మశరీరశీలభోగాధ్యయ త లోకస్కోపకం
గాధ్యయ త బ్రహ్మహంసః.

వా. అనవాద్యముచేత 'కోఽయం నాన్యః' అను మార్గ
ప్రశ్నమునకు సమాధానము చెప్పచున్నారు.

గృహస్థాశ్రమిగానుండు నేపురుషుని జన్మాతననచితి
పుణ్యసముదాయము కలిహాసము నొందుటచేత వివిధములన్నాన్య
సమానభావ సమవాయాంత్రయము నాసేరించుటచేత తనాత్మీయదం
ద్రులగుండ్లకు కులశ్రేణ్యభావములలన పేరాంతకాన్యకాణాది
సాధనముల ననుష్ఠించి సమాత్మత ద్వైతమును చక్కగా జేరిసి
యుండునో; అనాత్మకము గృహస్థాశ్రమములో నున్నందువలన
సంస్కారములేన అంకితవైదికవ్యవహార సవాప్రసములచేత చిత్త
విక్షేపము గలుగుచుండఁగా చిత్తద్వైతాంతి సిద్ధించుకొరను విద్య
త్సన్యాసమును చేయ నిశ్చయించునో, అట్టిపురుషునిఁగూర్చి
ఈహా, అంకితవైదిక సమవాయాంత్రయమై పరబ్రహ్మకంటే అభియ్య
నిగా బ్రహ్మహృదయం నుద్భవోద్భవము ననుసరించి తన్నీ పరబ్రహ్మనుగా
నిదుర జేయు ననుదేనికవలె ననుదేనికవలె. ననుదేనినుహసి సర్వాత్మక
బ్రహ్మసాగోద్భావము గలుగఁగానీ, నేనే సూర్యుడను నేనే కునాపును
అని బ్రహ్మసాగోద్భవముల తనయందే యనుసరింపడ నని సూత్రముచే
బిద్బలుననక.

సమాధానము—విశ్వత్సవ్యాసము ప్రతికర్తవ్యవలె
తాకివైకరూపములు పొందును కలిగియున్నందున దురనుష్ఠే
యము కాదు అని యిటువలె కలసి వదిలించెదము.

అశ్వత్థామము రూపమునందు కీర్తన బొందిన యజమాను
లకు కీర్తనంగలదు. ఇది నియమములను జనుషించు కాలమునందు
కందూమన్థము మాత్రము విషేషము బడి శృష్టశ్శృంగవిషా
ణము (లేకకొమ్మ) విభాగమునందు ఉత్త సమాప్త నొందినతరు
వాత శృష్టశ్శృంగవిషాణము కలె బ్రయోజనము లేనందున
సాశ్వత్థశ్శృంగవిషాణముగనుక- అదిశ్యాగము స్వయముగానే
మేల్పడెను. అశ్వత్థశ్శృంగము యన శ్యాగమును, శ్రు. *‘నీతాసు
దక్షిణాసు చాంత్యతే శ్శృంగవిషాణం ప్రాప్యతి’ అనుశ్రుతి
విధిని మన్నించి చాంత్యమునందు శ్శృంగవిషాణశ్యాగ
మనెడి యాశ్చర్యము. అశ్వత్థమునందును, ఇది పరవిహితమే
నందున మేలకముగాను అశ్వత్థశ్శృంగమునందున తొలికము
గాను పొందెనున్నది. అశ్వత్థశ్యాగమే విశ్వత్సవ్యాసముమాడ
శాశ్వతహితమునందున అష్టమి మని స్వతః ప్రాశమయి
నందున తొలికముని ఉద్బాది యుభయరూపముగా నున్నది
గనుక శ్శృంగ తి సులభముగా ననుషింపఁ దగియున్నది.

అందుచేతను శ్శృంగ బహుశక్తిలను యుద్విశ్కలు గ్రహించిన
పాతకములను నొకరూపమునందు శ్శృంగ శ్శృంగశ్శృంగములు పాత్యాల
మనెడి యాశ్చర్యమును బ్రకృష్టము. అంత్యాల మనగా యజ్ఞ
శక్తులు కలసికలెదము.

కర్తాగ్రాక చిదాత్మయో వచివ్యవే వారోపియబడి
కర్తృత్వము చిద్యచేత నివర్తయబడినట్లుగాని చిదాభారతహిత
మును యనేకవిధాన్తవికాసములతో నెప్పుడని గూడియున్న
అంతఃకర్తవ్యోపాధియందు కర్తృత్వము గలదు. కర్తృత్వము
అంతఃకర్తవ్యము గూడునందు సుండు కర్తృత్వము గలదు. గనుక
తత్త్వవేదలయందు కర్తృత్వము మనోహర నివర్తనము నని
శంకింపవలెదు.

అట్లుగాని—పీ యా మార్గములలోను తత్త్వవేదక
కర్తృత్వము కొంచెముగా గలదు. దని చెప్పినట్లుగానూ లేదు.
తత్త్వవేదము కర్తృత్వవచనములలో గలదు. అది వచనందు
తత్త్వవేదము కర్తృత్వవచనములలో గలదు. లేనిది గాని
చెప్పవచ్చును.

అమూల్యము—కర్తృత్వవచనములలోని కర్తృత్వ
జ్ఞానము కలిగియున్నట్లుగాని చిదాత్మయే తేజోవ్రతచేత
తత్త్వయందును గనుక చిదాత్మయే అమూల్యము. కర్తృత్వము
శంకుకలిగి యున్నందున కర్తృత్వవచనములలో అమూల్యముగా లేదు.
గనుకనే చిదాత్మవ్యాసాధికారికి కర్తృత్వము కొంచెముగాఁ గల
దని చెప్పవచ్చు. 'జ్ఞానామృతేన తత్త్వవేద' అనుకర్తృత్వవచనము
పంచమమున కమూల్యముకలయందున్న తత్త్వవేదల ముద్దేశించి
ప్రవర్తించినది గాని చిదాత్మవ్యాసాధికారిగానుండి చతుర్థ
భూమి నానిష్ఠునిపంచమము ప్రవర్తించినది కాదు. గనుక
విరోధములేదు.

విశేషము. — ఓయీ తత్వవేత్తలూ కూడ విధిబద్ధత కల
దని చెప్పితే నిధిజన్యమునకు అపూర్వమువలన జన్మాంతరము
కూడ సంభవించును. అయితే శ్రు. 'అహరహస్సంధ్యాముపా
సిత' యావత్తేన కుగ్నిహోత్రం 'జుహోతే' ఇత్యాది విధివాక్య
ముల ననుసరించి జేయఁబడు సంధ్యావందనాగ్నిహోత్రాది
కర్మలవలన సంభవించు పుణ్యమువలన జన్మాంతరము కలుగు
నని భావము.

సమాధానము. — నిధివనునటించి తత్వవేత్తలచేత చేయఁ
బడు నిత్యజ్ఞము త్రికర్మలవలన నపూర్వము పుట్టును గాని ఆ
యపూర్వమునకు జన్మాంతరము ఫలము కానేదు. చిత్తవిశ్రాం
తికి ప్రతిబంధము లేన పాపములను నివారించుటయే ఫలము.
కర్మము గాని కర్మజన్యపూర్వమునకు గాని ప్రత్యక్షఫలము
స్థించుచుండఁగా అప్రత్యక్షఫలమును కల్పించఁగదనిన్యాయ
వేత్తలు చెప్పుచున్నారగునక నే 'ప్రహీనవహన్యాత్' అనువాక్య
మునందు అవహననమును (చంచుటయను) కర్మగుప్రత్యక్షమయిన
తండుల సంపాదనమే (వియ్యమును జేయుటయే) ఫలము గాని
అగ్నిహోత్రాది కర్మలకు నలే అప్రత్యక్షమయిన స్వర్గదులు
ఫలము కాదని చెప్పియున్నది. 'అగ్నిహోత్రాదితు తస్మాద్యా
యైవతద్భవన్యాత్' అనుసూత్రమందీయర్థమువిస్పష్టముగా చెప్పఁ
బడియున్నది. తత్త్వవేత్తలవలన ననుష్ఠించఁబడు అగ్నిహోత్రాది
కర్మలు తత్త్వజ్ఞానము ఏఫలమును కలుగు జేయునో అఫలమునే
కలుగఁజేయును గాని జన్మాంతరప్రాప్తి మొదలైన ఫలాంతర
ములను కలుగఁ జేయవని సూత్రార్థము. కనుక శ్రవణాదివిధి

జన్మమైన యశ్చార్జునుః జ్ఞానోత్పత్తిః తేజఃసంధిః మూలమున పా
ములను నివారించి యేకాగ్రముః శిష్టానమును గలుగఁజే
యునో, జన్మాంతరమును గలుగఁజేయునో, యేకాగ్రమే శిఖా
యశ్చోపతేజాగ్రానిరథజన్మభవః శిష్టానమునందు చిత్తవి
శ్రాంతిః తేజఃసంధిః మూలము నివారించి నిష్కలమై గలుగఁజే
యును గాని జన్మాంతరమును గలుగఁజేయును.

కనుక సద్గతి కంటే అధికముగా తోచుచు లేకుండున
తత్త్వజ్ఞునేచ్ఛుకలన సర్వసింహుల్లో వాస్తవముల తత్త్వజ్ఞునము
గలిగి సర్వసింహు స్వవ్యాఖ్యననే తమను వారసించుకొన్నట్లము
ఉపవాసము జూరకలము మొదలగున విషయములను విచారించి
సర్వసింహవలనము.

శ్రీ చాటిచుగూరి దత్తేశ్వరస్వామిమఠము : కిందివి శ్లోకములు
నందు నానందముఃఖ్యోద్ధాతి భక్తములను కథించి ముగిసలేదు.
అయినా, చూచి దత్తేశ్వరస్వామిమఠము : కిందివి శ్లోకములు యొక్క
వికృతి అయినందున కిది మూలస్వామిమఠంలోని జిహ్విక యావ
ద్ధర్మములు కిదత్తేశ్వరస్వామిమఠమునందు “ప్రకృతివర్ణనప్రతిష్ఠా
పాఠ్య” అనువ్యాయము కారణము అంతిమమునకు చేసిన అంభరమును.

ప్రతికర్తలలో చిన్నంగములను ప్రతిపాదించి విధించిన
కర్తలు వికృతులని, కొన్ని అంగములను మాత్రము ప్రతిపాదించి
విధించిన కర్తలు వికృతు లని చెప్పబడును. అందులో వేకర్త
యేకర్తయొక్క వికృతిగా నుండుచో అది వికృతకర్తయొక్క
ధర్మము అన్నియు వికృతకర్తలో ననుషేయములుగా ప్రసరిం
చును.

ఇందునుద్బంధము. — వర్ణపూర్వకములలోని ఆగ్నేయయాగము ప్రకృతికర్మ. దీనియందు యావదంగములు విధింపబడియున్నవి. శ్రు. “సోమ్యం చరం నిర్వపేన్మృత్యవర్షపకామః” అనుశ్రుతిచేత విధింపబడిన సోమ్యయాగము విక్రితకర్మ. దీనియందు యావదంగములు విధింపబడియుండలేదు. త్రవ్యదేవతాఫలములు మూడుమాత్రము విధింపబడియున్నవి. ఇచ్చట సోమ్యయాగము ఆగ్నేయయాగమునకు నాచరింపదగియున్నది. ఈయర్థము మా. ‘అచిధేవ్యజతే ఛావ్యం శ్వం’ అను మినిసూక్తముచేత బహుబధియైనది.

కనుక వివిధనిష్కన్యసముచారిత వివృతస్వాస్థ్యసముచందు ‘యావత్ ప్రాతేచ్ఛామహం’ వ్యయముగా బుద్ధిమిత్రుని త్యాగమును పరిశీలించవలయును శ్రుతమగుదు. గల బంధ్యాది శబ్దములలోని అదిశబ్దముచేత భృశ్యులు పశువులు షేత్రములు గృహములు మొక్కలైన లోకవిషయములు చెప్పబడుచున్నవి. ‘స్వాధ్యాయం చ’ అను వాగమందుగల చకారముచేత వేదాంతముల నిర్ణయించుటకు ఉపయుక్తములైన తర్కవ్యాకరణ మీమాంసా శాస్త్రములు వేదోక్తబృంహణములగు నితి

*బ్రహ్మచర్యమును బ్రతిష్ఠాభివృద్ధిని సూర్యదేవత ముద్దేశించి చమద్రవ్యములను యోగమునకు నేమవలయునని ప్రశ్నించు.

సోమ్యయాగములకు ప్రశ్నోక్తముగా నమస్తానక్రమమును బోధించవలయున ప్రశ్నోక్తమును ఆగ్నేయయాగముయొక్క అమస్తానక్రమమునే యంగీకరించవలయునని సూత్రార్థము.

హాసపు గాణములును చెప్పబడుచున్నవి. అకేకములైనవగుజే
త్రాదులను వేదాభ్యుదయమును తిక్కవ్యాకరణమీమాంసా
పురాణేతిహాసములను విడువవలయునని తాత్పర్యము.

హాసశృంగ్యవిద్యలైహాసములుగానున్న కావ్యనాటకాదుల
యొక్క శాస్త్రగమ్యకర్తవ్యుత్పత్తివ్యాచారము. అవిగా శాస్త్రవి
హితములైన వేదవ్యాకరణాంశాలములనే త్యజింపవలసియుం
డఁగా* కావ్యలాహరిశృంగ్యయేన అనినిపేధం బడిన కావ్య
నాటకాదిహాసమును త్యజించవలయునని చెప్పబడినదే లేదని
భావము.

‘వ్యాకర్షణి’ అనుననమగదయల తర్వజ్జయచేత తాళ
వైదికనిత్య నైమిత్తిక కావ్యవిసిద్ధికర్తలన్నియు సంగ్రహింపఁ
బడుచున్నవి. ప్రకృతవ్యాకరణముచేత నైహికభోగవాంఛయు,
సర్వకర్తవ్యాకరణముచేత అమూల్యభోగవాంఛయును కరివారి
పఁబడినవి. ఈరెండువాంఛలు చి త్తమునకు నిగ్రహమునుకలుగఁ
జేయును కనుక వ్యాజ్యములుగానే ఉన్నవి. ఈ బ్రహ్మాంధమును
త్యజింపవలయునని చెప్పిరందున బ్రహ్మాంధాధికావ్యాకరణమైన
విరాడసూత్రమును విడువవలయునని చెప్పబడినది. ‘బ్రహ్మాం
ధం చ’ యనుచోదముచేత సూత్రాంతరాధికావ్యాకరణమైన
హిరణ్యగర్భసూత్రము తత్వజ్ఞానసాధనములైన శ్రీవణాదు
లనుకూడ విడువవలయునని చెప్పబడినది. ఐహికామూర్ఖముల
నన్నింటిని విడిచి కొదవమును దండమును గామాయమును

*ఉద్యోగశ్రీశృంగ్యవిద్యలైహాసములను విడువవలయునని
గూడని ప్రతిపక్షములేక తాత్పర్యము.

గ్రహింశవలయును. 'అచ్చారవంచ' అనుకదమువం దున్న చక్క
రము పాదుకలు మొదలయిన మఱికొన్నింటిని గ్రహింపవచ్చు
నని తేల్చియు జేయుచున్నది.

శ్లో. కౌపీనాదుల గ్రహించుటయును స్వవరీరోః భోగం రోప

కారములకొనకేకాని అశ్లేష్టాహోః సంఘముకొనినుఁగాదు. కౌపీ

అనుకృతి చోమగ్ధము విచరించుచున్నది.

అ. 'కౌపీనాదుల గ్రహించుటయును బడి కౌపీనాదులను
చలిని నారిగను కొనచుండును పాదుకలను గ్రహింశవలయును.
ఇంతికిం గునితగ్గవలనవాంకిని గ్రహింశఁగూడవని స్మృతియొక్క
అర్థము.

కౌపీనాదుల గ్రహించుటయును స్వవరీరోః భోగం రోప
కారములకొనకేకాని అశ్లేష్టాహోః సంఘముకొనినుఁగాదు. కౌపీ
నాదులచేత చలిని, పాదుకలచేత నుచ్చిష్టదేశస్పర్శ
మును నెఱవించుకొనుటయు స్వవరీరోః భోగ మని దండకా
హేయహేయిహ్నములనుబోలి తేలయొక్క ఉత్తమాశ్రమమును
నిశ్చయించుకొని తనను ననుసాధించుకొనదానాదిసత్కార
ములను చేసి లోకము సుస్థితమును గొందుటయే వరోపకార
మనియుఁ దెలియవలయును. ఇదిగాక, అనాదిశిష్టాచారప్రాప్త
మునున అచ్యుతసాశ్రమమయ్యెదను కరిపాలించుటయు వరోప
కార మని తేలియవలయును.

శ్లో. కౌపీనాదిగ్రహణము అనుకల్పమే
కాని సంఖ్యయు కాదని శ్రు. 'తచ్చ న'మభ్యోసి' అని నిషే
ధించుచున్నది.

తా. కొవ్వనదండమును కండ్లపాదము కలగనునని వెనుక చెప్పినది యీవదనుపాదమునన్నాస్థికి ముఖ్యము కాదు. అముఖ్యమే యని భావము.

వివిధములన్నాస్థికి ముఖ్యము దండకామయోగ్రహణము ముఖ్యము. కనుకనే వివిధములన్నాస్థికి దండవియోగ మెక్కువని భాగ వని నిశ్చయించియున్నది.

శ్రీ. దండమునకు పాదములన్నాస్థికి భేదము.

తా. దండమునకు పాదములన్నాస్థికి భేదము.

తా. దండమునకు పాదములన్నాస్థికి భేదము. దండమునకు పాదములన్నాస్థికి భేదము. దండమునకు పాదములన్నాస్థికి భేదము. దండమునకు పాదములన్నాస్థికి భేదము.

‘దండమునకు పాదములన్నాస్థికి భేదము’ అని గ్రహణము కలిగితి నుండుటకొరకు ముఖ్యము దండమునకు పాదములన్నాస్థికి భేదము చేసి కొన వలయునని భావించుచున్నది. యోగిగృహ దండమునకు యొక్క ముఖ్యకల్పమును ప్రశ్నింపఁగా భేదము మాత్రమే చున్నది.

శ్రీ. దండమునకు పాదములన్నాస్థికి భేదము. దండమునకు పాదములన్నాస్థికి భేదము. దండమునకు పాదములన్నాస్థికి భేదము. దండమునకు పాదములన్నాస్థికి భేదము.

తా. యోగిగృహ దండమునకు పాదములన్నాస్థికి ముఖ్యకల్పమేది యనగా దండమునకు గాని శిఖము గాని యష్టకవీత.

మునుగాని ఆచార్యులకమును గాని భరింపకయుండవలయు మూర్ఖ
కల్ప నాని తలయకలము నని యెఱుఁగు.

వివిధములనాన్నిగని శిష్యులక్షణములను విడిచియుండి
మేష్టకారము ముఖ్యుడగుచు బడునో, ఆప్రకారమే
యోగ్యులగునుపాఠశాలనాన్నిగని నందాచార్యులకమును విడిచి
యంగివినే ముఖ్యుడని చాప్పబడుచు తత్త్వజ్ఞునియగువాడు
చిత్తవశమున విచారింపజొనుటకుగదా పరమహంసా
శ్రమము వాగ్విరమింపజేయునరహంసాశ్రమములో నందా
చార్యులకములను ప్రహరణకలసియుండునా, దంభమును వెదకు
కల్పనా మూర్ఖులగును గాని ఆచార్యులకము కంఠగాను నుండు
వలయు నని కట్టిచేయుటయందు వీరని పరమేశ్వరుడుండ
రక్షించుటయగుచు చిత్తము మోసమును పొందును గనుక
నిది గుర్తించు కొదు. 'న హి శాఖుజాను కన్యోద్వాహా'
అని గదా లోకవ్యాయము.

ఆచార్యులనాదులు లేకపోయిన, కీర్తనాజాతనివారణ
మేలాగున కలుగునందు జెప్పబడుచున్నది.

ప్ర. నీ కీర్తన పాఠ్యమునందుఖం న ముఖం న మానామనేచ పడు
నిట్లున్నది.

తా. ఏప్రకారము ఆటలయం దాసక్తి కలిగియుండు
బాలకులను ఆచార్యులకములేకపోయినా, హేమంతశిశిరర్తువుల
యొక్కస్రవణబాలములయందుమాడ చలియుండదో, ఆప్రకా
రమే పరమాత్మయందాసక్తుడై నిరోధింపబడిన సమస్తచిత్త
వృత్తులుగల యోగి శీతోష్ణాదివిషయములు గోచరింపనందున

శ్రీతొమ్మసుఖదుఃఖ మానావమానములు గలుగనేరవు. షోడి
పట్కమును కలుగనేరదు.

ముక్తు (ముక్తి), మోక్ష (మోక్షము), శోకము, మోహము, జల (మునివి), మరణము, విమోచము మొదలగువిషయములు. ఈ మూటిలో ముక్తి, మోక్షములు శోక, మోహములు మనోధర్మములు. జల, మరణములు దేహధర్మములుగనుక కలిశుద్ధాత్మత్వము నిష్కలము కలమువాంపలన్నాస్తికి ఈ మూడు ధర్మములు కలుగ నేరవని నిర్ణయము.

సమాధి మందు క్రింద నున్న మానావమానములు లేక
పోయినా, వైద్యశాల వశమందు వివేకము లేనివానినివలె
నీవరమనానమన ముంజు నింజున్నోము బాధించు చని శంకిం
వంగా శ్రుతి : బహుశించుచున్నది.

[illegible]

తా. సిరోధుల యన పునఃపునః తనయందు దోషముల
నారోపించి చచ్చుట నింద అమృతకంఠి తాను అభిమతాని తలఁ
చుట గర్వము, విద్యాధనాదులచే నభివృద్ధి నవారిని జూచి తాను
గూడ విద్యాధనాదులచే నవారిలో సమానముగా నుండునలె
ననుబుద్ధి మత్సరము; ఇతరులు చూడవలయునని నెచయుక్క
జపధ్యానాదికర్మల నితరులమెదుట నాచరించుట దంభము;
ఇతరులను నిర్జన భర్తృత్వలక్షణ తిరస్కరించుట దర్పము; ధన
క్షేత్రాదులయం దభిలీషయే శిచ్చ; శత్రుల ధాదులయందు బుద్ధి
ద్వేషము; అనుకూలములైన ద్రవ్యస్యవా శ్శత్రుదులయొక్క

లాభము చేత బుద్ధి కలిగి పాశ్చాత్యము సుఖము. కత్తికాల
 లాభము చేత బుద్ధి కలిగి పాశ్చాత్యము దుఃఖము; పక్షి
 మొక్క నవా మొదల కలిగి కత్తు కొవ్వము; కుబ్జులు కత్తి
 పూతము కలుగు కలిత పరిభవించు బుద్ధి తో నలల బోధము;
 పక్షి కలుగు కత్తులు ముక్కు బోగియును సహించు పోవును
 లోభము; హిమలయందు అహి కబ్బు అహిమలయందు హిత
 బుద్ధి గలిగియును నుచు మాహులు; నుచున్నచు నున్న సుఖమును
 క్రకొలింప జేయు ముఖం కొనాదులకు కొనినచు బుద్ధి కల్గి
 హర్షము; అమృతములకు నుండులయందు భోషము నాహ
 పించు అసూయ; పక్షి మృత్యుమందులకు అత్తి త్వక్తి త్రిత
 అహంకారము; అత్తియు చేత భోగ్యవ సుప్రసాదించు మమ
 కారము, అమీచనత్వములను క్రహించుటను చాగము
 చేత నీ చుట్టబడిన నిదాదులకు పక్షియుల యగుచు పుణ్య
 దులు క్రహించుటనుచున్నది. అచచ్చర నిదానుల కన్న ని
 వెనుక చచ్చిన నాచనాక్షయోభ్యపకల చేత త్వగించునుండవ
 లయుచుని బుద్ధియు.

స్వదేహము భరింపబడి-ముండుగా నిందాచల్యుడగు
మేలాగిరి పాథశాలను నది వెంకిటి చెప్పుచున్నది.

శ్రీ భాగ్య లక్ష్మణ పీఠాధిపతి వైభవ్య చంద్రశేఖర.

౧౦. తత్త్వజ్ఞానము కలుగక ముందు స్వయముగా
 తలచుచు నిలిగియు తత్త్వజ్ఞానము కలిగితేను చాతన్యత్వము త
 న్నమునో జ్ఞానమున సంబంధము లేనిదై తోచుచున్నందుచ
 యోగికి నెవమువల కనుగడును. అచారశ్రద్ధ గలపురుషుడు

పృథ్విశింశుకూడ వనుభవముచేత శనదేహము నేత్రకార
ముగా దూరముగానుండి వచ్చునో, యాత్రకారమేయోగి
గమును తీరిగి వాదావ్యభిప్రాయమునా యనుభవము
వలన సావధానముచే దేహమును చిదాకాశమున కర్పణతభిన్న
ముగా సర్వదా చూడోచుచును. అచార్యోఃదేశము
వలనను, శాస్త్రవచనములవలనను, న్యాయభవమువలనను నీశరీ
రము చిదాకాశమున కర్పణతభిన్నముగా బోధించుచున్నది
గదా కనుక పై శాస్త్రముతో వినునది యిది శరీరమునోవముతో
సమానముగాఁ బ్రాసరించుచున్నదని దేహమునీతిగమున్నప్ప
టికి నిందాకాశాకములభవించుచున్నది యర్థము.

ಹಿಂಸೆಯುಳ್ಳವನಿಗೆ ಕೂಡಿದ ಧೈರ್ಯವು ಸೂರ್ಯೋದಯಕರ್ಣವನ್ನು
ವಲನ ನಿಗ್ರಹವಿಟ್ಟುಕೂಡಿ ಹಿಂಸೆಯುಳ್ಳವನು ಆಗಿ ಹೈನುಕಾರವನ್ನು
ವಶ್ಯವೆನಿಸಿದಾಗಲೇ ಬಿಡುತ್ತಾನೆಂದು ನಿಗ್ರಹವಿಂ ಪೆವಾ
ಗಾದಾಧೈರ್ಯವು ಆಗಿ ಅನಾವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಬಿಡುಂದು ನಿರಾಧೈರ್ಯ
ವು ಆಗಿ ಆಗಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳು ಸಂಭವಿಸುವ ಕೆಲಸ ಗಾಂ
ವಿವರಿಸುವುದು.

ਸ੍ਰ. ਗੁਰਦਿਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਆਉਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

౧౩. చిదాశ్శక్తి కర్మకర్తృత్వములు కలవాడా లేక
 లేనివాడా యిందు భావము మనము; దేహానుమాన
 యనుభూతము లా రీతిభూతము ఈరెండు భోక్తృమందుఁ గలుగు
 నాశ్చర్యము. విశ్వాభూతముని యచ్చేద భూతము భోగ్యమును
 లు. దేహమున శాస్త్రమున మేలని భోక్తృమను నాశ్చర్యమునకు
 భూతము నందు భూత భోగ్యమునివయల భూతము అనేక

సకు వాచనకూడ నిచ్చ గొనినియున్నదియన నొక మూర్ఖునియులు
తిరిగి వ్యవహరింపబడవు. సొక మూర్ఖునియులు త్వేత్తకార
ములవలన ననున క్రింద నేకరము వత్తిట్టినందున నే యచ్చట
యోగిని నిత్యనిత్యము పని చేయున . అట్లుకడవ్యాపనలయొక్క
నివృత్తి ఉత్పన్నమయినందున నే ముందుగా నే వశించునను
లోకన్యాయము ననుసరించి వశించునని యాచరించగదా.
*తాత్కాలికమునందు ప్రశ్నోపాధానము ఉత్పన్నమైనది అయిన
ప్పు కి నేత్తకారము వశించి త్వేత్తకారము ను యజ్ఞవాసి
నిచ్చ త్తయమును వశించి నే ము అజ్ఞవానిచ్చి నిత్యమయిండు
ననుటకు హేతువు లేదు బహుదానము

అట్లుకడల ముందును ప్రశ్నోపాధానమునందు అట్లే
న్యాధావనని, అట్లే అట్లాడ ను నాచరించునందున నే ము
యొక్క ఉత్పన్నమైన భూమియందు మునివలె ప్రశ్నోపాధానము
ఇది అనాదిగా ఉత్పన్నమైన నే ము అట్లే వశించునందు అనాదిమని
అన్యమని చెప్ప బడినది. నేమి వశించునందు అనాదిమని
భావనన బడినది. ఇదిగలదుమిది హేతువాదవలన మిదిగల గియి ఉత్పన్నమైన
ఉత్పన్నమైనదెవ్వరు పనిచే చేయి నే ము వశించునందు ప్రశ్నోపా
ధానము నిర్వృత్తిగా వలె నుగాని వశించునందు. ఇదిగలదుమిది అనాదిమని
నిత్యముకాదు అలోకన్యాయము ప్రశ్నోపాధానమునందు ఉత్పన్నమైనదెవ్వరు
రథము నున్న ప్రశ్నోపాధానమిది అట్లుకడల ఉత్పన్నమైనది. నే ము అనాదిమని
నందు, పనిము ఫలమునందు అనాదిమని అనాదిమని భూమి భవి
ష్యత్తరమానకాలములలో అనాదిమని అనాదిమని అనాదిమని. ఇది నేక
శృంగాదులయొక్క అభావము.

యమువలనను ప్రహ్లాదయం దాలోడిన బడిన అజ్ఞానవాస
నాని యొక్క నిశ్చల ప్రహ్లాదరూపము నే నున్నది
గనుక అది నిశ్చలమని తప్పక నిజమని నమ్మము.

అ—వేదాంతవిషయవాద్యోగ్యములు తలచియు
బహువిధమాత్మలన్నియులజీతః స్వబడిన యాశ్చర్యనివారణ
పులకంబు భిన్నుఁడా! యను శంకను నివారించుచున్నది.

శ్రీ. అన్నయమహాద్భుతం. వి.

తా. 'యోగియైన శరణుహంబు వేదాంతపర్యవైన
చక్రప్రభు యీ కలదో అనేక కాలి నానంది భిన్నునది
లే నని నిశ్చయించి చూచును అని యర్థము.

అ—యోగియొక్క ప్రస్థానభక్తికొరకుల మూల
బడించుచున్నది.

శ్రీ. అది యిది చూచుచున్న మూలభూతాన్ని నేని నును చూచి
ధామం. వి.

తా. 'తన, శాంతి, ఆచలం' అను ముఖ్యవిషయముల
యందు స్వతీయావిభక్తిని ప్రథమావిభక్తిగా నవ్వయించ
వలయును. సామక్రొధా విద్యేము లేనిది గమనాగమనాని
క్రియాసూచ్యునై, సజాతీయ విజాతీయ స్వగత భేదములేమై
అభివ్యక్తిచిదానందరూపమున యేకవిమాత్మలదో అనర
మాత్మ నేనే. అనరమాత్మనంద్యమే నామొక్క చాతవత్స
రూపముగాని కర్తృత్వభోక్తృత్వాదివికారములుగలవ్వనూ
పముగాదు. వికారవంతమైనవ్యరూపము మాయాకల్పితము.

జీవాత్మను పరమానందస్వరూపస్థానమున కలుగ జేరవని తెలియజరిగినది.

అ. — యోగియొక్క శాస్త్రానుభవములను గురువు తండ్రి సోదరులు మొదలగువారి సత్కలముల కత్యంత శ్రద్ధగలవాడైయుండి, శిఖాయజ్ఞాన నీతముధ్యానంవనాది రాహిత్యముచేత నిరనియంపి కాషాయస్థియు నాలోచించి వ్యామోహమును పొందజురమును జాహ్యామోహము నివర్తించుకొనను యోగిని కలిగియుండు నిశ్చలమును చూచుచున్నాడు.

శ్రీ. తదేవ ప శిఖా జీవన్ముక్తిం పరమాత్మభావో భవతి
యోగ్యేన విచిత్రస్థితానాం కృతాం.

అ. ఈయోగికి, పదానామస్వయంబుల సత్కలములొక్క తత్త్విజ్ఞాన మేకపడదో అందు సత్కలములన బాహ్య శిఖాయజ్ఞాన నీతములుగా నున్నవి. సత్కలగర్భాతముల నయా జ్యాపురోసువాక్యోపాసక్రియలును చక్రపురోహాకాంత్ర వ్యయములును బ్రహ్మతత్త్వము యని నిర్వచనము. సదయా సంకమ లన్నియు బ్రహ్మసందాంతదృశ్యములు. ఈదుగు శిఖాయజ్ఞాననీతానిసాధ్యములైన సత్కలచేత కలుగు భక్తిని ఖము లన్నియు బ్రహ్మజ్ఞానముచేతనే కలుగుచున్నవి. అని తాత్పర్యము.

‘సత్యైవ హాకం వప్యవ్యాని ఘోరాని మాత్రముగదా
పంతి’ మనుశ్రుతి ముం... ప్రమాణము. ఈ వాదనానాన
స్వరూపులముగ వమాళ్ళ యుక్త బృహంశమును అవలం
బించి దేవతస్వజ్ఞనుష్యక్తి ఫూతములు సుఖము ననుభవించు
చున్నది మని శ్రోతృప్థి.

శ్రీ. సుఖభోగ్యముయతోడే అభివృద్ధియు బ్రహ్మోని
షతులలో జన్మమున్నది.

ప్ర. అదిగో వాదన బృహం బహుమాన్త్రో వ్యతేన్యభి,
మ... ఈ బ్రహ్మ నిత్యనిత్య ము... గాదు.

వా. బ్రహ్మతేస్వజ్ఞానముగల పురుషుడే శిథిలౌగూఢ
జ్ఞోరమును ననుకొని బాహ్యమున కను: డుయజ్ఞో: వీర
మును స్వ... వలయును. అనాశయు లేక నిత్యముగానుండు
వరమాళ్ళనే బ్రహ్మసూత్రమునుగా భరించవలయును.

ప్ర. ముందున్న మత్యాహు సూన్యత్రం నామ పదం శబదం,
సూన్యత్రం మ... పదం ప ద్విత్వ వేదతారగి.

వా. సమస్తార్థములను సూచించుటచేత సూత్రమని
సెప్పలు చెప్పవచ్చు. అట్టి సమస్తార్థసూచకమయిన సూత్రము
వరమాళ్ళ స్వరూపమేగాని మరియొకటి గాదు. అట్టిసూత్ర
మును ఏ బ్రాహ్మణుడెఱుఁగునో అతఁడు సమస్తవేదముల
యొక్క అంశమును ఎఱిఁగినవాఁడని చెప్పబడును.

ప్ర. ముగ వ్యవహార ప్రశం సూత్రే మణిగిగా భవ,
శబ్దాన్యత్రం భావముడ్యోగే మోగవిశత్వ ర్థరూపాత్.

నా. దాకమందు మాచేక్యములవలె నెనెమించి
ప్రపంచము మాపుబడియున్నదో అసూక్తియనె యోగై
నవాడు ధరించవలయును. అందుచే మోగివేయమని, తత్వ
వేత్తయని చెప్పవలసినవాడు.

శ్రీ. బహుశూన్యం నైవేద్యద్వారా దూరమౌత్సాహికం
బ్రహ్మహోదయం మాత్రం వాచ్యం తస్మాత్ సత్త్వం
ధారణార్హం సూక్త్యం నైవేద్యం తామసం.

నా. తత్వజ్ఞుని యగువాడు బహ్యోపనిషత్తులను
యోగము నాస్రమించి బాహ్యముగా నుండు ముఖ్యముగా
సూక్తమును త్యజించవలయును. అతఁడెప్పుడో యుని
సూక్తమును ధరించినవాడె చేసినాడు. సత్త్వమాత్రం
ధారి యొక్కని చచ్చిపడదోషము గలవాడని అని
త్రుడుగాని కానరడు.

శ్రీ. మంత్రములద్వారా మాత్రం బ్రహ్మహోదయం
సత్త్వం మాత్రం వాచ్యం తామసం ముఖ్యం.

నా. బ్రహ్మతత్వజ్ఞునమే మంత్రములవలెగానిల మే
యోగులకు బ్రహ్మసూక్త మంత్యతత్వమునుండునో వాతే
ఈలోకములో సూక్తము నెఱిగినవారనియు, అట్లుగా చేసిన
కలవారనియు చెప్పబడుదును.

శ్రీ. జానకిభా జానకిభా జానయిభా వడవనా
జ్ఞానమేద మం రేమం చాత్మో జ్ఞానమేద.

నా. ఎవరికి జ్ఞానమే సర్వాధికముగా నుండునో, వారు
జ్ఞానమే శిఖగా కలవారుగా జ్ఞానమునందే, నిరంతరస్థితి

[illegible]

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

1. 1947-48
 2. 1948-49
 3. 1949-50
 4. 1950-51
 5. 1951-52
 6. 1952-53
 7. 1953-54
 8. 1954-55
 9. 1955-56
 10. 1956-57
 11. 1957-58
 12. 1958-59
 13. 1959-60
 14. 1960-61
 15. 1961-62
 16. 1962-63
 17. 1963-64
 18. 1964-65
 19. 1965-66
 20. 1966-67
 21. 1967-68
 22. 1968-69
 23. 1969-70
 24. 1970-71
 25. 1971-72
 26. 1972-73
 27. 1973-74
 28. 1974-75
 29. 1975-76
 30. 1976-77
 31. 1977-78
 32. 1978-79
 33. 1979-80
 34. 1980-81
 35. 1981-82
 36. 1982-83
 37. 1983-84
 38. 1984-85
 39. 1985-86
 40. 1986-87
 41. 1987-88
 42. 1988-89
 43. 1989-90
 44. 1990-91
 45. 1991-92
 46. 1992-93
 47. 1993-94
 48. 1994-95
 49. 1995-96
 50. 1996-97
 51. 1997-98
 52. 1998-99
 53. 1999-00
 54. 2000-01
 55. 2001-02
 56. 2002-03
 57. 2003-04
 58. 2004-05
 59. 2005-06
 60. 2006-07
 61. 2007-08
 62. 2008-09
 63. 2009-10
 64. 2010-11
 65. 2011-12
 66. 2012-13
 67. 2013-14
 68. 2014-15
 69. 2015-16
 70. 2016-17
 71. 2017-18
 72. 2018-19
 73. 2019-20
 74. 2020-21
 75. 2021-22
 76. 2022-23
 77. 2023-24
 78. 2024-25
 79. 2025-26
 80. 2026-27
 81. 2027-28
 82. 2028-29
 83. 2029-30
 84. 2030-31
 85. 2031-32
 86. 2032-33
 87. 2033-34
 88. 2034-35
 89. 2035-36
 90. 2036-37
 91. 2037-38
 92. 2038-39
 93. 2039-40
 94. 2040-41
 95. 2041-42
 96. 2042-43
 97. 2043-44
 98. 2044-45
 99. 2045-46
 100. 2046-47
 101. 2047-48
 102. 2048-49
 103. 2049-50
 104. 2050-51
 105. 2051-52
 106. 2052-53
 107. 2053-54
 108. 2054-55
 109. 2055-56
 110. 2056-57
 111. 2057-58
 112. 2058-59
 113. 2059-60
 114. 2060-61
 115. 2061-62
 116. 2062-63
 117. 2063-64
 118. 2064-65
 119. 2065-66
 120. 2066-67
 121. 2067-68
 122. 2068-69
 123. 2069-70
 124. 2070-71
 125. 2071-72
 126. 2072-73
 127. 2073-74
 128. 2074-75
 129. 2075-76
 130. 2076-77
 131. 2077-78
 132. 2078-79
 133. 2079-80
 134. 2080-81
 135. 2081-82
 136. 2082-83
 137. 2083-84
 138. 2084-85
 139. 2085-86
 140. 2086-87
 141. 2087-88
 142. 2088-89
 143. 2089-90
 144. 2090-91
 145. 2091-92
 146. 2092-93
 147. 2093-94
 148. 2094-95
 149. 2095-96
 150. 2096-97
 151. 2097-98
 152. 2098-99
 153. 2099-00
 154. 2100-01
 155. 2101-02
 156. 2102-03
 157. 2103-04
 158. 2104-05
 159. 2105-06
 160. 2106-07
 161. 2107-08
 162. 2108-09
 163. 2109-10
 164. 2110-11
 165. 2111-12
 166. 2112-13
 167. 2113-14
 168. 2114-15
 169. 2115-16
 170. 2116-17
 171. 2117-18
 172. 2118-19
 173. 2119-20
 174. 2120-21
 175. 2121-22
 176. 2122-23
 177. 2123-24
 178. 2124-25
 179. 2125-26
 180. 2126-27
 181. 2127-28
 182. 2128-29
 183. 2129-30
 184. 2130-31
 185. 2131-32
 186. 2132-33
 187. 2133-34
 188. 2134-35
 189. 2135-36
 190. 2136-37
 191. 2137-38
 192. 2138-39
 193. 2139-40
 194. 2140-41
 195. 2141-42
 196. 2142-43
 197. 2143-44
 198. 2144-45
 199. 2145-46
 200. 2146-47
 201. 2147-48
 202. 2148-49
 203. 2149-50
 204. 2150-51
 205. 2151-52
 206. 2152-53
 207. 2153-54
 208. 2154-55
 209. 2155-56
 210. 2156-57
 211. 2157-58
 212. 2158-59
 213. 2159-60
 214. 2160-61
 215. 2161-62
 216. 2162-63
 217. 2163-64
 218. 2164-65
 219. 2165-66
 220. 2166-67
 221. 2167-68
 222. 2168-69
 223. 2169-70
 224. 2170-71
 225. 2171-72
 226. 2172-73
 227. 2173-74
 228. 2174-75
 229. 2175-76
 230. 2176-77
 231. 2177-78
 232. 2178-79
 233. 2179-80
 234. 2180-81
 235. 2181-82
 236. 2182-83
 237. 2183-84
 238. 2184-85
 239. 2185-86
 240. 2186-87
 241. 2187-88
 242. 2188-89
 243. 2189-90
 244. 2190-91
 245. 2191-92
 246. 2192-93
 247. 2193-94

[illegible][illegible]

100-443887-100

100-443887-100

[illegible]

(C) 1980 by The McGraw-Hill Companies

1944

తా. కరమగతిప్రాకమయిన యే బ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానము కలదో, అదియే యజ్ఞోపవీతము. కనుకనే బ్రహ్మజ్ఞానము గల వాడే యజ్ఞోపవీతము కలవాడని చెప్పబడును. ప్రాజ్ఞులగు వా రతనినే సకలయజ్ఞములు చేసినవాడని చెప్పవచ్చును.

కనుక యోగికి శిఖాయజ్ఞోపవీతములు కలవు. ఈ కారణమే సంధ్యయు కలదు. అహర్నిశములను చేత పరిమలముబడు యాత్మను కేవలశాస్త్రముచేతనే పరిమలము : కమాత్మనును భ్రాంతిచేత కలిగియున్న భక్తియు తత్త్వగతస్యా సమహావాన్యజ్ఞ వ్యవేశాన అభివజ్ఞానముచేత అదిగి పుష్టమంక విశించును. ఈయ భేదజ్ఞానము భేదాత్మకమాత్మలయుక్కు పంధియందుఁ గలుగును గనుక సాధ్యమయనబడును. అహర్నిశాత్మములు లేంక యొక్క పంధియందుఁ గలుగుక్రియయే కదా సాధ్యమనబడునది. అహర్నిశాత్మములయొక్క పంధి మించి కలిగిశక్తయ సంధ్యయని చెప్పబడినట్లు : మాత్మకమాత్మలయొక్క పంధియందుఁగలిగిన అద్వైతజ్ఞానము సాధ్యమని చెప్పబడును. ఈప్రకారము : కమహంసము కదా శిఖాయజ్ఞోపవీతసంధ్యలు కలిగియున్నంతవ యోగి యనుబడుడు క్షిజములచేత వ్యామోహమును పొందుచుటకు కార్యము నొందు.

ఈప్రకారము కరమహంసముక్కు-మాత్మస్థిమలను కూర్చి చేసిన ప్రశ్నలను ప్రత్యుత్తరమును చెప్పి యిచ్చును కమాత్మచేయబడుచున్నది.

అందుకే, నాకు తెలుసు : నాకు తెలుసు, నాకు తెలుసు, నాకు తెలుసు, నాకు తెలుసు, నాకు తెలుసు.

‘నా’ యోగము... నిన్ను సమానమైన
మనస్సు... నీవు మనస్సు నీవు అట్లొక్కటే... నిన్ను
ఇట్లు... నీవు మనస్సు.

అందుచేత మనము భరించబడెనో, అ
 నందు మీ మామిడిని బాంబడులు, ప్లము, ముద్దై నిమత లేపం
 తున్నది. మనము 'భరించము' నెవడు భరించునో
 జూచు, మనరొకము అని ప్రార్థనములము భయంకిరము

వాస్తవము మొదటి సమాసమునకు
యనగా కక్ష స్థితియందు చేర్చి నిశ్చయము
జేసి, దానిని మొదటి సమాసమునకు చేర్చి
యిట్లు చేయుట అనవసరము. ఇట్లు
చేస్తే కక్షయు భ్రాంత్యుత్పత్తియు ఒకటే యగును.
తిరిగి చెప్పబడితేదు.

జ్ఞో. భ్రాంత్యుత్పత్తి కక్ష స్థితియందు చేర్చి నిశ్చయము
జేయుట అనవసరము. ఇట్లు చేయుట అనవసరము.
కక్ష స్థితియందు చేర్చి నిశ్చయము చేయుట అనవసరము.
మానవజన్మమునకు భ్రాంత్యుత్పత్తి అనవసరము.
మానవజన్మమునకు భ్రాంత్యుత్పత్తి అనవసరము.
తాత్పర్యము. కక్ష స్థితియందు చేర్చి నిశ్చయము
జేయుట అనవసరము. ఇట్లు చేయుట అనవసరము.
కక్ష స్థితియందు చేర్చి నిశ్చయము చేయుట అనవసరము.

ఇటువంటి త్రికండిత్యము కక్ష స్థితియందు చేర్చి
గూడకలదు. ఈయభిప్రాయము గోడే భాగమున ప్రతియందు
చెప్పబడినది.

జ్ఞో. యమ హనుమంతము ఇ. రోమి. త్రికండిత్యము.
యమైక్య నియమైక్యము. ఇట్లు చేయుట అనవసరము.
శా. కక్ష స్థితియందు చేర్చి నిశ్చయము చేయుట అనవసరము.
డని చెప్పబడును. ఇతడే వేదములయందు చెప్పబడి
యున్నాడు. ఇతడు యమనియనుములతో గూడుకొని
త్రికండిత్యమును ధరించిన సోమో వ్యవస్థాస్వరూపాడుగా
నుండును.

సంకేతములు వ్రాసి పంపించుచేత నామము బోధించు
యత్నములు చేయుదురు.

సంకేతములను వ్రాసి పంపించుచేత నామము బోధించు
యత్నములు చేయుదురు.

ప్ర. పంపించుచున్నప్పుడు ఏమియున్నది?

అ. పంపించుచున్నప్పుడు ఏమియున్నది.

ప్ర. పంపించుచున్నప్పుడు ఏమియున్నది?

అ. పంపించుచున్నప్పుడు ఏమియున్నది.

అ. సేవలను వ్రాసియు గువాడు పంపియింపఁజేయునుగాని
శ్రమములనుగాని తప్పక పంపించునుగాని పనులను చెప్పి భిక్ష
పంపించునుగానిదు. పంపించుచేతనును చేసి గాని తాత్త
పంపించును చేసి తన పంపించునును ప్రకటించి గాని
భిక్షను పంపించునుగానిదు. ప్రతి పంపించును సేవలను
యనుచున్నప్పుడు భిక్షను చేయవలయునే గాని గొండుమూ
డునప్పుడు పంపించును చేయఁగూడదు. విస్తారముగా భిక్షము
దానముల నున్నప్పుడు సేవలను పంపించునుగాని నాన
కలవాడై పంపించును.

ప్ర. సామంత ప్రకరణము నభ్యసించు సన్న్యాసికి
భిక్షాగ్రమును మరియుక ప్రసారముగా చెప్పబడియున్నది.

ప్ర. పంపించుచున్నప్పుడు ఏమియున్నది?

అ. పంపించుచున్నప్పుడు ఏమియున్నది.

అ. పంపించుచున్నప్పుడు ఏమియున్నది. గాని 'రెండు పంపించుములు
గాని సేవలను పంపించు సన్న్యాసి భిక్షను చేయవచ్చును. తత్త్వజ్ఞ

వాక్యమును నిర్వేషించుచు వేరొకరొకరు విచారించునో, మా ప్రకారముగా ముద్రలసిరి.

కనుక భూమిలోని కొన్నిచోట్లనులలో భూమిలోని ముఖ్యమని కొనుకొని వున్నవని నివేదించిన అట్లుగా ముద్రలసిరి. మునుపటివలె భరించునో అట్లుగా ముఖ్యమని ముద్రలసిరి. ఇది భరించునో అట్లుగా ముఖ్యమని ముద్రలసిరి.

అట్లే భూమిలోని కొన్నిచోట్లనులలో భూమిలోని ముఖ్యమని కొనుకొని వున్నవని నివేదించిన అట్లుగా ముద్రలసిరి. మునుపటివలె భరించునో అట్లుగా ముఖ్యమని ముద్రలసిరి.

ప్ర. అట్లుగా భూమిలోని కొన్నిచోట్లనులలో భూమిలోని ముఖ్యమని కొనుకొని వున్నవని నివేదించిన అట్లుగా ముద్రలసిరి. మునుపటివలె భరించునో అట్లుగా ముఖ్యమని ముద్రలసిరి.

అ. దీనినే అంబుముగా (వర్షముగా) గలవాడై ముద్రలసిరి.

ప్ర. అట్లుగా భూమిలోని కొన్నిచోట్లనులలో భూమిలోని ముఖ్యమని కొనుకొని వున్నవని నివేదించిన అట్లుగా ముద్రలసిరి. మునుపటివలె భరించునో అట్లుగా ముఖ్యమని ముద్రలసిరి.

అ. మొదటినుండి భూమిలోని ముఖ్యమని కొనుకొని వున్నవని నివేదించిన అట్లుగా ముద్రలసిరి. మునుపటివలె భరించునో అట్లుగా ముఖ్యమని ముద్రలసిరి.

అట్లు కాకనా బాహ్య శక్తికి వాని ధాతాణాదులు విధించి
ప్రతికూలముగా ప్రకటించుచున్నది. కేవలసర్వాత్మనికూర్చి
ప్రకటించినది. అందుచేత కానా యాథాతాతాధాదులు
సహజసర్వాత్మనికూర్చి ముగియించుకొని చచ్చినది.

అట్లు కాకనా బాహ్య శక్తికి వాని ధాతాణాదులు విధించి
ప్రతికూలముగా ప్రకటించుచున్నది.

అట్లు కాకనా బాహ్య శక్తికి వాని ధాతాణాదులు విధించి
ప్రతికూలముగా ప్రకటించుచున్నది. కేవలసర్వాత్మనికూర్చి
ప్రకటించినది. అందుచేత కానా యాథాతాతాధాదులు
సహజసర్వాత్మనికూర్చి ముగియించుకొని చచ్చినది.

అట్లు కాకనా బాహ్య శక్తికి వాని ధాతాణాదులు విధించి
ప్రతికూలముగా ప్రకటించుచున్నది. కేవలసర్వాత్మనికూర్చి
ప్రకటించినది. అందుచేత కానా యాథాతాతాధాదులు
సహజసర్వాత్మనికూర్చి ముగియించుకొని చచ్చినది.

శ్రేణమును పొందుగూరకని చెప్పబడినది. ఇప్పుడు ఆశ్రయము
లను కూర్చి తాను నిదాన్తములను చేయగూడక వని నికే
ధిం బడుచున్నది. కనుక ప్రచార దోషము లేదు. ఇది గాక
వైదికవ్యవహారముందు నాని అనివార్యవహారముదు. నాని
యూహ్యచ్ఛికముగా నుండివలయును నాని నిర్వచనము
కిలవాడను యుండినూరక వని ప్రకటించును.

ఈ వ్యవస్థ వాచ్యముగా చేయవలయునను అని నిష్
లేషము నిర్వచనము బడును.

శ్రీ. ఇది వాచ్యముగా చేయవలయునను అని నిష్లేషము.

ఇప్పుడు వాచ్యముగా చేయవలయునను అని నిష్లేషము.

ఇప్పుడు ముందు చెప్పిన దేవభాజ మూసివచ్చినది. ప
యమే కాని ఇది వాచ్యముగా చేయవలయునను అని నిష్లేషము
తో ఆవాహనమిచ్చినప్పుడు ముందు + వ్యాఖ్యానములను
నిష్లేషము బడినది. యోగమును పొందుకొనునది. తనిదా
నిది కిది వ్యాఖ్యానములును దేవభాజము వైదికవ్యాఖ్యానము లే
కాదును లేదు, కాకమే అక్షయము వ్యాఖ్యానము వ్యాఖ్యానము
కనుక అది వాచ్యముగా చేయవలయునను అని నిష్లేషము.

ఇప్పుడు ముందు చెప్పిన దేవభాజ మూసివచ్చినది. ప
యమే కాని ఇది వాచ్యముగా చేయవలయునను అని నిష్లేషము
తో ఆవాహనమిచ్చినప్పుడు ముందు + వ్యాఖ్యానములను
నిష్లేషము బడినది. యోగమును పొందుకొనునది. తనిదా
నిది కిది వ్యాఖ్యానములును దేవభాజము వైదికవ్యాఖ్యానము లే
కాదును లేదు, కాకమే అక్షయము వ్యాఖ్యానము వ్యాఖ్యానము
కనుక అది వాచ్యముగా చేయవలయునను అని నిష్లేషము.

ఇప్పుడు ముందు చెప్పిన దేవభాజ మూసివచ్చినది. ప
యమే కాని ఇది వాచ్యముగా చేయవలయునను అని నిష్లేషము
తో ఆవాహనమిచ్చినప్పుడు ముందు + వ్యాఖ్యానములను
నిష్లేషము బడినది. యోగమును పొందుకొనునది. తనిదా
నిది కిది వ్యాఖ్యానములును దేవభాజము వైదికవ్యాఖ్యానము లే
కాదును లేదు, కాకమే అక్షయము వ్యాఖ్యానము వ్యాఖ్యానము
కనుక అది వాచ్యముగా చేయవలయునను అని నిష్లేషము.

ప్రమాతలను ప్రకాశించి జేయునాత్మజైతన్యము తత్త్వమసి
యను మహానాక్యములోని త్వందమునకు లక్ష్యాత్మమై
యున్నది. దేహం ప్రమాదవిశిష్టవేదన జైతన్యము త్వంద
మునకు వాచ్యమే కాని లక్ష్యము గాదు. అర్థవాచ్యము
తత్పదార్థముకంది భిన్నము. లక్ష్యము ఆభిన్నము. స్వదేహ
నిష్ఠమయిత త్వందనా వ్యాప్తము అహం (నేను) అని చెప్పఁ
బడును. విదేహనిష్ఠనైన త్వందనా వ్యాప్తము త్వం (నీవు)
అని చెప్పబడును. లక్ష్యమని వాచ్యమని చెప్పబడు ఉభయ
విధజైతన్యసూక్ష్మము ఉద్భవించు ప్రకంచము సర్వమని చెప్పఁ
బడును. ఇట్టి లక్ష్యాలక్ష్యవిజ్ఞానశాస్త్రవ్యవహారములలో
నొకటికూడ బ్రహ్మయందు విశ్రాంతమైన చిత్తముగలయోగికి
సంభవించు నేరదు. కనుకనే యాకాశమహాసగృహమందు నివ
సించువాఁడు నాఁడు. నియతముగా నివసించుటకొర కొక
మతమును కల్పించుకొని యుండెవా! యామతమందు, మను
కారము గలిగి దానియొక్క హానివృద్ధి లచేత చిత్తము విత్తే
కము నొందుచుండును.

ఈయభిప్రాయముతోనే శ్రీ గౌడపాదాచార్యులవారు
చెప్పియున్నారు.

శ్లో. నిష్కర్మస్థిత్వమస్కాలో నిస్సృధాకార ఏవ ప,
చరాచలనిరీశ్వయతిర్యాచృచ్ఛికో భజేత్.

తా. సరమహాసగరి ప్రాజమఁడు సుతి నమస్కార
స్వధాకారములు లేనివాఁడుగాను, నియతనివాసము లేని
వాఁడుగాను, యాదృచ్ఛికవృత్తిగలవాఁడుగాను నుండ
వలయు నని భావము.

మరియు ఏకకాలమున కిద్దరూలొకరితో, ఇద్దరూ
రమే సుఖవజ్రసంబంధ్యనామూ పూర్వము నుచుచమనా
మలయం దివయోగంబుచుకొనుచును.

ఈయర్థము పూర్వలో జ్యోతిషమున్నది.

శ్లో. పూర్వమున పూర్వం దా మునమునా చ,

యే నామూర్త్యుపూర్వం దే త్తదేవతా.

ఈ సుఖవజ్రము, కమము, ఏమక మొకలయిన
పూర్వము సన్న్యాసిమలక భోజనములగుగా నుండునూడదు.

సుఖవజ్రము సన్న్యాసి కర్మచరణమును అని
మనుచుండెను. కూడ జ్యోతిషమున్నది.

శ్లో. అత్యంత పూర్వం దేవతాం పర్యవేదితా,

తేదాం కృత్తిత్యేవం కౌటం బమనామూర్త్యుకే.

అత్యంత పూర్వం దేవతాం పర్యవేదితాం కౌటం

బమనామూర్త్యుకే కౌటం బమనామూర్త్యుకే.

ఈ సుఖవజ్రలోపామునో జ్యోతిషమునో బుధు
పులు లేనిదియు అమరపూర్వమున సన్న్యాసిమలక
వలయును. ఇట్లు పూర్వమున పూర్వమున వసుచును అనుపోతు
పూర్వమున పూర్వమున పూర్వమున జలమువలననే శుభములును
చదుల లేవలయును చేసే శుభములును. ఏమనగా పూర్వమున
బుధుననా, కౌటమునో పూర్వమున పూర్వమునా వెదును
గొట్టమునా సన్న్యాసి గ్రహించవలయునని స్వయంభవ
మనువుచే జ్యోతిషము.

భోధాయనమహర్షియు నీశ్రకారముగానే చెప్పియున్నారు.

శ్లో. స్వయమాహృతపల్లభ స్వయంజిహ్వ వా పునః,
భూతీత న పశుశ్వత్థకరంజానాం చ పర్థివే.

వా. స్వయముగా తెచ్చుకొన్న వస్త్రములయందుఁగాని స్వయముగా క్రింగరాలినవస్త్రములయందుఁగాని సన్యాసి భోజనమును చేయవలసినది. మట్టియాగులయందుఁగాని, రావియాగులయందుఁగాని, కానుగాగులయందుఁగాని భోజనము చేయఁగూడదు.

శ్లో. ఆపర్యగే న కాంస్యేషు నులాగే కాంస్యభోజనః,
సావర్త్యే రాజతే తామ్రే మృత్తయే శ్రపుసీసయోః.

అపర్యగముండైనా ఈసన్యాసి కంచు బంగారు వెండి రాగి మృత్తు సత్తు సీసము ఈవస్త్రలయందు భోజనము చేయఁగూడదు. చేసినో మలమును భక్షించినవాఁడగును.

ఈశ్రకారమే లోకమును (శిష్యవర్గమును) పరిగ్రహించఁగూడదు.

ఇది మనువుచేఁ జెప్పబడినది.

శ్లో. ఏక ఏక చరేత్సుక్యం సిద్ధ్యర్థ మసహాయకః,
సిద్ధిమసస్య చ్యుక్తో నా తజ్జహతి న హీయతే.

వా. సన్యాసి యొంటరిగా నుండి తత్త్వజ్ఞానసిద్ధికొఱకు ఆసహాయముగా సంచరించవలయును. ఏకాకిగా నుండువానికి జ్ఞానసిద్ధి కలుగుటను చూచి ఇతరసహాయమును విడుచును. శ్రకార మితరసంగమును విడిచినందున హీని లేదు.

ఈ విషయము మేధాతీధి యను వాహర్షి యును చెప్పి యున్నారు.

శ్లో. ఆపనం సామ్రాజ్యోభయం సాచయశ్చకం గ్రహం.

జీవాన్ముక్తిః పృథ్వీకాలవో యోగోభయరహితః కుటి.

తా. ఆపనము, సామ్రాజ్యోభయము, సంచయము, శిష్యసం గ్రహము, వాహర్షియు, వృథాలాకము అను నీయాలును సన్న్యాసికి బంధకములు.

ఈ చెప్పిన యాటుదోషములయుక్క భృభావము అ ఋషి చేతనే వివరింపబడినది.

శ్లో. విరాజన్మహా గ్రామ వందనార్హః పురీ.

పర్వాభ్యోన్మన్త్రస్థితిర్భిన్న ముదానా ప్రకీర్తితః.

తా. గ్రామములో నొక వముకంటె కట్టణములో నైదుగినములకంటె పెక్కుకొలతము నిలవడియు వర్షాకాలము నాలుగు మాసములలోభృత్ నితరకాలములయందు మోకచోట విశేషకాలము నిలుచుటయును అలనాడునెబడును.

శ్లో. ఉత్తరాభ్యంత్రాపాత్రాణా మేస్యాన్త సంగ్రహం.

భిక్షోర్భిక్ష్యభిక్షాన్పాత్రా లోభపు ఉన్యతే.

తా. సన్న్యాసి యగువాడు భిక్షోన్నమును భజించు చున్నప్పుటికి శాస్త్రమందు విధించిన సౌరకాండబుట్టి మొదలైన పాత్రలలో నొకదానినైన నా గ్రహించకపోవుట పాత్ర లోభమని చెప్పబడును.

శ్లో. కృషీ శస్య ముదాదాడి స్వరీయశ్చ పాత్రవా.

కాశాంతరోపభోగార్థం సంచయః పాత్రకః.

౧. ముక్తాశాఖాశ్రువాగ్నిం యశోధరా వా పరగ్రహం,
 నిర్మలాం వ స కామిన్యా త్పు శ్రయశ్శిష్యసంగ్రహం.

3. విద్యా దినం ప్రకాశల్వా చంద్రియా రాత్రి ఉచ్యతే,
విద్యాయేన ప్రమాదో యస్మి దివా ర్విప ఉచ్యతే.

శ్లో. ఆకాశద్విలింబభావముల్పాశ్రయ్యైశ్వర్యాం గురుస్తుతిం,
అమృతమహావృష్టిప్రసాదో వృథాలాపస్స ఉచ్యతే.

సా. అథ్యాత్మ విషయమైన కథలను దేహధారణార్థమై
నభిక్షౌచరణమునందు 'భిక్షాం దేహి'యను శబ్దోచ్ఛారణమును
ఋషిశ్లోకమును వీటిని మాత్రము సన్న్యాసి చేయవల
యును. వీటికంటె నితరములైన దారిసమాచారములను అను
గ్రహము చేతనడిగినా, అదివృథాలాపమని చెప్పబడును. శిష్యు

జనరూపమైన లోకవలయు : రిగ్రహించుచును చెప్పించున శిష్యులనును : రిగ్రహించుచు నుండుటనూత్రమే కాదు. అట్టి వారి యవలోకనమునుగూడ చేయఁగూడని శిష్యులయును. ఈశిష్యులు భ్యాతిలాభభావనలనుగర్హించిన బంధ హేతువులే గాని తత్త్వజ్ఞానానుకూలవృత్తి కలవారు కాదు. అంతముచుండుండు చకారముచేత గురికొన్ని ప్రతినిష్ఠములను గూడ నాచరింపవలసిన సూచియగును.

వాని మేధాతీత్యే కమః : చియన్నాను.

శ్లో. భూతం భవం భవిష్యత్ త్రివిధం కమః : భవం భవిష్యత్

విదేతూం తస్మిన్ భూతభవిష్యత్ ప్రసంగం.

శా. గృహ తీత్రాస్తావరములను, : క్వశిజంగమములను, యవగోళామూలభావ్యములను, కౌన్యాలోపములను విషయమును అతఁడొకేషములను ఇక్ష్వాద్యాయుధములను వీలవారింపని మూత్రైశ్వర్యములనుకలె సన్న్యాసి సంపాదించి : రిగ్రహించుచుండు.

శ్లో. రసాయనం శ్రీమహాం ద్యోమం ప్రయః ప్రయః

విధానం విద్యుత్తం కర్మ : కర్మనామకం.

శా. రసాయనా : శివోపధ్యాయాగమము సువర్ణరజగాది నిర్మాణకళలమును భూతభావ్యవృత్తిములను చెప్పి జ్యోతిషశాస్త్రమును శ్రమశ్రమశివోపధ్యాయములను విలువిధములగు శిల్పములను వీలని సన్న్యాసి శ్యామలినట్లు త్యజించవలయును.

వా. ఇంతవఱకు యోగియైనఁ గనువాంసకు వైదికరీతిక
వ్యాసారములయందుండు బాధకములను గనుకఁబడి వానిని
విడువవలయు నని చెప్పబడినది.

అ. ఇంతవఱకు పశ్చిమకారములచేత బాధకములైనవా
ని క్రమములచేత బాపించి వానిని విడువవలయు
నని గూడఁబడి చెప్పబడినది.

శ్రీ. ఇంతవఱకు యోగియైనఁ గనువాంసకు వైదికరీతిక
వ్యాసారములయందుండు బాధకములను గనుకఁబడి వానిని
విడువవలయు నని చెప్పబడినది. ఇంతవఱకు పశ్చిమకారములచేత
బాధకములైనవాని క్రమములచేత బాపించి వానిని విడువవలయు
నని గూడఁబడి చెప్పబడినది.

వా. యోగియైనఁ గనువాంసకు వైదికరీతిక
వ్యాసారములయందుండు బాధకములను గనుకఁబడి వానిని
విడువవలయు నని చెప్పబడినది. ఇంతవఱకు పశ్చిమకారములచేత
బాధకములైనవాని క్రమములచేత బాపించి వానిని విడువవలయు
నని గూడఁబడి చెప్పబడినది.

ఈయగ మొకప్పుటిలోఁ జెప్పఁబడియున్నది.

శ్లో. బ్రహ్మ వాక్త్రీం నోఁ ప్రయోగో నేన బ్రహ్మం చ యః,
అథో బ్రహ్మం చ ప్రయోగో బ్రహ్మం చ నా,
బ్రహ్మం న తే విజ్ఞేయస్త్వోర్థవదాంకృతః.

తా. కర బ్రహ్మ లేదని మొదలు చెప్పినో, బ్రహ్మవే
త్తలో నెవఁడు విరోధించునో, బ్రహ్మప్రయోగము శాస్త్రము
లోఁ జెప్పిన ప్రకారముగా కాదునని మరలయుగవిధముగా నెవఁ
డు నిరూపించునో, నీరు ముగ్గురే బ్రహ్మమోదని అని చెప్పఁ
బడుదురు. ఈ బ్రహ్మమోదము ప్రవర్తకములనుండి బహి
ష్కృతుఁడై మూలలోకములో నిలిచి బడుచు కరలోక
మున కిదుంగుఁడై జడిపోవును. అథిలాపభార్యకముగా
సువర్ణమును పృథివీనిఁ జూచున నన్యసి కతిగిండ్ల స్థిచ్చున
మానుఁడై పోవును.

ఈయగము పురింకబడుచున్నది.

శ్లో. ఐహ్యసో ప్రయోగో నేన బ్రహ్మం చ యః,
అథో బ్రహ్మం చ ప్రయోగో బ్రహ్మం చ నా.

తా. ఏనన్యసి బుద్ధిప్రవర్తకముగా కేతస్సును విడు
చునో, సువర్ణమును సంగ్రహించునో, అన్యసి నిర్భయము
గా పలికుఁ జూను.

అన్యసిప్రవర్తకముగా సువర్ణమును సంగ్రహించునాడెదు.
గ్రహించెనో, అట్లు మోసన్యసి చేసిన ప్రయోగినాక్షిగు
యసంగుఁడైనదిదాక్షిణ్యవంజిత నాడగును. అత్యయ్యుక్త అపం
గత్వమును చూచి సువర్ణ ప్రవర్తకమునుకూర్చి అత్త భోక్త

యంగీకరించినందున ఆత్మహత్యచేసినవాడని చెప్పబడును. ఇట్టి అన్యథాప్రతిపత్తి సర్వపాపస్వరూపమని మహాభారతములో శకుంతలాదుష్యంతసంవాదములోఁ జెప్పబడియున్నది.

శ్లో. అన్యథానంతమాత్మానం యోఽన్యథా ప్రతిపద్యతే,
తి తేన న కృతం పాపం చోరేణాత్మాపహరిణా.

తా. ఒక ప్రకారముగా నున్న యాత్మస్వరూపమును మరియొక ప్రకారముగా నెవ్వఁడు తలఁచునో, అట్టి ఆత్మాపహారము చేసిన చోరుఁడు ఏపాపమును జేయనివాఁడుగా నుండును? అనఁగా సర్వపాపములను జేసినవాడే యని యర్థము.

అదిగాక యాత్మహత్యచేసినవానికి సుఖలేశము కూడ లేక నానావిధదుఃఖపూర్ణము లైన లోకములు ప్రాప్యములుగా నుండు నని యొకశ్రుతిచేఁ జెప్పబడుచున్నది.

శ్రు. అసుర్యా నామ తే లోకా అంధేన తమసా వృతాః,
తాంస్తే ప్రేత్యాభిగచ్ఛంతి యే కేచాత్తహనో జనాః.

తా. ఆత్మనన్యథాప్రతిపత్తిచే నశింపఁజేసిన పురుషులు గాఢాంధకారముచే నావరింపఁబడిన అసుర్యములను పేరుగల పాపలోకములను పొందుదురు. దృష్టస్పృష్టగ్రాహ్యశబ్దములతో క్రమముగా సంబంధించిన చకారత్రయమునకు శ్రుతకథితవ్యవహృతము లర్థము. సువర్ణముయొక్క దర్శనస్పర్శన గ్రహణములు సన్యాసికి ప్రత్యవాయకరములైనటులసాభిలాషముగా సువర్ణముయొక్కవృత్తాంతమును వినుటయును

దాని గుణములను కీర్తించుటయును సువర్ణమును క్రయ
విక్రయాదులచేత వ్యవహరించుటయును ప్రత్యేకవాయుకరము
లని తాత్పర్యము. సన్యాసికి సువర్ణవర్ణవాదులు దోషసంపా
దకములు గనుక వానిని సన్యాసి ప్రయత్నభూర్వకముగా
వరిహరించవలయునని సముదాయతాత్పర్యము.

సువర్ణమును త్యజించినందువలన విశేషఫలమును
చెప్పుచున్నది.

శ్రు. వాచ్యే కామా దుర్యోగతా బ్యాధితాః; ముఖ్యోద్దిష్టస్యభే
దస్యపాద్యేనే రాగే బద్ధైః కుఘానుభవతాః విధిన్మహా
న ద్యేష్టే వలీచకే చ వాచ్యేనామస్త్రయోగాం గుణవదులే య
అత్తస్యేవాపద్యమాన్.

కా. భుక్త్రభౌగ్యగృహాశీక్రమకామము అన్నియు
సువర్ణమూలములు గనుక సువర్ణమును వరిత్యజం : గా మనో
గతముల్లస యీ కామములన్నియు వరిత్యజం : బడును. కామ
ములను వరిత్యజం : గా కామముచేతప్రార్జితం చేసుకొనునం దభి
లాషయును దుఃఖమునం దుద్వేగమును గలుగనేరదు. సుఖ
దుఃఖములయం దభిలాషోద్వేగములు చింభవంబనేక వను
నర్థము స్థితే శ్రద్ధా లక్షణమును చేర్చవచ్చును విస్తారముగా నుప
పాదించి యున్నారము. విహింసుఖవిఃఖములను విడువఁగా
నాముష్మికసుఖమునందు రాగమును విడువఁబడును. విహిం
సుఖాభిలాషగలప్రచుఘఃడే యాముష్మికసుఖమును కోరుచుం

దును. కనుక నై హికమందు నిస్సప్రహగలవాఁడు ఆముష్టిక
 సుఖములయందును నిస్సప్రహగలవాఁడై యుండు నని
 చెప్పట యుక్తముగానే యున్నది. ఇందువలన నిహలోక పర
 లోకములయం దుండు శుభాశుభవిషయములయందు స్నే
 హము లేనివాఁడై యుండును. ద్వేషముకూడ లేకనే
 యుండును. ఇటువంటి మహాపురుషుఁడు తనయందు ప్రతికూల
 ముగా ప్రవర్తించువానివిషయమై ద్వేషమునుగాని అను
 కూలముగా ప్రవర్తించువానివిషయమై మోదమును గాని
 పొందఁడు. ద్వేషమోదములు లేనివాఁడై యేపురుషుఁడు పర
 మాత్మయందే నిరంతరనిష్ఠగలవాఁడై యుండునో ఆపురుషునకు
 సర్వేంద్రియములు ప్రవృత్తికూన్యములై యేకాగ్రతనొంది
 యుండును. ఇంద్రియము లేకాగ్రత నొందుటవలన నిర్వికల్ప
 సమాధికి విఘ్న మొప్పుదు కలుగనేరదు.

ఇంకను శ్రుతి విద్యత్పన్నాప్యసము నిగమించుచున్నది.

శ్రు. యస్మిన్మానందైకబోధ స్తద్భ్రష్టాహమస్మీతి కృతకృత్యో
 భవతి.

తా. ఏకరబ్రహ్మ వేదాంతములయందు పూర్ణానందజ్ఞాన
 స్వరూపుఁడని, పరమాత్మయని ప్రతిపాదింపఁబడియున్నదో,
 ఆబ్రహ్మను నేనే యని సర్వదా అనుభవించుచుండు యోగి
 యైన యీ పరమహంససన్నాప్తి కృతకృత్యుఁడై యుండెను.

ఈయర్థము స్మృతియందుఁ జెప్పఁబడియున్నది.

బో. జ్ఞానాద్యుపేషకృత్య కృతకృత్యస్య యోగినః,
 ప్రవాప్తి తుచిక్కిర్యవ్య మస్తి సన్న స తత్త్వజిత్.

శ్రీ వస్తు శ్రీ కౌశిక.

శ్రీ కౌశిక తాత్పర్యము ముందే వ్రాయఁబడియున్నది.

ఇది. శ్రీ వస్తు శ్రీ కౌశిక తాత్పర్యము ముందే వ్రాయఁబడియున్నది.
దేవతాత్పర్యము ముందే వ్రాయఁబడియున్నది.

ఇది శ్రీ వస్తు శ్రీ కౌశికయందు వివృతవ్యాస
నిరూపణ మను పంచమకాండము.

శ్రీ వస్తు శ్రీ కౌశిక తాత్పర్యము.

210/1
25/3/12